

**ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

ΣΥΝΟΔΙΚΑ

I

**ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
CHAMBÉSY - ΓΕΝΕΥΗΣ 1976**

ΣΥΝΟΔΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ
ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ : ΒΑΣΙΛΙΟΣ ΙΩ. ΦΕΙΔΑΣ

*Εἰς τὰ «ΣΥΝΟΔΙΚΑ» δημοσιεύονται ἢ ἀναδημοσιεύονται ἄρθρα, ἀναφε-
ρόμενα εἰς τὴν ὀρθόδοξον συνοδικὴν παράδοσιν καὶ εἰς τὴν προπαρα-
σκευὴν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.
Τὰ ἄρθρα ἀποστέλλονται εἰς τὴν Γραμματεῖαν ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς
τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου εἰς τὸ Ὀρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἰκου-
μενικοῦ Πατριαρχείου: Centre Orthodoxe du Patriarchat Oecumenique,
37, Chemin de Chambésy, 1292 Chambésy (Genève), SUISSE.*

SYNODICA

PUBLICATION PERIODIQUE DU SECRETARIAT POUR LA
PREPARATION DU SAINT ET GRAND CONCILE
DE L' EGLISE ORTHODOXE

RESPONSABLE POUR L' EDITION: VLASSIOS J. PHEIDAS

*Dans «SYNODICA» sont publiés ou republiés des articles se référant à
la tradition conciliaire orthodoxe et à la préparation du Saint et Grand
Concile de l' Eglise Orthodoxe. Les articles sont à envoyer au Secre-
tariat pour la préparation du Saint et Grand Concile de l' Eglise Ortho-
doxe: Centre Orthodoxe du Patriarchat Oecumenique, 37, Chemin de
Chambésy, 1292 Chambésy (Genève), SUISSE.*

ΣΥΝΟΔΙΚΑ

I

**ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

ΣΥΝΟΔΙΚΑ

I

**ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
CHAMBÉSY - ΓΕΝΕΥΗΣ 1976**

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἀπεφάσισε τὴν περιοδικὴν ἔκδοσιν τῶν «Συνοδικῶν» ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι οὕτως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἀποκτήσῃ ἓν σπουδαῖον ὄργανον, τὸ ὁποῖον θὰ τεθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς προετοιμασίας τοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἐπὶ Διορθόδοξου βάσεως.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διανύει ἤδη συνοδικὴν περίοδον, διότι πᾶσαι αἱ αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἔχουν ἤδη στρέψει τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ Σύνοδον καὶ ἀναζητοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὀρθόδοξου συνοδικῆς παραδόσεως τὸν καθορισμὸν τῶν προβλημάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα χρήζουσιν ἀμεσωτέρας συνοδικῆς ἀντιμετώπισεως. Παραλλήλως διαφαίνεται εἰς διορθόδοξον κλίμακα προβληματολογία τις περὶ τὴν μορφήν, τὸ σχῆμα καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς μελλούσης νὰ συνέλθῃ Μεγάλης Συνόδου. Πλήθος μελετῶν καὶ ἄρθρων δημοσιεύονται κατ' ἔτος εἰς τὸν ὀρθόδοξον χῶρον, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἴτε εἰς τὴν ὀρθόδοξον συνοδικὴν παράδοσιν ἢ καὶ εἰς τὰ φλέγοντα ζητήματα τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Ἐν τούτοις τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ὑλικὸν τῆς ὀρθόδοξου συνοδικῆς αὐτοσυνειδησίας εὐρίσκεται διάσπαρτον εἰς πλεῖστα περιοδικὰ καὶ εἰς ποικίλας γλώσσας, οὕτως ὥστε νὰ καθίσταται δυσχερὴς ἢ ἐπὶ γενικωτέρας βάσεως ἐνημέρωσις ὄχι μόνον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ σώματος τῆς ὀρθόδοξου ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς δυσχερείας προσυνοδικῆς ἐνημέρωσεως ἐπὶ πασῶν τῶν διαμορφουμένων ἐκκλησιαστικῶν τάσεων ἀντιμετώπισε πάντοτε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, διὸ

καὶ πρὸ τῆς συγκλήσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων συνεκροτοῦντο «Συλλογαί» τῶν ἀξιολογωτέρων προσυνοδικῶν κειμένων, τὰ ὅποια ὄχι μόνον ἐκαλλιέργουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν, ἀλλὰ καὶ ἐθεωροῦντο ἀναπόσπαστον ἔργον τῆς συγκαλουμένης Συνόδου, περιλαμβανόμενα εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ διαχαράσσεται καὶ ὁ σκοπὸς τῆς περιοδικῆς ἐκδόσεως τῶν «Συνοδικῶν» ὡς κυψέλης, ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ ἀναδημοσιεύωνται ἢ καὶ θὰ δημοσιεύωνται πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκληθῆ Μεγάλῃν Σύνοδον καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς, διότι μόνον οὕτως αἱ τοπικαὶ ἐμπειρίαι τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν θὰ μεταγγίζονται εὐχερέστερον καὶ θὰ συνειδητοποιῶνται εἰς τὰς καθολικὰς διαστάσεις τῆς Πανορθοδόξου Ἑνότητος.

Ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εὐελπιστεῖ ὅτι θέτει διὰ τῆς περιοδικῆς ἐκδόσεως τῶν «Συνοδικῶν» εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς προετοιμασίας τῆς Μεγάλῃς Συνόδου ἕν εἰσέτι ἀξιόλογον ὄργανον πανορθοδόξου ἀντηγήσεως τῶν τοπικῶν ἐμπειριῶν, οὕτως ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ τονωθῆ ἢ κατακόρυφος σύνδεσις μετὰ τῶν παραδοσιακῶν πηγῶν τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καλλιεργηθῆ κοινὸς προσανατολισμὸς πασῶν τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν διὰ τὸν χαρακτήρα, τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τὰ «Συνοδικὰ» δὲν δύνανται βεβαίως νὰ ἀντιμετωπίσουν πάντα τὰ ζητήματα προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου, τίθενται ὁμως εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου, ἵνα καταστοῦν ἄπλοῦν ὄργανον προσυνοδικῆς ἐπικοινωνίας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς συνοδικῆς κοινωνίας τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ
Μ Ε Λ Ι Τ Ω Ν Ο Σ

ΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙ ΤΗ ΕΚΔΟΣΕΙ

Μετά πολλῆς τῆς χαρᾶς καὶ χρηστῶν ἐλπίδων παρουσιάζομεν εἰς τὸ Πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀνὰ χεῖρας περιοδικὴν ἔκδοσιν τῆς Γραμματείας Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη σκοπὸν ἔχει νὰ βοηθήσῃ τὸ ἔργον τῆς προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου, διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἀφ' ἑνὸς μὲν θεολογικῶν ἀπόψεων Ὁρθοδόξων Θεολόγων, ἀλλὰ καὶ κρίσεων καὶ σχολίων ἑτεροδόξων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἐνδιαφερόντων καὶ τῶν ποικίλων ἀντιδράσεων τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐνὶ λόγῳ προορισμὸν ἔχει νὰ ἀποβῆ ἓν βῆμα διαλόγου μεταξὺ τῶν ὑπευθύνων ὀργάνων τῆς προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου καὶ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἔτι δέ, περαιτέρω, καὶ τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Τὸ ἔργον τῆς προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου, σὺν τῇ εὐεργετικῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ἔχει προχωρήσει εἰς βάθος ἀπὸ τῆς φάσεως τῆς τεχνολογικῆς, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, θεωρήσεως καὶ ἀξιολογήσεως αὐτοῦ, εἰς τὸ σπουδαιότατον καὶ κρίσιμον στάδιον τῆς πρὸς αὐτὸ ἐνατενίσεως ἐν ὅλον ἐν αὐξούσῃ ὀριμάνσει τῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν στοχασμῶν.

Δηλαδή, ὀδεύοντες τὴν ὁδὸν τῆς προπαρασκευῆς, εὕρισκόμεθα εἰς τὸ σημεῖον τῆς ὑγιοῦς ἐπισημάνσεως καὶ διατυπώσεως τοῦ κέντρου τῆς Συνόδου, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶναι εὐχερὲς, δοθέντων δύο τινῶν, πρῶτον τῆς ἀποστάσεως τῶν δώδεκα αἰῶνων ἀπὸ τῆς τελευταίας Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ δεύτερον τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθουσῶν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνακατατάξεων καὶ πνευματικῶν διαμορφώσεων, μάλιστα δὲ τῆς σημειωθείσης ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς εἰς τὴν θέσιν καὶ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ συγχρόνου πιστοῦ, ἐν μέσῳ ἑνὸς νέου, βαθύτατα ἐκκοσμηκευμένου καὶ τεχνοκρατουμένου, κόσμου.

Διότι, Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐν γεγονός, μία ἐνέργεια, ποὺ ἐμπίπτει εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας συνεχιζόμενον σωτηριῶδες ἔργον τοῦ Ἰδρυτοῦ καὶ Κυρίου Αὐτῆς, τοῦ Χριστοῦ. Ἐπομένως τὸ ἔργον τῆς Συνόδου εἶναι θεανθρώπινον.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, διὰ τὴν πραγμάτωσιν καὶ εὐόδωσιν τῆς Συνόδου, καλεῖται ἡ Ἐκκλησία ἀφ' ἑνὸς μὲν, διὰ τῆς λειτουργικῆς καὶ ἄλλης προσευχῆς καὶ γενικώτερον πνευματικῆς προετοιμασίας, νὰ

καταστή εις τόν ὑψιστον βαθμόν εὐαίσθητος δεκτικὴ κεραία τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἐτοίμη νὰ παραδοθῆ εις τὴν καθαρτικὴν, φωτιστικὴν καὶ ὀδηγητικὴν πνοὴν Αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὑπερβαίνουσα τὸν ἱερέα καὶ τὸν λευίτην, νὰ κύψῃ καὶ νὰ ἐγκύψῃ μετὰ τοῦ Κυρίου της, ἐν τῇ μορφῇ Του τοῦ Σαμαρείτου, εἰς τὸν πληγωμένον σύγχρονον ἄνθρωπον, νὰ ἐπιδέσῃ τὸ τραυμὰ του καὶ νὰ ἀκούσῃ τὸ ἄγχος του.

Τὰ «Συνοδικὰ», ἐμφανιζόμενα εἰς τὸ λεπτόν καὶ ἀποφασιστικόν τοῦτο σημεῖον τῆς πορείας τῆς προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου, ἔρχονται νὰ προσφέρουν μίαν ἰδιαιτέρας σημασίας διακονίαν εἰς τὴν ὀλοκληρωμένην σύλληψιν καὶ διατύπωσιν τῆς θεανδρικής οἰκονομίας τῆς Συνόδου.

Παρεκτός τῆς εἰδικῆς ταύτης συμβολῆς των, τὰ «Συνοδικὰ» ἐλπίζομεν ὅτι θὰ παράσχουν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν μίαν νέαν εὐκαιρίαν ἐκφράσεως τῆς πατερικῆς προσωπικότητός της μὲ νέα κατηγορήματα ἀπὸ τῶν πηγῶν ἀναβλύζοντα, ἀπηλλαγμένα τῶν θολώσεων τῆς ἔξω-ορθοδόξου νοησιαρχίας καὶ νομοκρατείας, ἀντιληπτὰ δὲ καὶ σωτηριώδη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὑπὲρ οὗ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει καὶ ἡ Σύνοδος προπαρασκευάζεται.

Φανάριον, 1 Σεπτεμβρίου 1975.

† ὁ Χαλκηδόνος Μελίτων

Πρόεδρος

τῆς Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς
τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.

ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ
ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΘΗΣΟΜΕΝΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ
ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΑΝΑΤΟΛΑΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
(Περίληψις Ἀνακοινώσεως)

Ὑ π ό
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ
Μητροπολίτου Μύρων

Ὁ σύγχρονος μέσος Ὀρθόδοξος ἄνθρωπος εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ παρουσιάζη εὐρὺ ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἀπὸ τινων ἐτῶν συζητούμενον καὶ ἤδη εἰσελθὸν εἰς τὸ στάδιον πραγματοποιήσεως θέμα τῆς συγκλήσεως τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἦδη ἔχουν προωθηθῆ δι' ἄλληπαλλήλων Πανορθόδοξων Διασκέψεων καὶ διὰ τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1971 συγκληθείσης Διορθόδοξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τὰ προπαρασκευαστικὰ τῆς Συνόδου ταύτης. Ἐξ θέματα ἐπελέγησαν, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ τὸν εὐρὺ Κατάλογον Θεμάτων τῆς Ρόδου (1961). Τὰ θέματα ταῦτα, τυχόντα μιᾶς πρώτης ἐπεξεργασίας ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐκρίθησαν, οἶονεὶ «πρωτοβαθμίως», ὑπὸ τῆς Διορθόδοξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἔλαβον τὴν πρώτην αὐτῶν διατύπωσιν ὑπὸ μορφήν Κειμένων - ἀποφάσεων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐκ γνώμης ὁμοφώνου, ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας πρὸς μελέτην καὶ ἀπόφασιν, παρουσιάσθησαν δὲ καταλλήλως ὑπὸ τῆς Γραμματείας τῆς Συνόδου πρὸς τὸ εὐρύτερον ἐκκλησιαστικὸν καὶ θεολογικὸν κοινόν, ἐλήφθησαν καὶ λαμβάνονται ἐπ' αὐτῶν αἱ πρῶται κρίσεις καὶ «ἀντιδράσεις» τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Θεολόγων των, θὰ ἐπανέλθουν δὲ προσεχῶς (1972) εἰς ἐπανεξέτασιν καὶ βελτίωσιν εἰς τὴν Διορθόδοξον Προπαρασκευαστικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τελικωτέραν κρίσιν καὶ ἐπιψήφισιν εἰς τὴν Α' Πανορθόδοξον Προσυνοδικὴν Διάσκεψιν (οἶονεὶ «δευτεροβαθμίως») καὶ ὅταν τύχωσι πανορθόδοξου ἐγκρίσεως θὰ εἶναι ἔτοιμα διὰ τὴν παραπομπὴν των εἰς τὴν μετὰ ταῦτα συγκληθησομένην Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον, ἥτις καὶ θὰ προβῆ εἰς τὴν προκήρυξιν τῶν ἀποφασισθησομένων περιβάλλουσα ταῦτα μὲ τὸ οἰκουμενικὸν κύρος. Τοῦτο θὰ ἐφαρμοσθῆ βεβαίως καὶ διὰ τὰ ἄλλα θέματα πρὶν ἢ συγκληθῆ ἡ Σύνοδος καθ' ἑαυτήν.

Τεράστιον ὄντως ἔργον. Πολύπλευρος προπαρασκευαστική ἐργασία. Ἄλλεπάλληλοι φάσεις προσυνοδικῶν καὶ συνοδικῶν δραστηριοτήτων. Αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι ἐν ἐτοιμασίᾳ διαρκεῖ. Ἡ Ὁρθοδοξία δραστηριοποιουμένη τελικῶς. Οἱ πιστοὶ ἐὰν μὴ τι ἄλλο τοῦλάχιστον ἐν ἀναμονῇ καὶ ἐγρηγόρσει. Οἱ Ἐπίσκοποι ἐπὶ τὸ οὐσιαστικώτερον ἔργον τῆς ἀποστολικῆς εὐθύνης των, ἦτοι ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς συλλογικῆς συνυπευθυνότητός των ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ ὁ Παράκλητος παρῶν ἐν πᾶσι τούτοις. Ὁ δὲ κόσμος ἐν συντόνῳ στροφῇ καὶ προσοχῇ πρὸς τὴν ἀναμοχλευομένην συνείδησιν τῆς συνοδικότητος ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ.

Ἄλλὰ τί ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀναμενόμενον; Καὶ περισσότερον συγκεκριμένως : τί ἀναμένουν αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι καὶ τὰ ποιμνία των ἀπὸ τὴν τεραστίαν αὐτὴν κίνησιν;

Ἐν πρώτοις ἐρωτᾶται ἐνταῦθα : Αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι καθώρισαν ἢ ὄχι ἐπισήμως τὰς θέσεις των ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, τοῦ τί ἀναμένουσιν ἐκ τῆς ὑπὸ σύγκλησιν Συνόδου;

Ἐρώτημα δύσκολον νὰ εὑρῇ μίαν μονολεκτικὴν, θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν, ἀπάντησιν. Ἐν τούτοις μερικά δεδομένα διαλευκαίνουσι ἴσως ἐπαρκῶς τὸ θέμα.

Θὰ ἐνθυμηθῇ ὁ ἀκροατὴς κατ' ἀρχὴν μὲ πόσῃν εἰλικρίνειαν καὶ ὠμότητι — τολμῶ νὰ εἶπω — ἐτέθη τὸ θέμα τοῦτο ἐνώπιον τῆς Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τὸν παρελθόντα Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1971. Ἀντὶ πάσης ἄλλης μαρτυρίας ἐπιτραπήτω μοι νὰ ἀναφερθῶ εἰς ὅσα ἔλεγον ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης εἰς τὴν Εἰσηγητικὴν μου Ὁμιλίαν : «... Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔλεγον, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς θέτει ἑαυτὴν ἐναντι συγκεκριμένων προβλημάτων, καθαρῶς θεολογικῶν καὶ ἄλλων πρακτικωτέρων, οὐχὶ ὁμῶς ἡττονος σημασίας, δεδομένου ὅτι ἄπτονται ταῦτα τῆς ζωῆς, τοῦ ἤθους καὶ τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν ταῖς καιριωτέραις καὶ ζωτικωτέραις τῶν δραστηριοτήτων καὶ λειτουργιῶν αὐτῆς. Καὶ τὰ προβλήματα ταῦτα εἶναι ἐκ τῶν ἀμέσως ἀποσκοπούντων τοῦτο μὲν τὴν οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, τοῦτο δὲ τὴν καλλιτέραν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὲρ αὐτῶν, ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου καθόλου. Προσέτι δὲ καὶ διὰ πρώτην φορὰν καλεῖται νὰ ἐκφέρῃ συνολικὴν καὶ συλλογικὴν γνώμην ἐπὶ συγκεκριμένων πλέον Κειμένων, ἀνθρωπίνης ἀσφαλῶς κατασκευῆς, πλὴν ἀπορρεόντων ἐκ τῆς ὀρθοδόξου βιωματικῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας καὶ ἀπηχούντων τὴν βιουμένην πίστιν καὶ τὴν παραδεδομένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διδασκομένην ἐν

αὐτῇ ἀλήθειαν, προωρισμένων δ' ἅμα — καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σημαντικὸν καὶ θαυμάσιον — νὰ ἐνδυσθῶσι τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Παρακλήτου καὶ νὰ ἀποβῶσιν ἱερά θεσπίσματα τοῦ Θεανθρωπικοῦ καὶ ἀκατάλυτου θεσμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις διὰ πάντων τούτων, τῶν τε ὁρωμένων καὶ τῶν ἀοράτων, διὰ τῶν πίστει νοουμένων καὶ τῆ γραφῆ παραδιδομένων, διαφυλαττομένων καὶ ἐρμηνευομένων, ὑφαίνει καὶ διασφαλίζει τὴν πρὸς τὰ ἔσχατα πορείαν αὐτῆς...».

Γνωστὸν ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι Ἀντιοχείας, Ἑλλάδος, Ρωσσίας, Φιλλανδίας κ.ἄ., διὰ τῶν Προκαθημένων αὐτῶν, εἰς δοθείσας εὐκαιρίας, ἐξήνεγκον τὰς ἀπόψεις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Ὅπως τελευταίως τὸ Οἴκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, προτεῖνον τὴν ἀναβολὴν ἐπὶ ἓν ἔτος τῶν ἐργασιῶν τῆς Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς καὶ τῆς Α΄ Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως ἐπὶ τῶν ἐξ θεμάτων, ἔλεγεν εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Γράμμα, τὸ φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Ἀθηναγόρα, ὅτι τὸ ἀναληφθὲν ἔργον τῆς Συνόδου εἶναι τόσον μέγα καὶ σημαντικὸν (καὶ ἀνέλυε τοῦτο δι' ἄδρων γραμμῶν), ὥστε ἡ λελογισμένη αὕτη ἀναβολὴ νὰ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν τελικὴν εὐδόωσιν τῶν σκοπῶν τῆς Συνόδου καθ' ἑαυτούς.

Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ἐπίσης, ὅτι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τί δηλαδὴ ἀναμένουν αἱ Ἐκκλησίαι ἀπὸ τὴν ὑπὸ σύγκλησιν Σύνοδον καὶ ἀπὸ τὸ ἔργον αὐτῆς, ἐξεφράσθησαν καὶ ὠρισμένοι ἡμέτεροι Θεολόγοι, ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, κατὰ πολὺ συμβαλόντες εἰς τὴν προώθησιν τῶν σκέψεων ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Οὕτως ὁ Καθηγ. π. Ἰουστίνος Πόποβιτς, τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἕλλην Θεολόγος κ. Χρήστος Γιανναρᾶς, πλειστάκις καὶ ἐκ ποικίλων σκοπιῶν, ὁ π. Ὀλιβιέ Κλεμάν τῶν Παρισίων, ὁ Καθηγ. π. Ἰωάννης Μέγεντορφ ἐκ Νέας Ὑόρκης, ὁ Σεβ. Μητρ. Ὅρους Λιβάνου κ. Γεώργιος τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, ἀλλὰ καὶ πέρα τῶν ἀτόμων, ἡ ἐν Γαλλίᾳ Ὁρθόδοξος Νεολαία ἐν Συνεδρίῳ αὐτῆς (ἐν Ἀννεσὺ, 1971), ἡ Γεν. Γραμματεία τῆς ἀνὰ τὸν κόσμον Ὁρθοδόξου Νεολαίας κ.ἄ. διετύπωσαν ἐνδιαφερούσας ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ ὅσα ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Προτεσταντικῆς πλευρᾶς ἐγράφησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν (π. Ἀντ. Βέγκερ, π. Γκαλλέ, π. Πέτρος Ντουπρέ κ.ἄ., ὡς καὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν Περιοδικῶν τῆς Δύσεως, τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰ Ὁρθόδοξα θέματα).

Μετὰ τὴν περιεκτικὴν ταύτην ἀνασκόπησιν τῶν ἀναληφθεισῶν θέσεων ἐν τῷ θέματι ἐπισήμως ἢ ἀνεπισήμως, φθάνομεν εἰς τὸ συγκε-

κριμένον σημείον: Ποῖα τὰ Ὁρθόδοξα Desiderata ἐν τῷ θέματι τούτῳ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἡμῶν ;

Ταῦτα συγκεκριμενοποιοῦνται εἰς τὰ ἑξῆς κατὰ σειρὰν σημεῖα :

1. Εἰς τὸν χῶρον τῆς Θεολογίας, τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἀναμενόμενον στοιχεῖον εἶναι ἡ διαμόρφωσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ «Συνοδικῆς συνειδήσεως», ἰδίᾳ κατόπιν τῆς μακρᾶς «ἀποξενώσεως» τῶν ἡμετέρων Ἐκκλησιῶν ἐκ τῆς συνοδικῆς «ἐμπειρίας» τῶν πρώτων αἰώνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τὸ τονιζόμενον τοῦτο σημεῖον τῆς «Συνοδικῆς συνειδήσεως» ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἐμπλέκει, ὡς εἰκός, καὶ τὸ εὐρύτερον ἐκκλησιολογικόν θέμα, ἔχει δὲ ὡς ἄμεσον βᾶθρον τὴν μὴ ἐπαρκῶς ἀναπτυχθεῖσαν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ Πνευματολογίαν, ἐκ τοῦ ἐξειλιγμένου συνδυασμοῦ τῶν ὁποίων θὰ προέλθῃ μία ὀλιγώτερον κανονικο-οργανωτικὴ καὶ ἀσφαλῶς περισσότερον πνευματοκεντρικὴ Ἐκκλησιολογία, τῆς ὁποίας καὶ ἔχει ἀνάγκην ἡ Ὁρθοδοξία.

2. Τὸ πρῶτον τοῦτο σημεῖον συνεπάγεται ἀμέσως ἐν δεύτερον, εὐθέως ποιμαντικόν καὶ ἠθικο - πρακτικόν, ὅπερ καὶ ἐντοπίζεται εἰς τὴν συγκεκριμένην εὐθύνην τῆς Ἐκκλησίας νὰ προπαρασκευάσῃ καταλλήλως τὰ πνεύματα πρὸς μίαν τοιαύτην καθολικὴν καὶ συνολικὴν «Συνοδικὴν συνείδησιν». Ἡ ἐν τῷ χῶρῳ τῶν Συνόδων, Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν, τοῦ ἀπωτέρου καὶ τοῦ περισσότερον ἐγγὺς παρελθόντος, ἐμπειρία τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ πρέπει νὰ ἀποβῇ καθοδηγητικὴ διὰ τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐν προκειμένῳ. Ἄλλὰ καὶ νέοι τρόποι προετοιμασίας τῶν πνευμάτων πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ εφαρμοσθοῦν, ἵνα μὴ αἱ Διοικοῦσαι Ἐκκλησίαι φωραθῶσι προτρέχουσαι τῶν ποιμνίων των, τὰ δὲ ποίμνια μὴ δυνάμενα νὰ συμβαδίσωσι πρὸς ὅσα αἱ Ἐκκλησίαι θὰ ἀπετόλμων. Ἡ Ὁρθόδοξος Παράδοσις ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔχει πολὺν καὶ σοβαρὸν λόγον. Αὕτη ἀπαιτεῖ σήμερον ἀπόλυτον τὸν συντονισμόν τῶν συνοδικῶν «παλμῶν» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μεταξὺ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ Πληρώματος. Θὰ προσέξωμεν δεόντως τὸ σημεῖον τοῦτο;

3. Ἀναμένεται ἐκ τῆς Συνόδου νὰ ἀποδειχθῇ αὕτη ἐπαρκῶς ἀλλὰ καὶ μεμετρημένως τολμηρά. Τολμηρά ὅμως ὄχι ἐν τῇ ἐκλογῇ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐξεζητημένου θέματος συγχρόνου ἐπικαιρότητος, ἀλλὰ τολμηρά ἐν τούτῳ κυρίως : ἐκ τῶν ἐπὶ τάπητος πολλῶν θεμάτων νὰ ἐπιλέξῃ ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι περισσοτέρως φλέγοντα διὰ τὴν σύγχρονον Ὁρθοδοξίαν καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐπίλυσις καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν θὰ ἀφελήσῃ καὶ θὰ φέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν ὀμαλότητα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκασταχοῦ ποίμνια τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ ἀνακουφίσῃ. Ἐὰν θέματα, ὡς τὸ τῆς Δια-

σποράς, η της Αυτόκεφαλίας, η του Έκκλητου του Οικουμενικού Πατριαρχείου κ.ά., χρήζουν μιας άμεσου αντιμετώπισης και λύσεως, πρέπει η Σύνοδος να φανη τολμηρά εις ταυτα.

4. Τουτο σημαίνει, οτι υπάρχει εν θέμα οπερ επιθυμουν αι Έκκλησiai να τω ιδωσιν άποσαφηνιζόμενον, τó έξης: Έκ των εδρέων θεμάτων του Καταλόγου της Ρόδου ποια είναι τα άμεσώτερον ενδιαφέροντα, ποια άλλα πρέπει να προστεθουν, ποια πρέπει να εκπέσουν, ποιας διατυπώσεως πρέπει να τύχωσι ταυτα εν τω Καταλόγω δσον και εν ταϊς προταθησομέναις λύσεσιν; Υπάρχει ανάγκη θεολογικής διαπραγματεύσεως θεμάτων πίστεως και δόγματος εν τη Όρθοδοξία η αντίθετως μόνον τα κανονικο - λειτουργικά ενδιαφέρουν την Έκκλησίαν; Τουτο σήμεραν συζητείται εδρύτατα. Η Όρθόδοξος Παράδοσις έχει καθορίσει μίαν πράξιν επί του προκειμένου και η Όρθόδοξος αυτη Παράδοσις απαιτεί τον σεβασμόν των παραδεδομένων. Άλλα μέχρι ποιου σημείου δυνάμεθα οι μέν να θεωρώμεν την Παράδοσιν ως παράγοντα ανασταλτικόν εν τη έρεύνη των φλεγόντων ζητημάτων, οι δε ως δύναμιν προωθητικήν της Όρθοδοξίας; Ποιον εκ των δύο ισχύει;

5. Ό,τι ιδιαιτέρως αναμένει η Όρθοδοξία εκ της Συνόδου είναι να άποφύγη αυτη τās θεαματικές εκδηλώσεις εν τη λειτουργία του θεσμου της Συνόδου. Η Σύνοδος πρωτίστως είναι μία πραγματικότης πνευματική, μία παρουσία του Παρακλήτου. Και ως τοιαυτη είναι και πρέπει να μείνη σεμνή, ταπεινή, έξυπηρετική του ατόμου και όχι των «ατόμων», της Έκκλησίας και όχι των «Έκκλησιών». Ήδη ο συνοδικός «θόρυβος» από τās Συνελεύσεις, Διασκέψεις, Συνεδριάσεις, Συναντήσεις, Έπαφάς κλπ. κλπ. εν τω εδρυτέρω χώρω της Δύσεως. από του Π.Σ.Ε. και της Βατικανής Συνόδου μέχρι και της «Συνόδου των Νέων», που έπιχειρείται εις τó Ταιζε και άλλαχού, έχει δημιουργήσει έθισμόν και κορεσμόν εν τω συγχρόνω χριστιανώ. Η Όρθόδοξος Παράδοσις συνιστά άσφαλώς εις τās Έκκλησίας μας να μείνουν σεμναι και ταπειναι εν τω θέματι της Συνόδου, δια να άκροασθουν τί τó Πνεύμα τó Άγιον λέγει εις αυτάς, ως ποτε εις τās έπτά Έκκλησίας της Άποκαλύψεως.

6. Έν ξετερον αναμενόμενον στοιχείον είναι να άποφευχθουν επιμελώς και όριστικώς αι κατ' ανθρωπον «συμπεφωνημένοι λύσεις», τά εκκλησιαστικά Compromis, τά οποια καταβιβάζουν την Σύνοδον εις τά χαμηλά όρια ενός ανθρωποκρατουμένου Συνεδρίου και εκδιώκουν όριστικώς τον Παράκλητον. Ουτος δέν «πνεί» εις «συνοδικά κατασκευάσματα» ανθρωπίνης έμπνεύσεως και κατευθύνσεως και κο-

σμικῶν ἐπιδιώξεων καὶ πρωτοβουλιῶν. Ἡ θὰ ἔχωμεν «Ὁρθόδοξον Σύνοδον» ἢ θὰ καταλήξωμεν εἰς ἀπλήν συνέλευσιν «ὀρθοδόξων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν». Ἀλλὰ νὰ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Παράδοσις θὰ εἶναι σκληρὰ δι' ἡμᾶς, εἰάν προτιμηθῇ τὸ δεύτερον σχῆμα.

7. Ὅ,τι ἰδιαζόντως ἀναμένεται εἶναι ἀκόμη καὶ αἱ ριζικαὶ καὶ ὀριστικαὶ λύσεις καὶ οὐχὶ αἱ ἐκκρεμότητες. Ἡ θὰ ὑπηρετήσῃ ἡ Σύνοδος τὴν ἀλήθειαν καὶ θὰ εἶναι ὀλοκληρωτικὴ καὶ σαφής, ἢ θὰ καταδικάσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς «ἡμίμετρα», τῶν ὁποίων ὅμως ἀπρόβλεπτοι θὰ εἶναι — ἅς εἴμεθα βέβαιοι — αἱ ἐπιπτώσεις.

8. Τελικῶς ὅ,τι ἀπαιτεῖ καὶ ὅ,τι ἀναμένει ἡ Ὁρθοδοξία ἐκ τῆς Συνόδου εἶναι ὁ σεβασμὸς τῶν παραδεδομένων ἐντὸς ἐνὸς πνεύματος λελογισμένης ἀναγεννήσεως καὶ ἀνανεώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτι ζῶμεν σήμερον τὴν πραγματικότητα τῆς Συνόδου, ἵνα βιώσωμεν ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀλήθειαν, τὴν εὐθύτητα, τὴν ὀρθοπραξίαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν, τοῦτο εἶναι περιττόν καὶ νὰ λεχθῇ. Ἄλλως δὲν θὰ ὑπῆρχε λόγος νὰ συγκληθῇ ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος αὕτη. Ὅτι δὲ ἀκόμη ζῶμεν τὴν πραγματικότητα τῆς Συνόδου διὰ νὰ ἴδωμεν αὖριον μίαν περισσότερον συγκεκροτημένην Ὁρθοδοξίαν ἐν μέσῳ ἐνὸς κόσμου διαλυομένου ἐν τῇ ἐκκοσμικεύσει, μίαν Ὁρθοδοξίαν ἀπαντῶσαν εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ Ὁρθοδόξου ἀτόμου καὶ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἐν τῷ πνεύματι ὅμως τῆς ὀρθῆς βιωτικῆς καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καὶ τοῦτο εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ μία τοιαύτη ἀποδοτικὴ ἀτμόσφαιρα διὰ τὴν Σύνοδον, ἀπαιτεῖται ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ δεδοκιμασμένος συγκερασμὸς τῆς ὀρθοδόξου τόλμης μετὰ τῆς καρποφόρου Παραδοσιοκρατίας. Καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς καλοῦνται σήμερον αἱ ἡμέτεραι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

ΠΡΟΣΧΩΜΕΝ.

Η « ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΝΟΔΟΣ » (*)

(Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΗΣ)

Ἰπὸ

ΙΑΚΩΒΟΥ

Μητροπολίτου Μυτιλήνης

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τὸν Συνοδικὸν θεσμόν. Αἱ Σύνοδοι δὲν ἐπαυσάν ποτε. Καὶ ὅταν ἀκόμη αἱ κατὰ τόπους Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἦσαν ἐμπερίστατοι, εὑρισκόν αὐταὶ πάντοτε τὸ κατάλληλον σχῆμα τῆς Συνόδου ποῦ προσεφέρετο εἰς τὰς περιστάσεις διὰ νὰ λύσουν τὰ προβλήματα τῶν.

Μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐγένετο δις ἀπόπειρα συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ μία συνεκλήθη τῷ 879 ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ σήμερον τιμωμένου μεγάλου Ἱεράρχου καὶ ἡ ἄλλη βραδύτερον τῷ 1341 ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἀλλ' οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἀνεγνωρίσθη τελικῶς ὡς Οἰκουμενική.

Ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνήλθε τῷ 787. Ἐκτοτε παρήλθον 1196 ἔτη χωρὶς νὰ καταστῆ δυνατόν νὰ συγκληθῇ ἄλλη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀναγκῶν καὶ τὸ μέγεθος τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἐγεννήθησαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, συνεπεῖς κυρίως τῶν ἐπελθουσῶν μεταβολῶν εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ γενικώτερον εἰς τὸν κόσμον.

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀφ' ἧς ἀπεσχίσθη ἐκ τοῦ κορμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἠκολούθησε τὸν ἰδικὸν τῆς τρόπον εἰς τὸ Συνοδικὸν σύστημα, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Πρωτείου τοῦ Πάπα.

* Ἡ Εἰσήγησις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μυτιλήνης κ. Ἰακώβου, Προέδρου τῆς Μ. Σ. Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ὑποθέσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ, περὶ τῆς Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐγένετο ἐνώπιον τῶν Σεβ. Συνοδικῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν Ἐλλογιματάων Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Πεντέλης, τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1973 ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου.

Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἡσθάνοντο πάντοτε τὴν ἀνάγκην νὰ συνέλθουν εἰς μίαν κοινὴν Σύνοδον, διότι πολλά ἀπὸ τὰ προβλήματα, ποῦ ἀντιμετώπιζεν ἑκάστη τούτων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς, ἦσαν κοινά, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη κατέστη πλέον ἐπιτακτικὴ κυρίως μετὰ τὴν χειραφέτησιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὅποσον ἀποτελεῖ τὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ αἰῶνός μας ἤρχισε νὰ γίνεται πολλὴ συζήτησις γύρω ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα συγκλήσεως μιᾶς Οἰκουμενικῆς συνόδου. Κατ' ἀρχὴν αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἐσκέφθησαν νὰ συγκαλέσουν μίαν Προσύνοδον, ἀντὶ τῆς Οἰκουμενικῆς, τῆς ὁποίας μάλιστα τὰ θέματα διετυπώθησαν εἰς τὸν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει κατὰ τὸ 1932 καταρτισθέντα κατάλογον.

Ὁ αἰοίδημος Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, μέσα εἰς τὰς μεγάλας του προοπτικὰς, συνέλαβε τὸ νόημα τῆς συγκλήσεως ἀπ' εὐθείας μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ ἡ Προσύνοδος, τὴν ὁποίαν μάλιστα ὠνόμασε «Μεγάλην Σύνοδον», καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, ἐν προπαρασκευαστικῷ σταδίῳ, συνεκάλεσε τὰς ἑκασταχοῦ Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας τρεῖς εἰς τὴν Ρόδον κατὰ τὰ ἔτη 1961, 62, 63. Διὰ πρώτην φορὰν εἰς αὐτὰς τὰς Πανορθόδοξους Διάσκεψεις αἱ ἀπὸ αἰῶνων ἐν ἀπομονώσει ζῶσαι Ὁρθόδοξοι Ἐθνικαὶ Ἐκκλησίαι ἡσθάνθησαν «τὴν ἐνότητα τῆς Πίστεως» καὶ «τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος» παρ' ὅλας τὰς ἐθνικὰς διαφορὰς καὶ τὰς πολιτικὰς ἀντιθέσεις.

Εἰς τὴν Πρώτην Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ, συνετάχθη κάπως ἐσπευσμένως ὁ κατάλογος τῶν θεμάτων, περὶ τὰ ὅποια ἔδει νὰ στραφῇ ἡ Μεγάλη Σύνοδος, ἐὰν ὀψέποτε, τοῦ Κυρίου εὐδοκοῦντος, συνεκαλεῖτο, βεβαίως μετὰ τὴν δέουσαν μελέτην καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν θεμάτων.

Εἰς τὴν Τετάρτην Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, συνήλθεν τῷ 1968 εἰς τὴν Γενεύην, καὶ ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Κέντρῳ τοῦ Chambesy, ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἐπιλογή ἐξ θεμάτων, ἐκ τοῦ καταλόγου, ἅτινα ἐδόθησαν εἰς τὰς κάτωθι Ἐκκλησίας πρὸς μελέτην καὶ καταρτισμὸν τῶν εἰσηγήσεων, αἵτινες θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν Διορθόδοξον Προπαρασκευαστικὴν Ἐπιτροπὴν πρὸς ἐπεξεργασίαν.

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

1. Αἱ πηγαὶ τῆς Ἀποκαλύψεως (Ἐκκλησία Κων/πόλεως).
2. Ἡ πληρεστέρα συμμετοχὴ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας (Ἐκκλησία Βουλγαρίας).

3. Ἀναπροσαρμογή τῶν περὶ νηστείας ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, συμφώνως ταῖς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ἐποχῆς (Ἐκκλησία Σερβίας).

4. Κωλύματα Γάμου (Ἐκκλησία Ρωσσίας καὶ Ἐκκλησία Ἑλλάδος).

5. Ἡμερολογιακὸν Ζήτημα (Ἐκκλησία Ρωσσίας καὶ Ἐκκλησία Ἑλλάδος).

6. Ἡ «Οἰκονομία» ἐν τῇ Ὀρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ (Ἐκκλησία Ρουμανίας).

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος λαβοῦσα τὰ δύο θέματα, Κωλύματα Γάμου καὶ Ἡμερολογιακὸν ζήτημα, ἐπελήφθη τῆς μελέτης τούτων. Ἡ Ἱερά Σύνοδος, ἡ Μόνιμος Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ὑποθέσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ, ὡς καὶ αἱ συσταθεῖσαι εἰδικαὶ Ἐπιτροπαί, εἰς ἃς μετέσχον οἱ Κανονολόγοι Καθηγηταὶ ὡς καὶ οἱ Ἀστρονόμοι τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ἀσχοληθεῖσαι, κατ' ἐπανάληψιν, διὰ τὴν βαθεῖαν μελέτην καὶ τὴν θεολογικὴν ἔρευναν τῶν θεμάτων, συνέταξαν τὸ κείμενον τῶν εἰσηγήσεων, τὰς ὁποίας τὸ ἡμέτερον Γραφεῖον ἐξέδωκε τύποις, μετέφρασεν αὐτάς καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ ἐν Chambesy τῆς Γενεύης Πατριαρχικὸν Κέντρον, ὅπου κατὰ Ἰούλιον 1971 συνήλθεν ἡ Διορθόδοξος Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἐπεξεργασθῇ καὶ ὑποβάλλῃ αὐτάς ἐν καιρῷ εἰς τὴν Ἀ΄ Προσυνοδικὴν Διάσκεψιν, ἡ ὁποία θὰ ἔδιδε τὴν ὀριστικὴν μορφήν διὰ τὴν Μεγάλην Σύνοδον.

Τὸ ἴδιον ἐπραξαν καὶ αἱ λοιπαὶ ἀδελφαὶ Ἐκκλησίαι, τινὲς τῶν ὁποίων μάλιστα μὲ καθυστέρησιν.

Ἡ Διορθόδοξος Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα εἰς πολλὰς συνεδρίας ἐπὶ 10 περίπου ἡμέρας καὶ ἐργασθεῖσα μετὰ ζήλου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Μύρων κ. Χρυσοστόμου ἐμελέτησε τὰ θέματα ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν εἰσηγήσεων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μετὰ διεξοδικὴν συζήτησιν συνέταξε τὰ γνωστὰ εἰς ἡμᾶς κείμενα τῶν εἰσηγήσεων, ἅτινα θὰ διεβιβάζοντο εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ Προσυνοδικὴν Διάσκεψιν, ὡς ἀνωτέρω προελέχθη, διὰ τὰ περαιτέρω.

Περὶ τοῦ πῶς εἰργάσθη ἡ Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ ἐγράψαμεν καὶ ἐγὼ καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Καρμίρης, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐξέθηκεν ἐν λεπτομερείαις τὰ πεπραγμένα αὐτῆς εἰς σειράν ἄρθρων δημοσιευθέντων εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία», ἅτινα ἐξεδόθησαν βραδύτερον εἰς ἴδιον τεύχος. Ἀμφότεροι ἐξεπροσωπήσαμεν τὴν Ἐκ-

κλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅση ἡμῖν δύναμις, εἰς τὴν ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴν.

Τί ἠκολούθησε μετὰ ταῦτα ; Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε, πρὶν ἀποστείλῃ τὰ κείμενα εἰς τὴν Προσυνοδικὴν Διάσκεψιν, νὰ τεθοῦν ὑπ' ὄψιν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, οὐ μόνον πρὸς ἐνημέρωσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς διατύπωσιν ἐπ' αὐτῶν τυχόν κρίσεων καὶ παρατηρήσεων. Αἱ Ἐκκλησίαι λαβοῦσαι τὰ κείμενα ἐζήτησαν τὴν γνώμην τῶν σεβ. Ἱεραρχῶν καὶ τῶν Καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, ἵνα ἐπαναφέρωσι τὰ κείμενα μετὰ τοῦ θεολογικοῦ ὕλικου, τὸ ὅποιον θὰ συνεκεντρώνετο εἰς τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Chambesy, ὅπου θὰ συνήρχετο ἡ Προσυνοδικὴ Διάσκεψις, ἡ ὁποία θὰ ἔδιδε τὴν τελικὴν μορφήν καὶ θὰ προητοίμαζεν οὕτως ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν Μεγάλην Σύνοδον, ἐν ταύτῃ δὲ θὰ ὥριζε καὶ ἄλλα θέματα ἐκ τοῦ Καταλόγου πρὸς μελέτην κατὰ τὴν ὡς ἄνω διαδικασίαν, ἀλλὰ μὴν τοῦτο δὲν ἐγένετο, τῆς Προσυνοδικῆς Διασκέψεως μὴ συνελθούσης εἰσέτι.

Ἡ Διορθόδοξος Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ εἰς τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Καταλόγου τῆς Ρόδου, διότι, ὡς λίαν προσφυῶς παρετηρήθη, τὰ περισσότερα θέματα δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας, τινὰ δ' ἐξ αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τὰ εἰς τὰ Δόγματα ἀναφερόμενα δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θιγοῦν, ἄλλα δὲ πάλιν δὲν θὰ ἔδιδον λύσιν εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα.

Τούτου γενομένου δεκτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρεκλήθησαν ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι νὰ μελετήσουν τὸ θέμα τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Καταλόγου καὶ νὰ διατυπώσουν ἐπ' αὐτοῦ τὴν γνώμην των.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν πρότασιν τῆς Μ. Σ. Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ὑποθέσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ δι' ἀμφότερα, ἤτοι τὴν κρίσιν τῶν ἐξ κειμένων καὶ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Καταλόγου, ἀπέστειλε τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1972 τὰ Κείμενα εἰς τοὺς εἰδικοὺς Καθηγητὰς τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν μὲ τὴν παράκλησιν νὰ διατυπώσουν τὴν γνώμην των μέχρι τῆς 30ης Ἰανουαρίου 1973, παρεκάλεσε δὲ δι' ἄλλου ἐγγράφου, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428/5.12.72, ἅπαντας τοὺς καθηγητὰς, ἀνεξαρτήτως εἰδικότητος, νὰ μελετήσουν τὸν Κατάλογον τῶν θεμάτων καὶ νὰ διατυπώσουν ἐπ' αὐτοῦ τὰς κρίσεις των.

Πέντε ἐκ τῶν Καθηγητῶν, οἱ κ.κ. Π. Μπρατσιώτης, Π. Τρεμπέλας, Κ. Μουρατίδης, Α. Θεοδώρου καὶ Ν. Μπρατσιώτης, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἐνεργοῦντες, ἀπέστειλαν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον κοινὸν ὑπό-

μνημα περιλαμβάνον τὰς ἐπὶ τῶν Κειμένων τῶν ἐξ θεμάτων κρίσεις των. Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τούτου καὶ ἐξ ὧν ἔγραψαν ὁ καθηγητὴς κ. Καρμύρης καὶ ἄλλα στελέχη τοῦ θεολογικοῦ κόσμου διαπιστοῦται ὅτι ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἡ θεολογικὴ ἔρευνα τῶν θεμάτων, ἧτις ἐγένετο ὑπὸ τῆς Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς, δὲν ἦτο ἡ δέουσα.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ἀφοῦ ἠύχαρίστησε τοὺς πέντε καθηγητάς, παρέπεμψε τὸ ὑπόμνημα πρὸς μελέτην εἰς τὴν Μ. Σ. Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν Κανονικῶν θεμάτων. Αὕτη συνελθοῦσα ἐν ὀλομελείᾳ τὴν 2.10.72 διετύπωσε τὴν γνώμην της ἐν τῷ ἀπὸ 2.10.72 Πρακτικῷ, μετ' οὗ δὲ πολλὰς ἡμέρας θὰ ἀσχοληθῇ ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων διὰ τὰ εἰσηγηθῆ τά προσήκοντα εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον.

Καὶ ἤδη, ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ θέμα τῆς Μεγάλης Συνόδου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὴν Ἱερὰν Σύνοδον κατέχει ἱερὸν δέος μετὰ αὐτὴν τὴν ὄντως μεγάλην καὶ ὑψηλὴν καὶ ἱερωτάτην ὑπόθεσιν. Καὶ δικαίως, διότι πρόκειται νὰ συνέλθῃ μία Μεγάλῃ Σύνοδος, ἡ ὁποία θὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν Ἡ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Εἶναι ὄντως τοῦτο γεγονός μέγιστον διὰ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ θεολογικῆς πλευρᾶς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς. Εἰς αὐτὴν, δὲν ἀποκλείεται, πολλοὶ ἢ τινες ἐκ τῶν ἤδη ἱεραρχῶν καὶ δὴ τῶν νεωτέρων νὰ τύχουν τῆς ὑψίστης τιμῆς καὶ νὰ ἐπιφορτισθοῦν τῆς μεγάλης εὐθύνης νὰ μετᾶσχουν ὡς «Συνοδικοὶ πατέρες» εἰς τὴν μετὰ 12 ὄλους αἰῶνας, ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, τοῦ Κυρίου εὐδοκοῦντος, συγκληθησομένην Μεγάλῃν Σύνοδον τῆς Ὁρθοδοξίας. Καὶ δι' αὐτὸ ἡ Ἱ. Σύνοδος, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης, ἣν ἔχει κυρίως διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ ἔργου τῆς Συνόδου, ἐσκέφθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ παρὰ τῆ Μ. Σ. Ἐπιτροπὴ ἴδιον Γραφεῖον ὑπαγόμενον εἰς τὸ τμήμα τῶν Διορθοδόξων σχέσεων, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπασχολῆται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον μετὰ αὐτὴν τὴν μεγάλην καὶ ἱερὰν ὑπόθεσιν.

Ἴδου προχείρως τινὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐρωτήματα ποῦ γεννῶνται, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει δοθῆ ἀκόμη ἡ ἀπάντησις. Ὡς πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ τὸ Γραφεῖόν μας ἀπὸ τὰς πληροφορίας ποῦ συλλέγει ἕκ τε τῶν μελετῶν καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Τύπου, τοῦ ξένου καὶ τοῦ ἡμετέρου, αἱ Σύνοδος αὕτη θὰ ἔχη ὡς σκοπὸν νὰ λύσῃ μερικὰ ἀπὸ τὰ πλέον τρέχοντα καὶ ὀξεῖα προβλήματα τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς π.χ. τὸ πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν πολλῶν δικαιοδοσιῶν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον (τὸ ὀξὺ πρόβλημα τῆς Διασπορᾶς), τὸ πρόβλημα τῶν Σχισμάτων τὰ ὁποῖα παρατηροῦνται ἐν

τη Ὁρθοδοξία (Παλαιοημερολογίται εἰς τὴν Ἑλλάδα, Παλαιόπιστοι εἰς τὴν Ρωσσίαν), τὸ ζήτημα τῆς μαζικῆς μετατοπίσεως πληθυσμῶν, τῆς ἐξασθενήσεως μεγάλων παλαιῶν χριστιανικῶν κέντρων καὶ δημιουργίας νέων, τῆς μετατοπίσεως μεγάλου μέρους τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν εἰς τὴν βιομηχανικὴν κοινωνίαν, τὸ δὲ πρόβλημα τῆς ἐν τῇ νέᾳ κοινωνίᾳ ἐλλοθοῦ καὶ ἐνσυνειδήτου βιώσεως τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, τοῦ ἐπανευαγγελισμοῦ τῶν ἐν τῇ πλάνῃ βιούτων χριστιανῶν, τὸ μέγα πρόβλημα τῆς ἀπιστίας καὶ ἐκκοσμητικῆς, τὸ ὅποσον τόσῃν ἔκτασιν ἔλαβεν εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ τόσον πολὺ ἐπιδρῆ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πιστὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ δημιουργῶνται ποικίλαι τάσεις βιώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, ποικίλαι ἀναζητήσεις μορφῶν πνευματικότητος καὶ ποικίλαι θεολογικαὶ ἀπόψεις, οὐχὶ πάντοτε σύμφωνα πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἀγίαν ἡμῶν παράδοσιν».

Καὶ τὰ θέματα μὲν ποὺ γεννῶνται εἶναι ἐν πολλοῖς αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα τὰ ὅποια μᾶς διαφεύγουν. Ποῖα τὰ ἐρωτήματα; Ἴδου τινα ἐξ αὐτῶν:

Θὰ εἶναι πράγματι δυνατὴ ἡ συμμετοχὴ ὄλων τῶν Ἐπισκόπων ἐξ ὄλων τῶν περιοχῶν, ὄλων τῶν Ἱεραρχῶν, ὄλων τῶν ὑπερορίων Ἐκκλησιῶν; Θὰ δυναθοῦν οἱ ἱεράρχαι Κρατῶν τινῶν νὰ ἐκφράσουν τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ τηρήσουν τὸ κηρυχθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων αἰώνιον Σύνταγμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας⁽¹⁾ «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις»; (Πράξ. 5, 29). Θὰ μετὰσχουν οἱ λαϊκοὶ καὶ δὴ οἱ θεολόγοι; Τί θὰ γίνῃ ἐὰν τὰ σχίσματα δὲν ἀρθοῦν, ἀλλὰ σταθεροποιηθοῦν, ἐὰν μάλιστα δημιουργηθοῦν νέα σχίσματα; Δὲν ὀμιλῶ διὰ τὰς ἄλλας τὰς τεραστίας δυσκολίας, αἱ ὅποια θὰ ἀναφανοῦν διὰ τὴν σύγκλησιν καὶ διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς.

Ἄναφερόμενος εἰς αὐτὰς τὰς δυσκολίας ὁ τέως καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς καὶ ἤδη εἰς μοναστήριον ἐγκεκλεισμένος πατὴρ Ἰουστίνος Πόποβιτς τάσσειται μᾶλλον κατὰ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου καὶ λέγει «Προσωπικῶς δὲν βλέπω ὅτι κατὰ τὰς σημερινὰς περιστάσεις ὑπάρχει πράγματι ἀναπόφευκτος ἀνάγκη διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Οἴκ. Συνόδου. Ἐὰν ὅμως ὑπάρχη, τότε ἡ παρούσα στιγμή εἶναι ἢ πλεον ἀκατάλληλος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας μας. Διότι διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τοιοῦτον ἔργον ἱστορικῆς σημασίας ἐπιτυχῶς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ δημιουργηθοῦν αἱ κατάλληλοι συνθήκαι δι' αὐτό, καὶ νὰ γίνων ἐγκαίρως αἱ θεμελιώδεις προετοιμασίαι. Σήμερον ὅμως, καθ'

(1) Ἄρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ἐπικίνδυνος ἡ σύγκλησις Οἴκ. Συνόδου», Ἀθήναι 1971, σ. 9.

δσον γνωρίζω, δέν ὑπάρχει οὔτε τό ἔν οὔτε τό ἄλλο. Ἴδου ὅτι ἐπί τόσα ἔτη ἡμεῖς δέν κατωρθώσαμεν νά προετοιμάσωμεν τά ἀναγκαῖα διὰ τήν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς Ρόδου, ἄν καί δι' αὐτό ὑπήρχον πολλαί δυνατότητες. Τί, λοιπόν, νά εἰπωμεν ὡς πρός τάς συνθήκας τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου; Αὐταί εἶναι, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀπελπιστικάί εἰς ὅλας, ὀλίγον ἢ πολύ, τάς τοπικάς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας»⁽²⁾.

Προχωρῶν ὁ π. Ἰουστίνος Πόποβιτς ἐπιλέγει: «Εἶναι γνωστόν εἰς τοὺς Ἀγγέλους καί τοὺς ἀνθρώπους, ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους ὅτι εἰς αὐτήν τήν ἀποκαλυπτικήν ἐποχὴν εἶναι δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον εἰς πολλοὺς Ἱεράρχας τῶν Τοπικῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, λόγῳ ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν, νά ὁμολογήσουν Ὁρθοδόξως καί ἀγιοπατερικῶς εἰς αὐτήν τήν ἐνδεχομένην μέλλουσαν νά συνέλθῃ Οἰκ. Σύνοδον, τά Ὁρθόδοξα Δόγματα καί τάς κανονικάς ἀληθείας. Ἐνεκα τούτου τό Ὁρθοδοξότερον θά ἦτο νά μὴ συγκληθῇ καθόλου ἡ Οἰκουμενική Σύνοδος ἢ τοῦλάχιστον νά μὴ συμμετάσχῃ εἰς αὐτήν... διότι εἰς τό τέλος τί δύναται νά περιμένῃ κανεῖς ἀπό μίαν τοιαύτην Οἰκουμενικήν Σύνοδον; Ἐν καί μόνον ἔν : Σχίσματα καί αἵρέσεις καί διαφορικούς ἄλλας συμφοράς. Αὐτό εἶναι ἡ βαθεῖα μου αἴσθησις καί ἡ πλήρης δόξης ἐπίγνωσις...»⁽³⁾.

Ὁ Ἐπίσκοπος Σάμπας Ἰωάννης τῆς Σερβίας διαβιβάζων τό ὑπόμνημα τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς εἰς τήν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Σερβίας εἰς τό ὅποιον, ὡς γνωστόν, οὗτος ἀποφαίνεται κατὰ τῆς συγκλήσεως τῆς Μεγάλῃς Συνόδου ἀναφερόμενος εἰς τό ζήτημα τῆς προετοιμασίας τοῦ λαοῦ, λέγει τά ἐξῆς χαρακτηριστικά : «Εἶναι γνωστόν ἀπό τήν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι αἱ Ἐκκλησιαστικάί Σύνοδοι, αἱ ὁποῖαι προηγουμένως δέν ἔτυχον τῆς δεούσης προετοιμασίας καί αἱ ὁποῖαι συνήρχοντο ἐν ἀτμοσφαίρᾳ διχονοίας καί πνευματικῆς διασπάσεως περισσότερον ἐβλάψαν παρά ὠφέλησαν τήν Ἐκκλησίαν. Αἱ τοιούτου εἶδους Σύνοδοι ἐβοήθησαν ἐν πολλοῖς εἰς τήν καταστροφὴν τῆς κάποτε ἰσχυρᾶς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῆς πρώτης χιλιετηρίδος καταταμαχίσασαι αὐτήν εἰς ἀναριθμήτους αἵρέσεις καί σχίσματα. Πνευματικῶς ἠνωμένη καί πολιτικῶς διηρημένη ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολή ἔγινε εὐκόλως λεία τοῦ Ἰσλάμ, πολιτικῶς καί θρησκευτικῶς, οὕτως ὥστε νά ἔχωμεν σήμερον μόνον ἀναμνήσεις ἐξ ἐκείνης τῆς ἰσχυρᾶς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Μι-

(2) Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 7.

(3) Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 14.

κρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικής, ἡ ὁποία διέδωσε τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀνά πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας».

Αὐτὰ λέγει ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωάννης. Καὶ ἔχει δίκαιον. Σήμερον, πλήν τῆς διχονοίας καὶ τῆς διαιρέσεως, ἔχομεν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀναρχίαν, ἡ ὁποία δημιουργεῖ μίαν φοβερὰν σύγχυσιν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, ὅπου ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔχει κυρίως τὴν θέσιν τῆς. Σήμερον ζῶμεν εἰς μίαν ἐποχὴν τῶν συγκρητιστικῶν τάσεων, αἱ ὁποῖαι, κατὰ φυσικὸν λόγον, διαβιβρώσκουν τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα, ἐνῶ ἐξ ἄλλου μαίνεται ἡ ἀθεΐα, τείνουσα νὰ καταλάβῃ τὰς περισσοτέρας ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ διὰ νὰ γίνῃ ἡ προετοιμασία τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν Μεγάλην Σύνοδον, ἔξω ἀπὸ τὸ περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ζῶμεν, ἀλλὰ μὴν, τοῦτο εἶναι δυνατόν; Μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν, διότι τοῦτο «οὐκ ἔστι κατ' ἀνθρώπον».

Παρά τὰς ἀνωτέρω ἐπιφυλάξεις τοῦ π. Πόποβιτς καὶ ἄλλων πνευματικῶν ἀνθρώπων ἔν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ὄρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῷ συνόλῳ τῆς πορεύεται πρὸς τὴν Μεγάλην Σύνοδον καὶ ὅτι ἡδη εὐρίσκεται εἰς τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον. Ὅλοι ὁμως συμφωνοῦν ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ σοβαρὰ ἐργασία διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ ἔργου τῆς. Ὁ πιστὸς λαὸς πρέπει νὰ μετάσχῃ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς του εἰς τὸ αἶτημα τοῦτο καὶ τότε ὁ Κύριος θὰ δώσῃ τὴν εὐλογίαν Του.

Ἄς ἀφήσωμεν τὰ μεγάλα καὶ δύσκολα θέματα, τὰ ὁποῖα ἀκροθιγῶς ἐθίξαμεν, διότι ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συζητηθοῦν αὐτὴν τὴν στιγμὴν, διότι κείνται ὑπὸ ἔρευναν καὶ μελέτην. Δὲν ἔχομεν ὠριμάσει καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τί πρέπει νὰ πράξωμεν διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ ἱεροῦ Κλήρου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ, οὐχὶ βεβαίως ἐπὶ διορθόδοξου πεδίου, διότι τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ ἔργον τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν ὁμοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ ἐπὶ καθαρῶς τοπικοῦ ἐνδοελληνικοῦ ἐπιπέδου.

Φρονῶ ταπεινῶς ὅτι διὰ νὰ ἐκπονήσῃ ἡ Ἐκκλησία μας ἐν χρονδιάγραμμα διὰ τὴν σταδιακὴν ἐνημέρωσιν καὶ διαφώτισιν τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς :

Οἱ περισσότεροι ἀπ' ἐκείνους ποὺ λέγονται Ὄρθόδοξοι Ἕλληνες καὶ οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν εἰς τὸν Ἑλλαδικὸν χῶρον ἀνήκουν, οὐχὶ ἐνσυνειδήτως, ἀλλὰ κατὰ τύπους μόνον εἰς τὴν Ὄρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Δὲν ἐκκλησιάζονται, δὲν μετέχουν εἰς τὰ ἁγιαστικά Μυστήρια καὶ εἰς τὴν λατρευτικὴν ζωὴν, δὲν ἔχουν θρησκευτικὰ ἐνδιαφέροντα, δὲν ἔμπορον νὰ διακρίνουν οὐδὲ τὰς ἐλαχίστας διαφορὰς ποὺ ὑφίστανται μετα-

ξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἑτεροδόξων ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἄλλοδόξων. Αὐτοὶ ὅλοι, διὰ τὴν ὁμιλήσω σαφέστερον εἶναι ψυχροὶ ἢ ἀδιάφοροι περὶ τὴν θρησκείαν καὶ πολλάκις μισοῦν κάθε τι τὸ πνευματικόν. Ἄλλοι πάλιν ἀπὸ αὐτοῦ εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμόν, τὸν ὕλισμόν ἢ τὰς μοντέρνας θεωρίας, ἄλλοι πάλιν ἀνήκουν εἰς τὸν Καθολικισμόν ἢ τὸν Προτεσταντισμόν καὶ δὴ εἰς τοὺς Εὐαγγελικούς, τέλος δὲ ἔν ποσοστὸν ἀσφαλῶς θά ἐμφορεῖται ἀπὸ ἀθειστικὰς ἀρχάς.

Φρονῶ ὅτι δι' ὅλους αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει ἕδαφος διὰ τὴν γίνῃ προετοιμασία διὰ τὴν Σύνοδον. Ἡ Ἐκκλησία πρέπει ὅλους αὐτοὺς νὰ ἀντιμετωπίσῃ διὰ τῆς ποιμαντικῆς καὶ τοῦ ἐπανευαγγελισμοῦ.

Ἐπομένως ὑπολείπεται τὸ ἄλλο ποσοστὸν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τοὺς πιστοὺς, τοὺς καλοὺς καὶ εὐσεβεῖς χριστιανούς, οἵτινες καὶ ἀποτελοῦν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Δι' αὐτοὺς πρέπει νὰ γίνῃ ἡ προετοιμασία.

Εἰς τὸ ποσοστὸν αὐτό, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἀνήκει καὶ μέγα μέρος τῆς μαθητιώσεως καὶ τῆς σπουδαζούσης νεότητος, διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς καὶ φοιτητὰς διατηροῦν τὸν δεσμόν των μετὰ τῆς Ἐκκλησίας εἴτε μετὰ τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα, εἴτε μετὰ τὰς χριστιανικὰς ὀργανώσεις, εἴτε καὶ μετὰ ἄλλους παράγοντας.

Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς Διεθνοῦς ὀργανώσεως τῶν Ὁρθοδόξων νέων ὁ «Σύνδεσμος», ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τὴν Βοστώνην κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος 1972, ἀπεφασίσθη ὅπως κατὰ τὴν Διάσκεψιν τοῦ Συνδέσμου τῶν νέων, ἡ ὁποία θά γίνῃ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1973, εἰς ἣν θά μετέσχουν εἰδικοί θεολόγοι καὶ διευθύνοντες νεανικὰς κινήσεις, συμπεριληφθῇ καὶ τὸ θέμα: «**Ἡ ΣΥΝΟΔΟΣ**»: Ἡ φύσις, ἀνάγκη καὶ τὰ θέματά της.

Διὰ τὴν προετοιμασίαν, λοιπόν, τοῦ ἱεροῦ Κλήρου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ, ἄς στραφῇ ἡ συζήτησις.

ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΜΕΛΛΟΥΣΑΝ ΣΥΝΟΔΟΝ

Ὑπό
ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
Μητροπολίτου Τρανουπόλεως

I

Η ΠΕΡΙ ΣΥΝΟΔΩΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Πρός ὑποβοήθησιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ προετοιμαζομένη συνοδικῇ ἀντιμετώπισει τῶν συγχρόνων συγκεκριμένων προβλημάτων αὐτῆς, ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῶν πηγῶν συνοδικὴν ἐμπειρίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς καὶ ὑπογραμμίζομεν μόνον τὰ κατὰ τὴν ταπεινὴν κρίσιν μας χρήσιμα ἀκόλουθα στοιχεῖα :

1. Ἡ συνοδικότης εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Σχεδὸν ἅπασαι αἱ σύνοδοι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας συνεκλήθησαν, διότι ἠπειλεῖτο ἡ ἐνότης ὑπὸ αἵρέσεώς τινος ἢ διεσπᾶτο αὕτη ὑπὸ σχισματικῆς τινος καταστάσεως. Αὗται εἶχον ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἀναφορὰν εἰς τὴν διαφύλαξιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος. Ἐπεδιώκετο ἢ παντὶ τρόπῳ διαφύλαξις τῆς πλήρους κοινωνίας ἐν τῷ Σώματι τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκνευκτικῶς ἐπεδιώχθη ἡ διὰ τῶν Συνόδων ἀποκατάστασις τῆς διασπασθείσης κοινωνίας ἢ ἡ θεραπεία ὑφισταμένου σχίσματος. Ἡ φροντίς αὕτη ἐξεφράζετο συχνάκις διὰ τῆς προτροπῆς πρὸς μετανοίαν καὶ ἐπανασπονδύλωσιν. Ὡσαύτως, εὐκαιρίας διδομένης, διὰ τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, ἀποσκοποῦσιν εἰς τὴν διαλεύκανσιν ὄρων καὶ τὴν ἄρσιν παρεξηγήσεων μεταξὺ τῶν κεχωρισμένων ομάδων. Εἰς τὰς πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης προσπάθειάς ταύτας ἀνεφέρετο ἐνίοτε ἡ βάπτισις ὡς ὁ εἰσέτι ὑφιστάμενος μυστηριακὸς δεσμός, ὁ συνδέων τὰς κεχωρισμένας ομάδας. Ἡ συνοδικότης ἐπομένως εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον διὰ τῶν συνόδων ὑπεδεικνύετο ἡ ὁδός, ἡ διανοίγουσα τὴν δυνατότητα τῆς πλήρους ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ μυστηριακῇ ζωῇ ἀποκαταστάσεως. Ἡ συνοδικὴ δομὴ

δύναται νά ὀδηγήσῃ ἐπομένως εἰς τὴν γένεσιν, ματαίωσιν ἢ θεραπείαν σχισμάτων. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἡ συνοδικότης ἀποτελεῖ τρόπον τινά βαθμίδα ἐν τῇ προετοιμασίᾳ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας Ἐξ ἐπόψεως λειτουργικῆς θεωρουμένη ἡ συνοδική ζωὴ ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πᾶσαι αἱ κοιναὶ προσπάθειαι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογίας τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν μέρος λειτουργίας, ἐορταζομένης ἐν πνεύματι κοινωνίας, ἀγάπης καὶ προσευχῆς καὶ ὑπηρετοῦσης ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν: τὴν εὐχαριστιακὴν κοινωνίαν.

2. Ἡ προηγηθεῖσα ἀνάλυσις ὀδηγεῖ εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐν τῇ λειτουργικῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας ἀναζητήσεως τῆς προελεύσεως τῆς στενῆς σχέσεως μεταξύ συνόδων καὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Τοῦτο καθίσταται φανερόν, ὅταν ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὴν ἐξέλιξιν τῶν συνάξεων εἰς τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν. Αὗται συνυφαίνοντο στενῶς μετὰ τῆς εὐχαριστιακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς ἀληθοῦς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ.

Ἄπασαι σχεδὸν αἱ σύνοδοι ἀπεσκόπουν βασικῶς εἰς τὴν διασφάλισιν τῆς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ καὶ διὰ τῆς εὐχαριστίας κοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας. Συνεκαλοῦντο ἐν τῇ εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐπεδίωκον τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ συνδέσμου τούτου. Συνοδικαὶ ἀποφάσεις ὠδήγουν ἀφ' ἐτέρου εἰς τὸν ἀναθεματισμὸν καὶ τὴν ἀκοινωνησίαν, ἤτοι τὴν διάσπασιν τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας, γεγονόςς ὅπερ ὑποδηλοῖ ὡσαύτως τὴν ἐν τῇ εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ ἀναζητήσιν τῆς προελεύσεως τῶν Συνόδων.

3. Ἡ ἀνωτέρω θέσις καθιστᾷ νοητὴν τὴν ἐξελιχθεῖσαν στενὴν σχέσιν μεταξύ συνοδικότητος καὶ ἐπισκοπάτου. Ἡ σχέσις αὕτη εἶναι εἰς τῶν βαθυτέρων λόγων, διὰ τὸν ὅποιον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν μόνον ὁ Ἐπίσκοπος ἦτο ὁ προεστὼς τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως, ἡ συνοδικότης ἔφερεν αὐστηρὸν ἐπισκοπικὸν χαρακτήρα ἐξ ἐπόψεως συνθέσεως.

Τὸ γεγονός, ὅτι αἱ σύνοδοι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀπηρτίζοντο κυρίως ἐξ ἐπισκόπων, συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς περὶ ἐπισκόπου ἀντιλήψεως, ὡς αὕτη ἐξειλίχθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οἱ ἐπίσκοποι ἐλάμβανον τὸ χάρισμα καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς διαφυλάξεως τῆς ἀλη-

(1) Ἰωάννου Ζηζιούλα, Die Entwicklung konziliarer Strukturen bis zur Zeit des ersten ökumenischen Konzils. Ἐν Studien des Ökumenischen Rates, No. 5 Konzile und die ökumenische Bewegung, Genf 1968, σ. 34 κ.έ.

θείας ἐν τῇ ἐμπειστευμένη αὐτοῖς Ἐκκλησίᾳ. Εἶναι οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων οὐχὶ μόνον ἐν τῇ τελείᾳ τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς μετὰ τῆς θείας εὐχαριστίας ἀναποσπάτως συνδεδεμένης ὀρθοδοξίας. Εἶναι ἐπομένως φυσικὸν νὰ συνέρχωνται οὗτοι εἰς συνόδους, εἰς τὰς ὁποίας ἐν τῷ προσώπῳ των ἐκπροσωπεῖται ὁλόκληρος ἢ ὑπ' αὐτοὺς τοπικὴ Ἐκκλησία. Βεβαίως ὠρισμένων συνόδων, ἐκτὸς τῶν ἐπισκόπων, μετέχουσιν ἱερεῖς, διάκονοι καὶ λαϊκοί, ὑπὸ συμβουλευτικὴν ὁμῶς ἰδιότητα.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ἂν καὶ πάντες δέχονται, ὅτι ἡ Οἰκουμένη Σύνδος εἶναι ὑπόθεσις συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας, οὐχ ἥτιον ὁμῶς ἐνιοι, ἀμφισβητοῦντες τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου σαφῆ διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ἡ ἐκπροσώπησις πραγματοποιεῖται διὰ τῶν ἐπισκόπων, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χαρίσματος τῆς ἀληθείας, ὅπερ λαμβάνουσιν οὗτοι διὰ τῆς χειροτονίας, ἀναζητοῦσι νέας δυνατότητας μικτῆς ἐκπροσωπήσεως ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν. Οἱ τὰ τοιαῦτα φρονοῦντες ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν περὶ τῆς Συνόδου τῶν Ἀποστόλων διήγησιν τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. «Τότε ἔδοξε τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ...» (16,22), ἢ μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὰς κατὰ τὸν β' αἰῶνα ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ συγκληθείσας Συνόδους πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ Μοντανισμοῦ, ὧν μετέχουν προφανῶς καὶ λαϊκοί: «Τῶν γάρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολλαχῆ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελθόντων καὶ τοῦς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων καὶ βεβήλους ἀποφηνάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν, οὕτω δὲ τῆς τε Ἐκκλησίας ἐξεώσθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἰρχθησαν» (Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία V, 16).

4. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία δὲν φαίνεται νὰ ἔσχε κανονισμοὺς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐρρυθμίζετο ἡ ἐκπροσώπησις τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ἐξ ἐπόψεως γεωγραφικῆς. Ὡσαύτως δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελῆ κριτήριον ἀπόλυτον τῆς αὐθεντικότητος τῶν Συνόδων ἢ ἐν αὐταῖς ἐκπροσώπησις συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων δὲν δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὅτι τούτων ἔπρεπε νὰ μετέχουν ὅπωςδὴποτε ἐπίσκοποι πασῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν.

Οὐδεμία ἐκ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐξεπροσώπει πληρότητα ἐξ ἐπόψεως συνθέσεως. Ὑπῆρξαν ἐκκλησίαι, αἵτινες δὲν μετέσχον, ὡς μὴ κληθεῖσαι νὰ μετάσχουν ἢ μὴ δυνηθεῖσαι ἕνεκα ἀποχρῶντων λόγων. Βεβαίως αὐτονόητον εἶναι νὰ ἀναζητηθῇ ἡ μεγαλύτερα δυνατὴ

ἐκπροσώπησις τῶν ἐπὶ μέρος ἐκκλησιῶν, οὐχ ἤττον ὁμως ἢ οἰκουμενικότης δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πλήρους ἐκπροσωπήσεως τῶν ἐπὶ μέρος ἐκκλησιῶν. Πρόκειται περὶ ἐσωτερικῆς ποιότητος, ἢ ὅποια δύναται νὰ διαγνωσθῇ ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ἐξωτερικῶν κριτηρίων τῆς πλήρους ἐπισκοπικῆς ἐκπροσωπήσεως.

5. Ἐάν θά ἦτο δυνατὴ ποιά τις σύγκρισις καὶ διάκρισις μεταξύ τῆς ποικιλίας συνοδικῶν ἐκφράσεων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, θὰ ἐλέγοντο τὰ ἀκόλουθα : Ὑφίστανται σύνοδοι συγκαλούμεναι εἰς τακτὰ διαστήματα καὶ τοιαῦται, αἵτινες συνέρχονται πρὸς ἀντιμετώπισιν συγκεκριμένης ἀνάγκης, ἀνευ διαδικαστικῆς, θεσμικῆς προβλέψεως. Αἱ πρῶται ἔχουσι θεσμικὸν χαρακτήρα, αἱ δεύτεραι ἐκφράζουσι νέον τι καὶ ἔκτακτον συμβάν. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἐθέσπισαν δογματικούς ὄρους καὶ κανόνας. Συνεκλήθησαν κυρίως, πρὸς περιφρούρησιν τῆς ἀληθείας ἐναντι τῆς πλάνης καὶ ἐσωτερικοῦ τινος κινδύνου. Ἐκπληροῦν ἀποστολὴν τινα εἰς συγκεκριμένην ἱστορικὴν στιγμὴν. Διδάσκουσι ὅ,τι εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον καὶ δὲν ἐπεξεργάζονται ἐγχειρίδιον θεολογικῶν ἀληθειῶν. Ὑπογραμμίζουν βασικὰς ἐν τῇ παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας δεδομένας καὶ βιουμένας ἀληθείας. Ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι κατὰ κύριον λόγον ὁμόφωνος ἔκφρασις τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως. Αἱ σύνοδοι δὲν εἶναι διασκέψεις, εἰς τὰς ὁποίας συζητοῦνται ὅλα αἱ δυνατόι ἀπόψεις. Ἡ ἀποστολὴ τῶν περιορίζεται εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἤδη δεδομένης ἀληθείας πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐξ αὐτῆς παρεκκλίσεων.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ζῆ ἡ Ἐκκλησία, ἐπὶ τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν καλοῦνται νὰ περιφρουρήσουν καὶ νὰ ὁμολογήσουν. Διὸ δέον ὅπως ἐκάστη Σύνοδος εὐρίσκεται εἰς σχέσιν συνεχείας καὶ συνεπειᾶς ὡς πρὸς τὴν πρὸ αὐτῆς ὁμολογηθεῖσαν ἀλήθειαν (Κανὼν β' Β' Οἰκουμ. Συνόδου). Εἰς τὸν τομέα τῶν κανόνων, ἂν καὶ ὑπάρχει μεγαλύτερα ἐλευθερία περὶ τὸ θεσπίζειν, οὐχ ἤττον ὁμως καὶ οὗτοι ἐκφράζουσι τρόπον ζωῆς ἀπολύτως διαποτιζόμενον καὶ ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς παραδεδομένης ἀληθείας.

6. Ἡ Ἐκκλησία, ὅταν συνεκάλει τὰς Συνόδους, δὲν εἶχε θεωρίαν συγκεκριμένην περὶ τῆς θεολογικῆς θεμελιώσεως τῆς ἀθθεντίας τῶν Συνόδων. Ἐκεῖνο ὅπερ ἰσχύει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, εἶναι τὸ ὅτι αἱ Σύνοδοι ἔχουσι τὴν φυσικὴν αὐτῶν θέσιν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ὄργανα, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφάνσεως, εὐρισκόμενα εἰς ποιάν τινα σχέσιν πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν.

Ὁ χριστιανὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, ἔχων τὴν συν-

είδησιν τοῦ «Ἐπισκόπου τῶν ἐκτός», ἐπίστευε συνειδητῶς, ὅτι εἶναι ὁ κληρονόμος τοῦ οἰκουμενικοῦ αὐτοκράτορος καὶ συγχρόνως ὁ ἐκπρόσωπος τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐταυτίζετο πρὸς τὴν Οἰκουμένην. Ὁλόκληρος ὁ κόσμος — ἡ Οἰκουμένη — ἀπετέλει τὰ ἰδεώδη καὶ πραγματικὰ ὄρια τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τὸν σκοπὸν τῆς διακυβερνήσεώς του. Εἶναι ὁ μόνος αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐγείρει τὴν ἀξίωσιν νὰ εἶναι ὁ κύριος τοῦ Κόσμου².

Ὁ ὅρος «καθολικός» ταυτίζεται τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξ ἐπόψεως σημασίας πρὸς τὸν ὄρον «ὀρθόδοξος». Ἡ ταύτισις τῶν ὄρων «Οἰκουμένη» καὶ «Ἐκκλησία», ὁδηγεῖ εἰς τὴν ταύτισιν τῶν ὄρων «Οἰκουμένη» καὶ «Ὀρθοδοξία». Ὅ,τι ἦτο πάντοτε οἰκουμενικόν, ἦτο καὶ ὀρθόδοξον. Ὁ μὴ ὀρθόδοξος ἀπεκλείετο τῆς Οἰκουμένης, ἦτοι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ὄφειλε νὰ εἶναι, ὡς καὶ ἡ αὐτοκρατορία, Οἰκουμενική, καθολική, μία καὶ ἀδιαίρετος. Κατὰ συνέπειαν ἔπρεπε νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἐνότης αὐτῆς. Ὁ Χριστός, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων θεῖος Βασιλεὺς, ἔπρεπε νὰ κυριαρχῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὕτως, ὡς ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Οὕτως ὄφειλε συνάθροισίς τις νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐνότητα καὶ μαρτυρήσῃ αὐτὴν τῷ κόσμῳ.

7. Ἡ μορφή μελλοντικῆς «Οἰκουμενικῆς Συνόδου» δὲν δύναται νὰ προκαθορισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐμπειρίας τῶν ἀρχαίων συνόδων.

Σύνοδος τις δὲν ἀποβαίνει Οἰκουμενικὴ διὰ τῆς διασφαλίσεως συγκεκριμένων τινῶν ἐν τῇ ἱστορικῇ προτυπώσει τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας διαπιστωθεισῶν προϋποθέσεων. Αἱ Σύνοδοι εἶναι κατὰ κύριον λόγον Οἰκουμενικαὶ ὡς ἐκ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐπὶ τῆς βιώσεως τῆς ἀληθείας στηριζομένης. Αἱ ἐξωτερικαὶ συνθηκαὶ δύνανται εἰς βαθμὸν τινα νὰ μεταβάλλωνται. Χρήσιμος εἶναι ἴσως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναδρομὴ τις εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ἡ Σύνοδος δὲν ὠνόμασεν ἑαυτὴν Οἰκουμενικὴν. Ἐν τῷ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπευθυνθέν Γράμμα αὐτῆς, δι' οὗ ἐγνωρίζετο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἡ πραγματοποιηθεῖσα συμφωνία καὶ ἡ καταδίκη τοῦ Ἀρείου, ἀποκαλεῖται «ἡ ἅγια καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος» (Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 1,9). Ὁ Κωνσταντῖνος λέγει ἀπλῶς, ὅτι συνεκάλεσεν εἰς σύναξιν τοὺς περισσοτέρους τῶν Ἐπισκόπων ἐν τῇ πόλει τῆς Νικαίας (Σωκράτους,

(2) Ἰωάννου Ἀναστασίου, Was bedeutet das Wort «ökumenisch» in Hinblick auf die Konzile? Ἐν Konzile und die Ökumenische Bewegung, σ. 23 κ.έ.

ἐνθ' ἄνωτ.). Συντόμως ἐχαρακτηρίσθη ὡς Οἰκουμενική. Ὁ Εὐσέβιος χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον, ὅταν ἀναφέρει, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος συνήθροισε μίαν «Οἰκουμενικὴν Σύνοδον» (Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως ΙΙΙ, 6). Εὐκολονόητος ἡ χρῆσις τοῦ χαρακτηρισμοῦ, ἐάν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς Ἐκκλησίας ταύτις τῆς Οἰκουμένης μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου γνῶσις τῆς ταύτισεως τῆς Οἰκουμένης πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν (Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως ΙΙΙ, 7). Αἱ χώραι, ἐξ ὧν προήρχοντο οἱ ἐπίσκοποι, ἔκειντο ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἐξηπλοῦντο ἐφ' ὅλης τῆς Οἰκουμένης καὶ ἐνεθῦμιζον εἰς αὐτὸν τὴν ἑορτὴν τῆς πεντηκοστῆς. Διὸ εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς φυσικός.

Καὶ ὁ μετασχὼν τῆς Συνόδου Ἀθανάσιος ὀνομάζει ταύτην Οἰκουμενικὴν. Κατὰ τὴν ἀποψίν τοῦ Οἰκουμενικῆ σημαίνει τὸ αὐτὸ, ὅτι καὶ Ἐκκλησία, καὶ διαπιστώνει ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ κατεδικάσθησαν ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς Οἰκουμένης (PG 25, 285) καὶ ὅτι ὀλόκληρος ἡ Οἰκουμένη ἐρείδεται σταθερῶς ἐπὶ τῆς πίστεως τῶν Ἀποστόλων (PG 26, 817). Εἶναι προφανές, ὅτι χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον οὐχὶ ἐν κυριολεκτικῇ γεωγραφικῇ ἐννοίᾳ, ἐφ' ὅσον ἐγνώριζεν, ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ὑπάρχοντος ἐπίσης πολλοὶ ἔθνη. Ἀναφέρεται περισσότερον δι' αὐτοῦ κυρίως εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ἐπισκόπων ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν (PG 25, 568) καὶ δεδομένου ὅτι εἶναι σύνοδος ἐκ συμπάσης τῆς Οἰκουμένης (PG 25, 549), ἦτο φυσικὸν νὰ ὀδηγηθῆται ἀμέσως εἰς τὸν ὄρον Οἰκουμενική.

Ἐπ' αὐτοῦ παρέχει ὁ Ἀθανάσιος ὠρισμένα εἰσέτι χρήσιμα στοιχεῖα πρὸς δικαίωσιν τοῦ ὄρου. Ἀντιπαραβάλλων τὴν Σύνοδον ταύτην πρὸς ἑτέρας ὀλίγας σκουδαίας Συνόδους, λέγει ὅτι αὕτη συνεκλήθη χάριν τῆς πίστεως καὶ ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν. Λόγος οὐσιώδους πίστεως ὑφίστατο ἐπομένως διὰ τὴν σύγκλησίν της. Ἐπὶ πλέον ἔσχεν αὕτη ὅλας τὰς δυνατότητας ἀντιμετωπίσεως τῶν τιθεμένων αὐτῇ προβλημάτων. Πρὸς κατάδειξιν τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τῆς κανονικότητος αὐτῆς, ὁ Ἀθανάσιος ἀναφέρει, ὅτι 318 πατέρες συνεκλήθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, πλήρεις εὐλαβείας, ὅτι ὀλόκληρος ἡ Οἰκουμένη ἐξεπροσωπήθη καὶ ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς ἄλλους βαρβάρους χριστιανούς, τουτέστιν εἰς τὰς κατοικουμένας χώρας ἐκτὸς τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι συνεκλήθη ἄνευ πιεστικῶν μέσων. Οὕτως, αὕτη δύναται νὰ ὀνομασθῆ Οἰκουμενική, οὐχὶ ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς ἐκ τῆς συνθέσεως αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν προαναφερθέντων γεγονότων. Ἐπὶ πλέον δὲ εἶναι αὕτη Οἰκουμενική λόγῳ

της «ὕγιαινούσης πίστεως, ἣν ὁ μὲν Χριστὸς ἐχαρίσατο, οἱ δὲ ἀποστολοὶ ἐκήρυξαν, καὶ οἱ Πατέρες παραδεδώκασι οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἀπὸ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης» (PG 26, 1029). Ὡσαύτως διότι αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ἀνεγνωρίσθησαν ὑφ' ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς διαφόρους χώρας: «Ταύτην δὲ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὡμολόγησαν Πατέρες, καὶ ταύτη σύμφηφοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ κατὰ τόπον Ἐκκλησίαι» (PG 26, 816). «Ταύτη γοῦν καὶ πάσαι πᾶσα ἡ Οἰκουμένη συμπεφώνηκε».

Κατὰ συνέπειαν ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὡμολόγησε τὴν γενικῶς ἀναγνωριζομένην ἀναλλοίωτον ὀρθόδοξον πίστιν: «Τὸ δὲ ρῆμα τοῦ Κυρίου τὸ διὰ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν τῇ Νικαίᾳ γενόμενον μένει εἰς τὸν αἰῶνα» (PG 26, 1032).

8. Βεβαίως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ θεωρία ἀκολουθεῖ τὴν πράξιν καὶ ὁ Μ' Ἀθανάσιος ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ὅπως ἐνισχύσῃ τὸ κύρος τῆς Συνόδου ἐναντι τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς Ἀρειανῶν, ἐνθεν μὲν ὑπερτονίζει ἐνίοτε τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς γνωρίσματα — ὡς γνωστὸν οἱ περισσότεροι τῶν παρόντων ἐπισκόπων προήρχοντο ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἐκ δὲ τῆς Δύσεως μόνον πέντε· τὸν Ρώμης Σίλβεστρον ἀντεπροσώπευον δύο πρεσβύτεροι — ἐνθεν δὲ προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ ἐσωτερικὰ κριτήρια θεμελιώσεως τοῦ κύρους αὐτῆς. Θὰ ἦτο ὁμως ἴσως ἀκριτον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι αἱ συνοδικαὶ ἀποφάσεις ἐφηρμόζοντο ἐν τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας ἀπλῶς καὶ μόνον χάριν τοῦ κύρους τῶν Συνόδων. Καὶ ἡ συνδρομὴ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας βοηθεῖ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ των.

Οὕτως, ἡ ἀρειανικὴ ἔρις δὲν ἐπερατώθη διὰ τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας. Ὁ ἀρειανισμὸς ἠγέρθη δυναμικώτερος μετὰ ταῦτα, εὐθύς ὡς ὑπεστηρίχθη ὑπὸ ὠρισμένων κρατικῶν ἡγετῶν, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ Κωνσταντίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος, εἰς βαθμὸν ὥστε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν μετὰ τὸ ἔτος 325 ἀρειανοὶ ἐπίσκοποι νὰ κατέχουν ἐπισκοπικοὺς θρόνους. Μόλις 55 ἔτη μετὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας ἠδυνήθη ὁ πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους φιλικῶς διακείμενος αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς Νικαίας, τὰς ὁποίας καὶ ἐπεκύρωσε διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγκληθείσης Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381). Οὔτε αἱ περὶ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα διαφοραὶ ἐλύθησαν ὀριστικῶς διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Νικαίας. Ἦδη ἐν ἔτος μετὰ τὴν Σύνοδον οἱ Ῥωμαῖοι ἐώρταζον διάφορον ἡμέραν Πάσχα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐορταζομένην καὶ κατὰ τὸ ἔτος 387 ὑφίστατο εἰσέτι διαφορὰ 5 ἑβδομάδων. Μόλις κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἠδυνήθη πῶς νὰ ρυθμισθῇ τὸ θέμα διὰ τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Διονυσίου. Ἡ Ζ' Οἰκουμε-

νική Σύνοδος (787) δὲν κατώρθωσεν ὡσαύτως νὰ ἐκπληρώσῃ πλήρως τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς καὶ δὲν κατεστάλησαν αἱ εἰκονομαχικαὶ ἐριδες πρὶν ἢ ἡ εἰκονόφιλος αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἐπιβάλλῃ τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις διὰ τῆς κρατικῆς βίας, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ἰστάμεθα σήμερον ἐνώπιον τοῦ ἐρωτήματος : Εἶναι δυνατόν πρὸ τῶν ἀντιμαχομένων σήμερον ἐθνικῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐπικρατουσῶν ἀρχῶν ἐλευθερίας γνωμῶν καὶ ἀπόψεων καὶ τῶν συγχρόνων περὶ κράτους ἀντιλήψεων νὰ ἐξευρεθῇ ἐνοποιὸς κρατικὴ ἐξουσία διαθεμιμένη καὶ δυναμένη νὰ ἐπιβάλλῃ συνοδικὰς ἀποφάσεις ἐναντι εὐκαίρως, ἀκαίρως ἀντιγνομούντων;

9. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτον ἐξωτερικὸν μέτρον διακρίσεως μεταξὺ μιᾶς Συνόδου Οἰκουμενικῆς καὶ μιᾶς μὴ τοιαύτης. Ἄν καὶ ἡ Ἐκκλησία συνεκάλεσε κατ' ἀρχὴν Συνόδους ὡς Οἰκουμενικὰς ἢ τοπικὰς, οὐχ ἦττον ὁμως ἐκ τῶν ὑστέρων συνέβαινεν, ὥστε ἔναι ἐκ τῶν ὡς Οἰκουμενικῶν συγκαλουμένων νὰ ἀποβαίνουν τοπικαὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀντιστρόφως ἔναι τῶν τοπικῶν Οἰκουμενικαί.

Ἡ Σύνοδος τοῦ 381 ἐν Κωνσταντινουπόλει π.χ. συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου ὡς Σύνοδος τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ. «Καὶ τοὺς τῆς οἰκείας ἡγεμονίας Ἐπισκόπους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δραμεῖν παρηγγύησεν» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία V, 7,8 — Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία V,7). Ὁ Πάπας Δάμασος φαίνεται, ὅτι οὔτε ἐκλήθη, οὔτε ἐξεπροσωπήθη (C.J. Hefele, Histoire des conciles II, 1, σ. 4). Ἡ Σύνοδος αὕτη ἀνεγνωρίσθη ὡς Οἰκουμενικὴ μόνον 150 ἔτη μετὰ τὴν σύγκλησιν αὐτῆς δι' ἀποφάσεως τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451). Καὶ διὰ τὴν Δύσιν ἴσχυεν ὡς τοιαύτη, ἀναγνωρισθεῖσα ἐπισήμως ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου. Ἡ Σύνοδος τῆς Ἐφέσου (431) ἐκλήθη κατ' ἀρχὴν ὡς Οἰκουμενικὴ καὶ ἐθεώρει ἑαυτὴν ὡς τοιαύτην (Καν. α'), ἂν καὶ ὁ ἐπιτήδειος ἀποκλεισμός τοῦ καθυστερήσαντος Ἰωάννου Ἀντιοχείας μετὰ τῆς ομάδος αὐτοῦ καὶ ἡ ἄρνησις συμμετοχῆς τοῦ Νεστορίου μετὰ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ καθιστοῦν τὴν Σύνοδον κυρίως ἀντιπροσωπευτικὴν συναξίν Αἰγυπτίων καὶ Ἀσιατῶν Ἐπισκόπων φίλα διακειμένων πρὸς τὸν Κύριλλον καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Νεστόριον. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Δύσιν, εἶναι ἀμφίβολον ἐὰν καὶ κατὰ πόσον δύναται αὕτη νὰ καλυφθῇ ἐξ ὀλοκλήρου διὰ τῆς παρουσίας μόνον τῶν ρωμαίων ἐκπροσώπων, δύο ἐπισκόπων καὶ ἑνὸς πρεσβυτέρου, οἵτινες μάλιστα κατέφθασαν ὡσαύτως μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Νεστορίου καὶ τῆς διδασκαλίας

αυτοῦ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει προκειμένου καὶ περὶ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος, ἡ ὁποία ὡσαύτως αὐτεκαλεῖτο Οἰκουμενική. Αὕτη ἐξ ἐπόψεως συνθέσεως ἦτο κυρίως Σύνοδος ἀνατολική. Ἡ λατινική Δύσις, ἐξαιρέσει δύο φυγάδων ἐξ Ἀφρικῆς, ἐξεπροσωπήθη μόνον ὑπὸ τῆς Ρώμης. Εἰς Πέρσης μετέσχε μόνον μιᾶς συνεδρίας. Τὸ ἔτος 553 ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς Οἰκουμενική, ἐν τούτοις δὲν ἀντεπροσωπεύθη ἡ Δύσις καὶ παρέστησαν μόνον ὠρισμένοι ἐπίσκοποι ἐκ τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Ὁ Πάπας Βιργίλιος, ὁ ὁποῖος ἔζη τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει, δὲν ἀπεδέχθη τὴν συμμετοχὴν του, ἀνεγνώρισεν ὁμως αὐτὴν ὡς Οἰκουμενικὴν ὁ διάδοχός του Πελάγιος.

Τὸ ἔτος 692 συνεκάλεσεν ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Β΄ τὴν ἐν Τρούλλῳ Σύνοδον, ἡ ὁποία δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς συμπλήρωσις τοῦ ἔργου τῆς Ε΄ καὶ τῆς ΣΤ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἀντιμετώπισε λειτουργικὰ θέματα καὶ ὥρισε κανόνας. Ἐθεώρει ἑαυτὴν ὡς Οἰκουμενικὴν καὶ ἐχρησιμοποίησε τὸν χαρακτηρισμὸν εἰς τὸν προσφωνητικὸν αὐτῆς λόγον, «πρὸς Ἰουστινιανόν τὸν εὐσεβέστατον Βασιλέα»: «Ἡ Ἁγία καὶ Οἰκουμενική Σύνοδος ἡ κατὰ θεῖον νεῦμα καὶ θέσπισμα τοῦ εὐσεβεστάτου ὑμῶν Κράτους συναθροισθεῖσα κατὰ ταύτην τὴν θεοφύλακτον καὶ βασιλίδα Πόλιν». Εἰς τὸν πρῶτον κανόνα ἀναφέρει τὰς 6 Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν καὶ ἐξηγεῖ, ὅτι οἱ πατέρες τῆς Συνόδου ἀπεφάσισαν «οὔτε προστιθέναί τι, οὔτε καὶ ἀφαιρεῖν» ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν συνόδων τούτων θεσπισθέντων.

Ἐπίσης ἡ Σύνοδος τῶν ἐτῶν 786/787 συνεκλήθη ὡς Οἰκουμενική ἐν Νικαίᾳ. Ὁ Πάπας Ἀδριανὸς ἐξεπροσωπήθη ὑπὸ κληρικῶν αὐτοῦ, οἵτινες ὁμως ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οὐχὶ εἰδικῶς διὰ τὴν Σύνοδον, ἀλλὰ δι' ἄλλην αἰτίαν, καθαιρεθέντες μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ δι' ὑπερβάσιν δικαιοδοσίας. Οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς δὲν εἶχον γνῶσιν περὶ τῶν φερομένων ὡς ἀντιπροσώπων αὐτῶν δύο μοναχῶν Πρεσβυτέρων. Ἐν τούτοις ἡ Σύνοδος ἀνεγνωρίσθη γενικῶς ὡς Οἰκουμενική κυρωθεῖσα ὡς τοιαύτη ὑπὸ τῶν Συνόδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἐτῶν 869 καὶ 879.

Πρέπει ὡσαύτως νὰ ὑπογραμμισθῆ, ὅτι Σύνοδοι, αἱ ὁποῖαι συνεκλήθησαν κατ' ἀρχὴν ὡς Οἰκουμενικαί, τελικῶς δὲν ἀνεγνωρίσθησαν ὡς τοιαῦται. Οὕτως ἡ ἐν Σαρδικῇ Σύνοδος (343), ἡ ὁποία συνεκλήθη ὡς Οἰκουμενική, κατόπιν προηγουμένης συμφωνίας τῶν δύο αὐτοκρατόρων (Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία II, 20). Κατὰ τὸν Σωκράτην καὶ ἡ ἐν Ἀριμίῳ Σύνοδος (359) συνεκλήθη ὡς Οἰκουμενική (II, 37).

Ἐπίσης ἡ Σύνοδος τῆς Ἐφέσου (449) συνεκλήθη ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Β' ὡς Οἰκουμενικὴ καὶ ἤρξατο ὡς τοιαύτη τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς (Hefele, ἐνθ' ἄνωτ., II, σ. 556). Κωνσταντῖνος ὁ Ε', ἐπιθυμῶν νὰ καταδικάσῃ τὴν εἰς τὰς Εἰκόνας ἀποδιδομένην τιμὴν, συνεκάλεσε τὸ ἔτος 754 Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣτις ἀντιμετώπισε κανονικὰ ζητήματα καὶ ἀπεφάνθη κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ αὐτοκράτορος (Hefele, ἐνθ' ἄνωτ., III, 2, σ. 693). Αἱ Σύνοδοι ὅμως αὗται δὲν ἀνεγνωρίσθησαν ὡς Οἰκουμενικαὶ καὶ μάλιστα δύο ἐξ αὐτῶν δὲν ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὁ κατ' ἄνθρωπον ἀξιολογῶν τὰς μετασυνοδικὰς ἐξελίξεις, ἀντικειμενικὸς ἱστορικὸς, ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην του τὴν περὶ Συνόδων μελαγχολικὴν διαπίστωσιν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Ἐχω μὲν οὕτως, εἰ δεῖ τάληθές γράφειν, ὥστε πάντα σύλλογον φεύγειν Ἐπισκόπων, ὅτι μηδεμιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστόν, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηκυίας ἢ προσθήκην» (Ἐπιστολὴ 130).

10. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὴν συγκλήσιν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Οὕτως εἰκοσιν Ἄρειανοι ἐπίσκοποι ὑπὸ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον μετέσχον τῆς Α' Οἰκουμενικῆς (325) ὑποβαλόντες ἀρειανικὴν ὁμολογίαν πίστεως, ἡ ὁποία ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς Συνόδου (Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία I, 8. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 3, 1). Μάλιστα χάριν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης ἡ Σύνοδος, χωρὶς νὰ λάβῃ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὴν προκληθεῖσαν μεγάλην δυσαρέσκειαν τῶν αὐστηρῶν ὀρθοδόξων, ἐδέχθη κατ' ἐπιείκειαν ἀσαφὲς σύμβολον ὡς πρὸς τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν, ὑποβληθὲν ἐκ μέρους τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ δύο ἐπισκόπων, νομικῶς ὑποδίκων τῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας (Ἰαν. ἡ Φεβρ. 325). Οἱ τρεῖς ἐπίσκοποι συνεχωρήθησαν καὶ ἡ Σύνοδος ἐστράφη ἀκολούθως περὶ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῆς Συμβόλου. Μάλιστα κατὰ τινὰ ἄποψιν, ἣτις δὲν ἀποκλείεται τελείως ἐκ μέρους τῶν ἱστορικῶν, πρὸς διατύπωσιν τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας ἐλήφθη ὡς βᾶσις τὸ προμνημονευθὲν σύμβολον τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. Καὶ ἡ ὡς Οἰκουμενικὴ συγκληθεῖσα ἐν Σαρδικῇ Σύνοδος (σημερινὴ Σόφια, 343), δὲν ἀπέκλεισε κατ' ἀρχὴν τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀρειανῶν ἐπισκόπων, οἵτινες ἀνερχόμενοι εἰς 80 ἔθεσαν ὄρον προσελεύσεως αὐτῶν τὴν μὴ ἀποδοχὴν ὡς μελῶν τῆς Συνόδου τῶν ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν καταδικασθέντων ἐπισκόπων, ἐν οἷς καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος. Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς ἀπαιτήσεως αὐτῶν διαμαρτύρονται πρὸς τὰς Ἐκκλησίας, μᾶλλον ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἐνθα καὶ ἀπεσύρθησαν (Σωκράτους, Ἐκ-

κλησιαστική Ἱστορία II, 20, 9). Ὡσαύτως, προσκληθέντες ὅπως μετάσχουν καὶ τῆς προηγηθείσης τῆς Σαρδικῆς Συνόδου τῆς Ρώμης (340), ἠρνήθησαν νὰ προσέλθουν, μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐκείνης ἀπόρριψιν τῶν αὐτῶν ὄρων.

Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Σαρδικῆς ἀποκαθιστᾷ τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν καταδικασθέντας καὶ ἐν τῇ Συνόδῳ παρόντας ἐπισκόπους, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέχεται τρόπον τινὰ δυνατότητα καταδίκης ἐπισκόπων ἀνηκόντων εἰς τὸ σῶμα αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἤδη καταδικασθέντων ὡς αἱρετικῶν.

Καὶ ἡ Β' Οἰκουμενικὴ (381), εἰς ἣν δὲν προσῆλθον ἀπ' ἀρχῆς οἱ Ἀρειανοί, δὲν ἠγνόησε τοὺς Μακεδονιανούς. Παρέστησαν 36 ἐπισκοποὶ, μετὰ τῶν ὁποίων ἐγένοντο μακραὶ, ὑπομονητικαὶ καὶ φιλικαὶ συζητήσεις, καὶ εὐθὺς ὡς διεπιστώθη, ὅτι δὲν ἀπεδέχοντο τὴν ὁμολογίαν τῆς Νικαίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνίστατο καὶ ἡ προϋπόθεσις συμμετοχῆς, οἱ Μακεδονιανοὶ ἀνεχώρησαν.

II

ÜBERLEGUNGEN ZUR THEMATIK DES KONZILS¹

I. *Perspektiven zum Verständnis der Synode.*

1. Es ist in der Zwischenzeit ein mehr oder weniger panorthodoxer Konsensus hinsichtlich der Thematik der zukünftigen Synode erarbeitet worden. Das Kriterium der Revision des Themenkataloges von Rhodos (1961) ist in einem Brief des Ökumenischen Patriarchen genau bestimmt worden, nachdem „der Katalog auf die grundlegenden Bedürfnisse unserer Orthodoxen Kirche antworten muss und man so den Termin der Berufung des Heiligen und Grossen Konzils vorantreiben könnte. Nun ist aber der in Rhodos für das Konzil zu Papier gebrachte Katalog zu ausführlich, als dass alle Themen durch das Konzil geprüft werden könnten. Sie erstrecken sich auf fast alle Gesichtspunkte der Offenbarung in Christus und des Geheimnisses der Kirche. Das entspricht nicht dem kanonischen orthodoxen Bewusstsein, soweit es das konziliare System betrifft. Denn die Konzile werden einberufen, um schwierige, aktuelle kirchliche Fragen zu lösen. Das ergab, dass sie die Lehre von der Kirche nur in Beziehung zu diesen Fragen formulierten. Die Kirche

1. Was diese Überlegungen betrifft, so möchten wir Sie auf die wichtige Studie (Nr 5) des Ökumenischen Rates hinweisen (Glauben und Kirchenverfassung): Konzile und die Ökumenische Bewegung, Genf 1968, S. 9 - 15.

hat niemals die Notwendigkeit einer positiven Formulierung der Gesamtheit der Offenbarung in Christus noch eines endgültigen Ausdrucks des Geheimnisses der Kirche verspürt, denn diese in ihrer Fülle durch die Kirche gelebten Dinge benötigen eine Formulierung nur dann, wenn es gilt, Missverständnisse und Abweichungen zu beseitigen. So zielen auch die teils dogmatischen, teils kanonischen Entscheidungen der Ökumenischen Konzile nicht auf eine zuverlässige Formulierung des vollen Inhalts der Wahrheit von der Offenbarung in Christus und vom Heilskerygma der Kirche, sondern sie lassen die gelebte Fülle triumphieren und so die Häresien und die Missverständnisse über die Natur und das Wesen der Kirche unter Leitung des Heiligen Geistes zerstreuen.

Nach meiner bescheidenen Ansicht ist es nicht nötig, die Probleme, die der Kirche keine grossen Sorgen bereiten, beim Konzil zu behandeln. Eine Konzilsentscheidung könnte sich als unzeitig und gefährlich erweisen, wenn es sich um Antworten handelt, die nicht wirklich durch Häresie oder Schisma innerhalb der Orthodoxen Kirche herausgefordert sind.

2. Es ist allgemeines Bewusstsein geworden, dass die Konzile eine bestimmte Aufgabe (Mission) in einem geschichtlich gegebenen Augenblick erfüllen. Sie lehren, was unbedingt notwendig ist, vermeiden es aber, ein Kompendium theologischer Wahrheiten zu erarbeiten. Sie unterstreichen gelebte und grundlegende Wahrheiten der kirchlichen Tradition. Sie suchen in erster Linie den einmütigen Ausdruck im Bekenntnis des Glaubens. Die Konzile sind keine Konferenzen, auf denen alle möglichen Gesichtspunkte diskutiert werden: ihre Aufgabe beschränkt sich auf das schon vorhandene Bekenntnis der Wahrheit, um Abweichungen zu vermeiden. Sie gründen sich auf die apostolische Tradition, in welcher und von welcher die Kirche lebt; auf die Wahrheit, die zu verteidigen und zu bekennen sie aufgerufen sind¹. Es ergibt sich, dass jedes Konzil abhängt von der Wahrheit, die schon vor ihm bekannt wurde — das sieht man gut, wenn man an die wichtigsten Einberufungsgründe der Ökumenischen Konzile denkt.

Beinahe alle Konzile der alten Kirche wurden einberufen, weil ihre Einheit durch eine Häresie bedroht oder durch ein Schisma zerbrochen wurde. Man musste direkt oder indirekt die Einheit bewahren oder

1. Gregor von Nazianz, Epist. 130 (Migne P. G. 37, 225).

wiederherstellen. Alle Mittel wurden dabei angewandt, um die volle Kommunion im Leib Christi zu bewahren.

In vielfältigen Wiederholungen hat man versucht, durch Konzile die zerbrochene Einheit wiederherzustellen oder ein bestehendes Schisma wiedergutzumachen. Die Konziliarität ist engstens mit der Einheit der Kirche verbunden, da sich ja durch die Konzile der zu einer vollen Kommunion im Bereich des Glaubens und des sakramentalen Lebens führende Weg gezeigt hat. Infolgedessen kann ein Konzil Schismen schaffen, ihnen eine Niederlage bereiten oder sie heilen.

3. Die oben erwähnten Ausführungen zeigen die augenscheinliche Notwendigkeit der Einberufung des Konzils, wenn man sich darüber Rechenschaft gibt, dass seit Jahrhunderten die Orthodoxe Kirche kein «Heiliges und Grosses Konzil» einberufen hat. Heute rechtfertigen zahlreiche und dringende Probleme der orthodoxen autokephalen lokalen Kirchen die Einberufung des Konzils: die orthodoxe Diaspora, die Beziehungen der orthodoxen Kirchen zueinander und zum Ökumenischen Patriarchat, die Schismen im Inneren der Orthodoxen Kirche und endlich alles, was die Einheit der Orthodoxie bedroht. Es könnte eine Art von Trullanum sein, welches durch die Erlassung von neuen Kanones aktuelle, drängende Probleme zu lösen versuchen könnte. Die Gläubigen unserer Kirche erwarten vom Konzil eine Heilsbotschaft. Diese Erwartung ist weit verbreitet. Die Kirche, die die Bedürfnisse und die Angst der Menschen hier und jetzt kennen soll, wird ihnen sicherlich die volle Aufmerksamkeit zuwenden und die Probleme der Menschlichkeit kühn in Angriff nehmen.

Andererseits ist es bewegend, die gespannte Erwartung zu sehen, welche die nicht-orthodoxen Christen dem Konzil entgegenbringen, ein Interesse, das so weitgeht, dass man sagen kann, die Orthodoxe Kirche unterziehe sich einer Art Examen vor den Augen des Restes der christlichen Welt. Denn die ganze christliche Welt wird in der Lage sein, während und nach dem Konzil zu sagen, ob und in welchem Masse die Orthodoxe Kirche konsequent ist, ob sie eine lebendige Kirche ist und fähig, zum Kerygma des Evangeliums den Mantel der Geschichte, das Fleisch der Epoche zu fügen, ohne die Kontinuität zu durchbrechen; ob und in welcher Masse sie ihres Namens würdig ist, ihrer «Mission» und ihrer Bedeutung für die zeitgenössische christliche Welt.

4. Nach einem fast allgemein verbreiteten orthodoxen Bewusstsein ist es für die Orthodoxe Kirche notwendig, mit den übrigen Christen

in ekklesiale Beziehung zu treten. Aber die Orthodoxie bedarf dazu der Reife und der vorherigen Besinnung. Die Wichtigkeit des Problems der Beziehungen der Orthodoxen Kirche zu den anderen Kirchen und Konfessionen ist von allen Orthodoxen Kirchen angemeldet worden; die 4. Panorthodoxe Konferenz in Chambésy (1968) hat mit ihrer Entschliessung die Interorthodoxen Kommissionen für den Dialog mit den anderen Kirchen gebildet. Die Interorthodoxe Kommission hat in ihrem Bericht über die Ökonomie in der Orthodoxen Kirche unterstrichen: «Im Bewusstsein der Wichtigkeit der gegenwärtigen Struktur des Christentums erkennt unsere Heilige Orthodoxe Kirche, obwohl sie die eine Heilige, Katholische und Apostolische Kirche ist, nicht nur die ontologische Existenz dieser christlichen Kirchen an, sondern glaubt auch fest, dass alle ihre Beziehungen zu ihnen auf einer möglichst raschen objektiven Erhellung des ekklesiologischen Problems und der Gesamtheit ihrer Lehre beruhen müssen».

II. *Ökumenische Fragestellungen.*

Bei der Prüfung ihrer Stellung gegenüber den anderen Kirchen hat die Orthodoxe Kirche eine Reihe heikler Fragen zu beantworten.

Wenn die Orthodoxe Kirche die alte ungeteilte Kirche fortzusetzen und die zum Wesen der Kirche gehörende wahre Einheit seit Pfingsten zu verkörpern glaubt — welchen Platz haben dann die anderen Kirchengemeinschaften innerhalb der Geschichte der einen Kirche?

Wenn die Orthodoxe Kirche sich selbst als die eine Heilige, Katholische und Apostolische Kirche versteht, die den apostolischen Glauben und die Tradition der alten Kirche und der sieben ersten Ökumenischen Konzile unverändert bewahrt — welche theologische Auffassung wird die künftige Panorthodoxe Synode von der Existenz der übrigen christlichen Konfessionen haben?

Kann die Heilige und Grosse Synode nachträglich als ökumenisch anerkannt werden, wenn schon von mehreren orthodoxen Theologen die Meinung ausgesprochen wurde, dass nach der Kirchentrennung und vor der Vereinigung keine ökumenische Synode einberufen werden kann? Wenn man aber diese Meinung akzeptieren würde, dann hätte man zugegeben, dass die Orthodoxe Kirche nicht die eine Heilige, Katholische und Apostolische Kirche ist, sondern eine Teilkirche, die aus der Gesamtkirche ausgeschieden ist und die als solche nicht das offizielle Organ hat zur authentischen, unfehlbaren Formulierung ihrer Lehre.

Und eine solche Kirche wäre nicht die vom Heiligen Geist geleitete Kirche, sondern eine unter viele Kirchengemeinschaften.

Ich erlaube mir weiterzufragen: Kann eine Kirche, sobald sie ihre eigenen Grenzen mit denen der einen Heiligen, Katholischen und Apostolischen Kirche zusammenfallen lässt, den Kontinuitätsanspruch anderer Kirchen anerkennen, ohne ihren eigenen Anspruch auf Kontinuität aufzugeben oder mindestens zu relativieren? Ist hier ein Sowohl-als-Auch erlaubt, oder zwingt uns der institutionelle Charakter der Kirche, vom juristischen Gesichtspunkt des Entweder-Oder auszugehen?

Welcher Unterschied besteht in der orthodoxen Ekklesiologie zwischen Schismatikern und Häretikern? Was kann die von Kyprianos entwickelte «Ekklesiologie des Schismas», die sich auf die ursprüngliche Identität der Kirche mit der eucharistischen Versammlung gründet, für unsere heutige konkrete kirchliche Situation bedeuten?

Voraussetzung für die These des Kyprianos ist das Zusammenfallen der kanonischen und der substantiellen Grenzen der Kirche. Dies wird durch die Einheit der Kirche in einer Eucharistie und unter einem Bischof erreicht.

Wurde jedoch das Problem des Schismas überhaupt durch diese Ekklesiologie gelöst? Vom historischen und vielleicht auch vom theologischen Standpunkt aus muss man diese Frage verneinen. Das Zusammenfallen der kanonischen und der charismatischen Grenzen der Kirche wurde von Papst Stephan nicht anerkannt und später von Augustin gänzlich verworfen. Dieser ablehnenden Haltung schloss sich später die ganze westliche Kirche an, die es vorzog, zwischen dem charismatischen und dem kanonischen Bereich der Kirche zu unterscheiden und die Möglichkeit der Teilnahme am ersteren Bereich für diejenigen anzunehmen, die wegen des Schismas nicht am letzteren teilnehmen konnten. Die östliche Kirche scheint mit einigen wenigen Ausnahmen Kyprianos gefolgt zu sein, ohne jedoch bis jetzt diese grundlegenden Probleme völlig gelöst zu haben, weder vom theologischen noch vom historischen Standpunkt aus¹. Und um die Fragen fortzusetzen: Wie verstehen die Orthodoxen die Wiederherstellung der Einheit der Kirche, die das Ziel unserer heutigen gemeinsamen Bestrebungen darstellt?

1. S. J. Zizioulas, Die Einheit der Kirche in der göttlichen Eucharistie und im Bischof in den ersten drei Jahrhunderten, Athen 1965, 133 - 134 (gr.).

Was ist die sakramentale und ekklesiale Grundlage, auf die sich die Orthodoxen bei ihrem Streben nach Einheit mit den übrigen Kirchen stützen, die gemeinsam ihren Glauben an Jesus Christus, den Herrn und Retter der Welt, bekennen?

Dies sind die heikelsten und schwierigsten Fragen in unserer heutigen Situation, die aber mindestens gestellt werden müssen und die uns zwingen, uns auf unser eigenes Verständnis zu besinnen, es neu zu durchdenken. Die Lage wird natürlich kompliziert, wenn man die Kirche unter formalen, juristischen Gesichtspunkten betrachtet. Das Bestehen selbst einer «Ecclesia extra ecclesiam» in der ganzen Fülle kann aber dort anerkannt werden, wo die Einheit im Eigentlichen des Glaubens (d. h. der grossen konziliaren Symbole) vorliegt und die Grundordnung der Kirche, d. h. die Apostolische Sukzession, ungestört bewahrt wird.

Ich hoffe, dass eine leidenschaftslose theologische Untersuchung dem vorkonziliaren Prozess helfen wird, einen erfolgreichen Dialog mit den anderen Kirchen durchzuführen. Befreien wir uns von den nicht - theologischen Faktoren, die, wie bekannt, unsere Vergangenheit belastet haben, so wird dem Dialog nicht Tür und Tor verschlossen sein. Der Wunsch nach der Einheit ist von unserem gemeinsamen Herrn Jesus Christus selbst in seinem Gebet auf Erden ausgesprochen worden. Daher haben wir die gemeinsame Aufgabe, zu prüfen, ob und inwiefern die Unterschiede zwischen Ost und West eine gegenseitige Verweigerung der Kommunion rechtfertigen. Wir sollen uns fragen, ob unsere Trennungen im Sinne verschiedenartiger Formen der Tradition zu verstehen sind und nicht als Trennungen in der einen Tradition des Glaubens selbst. Ich denke, man muss in der Tat auch von der anderen Seite her fragen, nicht nur: «Dürfen wir miteinander kommunizieren?» sondern auch: «Dürfen wir einander die Kommunion verweigern?» Denn auch dies darf doch nur geschehen, wenn wirklich das Wesentliche des Glaubens und der Kirchenordnung dazu zwingt. Geschieht es ohne eine derartigen zwingenden Grund, machen wir uns schuldig.

Im Bewusstsein der Wichtigkeit der gegenwärtigen Struktur der Christenheit erkennt unser Heilige Orthodoxe Kirche, obwohl sie die eine

Heilige, Katholische und Apostolische Kirche ist, nicht nur die ontologische Existenz der anderen Kirchen an, sondern glaubt auch fest, dass alle ihre Beziehungen zu ihnen auf einer möglichst raschen objektiven Erhellung des ekklesiologischen Problems und der Gesamtheit ihrer Lehre beruhen müssen. (Interorthodoxe Konzilsvorlage «Ökonomie»)

LE CONCILE DANS LA THEOLOGY ORTHODOXE RUSSE

Ἦπὸ

NICOLAS AFANASSIEFF

de l'Institut de théologie orthodoxe
Saint - Serge à Paris

1. «... in unam sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam». La traduction slavonne de cette confession de foi en l'Église rend le terme «Église catholique» par celui de «Église *sobornaïa* (conciliaire)». Nous ne savons pas, et probablement nous ne saurons jamais, pourquoi l'antique traducteur du symbole de Nicée-Constantinople a traduit le terme «catholique» par celui de «*sobornaïa*». Il est possible qu'à l'époque, où cette traduction a été faite, le mot «*sobornaïa*» rendait assez exactement l'idée de «catholique», tout en signifiant en même temps «conciliaire». C'est avec ce dernier sens que l'Église russe a hérité de la traduction slavonne du Credo, et c'est ainsi que la conscience ecclésiale russe a adopté cette traduction, sans se demander si elle est exacte ou non. Si l'Église est conciliaire, le concile devient tout naturellement, pour les Orthodoxes, l'élément fondamental de l'organisation ecclésiale et, même plus, il devient un certain critère de la régularité de cette dernière. Lorsque l'activité conciliaire de l'Église russe eut cessé, après l'institution, par Pierre-le-Grand, en 1721, d'un organe collégial (le «Très Saint Synode Administratif»), la conscience ecclésiale russe considéra ce changement comme un éloignement de la norme canonique.

Bien plus, à partir de Khomiakoff, tout une doctrine, celle de la «*sobornost*» (conciliarité), s'est construite en partant du terme «Église *sobornaïa*». Quoique cette doctrine n'ait pas été officiellement adoptée, elle a eu une assez grande influence sur la pensée orthodoxe russe, influence qui a augmenté récemment et qui a même trouvé une assez large audience parmi les théologiens occidentaux. Le concile est l'expression concrète du principe de la «*sobornost*» donc, non seulement, il devient un élément absolument indispensable de l'organisation ecclésiale, mais il entre dans la nature même de l'Église.

Voilà ce qui explique l'intérêt particulier des théologiens russes pour les conciles. Tous les systèmes dogmatiques «d'école» contiennent des paragraphes spéciaux consacrés à la doctrine sur les conciles. Cet intérêt pour les conciles augmenta surtout lorsque en 1905, il eut été décidé de convoquer un concile de l'Église russe autocéphale en vue de la réforme de la vie ecclésiale pour la rapprocher des normes cano-

riques. Il surgit presque immédiatement une littérature considérable consacrée à la question du futur concile russe (il n'a été convoqué qu'en 1917 au moment le plus troublé de l'histoire russe), où cette question était traitée du point de vue historique, canonique et théologique. Ces études étaient bien loin d'être objectives, ce qui s'expliquait par les épreuves subies alors par l'Église russe. Pour la plupart du temps des opinions «a priori» et la subjectivité l'emportaient sur la vérité objective. En corrélation avec les réformes démocratiques de l'État russe en général, le concile à venir était, la plupart du temps, considéré comme l'expression du principe démocratique qui, disait-on, aurait été, dès le tout début, le propre de la vie ecclésiale, mais qui aurait été éliminé au cours de l'histoire par le principe monarchique, ce qui a provoqué l'anabiose de la vie conciliaire. Tout naturellement, un tel point de vue amenait à opposer le principe démocratique de l'Église orthodoxe au principe monarchique de l'Église catholique. C'était là une erreur fondamentale, car ainsi on introduisait dans l'Église des principes juridiques hétérogènes, ce qui fit sentir dans la composition du concile de Moscou de 1917/1918.

Si l'on ne compte pas la doctrine que contenaient les systèmes dogmatiques «d'école», il n'existait, dans l'Église russe, aucune doctrine sur les conciles obligatoire pour tous. Il n'est donc guère étonnant que la discussion sur le concile ait amené à la manifestation d'une grande diversité d'opinions qui s'excluaient quelquefois mutuellement. Il n'y avait qu'un seul point sur lequel on était d'accord, à savoir que l'on reconnaissait l'existence de trois types de conciles : le concile œcuménique, le concile d'une Église autocephale («pomiestny sobor») et le concile de la région métropolitaine (là où cette dernière existait). Quant à la nature du concile, à sa composition et à son autorité, sur tous ces points il n'existait pas d'accord, comme il n'en existe pas jusqu'à présent. Ce qui veut dire que les gens d'Église du début du siècle, qui préparaient le concile de l'Église russe, ne savaient pas au juste ce qu'était un concile, ou du moins ils n'étaient pas d'accord à ce sujet.

2. A défaut de définitions dogmatiques sur le concile, il n'existe que deux sources qui devraient servir de base à la doctrine sur le concile : la doctrine sur l'Église et la législation canonique. Cette législation commence lors du Ier concile œcuménique et se termine, à strictement parler, lors du VIIe, tout le reste de la législation ne pouvant avoir de

valeur obligatoire pour tous. Le concile de Nicée en promulguant ses décisions sur le concile ne légiférait pas dans le vide: il avait, en effet, une expérience historique longue d' au moins un siècle (le IIIe), expérience qui ne pouvait pas ne pas influencer la législation de Nicée. Je laisse de côté la question des conciles carthaginois de l' époque de saint Cyprien, car l'étude de cette question n' éloignerait trop de mon objectif et d' autre part, le problème de ces conciles est des plus difficiles: jusqu' à présent il n'a pas été résolu définitivement. La tendance fondamentale de la législation nicéenne consistait en ce que le concile s' efforçait de remplacer l'idée pré-nicéenne de la réception par celle du droit, ou du moins de limiter par le droit l'action de la réception ecclésiale. La réception ecclésiale se manifestait de la façon la plus marquante dans l' élection des évêques et dans l' excommunication des évêques, du clergé et des laïcs. Il n' est donc guère étonnant que le concile de Nicée ait consacré à cette question tout une série de décisions.

Avant d' aborder l'étude de ces décisions, je dois noter le fait que le concile de Nicée ne parle pas de conciles œcuméniques. Ayant été le premier dans la lignée des conciles œcuméniques, celui de Nicée a bien pu ne pas prendre suffisamment conscience de ce qui il était lui-même. Ce qui est plus étonnant, c'est qu' aucun autre concile n' ait édicté de décisions sur le concile œcuménique lui-même. En effet, aucune des décisions des conciles œcuméniques ne nous dit qui doit convoquer le concile et quelle en est la composition, alors que nous trouvons des décisions de ce genre en ce qui concerne d'autres conciles. Voilà un fait qui n'a presque pas été remarqué, et qui est cependant d' une importance primordiale. Si les conciles œcuméniques n'édicteraient pas de décisions sur eux-mêmes, cela veut dire qu' ils ne se croyaient pas en droit de légiférer à ce sujet. Il faut rejeter la supposition que les conciles œcuméniques ne légiféraient pas à ce sujet parce qu' il n'y avait pas de prétexte pour le faire: c'est là une opinion erronée. Lorsque l'empereur Théodose eut décidé de convoquer, en 431, le concile d' Éphèse, il invita les métropolitains avec seulement un petit nombre de leurs suffragants: ce qui ne provoqua pas de protestations ouvertes, tout en n' étant pas exécuté par tous. On peut en déduire que les conciles œcuméniques reconnaissaient à l'empereur, et à l'empereur tout seul, le droit de légiférer au sujet des conciles œcuméniques. Par cela même ces conciles avaient été mis à part dans la série des conciles, et leur situation était devenue spéciale. Non seulement ils étaient un phénomène extraordinaire de

la vie ecclésiale, mais surtout ils étaient plus l'œuvre de l'Empire personnifié par l'empereur que celle de l'Église. Dès le tout début, les conciles œcuméniques se considéraient comme l'autorité suprême en ce qui concerne les affaires de l'Église; cependant, cette autorité ne découlait pas des conciles eux-mêmes, mais de l'empereur qui les convoquait, qui définissait leur composition et les questions à discuter. Lorsque l'Empire eut disparu, les conciles œcuméniques disparurent aussi de la vie de l'Église. Le concept moderne du concile œcuménique est un phénomène nouveau dans la vie de l'Église: il n'est donc guère étonnant que la théologie orthodoxe ait été impuissante devant toute une série de questions relatives au concile œcuménique. Qui peut le convoquer actuellement, qui doit définir sa composition et les problèmes à discuter? Certes, l'ont sent maintenant à quel point la convocation d'un concile panorthodoxe, qui aurait été le continuateur des anciens conciles œcuméniques, est devenue une nécessité impérieuse pour l'Église: mais, pour réaliser ce projet, on a dû d'abord avoir recours à un pro-synode, qui devrait trancher les questions préliminaires concernant la convocation du concile.

Maintenant je peux m'occuper de ce que fit le concile de Nicée dans le domaine de la législation sur les conciles. Bien entendu, je ne peux pas étudier ici cette question pleinement, et je suis obligé de me borner à quelques remarques. D'habitude il est admis de penser que le concile de Nicée a institué deux types de conciles: l'un du type électoral (4e canon du concile de Nicée) et l'autre régulier (5e canon). Il est à noter que ces deux canons, de même que les canons 6 et 7, sont spécialement difficiles à interpréter. Jusqu'à présent leur sens intégral nous échappe. Cependant, quel que soit leur sens, le texte des deux canons ne justifie pas la supposition que le concile de Nicée ait institué deux types de concile. Il est sûr que, par son 5e canon, le concile de Nicée a institué le concile régulier d'une région métropolitaine composé d'évêques de cette région. Pour être plus exact, disons que le concile de Nicée a défini que le concile était une assemblée d'évêques. «Il a semblé bon que dans chaque éparchie (c'est-à-dire province) il y ait deux fois par an des conciles, pour que tous les évêques se rassemblent dans un seul endroit...». Ce qui montre que toute assemblée où prennent part des évêques n'est pas considérée comme un concile; seule porte ce nom l'assemblée composée uniquement d'évêques. Quant au canon 4, il ne parle pas du tout du concile, et le terme même de «concile» n'y est pas employé. Ce canon dit que l'établissement des évêques doit être fait par des évêques, c'est-à-

dire que tous les évêques d'une éparchie doivent, si possible, se réunir dans l'Église pour laquelle l'évêque est établi. Ce n'est pas là un concile, mais l'assemblée ecclésiale d'une Église locale avec la participation des évêques des autres Églises locales de la province. Le canon 4 de Nicée ne peut avoir d'autre sens. Vraiment, il est tout à fait improbable que le concile de Nicée se soit résolu à changer radicalement l'ordre antérieur de l'élection des évêques. Au contraire, le concile a gardé l'ancien ordre. La nouveauté ne consistait qu'en ce que le concile a remplacé la réception ecclésiale de l'élection des évêques par une entente préalable entre les évêques, et seulement entre les évêques d'une seule province. Si plus tard s'établit le point de vue selon lequel les évêques doivent être élus par le concile de la région métropolitaine, c'est le 19e canon du concile d'Antioche de 341 (?) qui donne sujet à une interprétation de ce genre du canon 4 de Nicée. Ce canon dit: «Que l'évêque ne soit pas établi sans le concile et la présence de l'évêque de la métropole de l'éparchie».

Tout en coïncidant avec le canon 4 de Nicée (qui n'est d'ailleurs pas mentionné), le canon 19 d'Antioche ne reproduit pas exactement celui de Nicée: tout au plus, il lui sert de développement ultérieur. Peu de temps après Nicée, on voit apparaître la tendance de transmettre l'élection des évêques au concile épiscopal, sinon dans toutes les provinces, du moins dans quelques unes. Le canon 18 du même concile en est la preuve: il y est question de l'évêque qui n'a pas été reçu par le peuple de l'Église pour laquelle il a été établi. Un phénomène de ce genre n'a été possible qu'à condition que l'Église locale n'ait pas pris part à l'élection de l'évêque. Les canons d'Antioche n'ont pas été reconnus, pendant une période assez longue, obligatoires pour tous. Ainsi, lorsqu'au concile de Constantinople de 404 les adversaires de saint Jean Chrysostome avaient proposé, sur l'indication de Théophile d'Alexandrie, de le condamner en se basant sur le canon 4 d'Antioche, selon lequel un évêque condamné par un concile perd pour toujours, s'il continue à exercer son ministère, le droit d'être acquitté par un autre concile, les partisans de Chrysostome indiquèrent que l'acceptation du canon 4 d'Antioche entraînerait celle de la doctrine arienne, parce que le concile d'Antioche avait été un concile arien. Il n'est donc guère étonnant que le canon 19 d'Antioche n'ait été appliqué que lentement à la vie courante.

Après avoir mis de côté toute une série de questions liées aux décisions canoniques de Nicée, je peux maintenant résumer de la façon

suivante ce qui a été fait par ce concile en matière de législation sur les conciles. Il a institué le concile en tant qu'assemblée des évêques d'une province, assemblée dont la compétence était limitée aux affaires d'excommunication. D'autre part, il a conservé l'assemblée ecclésiale de l'Église locale, à laquelle devaient assister, dans certains cas, comme par exemple l'établissement de nouveaux évêques, les évêques d'autres Églises locales de la même province. Bien qu'à l'époque du concile de Nicée l'ecclésiologie universelle ait déjà pénétré dans la conscience ecclésiale, ce type d'ecclésiologie n'a pas encore eu le temps de prendre la place du type primitif de l'ecclésiologie, selon lequel chaque Église locale est autonome et indépendante. Il est bien évident que le concile de Nicée n'avait pas en vue de supprimer l'indépendance de l'Église locale; au contraire, il cherchait à la conserver dans les conditions nouvelles de la vie de l'Église. Pour ce concile ni le métropolitain, ni le concile de la région métropolitaine n'étaient les représentants d'un pouvoir suprême auquel auraient été soumises les Églises locales.

Les conciles œcuméniques ultérieurs n'ont rien apporté de vraiment nouveau dans la législation concernant les conciles. Ainsi, ils n'ont pas créé de concile qui aurait été supérieur à celui de la région métropolitaine. Il est vrai que le Ier concile de Constantinople parle dans son 6e canon d'un concile plus grand (meizon synodos) du diocèse civil. La théologie russe (et la théologie en général) est prête à voir dans ce «concile plus grand» le concile de tous les évêques du diocèse (au sens civil), le patriarcat des temps à venir, en tant qu'une instance plus haute que le concile de la région métropolitaine. Il est fort douteux qu'une pareille interprétation du dit canon soit juste. En effet, dans ce canon il n'est pas question d'un concile de tous les métropolitains du diocèse, qui aurait été désigné par le terme «meizon synodos». Si l'on prend en considération les canons 12 et 14 d'Antioche, on voit que «le plus grand concile» est toujours le même concile de la province, avec la participation d'autres évêques du même diocèse civil.

Nous ne trouvons aucune autre indication sur les conciles dans la législation des conciles œcuméniques. Ultérieurement l'organisation ecclésiale (la formation des patriarcats, et surtout des Églises appelées autocéphales) dépassa les limites des décisions canoniques des conciles œcuméniques.

3. La théologie orthodoxe russe, tout en reconnaissant les décisions

canoniques pour immuables, part plutôt de la pratique ecclésiale que de ces décisions. Comme je l' ai indiqué déjà, la théologie russe reconnaît deux (ou trois) types de conciles: éventuellement le concile d' une région métropolitaine, le concile d' une Église autocéphale et le concile œcuménique. Nous savons déjà qu' il n' y a aucune décision canonique au sujet de ce dernier. Les conciles œcuméniques étaient un fait de la vie de l' Église qui est entré dans la conscience ecclésiale. Je reviendrai plus tard sur la question des conciles œcuméniques. En ce qui concerne le concile d' une Église autocéphale, on ne pourrait trouver de base pour lui dans les règles canoniques que par analogie avec les décisions des conciles œcuméniques sur les conciles provinciaux. Au temps de sa dépendance du patriarcat de Constantinople, l' Église russe avait été une des régions métropolitaines de ce dernier. Constantinople appliquait à cette région métropolitaine les règles canoniques en vigueur à l' époque au sujet de ces régions. Devenue autocéphale, l' Église russe n' a cependant jamais comporté de régions métropolitaines. Il est vrai que de temps en temps le pouvoir civil formait des projets de création de régions métropolitaines, mais ils se heurtaient toujours à la résistance des évêques diocésains. L' institution du patriarcat n' a rien changé dans l' organisation de l' Église russe, à la seule exception que le chef de l' organisation de l' Église russe reçut le titre de patriarche au lieu de l' ancien titre de métropolitite. Lorsqu' il était question, dans la littérature théologique, de l' institution des régions métropolitaines, on posait tout naturellement la question du concile d' une telle région, comme première de l' organisation conciliaire de l' Église russe.

Beaucoup plus difficile avait été la question de la composition des conciles, notamment du concile *général* de l' Église russe. Les systèmes dogmatiques d' «école» affirmaient catégoriquement que le concile, quelle qu' en soit la forme, est, quant à sa composition, une assemblée d' évêques. Tout en ne niant pas que des prêtres et des diacres aient quelquefois pris part aux conciles, ces systèmes refusaient catégoriquement de reconnaître ces derniers comme membres du concile, et n' y voyaient que des conseillers des évêques ou leurs représentants. Les décisions conciliaires, et notamment le canon 5 du premier concile de Nicée, servaient de base à cette thèse. Ce point de vue a prédominé pendant très longtemps dans la théologie russe, et personne n' osait le contester. A partir de 1905 la littérature théologique accompagnant les projets de convocation d' un concile de l' Église russe, se mit à refuser

catégoriquement ce point de vue. Nous trouvons dans cette littérature l'affirmation que le concile doit être composé non seulement d'évêques, mais aussi du clergé et des laïcs. Les évêques diocésains, consultés à ce sujet, se prononcèrent en grande majorité en faveur d'une telle composition, sous réserve que seuls les évêques devraient avoir une voix délibérative, les autres membres ne possédant qu'une voix consultative. Ce ne furent pas tellement les décisions canoniques qui servirent de base à cette opinion, mais surtout les notions que nous possédons au sujet de la composition des conciles de l'époque pré-nicéenne, notamment ceux de Carthage, et aussi des conciles de l'époque nicéenne et post-nicéenne. Lorsqu'en 1917 le concile de l'Église russe a été enfin convoqué, il était composé non seulement de l'épiscopat, mais aussi de membres du clergé séculier et régulier et de laïcs. Selon la définition de ce concile «dans l'Église orthodoxe russe, le pouvoir suprême législatif, administratif et de contrôle, appartient au concile de toute l'Église russe, ce concile étant convoqué périodiquement et à des dates déterminées, et composé d'évêques, de membres du clergé et de laïcs».

Malgré l'opinion que l'on peut avoir sur sa composition il faut reconnaître que le concile de Moscou de 1917/18 a été un phénomène sans pareil dans la vie ecclésiale. Il est d'ailleurs à remarquer que ce concile a été un événement exceptionnel dans l'histoire de l'Église russe. Depuis 1917, la situation tragique de l'Église russe a rendu impossible la convocation d'un autre concile du même type (nous ne savons d'ailleurs pas, si, la situation de l'Église russe ayant changé, un pareil concile aurait été convoqué). Lorsque des conciles ont été convoqués en Russie, après 1917, et encore très rarement, ils n'étaient composés que d'évêques. Il est vrai que le concile de Moscou de 1917/18 jouit d'une autorité exceptionnelle à cause des circonstances extraordinaires pendant lesquelles il a été convoqué et du courage inouï dont ont fait preuve ses membres. Voilà pourquoi toute critique, que ce soit du concile lui-même ou de ses décisions, rencontre pour la plupart du temps des objections très vives. Tout le monde avait pris conscience de la nécessité d'une réforme de la vie ecclésiale pour éliminer les défauts provoqués par l'organisation synodale. La discussion ne porte pas sur la nécessité d'une réforme, mais sur la question de savoir si cette réforme a été faite sur des bases ecclésiales et canoniques. Ces défauts n'ont-ils pas été éliminés au prix de l'introduction dans la vie ecclésiale de principes hétérogènes?

4. Quelles sont les prémisses théologiques du système déterminé par le concile de Moscou de 1917/18? En posant cette question, je passe en même temps à la «théologie du concile» en général. Je commencerai par celle des conciles de type épiscopal. «Si, premièrement, écrit le Métropolitain Macaire, dans le degré ecclésial de la hiérarchie, il n'y a pas de degré plus haut que le degré épiscopal; si tous les évêques sont de façon égale les successeurs des apôtres, et s'ils ont, comme les apôtres, reçu du Seigneur le même honneur et le même pouvoir; si pareillement, leurs successeurs ont la même dignité, qu'ils séjournent à Rome, à Constantinople, ou à Alexandrie, ou n'importe où ailleurs: il va de soi que seul le concile des évêques peut avoir un pouvoir sur les évêques... Si, deuxièmement, toute Église particulière est soumise à son évêque seulement: cela veut dire que plusieurs Églises particulières ne peuvent dépendre que des ordres de tous leurs évêques ou du concile de l'Église autocéphale... Si, enfin, je le répète, chaque Église est confiée en particulier à son évêque: cela veut dire que l'Église du Christ en général, qui réunit en elle en tant qu'Église universelle, toutes les Églises particulières, est indubitablement confiée à tous les évêques en général». A quelques détails près, il faut noter qu'une pareille doctrine sur les conciles est un lieu commun de la théologie tant orthodoxe que catholique. Comme on le voit clairement du texte cité, cette doctrine part de l'ecclésiologie universelle, selon laquelle les Églises locales sont des parties de l'Église universelle. A la tête de chaque Église locale se trouve un évêque, en tant que successeur des apôtres: donc, à la tête de l'Église universelle ne peut se trouver que le concile des évêques. La théologie catholique complète cette doctrine par le principe de la conciliarité, principe qui est dans l'ordre d'idées de la théologie orthodoxe. Les Apôtres, ou plus exactement, les Douze, formaient un collège, qui agissait, comme tel, dans les questions concernant toute l'Église. Héritier de ce collège des Apôtres l'«ordo episcoporum» répond en commun pour le troupeau que lui a confié le Seigneur. L'unique objection que la théologie orthodoxe aurait pu faire au sujet d'une pareille doctrine, aurait concerné la question du rôle de l'apôtre Pierre dans ce collège des apôtres, et le rôle de l'évêque de Rome dans l'«ordo episcoporum». Je ne me propose pas de m'occuper de la critique de cette doctrine, et encore moins de discuter sur la question de l'évêque de Rome. Comme je viens de l'indiquer, une pareille «théologie du concile» se comprend facilement dans le contexte de l'ecclésiologie universelle. Selon cette

doctrine, le concile manifeste le «corpus episcoporum», et en même temps il est la manifestation de l'Église dans toute sa plénitude. Voilà pourquoi le concile ne peut être qu'une assemblée d'évêques.

La «théologie du concile» du type du concile de Moscou est tout autre. Elle part de la doctrine de l'Église en tant que Corps du Christ, dont les diverses parties occupent des situations différentes dans l'Église. Cette théologie ne nie pas la succession apostolique des évêques, mais affirme que l'Église ne se manifeste que lorsque sont représentés tous les membres de l'Église, et non pas le seul épiscopat: ce dernier, quoique absolument nécessaire à la vie de l'Église, ne représente cependant pas l'Église de façon exhaustive. Le concile doit être une assemblée de toute l'Église, des évêques aux laïcs. D'habitude on cite en faveur de cette opinion les paroles de l'Épître des patriarches orientaux au pape Pie IX, dans laquelle il est dit que le corps même de l'Église, c'est-à-dire le peuple tout entier, est le gardien de la piété: donc il doit être représenté au concile' et ce n'est qu'alors que le concile est vraiment un concile. Mais, en réalité, il n'est pas question d'un concile de ce genre dans l'Épître indiquée. La «théologie du concile de Moscou» donne au terme «concile» un sens qu'il a jamais eu en réalité, car il y est question non pas d'un concile, mais d'une assemblée ecclésiale de toute l'Église russe. En conservant pour une telle assemblée le nom de concile, la théologie russe garde le terme de «synode» (forme grecque du terme slave «sobor», concile), mais elle le fait dans un sens conventionnel: on désigne ainsi une réunion de quelques évêques qui agit constamment auprès du patriarche. De tels synodes existaient depuis longtemps dans les patriarcats orientaux, et leur existence remonte à la «syvodos edemousa», qui se tenait déjà auprès de l'évêque de Constantinople au Ve siècle.

5. Comme la doctrine du concile épiscopal, la doctrine du concile en tant qu'assemblée ecclésiale part elle aussi de l'ecclésiologie universelle, mais, pour cette fois, considérablement changée. L'Église universelle se présente comme étant divisée en diverses Églises locales. Cependant, ce ne sont pas les anciennes Églises locales, précédées par leurs évêques, qui sont de telles parties de l'Église universelle, mais des Églises autochtones isolées, sur lesquelles on transpose les attributs des Églises locales primitives: l'indépendance et l'autonomie. Du point de vue de la doctrine de laquelle partaient probablement les membres du concile de Moscou de 1917/18, c'est l'Église autocéphale qui forme l'unité

ecclésiale. Selon la définition de ce concile «on nomme diocèse une partie de l'Église orthodoxe russe, partie administrée par l'évêque diocésain». Nous rencontrons ici pour la première fois une pareille définition dans la théologie orthodoxe qui professe jusqu'à présent que l'Église autocéphale est formée d'Églises locales. Cela n'a cependant pas d'importance pour moi ici et ne doit pas jouer de rôle pour mes lecteurs. Comme toute Église locale des temps anciens, chaque Église autocéphale et, dans le cas présent, l'Église russe, doit avoir une assemblée ecclésiale qui manifeste son unité et son intégrité.

L'assemblée ecclésiale de l'Église locale ancienne était un fait concret et vivant de la vie ecclésiale. C'était vraiment une assemblée de toute l'Église russe. En fait, il ne peut y avoir d'assemblée de toute l'Église russe. Pour réaliser une telle assemblée le concile de Moscou (et la littérature théologique qui l'avait précédé) introduit l'idée purement juridique de la représentation. Tous les évêques diocésains prennent part au concile, mais la participation du clergé, des moines et des laïcs est remplacée par celle de leurs représentants élus. L'idée de la représentation était inconnue dans l'Église ancienne. Les évêques qui prenaient part aux conciles n'étaient jamais considérés comme les représentants de leurs Églises. Ils sont les présidents de leurs Églises et agissent au nom de leur Église. C'est par les évêques qu'agit toute l'Église, car l'évêque est dans l'Église et l'Église est dans l'évêque. J'ai déjà écrit: «Certainement, si l'Église est un organisme basé sur le droit dans lequel il y a divers groupes: l'épiscopat, le clergé, les moines, les laïcs, alors du point de vue juridique, chaque groupe peut avoir ses représentants. Il reste cependant à savoir par quel moyen la voix de l'Église sera entendue à travers les représentants de tous ces groupes, car la somme des groupes isolés ne peut pas former le corps vivant de l'Église. La volonté de Dieu se manifeste dans l'Église seulement, et non pas dans la réunion de divers groupes». Nous pouvons donc nous poser la question de savoir si la décision du concile de Moscou sur le concile en tant que réunion non seulement des évêques, mais aussi des représentants des divers groupes, suit vraiment la ligne de la théologie orthodoxe sur le concile et sa composition. Il me semble, au contraire, que cette décision est en contradiction avec ce que la théologie orthodoxe a toujours contenu; d'autre part, elle contient le principe essentiel de l'ecclésiologie eucharistique, sous une forme faussée, il est vrai, selon lequel l'assemblée de l'Église locale manifeste la volonté

de l'Église, à condition qu'elle soit acceptée par toutes les autres Églises. Mais justement l'idée de la réception a échappé aux membres du concile de Moscou.

6. «A partir du moment où il devint possible de convoquer des conciles œcuméniques, on y décidait définitivement tout ce qui concerne l'Église entière, comme en témoigne l'histoire de ces conciles; on ne matière de foi aucun autre pouvoir supérieur à celui de ces conciles». Cette déclaration du Métropolitain Macaire exprime l'opinion généralement reçue de la théologie orthodoxe. Au cours de la polémique orthodoxe contre la doctrine catholique sur le pape, cette thèse est formulée d'une façon plus aigüe : le concile est reconnu comme pouvoir suprême dans l'Église en général. Lorsqu'on parle dans la théologie dogmatique orthodoxe des conciles œcuméniques, on a en vue non pas les conciles œcuméniques en général, mais les conciles qui ont vraiment eu lieu au cours de l'histoire et qui ont été reconnus œcuméniques. Certes, l'attitude de la théologie dogmatique par rapport aux conciles œcuméniques devient simplifiée, car ainsi est levée la question de savoir ce que c'est que le concile œcuménique. La question des conciles est alors transportée du domaine de la théologie dogmatique dans celui des études historico-canoniques. Pour la conscience orthodoxe «les conciles œcuméniques» se présentent comme un phénomène exceptionnel de la vie de l'Église et presque un phénomène qui, peut être, ne pourra pas se répéter. Il y a eu des conciles œcuméniques, mais y en aura-t-il encore? Il est possible de trouver le point de vue selon lequel un concile pan-orthodoxe, s'il avait été convoqué de nos jours, aurait été un concile œcuménique qui aurait continué la série des anciens conciles. L'Église orthodoxe est l'unique vraie Église: donc, le concile de cette Église est celui de l'Église toute entière, c'est-à-dire, le concile œcuménique. Nous avons devant nous un point de vue absolument analogue à celui de l'Église catholique. Ces deux points de vue sont basés sur la catégorie de l'hérésie]. Nous trouvons dans la théologie orthodoxe un autre point de vue, selon lequel un nouveau concile œcuménique est impossible depuis la séparation des Églises, et cela, non pas parce que l'Église orthodoxe a cessé d'être l'unique vraie Église mais parce qu'en fait un concile de caractère œcuménique est irréalisable à cause de la division du monde chrétien. Ce même point de vue admet cependant qu'un concile pan-orthodoxe puisse rem-

plir les fonctions qui avaient été dévolues aux antiques conciles œcuméniques et puisse avoir la même autorité que ces derniers, dans les limites de l'Église orthodoxe.

Le terme de «pouvoir» lorsqu'il est appliqué aux conciles œcuméniques, ne veut pas dire «pouvoir» dans le sens que nous lui attribuons ni dans le sens dans lequel il est employé dans les décisions canoniques. Dans ces dernières, ce terme s'emploie par rapport aux seuls évêques, et non par rapport aux conciles ou aux métropolitains. On le voit surtout clairement d'après le canon 9 du concile d'Antioche, qui détermine en quoi consiste le «pouvoir» (exousia) de l'évêque: «Que chaque évêque possède le pouvoir dans son Église locale (paroikia) et qu'il la gouverne avec la prudence qui convient à chacun... et qu'il établisse les presbytres et les diacres, et qu'il entende toutes les affaires avec discernement». C'est seulement dans les décisions du concile de Moscou que le terme «pouvoir» est employé dans un sens juridique, comme on peut le voir de la décision déjà citée de ce dernier au sujet du concile de l'Église russe, en tant que pouvoir suprême. Par contre, quand il est question dans la théologie orthodoxe de pouvoir suprême que possède le concile œcuménique, le terme «pouvoir» veut dire «autorité» avec une légère nuance juridique. Le concile œcuménique possède (ou plutôt possédait) l'autorité suprême dans toutes les affaires de l'Église. Même si l'on admet que le concile œcuménique se considérait lui-même comme un pouvoir suprême, c'était en tout cas dans un ordre d'idées tout à fait spécial, qui admettait l'existence d'un pouvoir suprême régulier. Les principes du droit romain avaient suffisamment pénétré dans la conscience des hommes d'Église de l'époque des conciles œcuméniques pour qu'ils puissent, tout en considérant le concile comme un pouvoir suprême, admettre en même temps la possibilité d'une vacance d'un tel pouvoir. Et cependant les intervalles entre les conciles avaient été considérables: ainsi, entre le IVe concile œcuménique et le Ve (de 553) il se passa cent ans. L'intervalle le plus court a duré quand même 20 ans: c'était celui entre les conciles d'Éphèse de 431 et de Chalcédoine de 451. L'Église a-t-elle pu exister pendant 100 ans et même pendant 20 ans sans pouvoir suprême? En outre, même en tenant compte de toutes les réserves qu'il est nécessaire de faire à ce sujet, il ne faut pas oublier qu'à Byzance l'empereur était considéré comme le pouvoir suprême dans l'Église, ce qui était à un certain degré reconnu même en Occident. Si dans la théologie orthodoxe l'accent était mis — et l'est

encore— sur le pouvoir du concile œcuménique, c'est seulement (comme je l'ai indiqué plus haut) à des fins de polémique. En mettant cette polémique de côté, on peut dire que pour la théologie orthodoxe le concile œcuménique est l'autorité suprême dans les affaires de l'Église.

7. Quelle est la nature des décisions des conciles œcuméniques, en tant qu'autorité dans l'Église? Cette question contient une autre question, la plus difficile et la plus actuelle: celle de l'infaillibilité du concile œcuménique. La question a déjà été posée dans la théologie orthodoxe après le concile du Vatican de 1870. Les définitions des conciles œcuméniques sont obligatoires pour tous les fidèles; ou, comme l'écrivait le Métropolitain Macaire, «se soumettre entièrement aux décisions et aux lois des conciles œcuméniques était considéré comme un devoir auquel on ne saurait manquer, et pour les fidèles, et pour les pasteurs». Cette thèse n'a jamais été mise en doute, d'autant plus que les conciles œcuméniques ont eux-mêmes déclaré leurs décisions obligatoires et immuables. La question consiste à savoir d'où vient le caractère obligatoire de ces décisions. En ce qui concerne les conciles œcuméniques cette question ne présente pas de difficultés: si leurs décisions sont obligatoires, cela découle de la vérité de ces décisions. Les premiers sept conciles œcuméniques ont fixé des doctrines qui ont été reçues par l'Église en tant qu'expression de la vérité absolue, obligatoire pour tous. La théologie orthodoxe a constaté ce fait et n'est pas allée plus loin, d'autant plus qu'à l'époque des conciles œcuméniques cette question ne se posait pas. Pouvons-nous affirmer que ce ne sont pas seulement les conciles œcuméniques du passé qui ont dévoilé la vérité contenue dans la Révélation, mais que chaque concile œcuménique peut prétendre à la vérité de ses décisions? Autrement dit, si un nouveau concile œcuménique se réunissait, ses décisions seront-elles l'expression de la vérité, comme celles des conciles du passé? La question ainsi posée se transforme en problème de l'infaillibilité des conciles œcuméniques. Ce problème n'a pas été le résultat du développement naturel de la théologie orthodoxe, mais, à un certain degré, il lui a été imposé par la théologie catholique. N'acceptant pas la doctrine de la primauté de l'évêque de Rome, la théologie orthodoxe n'a pu accepter celle de l'infaillibilité de ce dernier. A des fins de polémique contre le concile du Vatican, la théologie orthodoxe a opposé à la doctrine de l'infaillibilité du pape celle de l'infaillibilité des conciles œcuméniques.

Sous cet aspect la doctrine de l'infaillibilité du concile ne semble pas présenter de difficultés, mais il en fut tout autrement quant elle fut envisagée sous l'angle d'un problème théologique. Nous ne trouvons aucun accord à ce sujet dans la théologie orthodoxe. Peut-on accepter le point de vue selon lequel le concile œcuménique comme tel, est infaillible? Une thèse de ce genre a été développée par certains théologiens; elle peut être acceptée, et des arguments théologiques basés sur l'idée de la succession apostolique peuvent être trouvées en sa faveur, si l'on part de l'ecclésiologie universelle et seulement si le concile est une assemblée d'évêques. Cependant, le problème de l'infaillibilité du concile œcuménique n'est pas résolu, lorsque l'on a trouvé des arguments théologiques en sa faveur. En tant que doctrine, la théorie de l'infaillibilité concerne la vie empirique de l'Église et non pas ce qui est en elle éternel et supraémortel. Voilà pourquoi l'aspect historique de ce problème ne peut pas être écarté, si seulement on ne néglige pas la vie historique de l'Église. La première chose à savoir est ce qu'est le concile œcuménique. Cette question est plutôt historique que théologique, du moins en ce qui concerne les conciles du passé. Jusqu'à présent ce problème n'a pas été résolu. Même si nous comprenons le terme «œcuménique» dans le sens qu'il avait à l'époque romaine, nous devons admettre qu'il n'y jamais eu de conciles œcuméniques. Les évêques de toute l'«oikouménè», et d'autant plus de l'univers tout entier n'ont jamais assisté à un concile. S'il m'est permis de faire une petite digression dans le domaine de la théologie catholique, ce que je ne me suis pas permis de faire jusqu'à présent, j'aurais pu noter qu'on y trouve l'idée qu'il faut comprendre l'«œcuménicité» non pas au sens matériel, mais au sens spirituel et moral¹. Je doute que ce soit là vraiment une explication: en outre, ainsi n'importe quel concile, composé n'importe comment, pourrait se prendre spirituellement et moralement pour un concile œcuménique². Il nous reste à reconnaître — ce que l'on faisait d'ailleurs d'habitude — que le concile recevait son «œcuménicité» de l'empereur, qui était non seulement porteur de l'idée impériale, mais aussi l'incarnation de l'Empire. La théologie orthodoxe a toujours insisté sur le rôle de l'empereur par rapport au concile œcuménique, ce qui a toujours été une cause de controverse entre la théologie orthodoxe et la théologie catholique, controverse qui, semble-t-il, est actuellement terminée. Maintenant, cela n'a plus d'importance. C'est une page de l'histoire qui est déjà tournée, mais

dans la conception du concile œcuménique il reste quand même une brèche.

L'argument le plus important contre l'infailibilité de concile, c'est l'histoire des conciles. Il est bien connu qu'au cours de l'histoire il y a eu des conciles qui n'ont pas été reconnus pour œcuméniques, quoiqu'ils aient pu prétendre à ce titre du point de vue formel. Je peux donc ne pas m'arrêter ce fait. Mais il y a plus : certains conciles reconnus pour avoir été œcuméniques peuvent difficilement servir d'argument en faveur de l'infailibilité des conciles œcuméniques. L'accord des évêques qui est à la base de la doctrine sur le concile, est un mythe historique. Sur ce point aussi je ne peux pas m'attarder, car nous savons maintenant par quels moyens on arrivait à cet accord.

J'aborde maintenant la question la plus importante. Si le concile œcuménique est par lui-même infailible, ses décisions doivent être automatiquement et immédiatement acceptées. C'est justement cela qui n'avait pas lieu : autour de l'acceptation des décisions des conciles, il se passait d'habitude des luittes. L'idée de la réception était le facteur essentiel de la vie ecclésiale pendant la période pré-nicéenne. J'ai indiqué plus haut que le concile de Nicée voulait remplacer l'idée de la réception par des idées juridiques, mais bien sûr, la réception n'a pas pu disparaître de la vie ecclésiale, comme elle n'a pas disparu de la conscience orthodoxe jusqu'à présent. J'admets que cette question est sujette à caution, mais le fait de la réception (ou, si l'on préfère, de la confirmation des décisions conciliaires, ce qui est une forme juridique de la réception) est un fait historique. A qui appartient la «confirmation» des décisions des conciles œcuméniques : est-ce à l'évêque de Rome ou à l'empereur ? Ceci n'a pas d'importance pour moi en ce moment. Ce qui m'importe, c'est que le concile œcuménique était considéré comme infailible lorsque ses décisions avaient été entérinées par la personne ou l'organe qui possédait le droit de la faire.

8. Il n'est donc pas étonnant que l'opinion selon laquelle les décisions du concile œcuménique doivent être reçues par l'Église trouve une audience plus large dans la théologie orthodoxe. D'après la doctrine de la réception c'est l'Église qui témoigne de la vérité des décisions conciliaires, et non pas le concile lui-même. Je ne peux pas entrer ici dans les détails du problème de l'infailibilité⁸, et je me borne à indiquer que, la question ainsi posée, l'infailibilité n'appartient pas au concile,

mais à l'Église. Une pareille opinion correspond le mieux à l'esprit de l'enseignement de l'Église orthodoxe, parce que la question est ainsi transférée de la catégorie «infaillibilité» dans celle de «vérité». Est infaillible ce qui est vrai, et la vérité appartient à l'Église. Cependant cette opinion n'est pas assez mise au point dans la théologie orthodoxe, qui, notamment, n'a pas trouvé de réponse à la question de savoir comment la réception s'est exprimée dans la vie historique et comment elle doit s'exprimer. Voilà pourquoi la doctrine de la réception par l'Église des décisions conciliaires devient, dans un certain sens, un axiome dogmatique qui n'est pas tout à fait lié à la vie empirique de l'Église. «Le dogme romain de l'infaillibilité du pape, écrit Paul Evdokimov, élimine non pas le fait du *consensus* préalable de l'Église, mais son caractère de nécessité, qui, par cela donnerait sa valeur à la définition papale. Le pape *consulte* le collège épiscopal, avant de se prononcer, mais c'est au moment de la définition papale et *ex sese* que son caractère de dogme est révélé. Dans l'Orthodoxie, le consensus du peuple de Dieu s'opère après la définition pour attester, quand c'est le cas, le caractère divin du dogme formulé «*ex consensu ecclesiae*»^k. Tout cela est absolument juste, mais nous ne trouvons pas dans l'affirmation d'Evdokimov de réponse à la question de savoir comment tout cela se manifeste dans la vie concrète de l'Église. Ce manque de clarté provient de ce que la doctrine de l'infaillibilité est adaptée à l'ecclésiologie universelle, à laquelle la doctrine de la réception est presque inapplicable. Ne trouvant pas de réponse à cette question, la pensée théologique aboutit à la conclusion que dans l'Église il n'existe pas d'organe par lequel se manifesterait la réception. Telle est l'opinion du Père Serge Boulgakov, un des théologiens les plus réputés de ces derniers temps^k. L'application suivie de cette idée doit nous amener inévitablement au relativisme ecclésiologique.

9. Il me reste à traiter une dernière question, analogue à la question de l'infaillibilité des conciles œcuméniques : quelle est la source de l'autorité des conciles d'une Église autocéphale ? L'analogie des questions conduit naturellement à l'analogie des réponses. Lorsque le concile est considéré, comme une assemblée d'évêques qui possèdent le pouvoir suprême, son autorité découle du concile lui-même. Quant au concile en tant qu'Assemblée d'une Église autocéphale (forme de concile qui a été acceptée dans l'Église russe et qui a trouvé son expression dans le

concile de Moscou de 1917/18), la question de la réception des décisions d'un concile de ce genre a été pratiquement éliminée. Dans la littérature qui a précédé le concile de Moscou, il est curieux de noter qu'un des arguments en faveur d'une telle forme de concile consistait en ce qu'un concile épiscopal nécessite la réception de l'Église russe, tandis que le concile auquel prendraient part les représentants de tous les groupes de l'Église, ne nécessiterait pas de réception, car il est la manifestation de toute l'Église russe. C'est là une véritable aberration de la pensée théologique, qui ne peut être expliquée que par le caractère passionné de la lutte qui était mené autour de la forme du futur concile. Dans l'ivresse de la lutte entre partisans et adversaires de telle ou telle forme de concile avait, paraît-il oublié que l'Église russe ne manifestait pas entièrement l'Église orthodoxe, et qu'à côté d'elle existaient d'autres Églises orthodoxes. Si l'on se tient sur le terrain de la réception, on voit que les décisions d'un concile d'une Église autocéphale doivent être «reçues» par les autres Églises autocéphales. Malheureusement, le séparatisme ecclésial a tellement pris racine dans l'Église orthodoxe que chaque Église autocéphale vit de sa propre vie, sans regard sur les autres. L'unité de foi est absolue entre les Églises orthodoxes, mais l'unité de leur vie ne trouve pas d'expression bien claire. Comme je suis orthodoxe, je le dis franchement, car je confesse fermement que ce défaut d'unité est un trait de la théologie orthodoxe et non pas de l'Église orthodoxe.

10. Maintenant je peux résumer ce que j'ai dit et faire quelques déductions. Comme je l'ai indiqué au début de mon exposé, la théologie orthodoxe russe ne contient pas de doctrine sur les conciles bien définie et reconnue par tous. Nous trouvons divers courants d'opinions, qui, quelquefois, s'excluent mutuellement. Il n'y a même pas d'accord sur les problèmes essentiels concernant les conciles. Ainsi, comme on peut le voir clairement de mon exposé, nous sommes en présence de deux opinions sur la nature du concile, nature qui doit se manifester dans la composition de ce dernier: d'après l'une, le concile est une assemblée d'évêques, d'après l'autre il est composé par les représentants de tous les groupes qui forment le corps de l'Église, des évêques aux laïcs. Cependant, ce ne sont pas là des opinions qui s'excluraient l'une l'autre: en réalité, la différence d'opinions s'explique parce qu'il est question non pas d'un même sujet, mais de deux sujets différents.

La première des deux opinions citées a trait au concile tel qu'il a été défini par le 1er concile de Nicée, la seconde à l'assemblée ecclésiale—, avec quelques changements, nécessités par le fait que toute l'Église russe est considérée comme étant une seule Église locale. Nous avons vu aussi, qu'il n'y avait pas non plus d'accord au sujet de l'autorité des conciles, surtout des conciles œcuméniques. Dans la littérature «préconciliaire» du début de ce siècle on peut voir une opposition nettement manifestée envers l'épiscopat, dont les défauts avaient été provoqués par l'organisation «synodale» de l'Église russe. Voilà ce qui explique le courant contre la reconnaissance de l'autorité d'un concile purement épiscopal. Quant au concile œcuménique, une partie des théologiens russes s'en tenait à l'ancienne opinion d'après laquelle l'autorité du concile découlerait du concile lui-même, et l'autre pensait que l'infaillibilité du concile dépendait de la réception de ses décisions par l'Église. Comme je l'ai indiqué plus haut, c'est justement le problème de la réception qui a été le moins éclairci.

Comment peut - on expliquer ce manque de clarté dans la théologie orthodoxe dans une question aussi essentielle que celle des conciles, qui sont à la base de la vie de l'Église orthodoxe?

Ce caractère inachevé de la pensée orthodoxe dans le problème du concile s'explique par un certain conflit entre deux types d'ecclésiologie. La théologie orthodoxe part presque entièrement de l'ecclésiologie universelle qui prédomine actuellement, tandis que la conscience orthodoxe garde toujours le type primitif d'ecclésiologie que j'appelle eucharistique. D'après cette ecclésiologie chaque Église locale ayant à sa tête un évêque, possède toute la plénitude de la nature ecclésiale et manifeste l'Église de Dieu en Christ. Il ne peut donc y être question de parties de l'Église, car partout et toujours l'Église se présente dans son intégralité et son unité. En raison de quoi chaque Église locale est autonome et indépendante. L'organisation ecclésiale de l'Église russe, de même que celle des autres Églises autocéphales, concorde avec l'idée de l'Église universelle. Selon l'esprit de l'ecclésiologie universelle, l'Église russe et les autres Églises autocéphales sont considérées comme des parties de l'Église universelle. Et cependant, cette partie est tenue pour autonome et indépendante, particularité qui ne peut guère être expliquée du point de vue de l'ecclésiologie universelle, d'après laquelle une partie ne peut être indépendante ni par rapport aux autres parties, ni par rapport au tout. Nous voyons ici des traces déformées

de l'ecclésiologie primitive. Les parties isolées de l'Église universelle sont unies par le concile œcuménique, considéré comme un organe qui possède l'autorité qui se transforme en pouvoir. par cela même on ne nie pas la possibilité d'une primauté dans l'Église orthodoxe. Nous avons ici devant nous encore un certain manque de suite dans les idées. Comme j'ai essayé de le démontrer^k, l'idée de la primauté est une nécessité ecclésiologique si l'on part du système de l'ecclésiologie universelle, tandis que la non-reconnaissance de la primauté part des prémisses de l'ecclésiologie eucharistique. C'est de ces dernières aussi que part la doctrine de la réception à laquelle sont soumises les décisions du concile œcuménique. L'idée de la réception telle qu'elle a existé avant le concile de Nicée, ne peut pas être appliquée à l'Église, comprise en tant qu'un organisme unique et universel: elle est exclue par l'idée du droit sur lequel est fondée toute l'organisation ecclésiale. Si la théologie orthodoxe introduit l'idée de la réception, c'est là un témoignage de ce que l'Église orthodoxe a conservé le souvenir de l'ecclésiologie primitive eucharistique, où la réception trouve son unique raison d'être et où les décisions d'une Église locale doivent être reçues par les autres Églises, qui sont chacune une Église de Dieu en Christ. Voilà pourquoi dans cette ecclésiologie, la réception est un témoignage de l'Église sur l'Église. Quand la théologie orthodoxe introduit l'idée de la réception, empruntée à l'ecclésiologie eucharistique, elle est inévitablement aux prises avec une série de problèmes, auxquels elle ne peut pas donner de réponse. Que veut dire «réception» dans le contexte de l'ecclésiologie universelle? Si l'on insiste sur la réception, n'arriverait pas à reconnaître que des parties de l'Église universelle sont placées plus haut que le concile œcuménique, qui est une manifestation de toute l'Église universelle? Ou bien, pour être tout à fait conséquent, faut-il renoncer, en suivant une théologie dogmatique d'école, à l'idée de la réception et admettre que par lui-même le concile œcuménique est déjà une garantie de la vérité? Faut-il ainsi se mettre en conflit avec les données de l'histoire?

En guise de conclusion je voudrais indiquer que mon article n'est pas une étude de recherche scientifique, mais seulement un article d'information. J'ai tâché d'être objectif au maximum et d'introduire le moins possible mes idées personnelles. En même temps j'ai évité toute

polémique, quoiqu'il y ait eu assez de matière à discussion. L'objectivité de mon exposé me dictait l'obligation de ne pas cacher les points faibles de la théologie orthodoxe dans la question des conciles. Cependant, pour moi, comme aussi pour d'autres Orthodoxes la diversité des opinions n'est qu'un témoignage de la liberté inhérente à la pensée orthodoxe et le gage de ses forces créatrices. Je crois que la théologie orthodoxe, délivrée de l'influence d'éléments hétérogènes, trouvera sa propre voie et élaborera une doctrine orthodoxe sur les conciles. La théologie catholique et la théologie orthodoxe sont deux soeurs jumelles, qui se ressemblent beaucoup. Cette affinité les empêche de trouver une solution conjointe, car elles se tiennent sur les mêmes positions, tout en étant opposées l'une à l'autre. Ces deux théologies ont devant elles un but commun: celui de retourner aux sources de la pensée ecclésiale, sans renier entièrement le passé, qui, malgré de nombreux défauts, est de la plus grande valeur.

1. KARL MUELLER, *Kanon 2 u. 6 von Konstantinopel 381 u. 382*, dans le *Festschrift für A. Jülicher*, Tübingen, 1927.

2. MÉTROPOLITE MACAIRE, *Théologie orthodoxe dogmatique*. MOSCOU, 1895, t. II, 231 (en russe).

3. Il en fut ainsi pour la critique très modérée du concile de Moscou que j'ai exposée dans mon étude *Le ministère des laïcs dans l'Église*, Paris, 1955 (en russe).

4. MÉTROPOLITE MACAIRE, *op. cit.*, p. 230.

5. DOM BOTTE, *Presbyterium et Ordo episcoporum*, dans *Irénikon*, 29, (1956).

6. Le seul point que je voudrais noter est que la base théologique des conciles chez Cyprien de Carthage me semble plus convaincante: le concile est la manifestation de l'unité de l'épiscopat unité fondée sur l'idée que tous les évêques occupent ensemble la chaire unique de Pierre. Il est donc naturel que, pour Cyprien, l'unité de l'épiscopat se manifeste dans l'assemblée des évêques.

7. *Le ministère des laïcs dans l'Église*, Paris, 1955, p. 53 (en russe).

8. MÉTROPOLITE MACAIRE, *op. cit.*, 230 - 232.

9. Voir B. SCHULTZE, S. J. *Riflessione teologica sul significato di «Chiesa Orientale» e «Ortodossia»*, dans *Gregorianum* 42 (1961), p. 444 - 462.

10. On rencontre le terme «*εξουσία*» dans le célèbre canon 6 du 1er concile de Nicée. Malheureusement, le sens exact de ce terme nous échappe jusqu'à présent. Il me semble que le sens de ce terme se rapproche de celui qu'il a dans le canon 9 du concile d'Antioche.

11. MÉTROPOLITE MACAIRE, *op. cit.*, p. 231.

12. Th. P. CAMELOT, O. P., *Conciles œcuméniques du IVe au Ve siècles*, dans *Le Concile et les Conciles*, Chevetogne, 1960, p. 54.

13. Déjà R. SOHM (*Kirchenrecht*, Munich et Leipzig, 1923, I. p. 314), affirmait

que «grundsätzlich ist jede Synode ein allgemeines Konzil». Cette affirmation peut être juste ou non selon le contenu que l'on attribue au terme «concile».

14. J' ai traité la question de l' infallibilité dans ma communication faite à Chevetogne au mois de Septembre 1961 et qui paraîtra ultérieurement.

15. P. ΕΥΔΟΚΙΜΟΒ, *L' Orthodoxie*, Neuchâtel - Paris, 1959, p. 159.

16. S. ΒΟΥΛΓΑΚΟΒ, *L' Orthodoxie*, Paris, 1932, p. 103.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΙΣ
ΕΝ ΤΩ ΘΕΣΜΩ ΤΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ

Ἵπό

π. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΙΕΒΤΙΣ, δ. Θ.

Τὸ θέμα τῆς παραδόσεως καὶ ἀνανεώσεως ἐν τῷ θεσμῷ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρευνηθῆ ἀπὸ δύο πλευράς. Πρῶτον, νὰ ἐρευνηθῆ αὐτὸς οὗτος ὁ θεσμὸς τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κατὰ πόσον ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν ἢ ἀνανέωσιν, ἢ μήπως καὶ τὰ δύο. Δεύτερον, νὰ ἐρευνηθῆ τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κατὰ πόσον αἱ θεολογικαὶ καὶ δογματικαὶ ἐργασίαι καὶ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων ἀπετέλουν συνέχειαν τῆς θεολογικῆς καὶ δογματικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἢ μήπως ἐπέφερον κάποιαν ἀνανέωσιν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐντὶ νὰ ἐκλέξωμεν μίαν μόνον πλευρὰν τοῦ θέματος, εἴτε τὴν πρώτην (τὴν ἐκκλησιολογικο-κανονικὴν), εἴτε τὴν δευτέραν (τὴν θεολογικο-δογματικὴν), καὶ νὰ ἐμβαθύνωμεν περισσότερο καὶ ἐκθέσωμεν πληρέστερον μόνον αὐτήν, ἡμεῖς προετιμήσαμεν—ἔστω εἰς βάρος τῆς διεξοδικωτέρας ἐμβαθύνσεως—νὰ ἐρευνήσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς καὶ τὰς δύο αὐτάς ἐξ Ἰσου βασικὰς πλευράς τοῦ θέματός μας. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἔχωμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορικοθεολογικῆς μελέτης τοῦ ὡς ἄνω θέματος περισσότερα συγκεκριμένα συμπεράσματα διὰ νὰ παραθέσωμεν αὐτὰ πρὸς τὸν σύγχρονον προβληματισμὸν περὶ παραδόσεως καὶ ἀνανεώσεως, μάλιστα δὲ ἐν ὄψει τῆς μελετωμένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐπομένως, εἰς τὰ ὄρια τῆς εἰσηγήσεως αὐτῆς θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐκθέσωμεν τὰ ἑξῆς τρία σημεῖα:

α) Τὴν γένεσιν καὶ τὴν δομὴν τοῦ θεσμοῦ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὴν σημασίαν του εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τὸ πρῖσμα πάντοτε τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως παράδοσις — ἀνανέωσις.

β) Τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τὰς θεολογικο-δογματικὰς ἐργασίας καὶ ἀποφάσεις των περὶ πίστεως, ἀναφορικῶς καὶ πάλιν μετὰ τὸ θέμα παράδοσις — ἀνανέωσις.

Καί γ) μετά τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης τῶν δύο αὐτῶν πλευρῶν τοῦ θέματος, θά δώσωμεν μίαν σύντομον ἀνασκόπησιν τῶν Συνόδων, αἱ ὅποια ἔλαβον χώραν μετά τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον μέχρι σήμερον, καὶ τέλος, βάσει ὄλων αὐτῶν θά ἀναφερθῶμεν εἰς τὸ θέμα τῆς μελετωμένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας.

I

1. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς γενέσεως καὶ διαμορφώσεως τῆς ἰδέας περὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἔχουν ἐκφρασθῆ μέχρι τώρα διάφοροι θεωρίαι ἐκ μέρους τῶν ἱστορικῶν. Θεωρεῖται συνήθως ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ὡς ἔχουσαι ὁμοιότητάς τινας ὡς πρὸς τὸ πρωτόκολλον καὶ τὴν διαδικασίαν πρὸς τὰ συνέδρια τῆς ρωμαϊκῆς Συγκλήτου (Senatus), συνεκροτήθησαν ὡς ἕν εἶδος «αὐτοκρατορικοῦ κοινοβουλίου» ἐπὶ τῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο θά ἠδύνατο νὰ ὀνομάζωνται «βασιλικαὶ σύνοδοι» τῆς «κρατικῆς» ἢ «κρατικοποιημένης Ἐκκλησίας» τῆς Κωνσταντινείου περιόδου. Ἡ θεωρία αὕτη τυγχάνει παλαιότερα, ὅμως καὶ ἐσχάτως ὁ γνωστός ρωμαιοκαθολικὸς ἱστορικὸς Francis Dvornik, εἰς τὴν σύντομον Ἱστορίαν τῶν Συνόδων¹, θεωρεῖ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ὡς αὐτοκρατορικὰς «συγκεντρώσεις Ἐπισκόπων ποῦ βαθμιαίως διαμορφώνονται κατὰ τοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι διέπουν τὰς συνεδρίας τῆς ρωμαϊκῆς Senatus», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν γνώμην του, ἦτο πολὺ φυσικὸν καὶ «οἰκεῖον» εἰς Ἐπισκόπους «πολίτας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (sitoyens Romains)». Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς θέσεως αὐτῆς ἀναφέρονται αἱ Σύνοδοι τῆς Καρθαγένης τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁγίου Κυπριανοῦ καὶ μετέπειτα, καὶ ἰδίως αἱ κατ' ἐντολήν τοῦ τότε μόνου τῆς Δύσεως αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου γενόμεναι Σύνοδοι ἐν Ρώμῃ τὸ 313 καὶ ἐν Ἀρελάτῃ τὸ 314, κατόπιν τῆς πρὸς αὐτὸν αἰτήσεως τῶν Δονατιστῶν Ἐπισκόπων τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ζητούντων τὴν κρατικὴν ὑποστήριξιν του². Ὅταν λοιπὸν ἀργότερον ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς αὐτοκράτωρ πλέον ὄλης τῆς οἰκουμένης, ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον διὰ νὰ λύσῃ τὴν ἐνεκα τοῦ Ἀρειανισμοῦ προκύψασαν ταραχὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἐνώπιόν του τὰ παρα-

1. Histoire des Conciles, γαλλ. ἐκδ. Paris 1966, σ. 12 ἐξ. (προηγήθη ἀγγλικὴ ἐκδ. τὸ 1961). Πρβλ. τοῦ Ἰδίου, Emperors Popes et General Councils, DOP (Cambridge Mass.) 6 (1951), 3 - 26.

2. Βλ. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστ. X, 5, 18 - 24.

δείγματα αυτά των Συνόδων της Δύσεως, διὰ τῶν ὁποίων ὡς δι' αὐτοκρατορικῶν κοινοβουλίων» εἶχε λύσει τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐνότητος ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ σύγκλησις τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶχε περίπου τὸν αὐτὸν τύπον καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἦτο δηλαδὴ τὸ ὄργανον τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς διευθέτησιν τῶν θρησκευτικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα διετάραξαν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ὑπ' αὐτὸν τελοῦσης χριστιανικῆς οἰκουμένης. Οὕτως αἱ Σύνοδοι ἐξυπηρετοῦν τὸ συμφέρον τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πάλιν πλευράν, συνεχίζει ὁ Dvornik καὶ ἄλλοι τινὲς ἱστορικοί, τὴν ἰδίαν αὐτὴν ἐποχὴν ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἀνατολήν ἡ θεωρία τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, προσωπικοῦ φίλου τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις, εἰς τὸν Βίον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐκθέτει μίαν ἰδικὴν του θεωρίαν τῆς πολιτικῆς κρατικῆς φιλοσοφίας περὶ τῆς Χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἐπὶ γῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τοῦ Χριστιανοῦ αὐτοκράτορος ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὅλης τῆς γῆς, ἔχοντος τὸν σκοπὸν νὰ ἐνώσῃ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα εἰς μίαν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην³. Προφανῶς λοιπὸν ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ Εὐσεβίου συνέβαλεν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ θεσμοῦ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Δὲν πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι αἱ περὶ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ἀπόψεις αὗται ἔχουν κάποιο ἔρεισμα, διότι πράγματι ὑπάρχουν ὠρισμέναι ὁμοιότητες ἢ καὶ ἐφαρμογὴ ὠρισμένων ἰδίων διαδικασιῶν καὶ δικονομικῶν τύπων εἰς τὰς Συνόδους (κυρίως δὲ ἐκείνων τῆς Καρθαγένης καὶ τῆς Δύσεως) ποὺ ὑπῆρχον εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Σύγκλητον. Ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας διεδραμάτισε τὸν ἰδικὸν τῆς ρόλον. Πλὴν ὅμως δὲν πρέπει νὰ συγχέεται τὸ οὐσιῶδες καὶ τὸ ἐπουσιῶδες ἐν τῷ συνοδικῷ συστήματι. Πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἀναζητηθῇ ἡ πέρα ὄλων τῶν ἀνωτέρω εὐρισκομένη ἐκκλησιαστικὴ βᾶσις του⁴. Διότι εὐλόγως γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἀράγε μὲ τὰς ἀνωτέρω θεω-

3. Βίος Κωνσταντίνου, Passim (ΒΕΠ 24, 96 ἐξ.). Πρβλ. καὶ Ἐκκλ. Ἱστορία Χ, 8, 16 ἐξ.

4. Πρβλ. J. Zizioulas, The Development of Conciliar Structures to the Time of the First Ecumenical Council, ἐν «Councils and the Ecumenical Movement» (World Council of Churches Studies, No 5), Geneva 1968, 34 - 51. Β. Φεῖδᾶ, Ἱστορικοκανονικὰ προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, II (Ἀθῆναι 1970), σ. 246-7, σημ. 97.

ρίας αυτό τουτο τό γεγονόςς τῶν Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καί τό γεγονόςς τῆς παραδοχῆς καί ὑποταγῆς ὄλων τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ εἰς τό συνοδικόν σύστημα; Θά ἐδέχοντο δηλαδή αἱ ἀπό περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης διεσκορπισμένοι Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ τήν ἐπ' αὐτῶν ἐπιβολήν ἑνός συστήματος, τό ὁποῖον θά ἦτο ξένον πρός τήν φύσιν, τήν δομήν καί τήν ζωήν των; Γνωρίζομεν ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι ἐδέχθησαν τό συνοδικόν σύστημα καί τās Οἰκουμενικάς Συνόδους ἀναντιρρήτως, καί τουτο ἀκριβῶς μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ σύμπτωση τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι συνέβαλον εἰς τήν ἐμφάνισιν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου κατὰ τόν Δ' αἰῶνα, δέν δύναται νά ἐξηγήσῃ τās ἐκκλησιολογικάς προϋποθέσεις τῶν Συνόδων, τό πρωταρχικόν γεγονός τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, τό ὁποῖον καί μόνον ἀδήγησε τήν Ἐκκλησίαν εἰς τήν ἀβίαστον παραδοχήν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Καί πράγματι, ἡ ἱστορικο-εκκλησιολογική παράδοσις μαρτυρεῖ ὅτι ἡ «σύνοδος» καί «συνοδικότης» προϋπήρχε καί προϋπάρχει εἰς αὐτήν ταύτην τήν δομήν (structure) καί τήν λειτουργίαν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις καθ' ἑαυτήν τυγχάνει μία σύνοδος, σύναξις καί κοινωνία. Ἐξ ἴδωμεν λοιπόν συντόμως αὐτήν τήν παράδοσιν περὶ τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καί τήν λειτουργίαν τῆς ἐν αὐτῇ συνοδικότητος πρό τῆς συγκροτήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ὡς πρώτην σύνοδον, τήν συστατικὴν τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, θά ἔπρεπε νά ἀναφέρωμεν τόν Μυστικόν Δείπνον τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν Μαθητῶν Αὐτοῦ, καί τήν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, καθ' ἣν κατήλθε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους καί τήν Ἐκκλησίαν ὅλην. Πλήν ὅμως ὡς πρώτη ἐφαρμογὴ καί λειτουργία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ συγκεκριμένου συνοδικοῦ θεσμοῦ θά πρέπει νά θεωρηθῇ ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων (Πράξ. κεφ. 15). Ἄλλὰ ἅς μὴ σταματήσωμεν οὔτε εἰς αὐτήν, ἅς προχωρήσωμεν περαιτέρω. Κατὰ τήν μαρτυρίαν τῶν πηγῶν, πολλαὶ Σύνοδοι συνεκλήθησαν κατὰ τόν Β' καί Γ' αἰῶνα εἰς διαφόρους ἐποχάς καί τόπους. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 160 εἰς τήν Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας ἔλαβον χώραν Σύνοδοι κατὰ τοῦ Μοντανισμοῦ, ὡς λέγει ὁ Εὐσέβιος (Ε', 16,7,9,10): «τῶν γάρ κατὰ τήν Ἀσίαν πιστῶν πολλὰ κίς καί πολλὰ χῆ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνέλθόντων καί τοὺς προσφάτους λόγους (τοῦ αἵρετικοῦ Μοντανοῦ) ἐξετασάντων καί βεβήλους ἀποφηνάντων, καί ἀποδοκιμασάντων τήν αἰ-

ρεσιν (αὐτοῦ), οὕτω τῆς τε Ἐκκλησίας ἐξιώσθησαν (αὐτόν) καὶ τῆς κοινωνίας εἰρχθησαν». Ὀλίγα ἔτη ἀργότερον, περὶ τὸ 196, ὅταν προέκυψε τὸ πρόβλημα περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἄλλοι, τότε, καὶ πάλιν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου (Ε', 23, 2), «σύνοδοι καὶ συγκροτήσεις Ἐπισκόπων ἐπὶ ταῦτόν ἐγίνοντο, πάντες τε μιᾷ γνώμῃ δι' ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικόν δόγμα τοῖς πανταχόσε διετυποῦντο». Τότε συνεκροτήθησαν Σύνοδοι ἐν Παλαιστίνῃ, Ρώμῃ, Μ. Ἀσίᾳ, Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἄλλαχοῦ.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἔχομεν ἐπίσης πλῆθος Συνόδων εἰς τὴν Β. Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Ρώμην, εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ἰδίως δὲ τὰς Συνόδους εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ 261-268. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶχον λάβει χώραν ἐπανελημμένως πολλαὶ Σύνοδοι, αἱ ὅσαι ἠσχολήθησαν μὲ τὴν μοναρχιανὴν αἵρεσιν τοῦ Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, Παύλου Σαμοσατέως. Ὁ Εὐσέβιος γράφει: «Πάντων οὖν κατὰ καιροῦς διαφόρων καὶ πολλακῶν ἐπιτάξεων, λόγοι καὶ ζητήσεις καθ' ἑκάστην ἀνεκινουῦντο Σύνοδοι» (Ζ', 28, 2) περὶ τῆς ἑτεροδόξου διδασκαλίας τοῦ Σαμοσατέως, τὸ δὲ δεύτερον ἔτος τοῦ Αὐριλιανοῦ, δηλ. τὸ 268. «τελευταίας συγκροτήσεως πλείστων ὄσων Ἐπισκόπων Συνόδου, φωραθεὶς καὶ πρὸς ἀπάντων ἤδη σαφῶς καταγνωσθεὶς ἑτεροδοξίαν, ὁ τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν αἵρέσεως ἀρχηγὸς τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρύττεται» (Ζ', 29, 1). Ἡ τελευταία αὕτη Σύνοδος τῆς Ἀντιοχείας ἀπηύθυνε μίαν συνοδικὴν ἐπιστολὴν «ἐκ κοινῆς γνώμης» τῶν συνεληθόντων Ἐπισκόπων πρὸς τοὺς ἀπόντας καὶ μὴ συμμετασχόντας Ἐπισκόπους. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ περιέχει πολλὰ στοιχεῖα μαρτυροῦντα περὶ ὑπάρξεως μιᾶς βαθείας περὶ Συνόδων συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιστολὴ ἐπιγράφεται χαρακτηριστικῶς: «Διονυσίῳ (Ρώμης) καὶ Μαξίμῳ (Ἀλεξανδρείας) καὶ τοῖς κατὰ τὴν Οἰκουμένην πᾶσιν συλλειτουργοῖς ἡμῶν Ἐπισκόποις καὶ πρεσβύτεροις καὶ διακόνοις καὶ πάσῃ τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ». Οὐχ ἦττον τυγχάνει χαρακτηριστικῆ καὶ ἡ ὑπεγράφη τῆς ἐπιστολῆς: «Ἐλενος καὶ Ὑμέναιος... καὶ οἱ λοιποὶ πάντες οἱ σύν ἡμῖν παροικοῦντες τὰς ἐγγύς πόλεις καὶ ἔθνη Ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ» (Εὐσεβίου, Ζ', 30, 2). Ἡ Σύνοδος αὕτη τῆς Ἀντιοχείας τὸ 268 ἦτο κάτι περισσότερο ἀπὸ μίαν τοπικὴν Σύνοδον τῆς Ἀνατολικῆς Διοικήσεως καὶ ἡ ἀπόφασίς της ἐστάλη πρὸς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας.

Ἐκδηλος εἶναι εἰς τὴν Σύνοδον ἢ συνείδησις περὶ τῆς μιᾶς «ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Καθολικῆς Ἐκκλησίας», ἢ αὐτοσυνείδησις δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας ὅτι πάντα τὰ μέλη αὐτῆς, πάντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ πιστοί, πᾶσαι αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι εἰς τὴν οἰκουμένην ἀποτελοῦν μίαν Ἐκκλησίαν, τὴν «κατὰ τὴν οἰκουμένην Καθολικὴν Ἐκκλησίαν». Ἀναμφιβόλως ἡ συνείδησις αὕτη περὶ τῆς οἰκουμενικῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας προὔπηρχεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅπως τοῦτο φαίνεται π.χ. εἰς τὸ Μαρτύριον τοῦ Πολυκάρπου (Η', 1), ὅταν οὗτος πρὸ τοῦ μαρτυρίου του προσεύχεται ὑπὲρ «πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην Καθολικῆς Ἐκκλησίας». Ἡ ἴδια συνείδησις ὑπάρχει εἰς τὸ λειτουργικὸν κείμενον τῆς Διδαχῆς, εἰς τὴν εὐχαριστιακὴν προσευχὴν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας: «Ὡσπερ ἦν τοῦτο τὸ κλᾶσμα δισκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὁρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθήτω Σου ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν Σὴν βασιλείαν» (Θ', 4). Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κείμενα τῆς Κ. Διαθήκης ὑπάρχουν πολλὰ χωρία, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως, ὅπως εἶναι π.χ. τὸ Ἰωαν. 11,52, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποθνήσκει «ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ δισκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἓν», ἢ τὸ Α' Πέτρ. 5, 9, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς «ἐν τῷ κόσμῳ ἀδελφότητος ἡμῶν, κλπ.

Ἡ συνείδησις αὕτη περὶ τῆς εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην μιᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας θὰ ἐκφρασθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ὡς συνείδησις περὶ «ἐν ὅς σώματος» τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ εἰς δύο τοπικὰς Συνόδους: εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας Σύνοδον κατὰ τοῦ Ἀρείου περὶ τὸ 319⁵, καὶ εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Ἀντιοχείας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 325, ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς Ἀλεξανδρείαν ὁ Ὅσιος Κορδοῦης καὶ μετὰ τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας καὶ ἄλλων ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων συνεκρότησεν εὐρυτέραν τοπικὴν Σύνοδον, ἢ ὁποῖα καθήρεσε τοὺς προστάτας τοῦ Ἀρείου (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας). Εἰς τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποῖαν ἀπηύθυνεν ἡ Σύνοδος αὕτη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Θεσσαλονίκης, πολὺ χυμακτηριστικὴ διὰ τὴν οἰκουμενικὴν προοπτικὴν τῆς Ἐκ-

5. Ἀπὸ τὴν Σύνοδον αὐτὴν ἀπεστάλη μία ἐπιστολὴ «τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμωτάτοις συλλειτουργοῖς ἀπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁποῖα ἀρχίζει ὡς ἑξῆς: «Ἐν ὅς σώματος ὄντος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐντολῆς τε οὐσης ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλληλοῖς τὰ παρ' ἐκάστου γινόμενα» (ΒΕΠ 18, 270 - 1 καὶ 37, 98).

κλησίας τυγχάνει ἡ ἀρχική φράσις: «Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς Καθολικῆς κατὰ πάντα τόπον Ἐκκλησίας, κἂν ἐν διαφόροις τόποις ὦσιν αἱ τῶν συναγωγῶν σκηναὶ καθάπερ μέλη τοῦ ὄλου σώματος, ἀκόλουθόν ἐστιν καὶ τῆ σῆ ἀγάπη γνωσθῆναι τὰ ὑπὸ τ' ἑμοῦ τε καὶ τῶν ὁσίων ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ὁμοψύχων καὶ συλλειτουργῶν κεκινημένα τε καὶ πεπραγμένα, ἵνα καὶ σὺ ὡ σ π ε ρ π α ρ ὶ ὦ ν ἐ ν π ν ε ὑ μ α τ ι κ ο ι ν ῆ σ ὺ ν ἡ μ ῖ ν λαλήσης καὶ κοινῆ προστάξης περὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν ὑγιᾶς καὶ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν νόμον ὀρισθέντα τε καὶ πραχθέντα»⁶. Ἡ διὰ τῶν λόγων τούτων ἐκφραζομένη περὶ Ἐκκλησίας συνείδησις σαφῶς προϋποθέτει μιαν συνοδικότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ πολὺ βαθυτέρας πραγματικότητας, αἰτινες εἰσέρχονται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν καὶ τὴν δομὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ. Ἐπ' αὐτοῦ τυγχάνει λίαν χαρακτηριστικὴ καὶ ἡ συνέχεια τῆς συνοδικῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ὅπου μεταξὺ ἄλλων λέγεται, ὅτι «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς συνήγαγεν εἰς τὴν παροικίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ», εἰς τὴν ὁποίαν «εὕρομεν πολλὴν ἀταξίαν μάλισθ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὀλιγωρήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ οἱ κανόνες ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ... διότι κ ε κ ὠ λ υ τ ο Ἐ π ι σ κ ὴ π ὶ ὦ ν Σ ὺ ν ο δ ὸ ν σ υ ν α χ θ ῆ ν α ι ἐν τοῖς τῶν μερῶν τούτων τόποις». Ἡ Σύνοδος ἐνταῦθα ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Αἰκινίου, ὅστις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ γίνωνται Σύνοδοι Ἐπισκόπων ἐν Ἀνατολῇ, ὅπως περὶ τούτου γράφει ὁ Εὐσέβιος (Βίος Κωνστ. Α', 51): «νόμοι ἐκπέμπει διακε-

6. Ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη διεσώθη εἰς τὴν συριακὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔκανε τὴν ἐπιναμειτάφρασιν ὁ E. Schwartz (βλ. BEP 37, 122 - 5). Ὁ Εὐσέβιος δὲν μνημονεύει οὔτε τὴν ἐν λόγῳ Σύνοδον τῆς Ἀντιοχείας οὔτε τὴν Ἐπιστολὴν τῆς αὐτῆς, λόγῳ πιθανῶς τῆς ὑπὸ τῆς Συνόδου αὐτῆς καταδίκης αὐτοῦ. Σημειωτέον ὅτι, ὅπως φαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ κειμένου τῆς Ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖον ἀνεφέρομεν, ἡ συνοδικότης τῆς Ἐκκλησίας ἐξεφράζετο ὄχι μόνον διὰ τῶν Σύνόδων, ἤτοι τῶν συνελεύσεων τῶν Ἐπισκόπων ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐπιστολῶν, τῶν ἀλληλοεπισκεψέων, καὶ κυρίως διὰ τῶν ἐπισκοπικῶν χειροτονιῶν, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Γενικῶς εἰπεῖν, ἡ ἐκδήλωσις τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, «ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς πᾶσαν ἐνεργείαν τῶν Ἐπισκόπων, τῶν ἐνεργούντων ὡς ἐκπροσώπων τῶν ὑπ' αὐτοῦς Ἐκκλησιῶν διὰ τὴν βεβαίωσιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς κοινωνίας τούτων» (B. Φεῖδᾶ, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθῆναι 1969, σ. 42 ἐξ.). Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ τὸ προαναφερθὲν χωρίον τοῦ Εὐσεβίου (Ε', 23, 2), ὡς ἐπίσης καὶ τὸ κατωτέρω ἀναφερόμενον χωρίον τοῦ ἰδίου περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Αἰκινίου ἀπαγορεύσεως κάθε εἴδους ἐπικοινωνίας τῶν Ἐπισκόπων (Βίος Κωνστ. Α', 51). Πρβλ. ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος περὶ συνοδικότητος καὶ τὰς Ἐπιστολάς 164 καὶ 192 τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

λευόμενον μηδαμῆ μηδαμῶς ἀλλήλοις ἐπικοινωνεῖν τοὺς Ἐπισκόπους, μηδ' ἐπιδημεῖν αὐτῶν ἐξεῖναι τινι τῆ τοῦ πέλας Ἐκκλησίᾳ, μηδὲ γε Συνοδοὺς μηδὲ βουλὰς καὶ διασκέψεις περὶ τῶν λυσιτελῶν ποιέσθαι». Διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως αὐτῆς τοῦ Λικινίου ἐκινδύνευε νὰ ἐπέλθῃ ἡ τελεία παράλυσις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πλέον ζωτικῶν θεσμῶν τῆς, τῶν Συνόδων, ὅπως ὀρθῶς σημειώνει ὁ Εὐσέβιος. Διότι «ἐχρῆν ἢ παραβαίνοντας (τοὺς Ἐπισκόπους) τὸν νόμον (τοῦ Λικινίου) ὑποβάλλεσθαι τιμωρίᾳ, ἢ πειθαρχοῦντας τῷ παραγγέλματι παραλύειν Ἐκκλησίας θεσμούς· ἄλλως γὰρ οὐ δυνατὸν τὰ μεγάλα τῶν σκευμάτων ἢ διὰ Συνόδων κατορθώσεως τυγχάνειν· Ἐπισκόπων γοῦν οὐδ' ἐτέρως ἢ μόνον οὕτω (τ. ἔ. διὰ τῶν Συνόδων) γίνεσθαι τὰς χειροτονίας θεσμοὶ προδιειλήφασιν θεῖον» (αὐτόθι).

Τὰ τελευταῖα αὐτὰ λόγια τοῦ Εὐσεβίου ἀναφέρονται εἰς μίαν ἀκόμη βαθυτέραν πραγματικότητα τῆς περὶ Συνόδων παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ τῶν Ἀποστόλων καταγομένου «θείου θεσμοῦ» τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι περὶ τῆς ἐκκλησιολογικῆς πράξεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καθ' ἣν εἰς Ἐπίσκοπος χειροτονεῖται ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ Συνόδῳ τῶν Ἐπισκόπων. Ὁ ἐκάστοτε δηλαδὴ Ἐπίσκοπος ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας ἐχειροτονεῖτο— καὶ χειροτονεῖται καὶ μέχρι σήμερον εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν—μόνον ἐν τῇ Συνόδῳ τῶν πλησιοχώρων Ἐπισκόπων⁷, καὶ τοῦτο μάλιστα μόνον ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ, ἐν τῇ Εὐχαριστιακῇ συνάξει τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως περὶ τούτου μαρτυρεῖ ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις τοῦ Ἰππολύτου⁸ καὶ ἄλλα ἀρχαῖα κείμενα ὡς καὶ ἡ μέχρι σήμερον πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ χειροτονία λοιπὸν τοῦ ἐκάστοτε Ἐπισκόπου εἰς ἐκάστην τοπικὴν Ἐκκλησίαν προϋπέθετε τὴν τοπικὴν συνέλευσιν καὶ σύν-

7. Πρβλ. τὸν δ' κανόνα τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου: «Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι...» Πρβλ. καὶ τὸν α' Ἀποστολικὸν κανόνα: «Ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθω ὑπὸ Ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν».

8. «Δεῖ χειροτονεῖν εἰς Ἐπίσκοπον ἐκεῖνον ὃν ἐξέλεξεν ὁ λαὸς ὁ Λαός... Ὅταν δὲ γίνεται ἀρεστός, τότε θά συναχθῆ ὁ λαὸς μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ οἱ παρόντες Ἐπίσκοποι, τὴν ἡμέραν Κυριακὴν. Συμφωνηθέντων ἀπάντων, ἐκεῖνοι (οἱ Ἐπίσκοποι) θά θέσουν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν, τὸ δὲ πρεσβυτέριον θά παρίσταται σιωπηλῶς» (Hippolyte de Rome, La Tradition apostolique, 2, ἐκδ. B. Botte, «Sources Chrétiennes», No 11 bis, σ. 40 - 43). Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Η', 4 (ΒΕΠ 2, 143 καὶ 185).

ο δ ο ν κ α ι σ υ λ λ ε ι τ ο υ ρ γ ί α ν τ ῶ ν ἑ κ π λ η σ ι ο χ ῶ ρ ω ν Ἐ κ κ λ η σ ι ῶ ν Ἐ π ι σ κ ὴ π ῶ ν. Ο ἱ σ υ ν ε ρ χ ὸ μ ε ν ο ι ο ὔ τ ο ι Ἐ π ἰ σ κ ο π ο ι δ ἔ ν ἑ χ ε ι ρ ο τ ὸ ν ο υ τ ὸ ν Ἐ π ἰ σ κ ο π ο ν ἄ π ο λ ε λ υ μ ἔ ν ω ς κ α ι ἄ ν ε ξ α ρ τ ῆ τ ω ς τ ῆ ς Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι α κ ῆ ς κ ο ι ν ὴ τ η τ ο ς τ ο ῦ τ ὴ π ο υ, ἄ λ λ ἄ μ ὸ ν ο ν ἔ ν τ ῆ Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι α κ ῆ ς σ υ ν ἄ ξ ε ι τ ῆ ς τ ο π ι κ ῆ ς α ὔ τ η ς Ἐ κ κ λ η σ ι ἄ ς ε ἰ ς τ ὸ « π ρ ο σ φ ἔ ρ ε ι ν τ ῷ Θ ε ῶ τ ἄ δ ὶ ρ α τ ῆ ς ἁ γ ἴ α ς α ὔ τ ο ῦ Ἐ κ κ λ η σ ι ἄ ς »⁹, (Ἰ π π ο λ ὺ τ ο υ, α ὔ τ. § 3. Π ρ β λ. Ἐ β ρ. 5, 1), κ α ι ε ἰ ς τ ὸ σ υ ν δ ἔ ε σ θ α ι κ α ι κ ο ι ν ω ν ε ἶ ν τ ῆ ν ἑ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ῆ ν κ ο ι ν ὴ τ η τ α α ὔ τ ῆ ν διὰ τ ο ῦ Ἐ π ι σ κ ὴ π ο υ τ ῆ ς μετὰ τ ῶ ν λ ο ι π ῶ ν Ἐ κ κ λ η σ ι ῶ ν τ ο ῦ Θ ε ο ῦ. Τ ο ῦ τ ο σ η μ α ἰ ν ε ἰ ἄ κ ρ ι β ῶ ς τ ῆ ν ἄ μ ε σ ο ν σ ὺ ν δ ε σ ι ν τ ῶ ν π ρ ῶ τ ω ν Σ υ ν ὸ δ ω ν μ ἔ τ ῆ ν ἑ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ῆ ν κ ο ι ν ὴ τ η τ α, μ ἔ τ ῆ ν Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι α κ ῆ ν σ ὺ ν ἄ ξ ι ν, ἢ ὁ π ο ἴ α ἄ κ ρ ι β ῶ ς ε ἴ ν α ι ἡ β α σ ι κ ῆ π ρ ο ὕ π ὸ θ ε σ ι ς κ ἄ θ ε Σ υ ν ὸ δ ο υ κ α ι σ υ ν ο δ ι κ ῆ ς δ ο μ ῆ ς τ ῆ ς Ἐ κ κ λ η σ ι ἄ ς. Π ρ ᾶ γ μ α τ ι, ἡ ἔ ν ἑ κ ἄ σ τ ῳ τ ὴ π ῳ Κ α θ ο λ ι κ ῆ Ἐ κ κ λ η σ ι ἄ ὡ ς Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι α κ ῆ ς σ ὺ ν ἄ ξ ι ς π ἔ ρ ι ξ τ ο ῦ Ἐ π ι σ κ ὴ π ο υ κ α ι τ ο ῦ π ρ ε σ β υ τ ε ρ ἴ ο υ τ ο υ ε ἴ ν α ι κ υ ρ ῖ ω ς ε ἰ π ε ἶ ν Σ ὺ ν ὸ δ ο ς κ α ι σ ὺ ν ἄ ξ ι ς τ ο ῦ Λ α ο ῦ τ ο ῦ Θ ε ο ῦ, δ η λ. σ υ ν - α γ ω γ ῆ τ ῶ ν π ι σ τ ῶ ν ε ἰ ς Ἐ κ - κ λ η σ ι ἄ ν Θ ε ο ῦ¹⁰, ἤ τ ο ι ὁ ὑ π ὸ τ ο ῦ Θ ε ο ῦ π ἔ ρ ι ξ τ ο ῦ Ἐ π ι σ κ ὴ π ο υ ἑ κ κ λ η σ ι α σ θ ε ἰ ς λ α ὸ ς τ ο ῦ Θ ε ο ῦ, σ υ ν α γ ὸ μ ε ν ο ς διὰ ν ἄ ἄ π ο τ ε λ ἔ σ η τ ὸ ἔ ν Σ ὶ μ α τ ο ῦ Χ ρ ι σ τ ο ῦ, ε ἰ ς τ ὸ ὁ π ο ἴ ο ν ἔ ν σ ὶ μ α ἄ κ ρ ι β ῶ ς ο ἱ π ι σ τ ο ἱ ἔ β α π τ ῖ σ θ η σ α ν ἔ ν ἔ ν ἰ Π ν ε ὺ μ α τ ι (Α ᾽ Κ ο ρ. 12, 13). Δ ι ᾶ τ ὸ ν λ ὸ γ ο ν α ὔ τ ὸ ν ἄ κ ρ ι β ῶ ς π ο λ λ ο ἱ ἑ κ τ ῶ ν Π α τ ἔ ρ ω ν ὠ ν ὸ μ α ζ ο ν τ ῆ ν Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι α κ ῆ ν σ ὺ ν ἄ ξ ι ν « σ ὺ ν ὸ δ ο ν »¹¹. Δ ι ὸ τ ι ἔ ν τ ῆ Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι α κ ῆ ς σ υ ν ἄ ξ ε ι ἔ ξ ε φ ρ ᾶ ζ ε τ ο κ α ι ἔ ξ ε δ η λ ο ὕ τ ο ἢ π ρ ω τ α ρ χ ι κ ῆ ν σ υ ν ο δ ι κ ὸ τ η ς τ ῆ ς Ἐ κ κ λ η σ ι ἄ ς ὡ ς τ ο ῦ Σ ὶ μ α τ ο ς τ ο ῦ Χ ρ ι σ τ ο ῦ, ἐ π ἰ τ ὸ ὁ π ο ἴ ο ν κ α τ ἤ λ θ ε κ α ι κ α τ ἔ ρ χ ε τ α ι τ ὸ Π α ν ᾶ γ ι ο ν Π ν ε ὺ μ α.

Ἐ ἄ ν π ρ ο χ ω ρ ῆ σ ω μ ε ν ἔ ν τ ε ὕ θ ε ν ἄ κ ὸ μ η β α θ ὺ τ ε ρ ο ν ε ἰ ς τ ὸ μ υ σ τ ῆ ρ ι ο ν

9. Ἰ π π ο λ ὺ τ ο υ, α ὔ τ. § 3 (Π ρ β λ. Ἐ β ρ. 5, 1). Δ ι ᾶ τ ο ῦ τ ο ῦ ἄ κ ρ ι β ῶ ς ὁ ν ε ο χ ε ι ρ ο τ ο ν η θ ε ἰ ς Ἐ π ἰ σ κ ο π ο ς ε ὕ θ ῆ ς ἄ μ ἔ σ ω ς μετὰ τ ῆ ν χ ε ι ρ ο τ ο ν ἰ α ν τ ο υ π ρ ο ἰ σ τ α τ α ι τ ῆ ς Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι α κ ῆ ς σ υ ν ἄ ξ ε ω ς τ ῆ ς τ ο π ι κ ῆ ς τ ο υ Ἐ κ κ λ η σ ι ἄ ς κ α ι τ ε λ ε ἰ τ ῆ ν Θ. Ε ὑ χ α ρ ι σ τ ι ἄ ν (α ὔ τ ὸ θ ι, § 1). Π ρ β λ. κ α ι J. Zizoulas, *La Communauté eucharistique et la Catholicité de l'Église*, ἐ ν « I S T I N A », 1 (1969), 76 κ α ι 85 ἔ ξ. Π ρ β λ. κ α ι Β. Φ ε ι δ ᾶ, μ ν. ἔ., σ. 44 - 46.

10. Π ρ β λ. Κ υ ρ ἰ λ λ ο υ Ἰ ε ρ ο σ ο λ ὺ μ ω ν, Κατῆχησις 18, 21 (PG 33 1044 - 5). Π ρ β λ. κ α ι Χ ρ υ σ ο σ τ ὸ μ ο υ, PG 55, 493.

11. Π ρ β λ. Ἰ π π ο λ ὺ τ ο υ, Ἐ λ ε γ χ ο ς Θ', 23· Μ ε θ ο δ ἴ ο υ Ὀ λ ὕ μ π ο υ, Π ε ρ ἰ α ὔ τ ε ξ ο υ σ ἴ ο υ (« Ἡ ὕ μ ε τ ἔ ρ α σ ὺ ν ὸ δ ο ς τ ῶ ν ἄ μ α τ ε κ α ι ἄ κ ο ὤ ν τ ω ν κ α ι σ υ ν ἄ δ ὸ ν τ ω ν τ ἄ θ ε ἰ ᾶ μ υ σ τ ῆ ρ ι α »)· Γ ρ η γ ο ρ ἴ ο υ Θ ε ο λ ὸ γ ο υ, Ἐ π ἰ σ τ ο λ ῆ 216, 6· Χ ρ υ σ ο σ τ ὸ μ ο υ, Ε ἰ ς Π ρ ο φ η τ. 2,5 (PG 56, 182)· Κ υ ρ ἰ λ λ ο υ Ἀ λ ε ξ., Ε ἰ ς Ἰ ω ἄ ν. β ι β λ. Ι Ι Ι, κ ε φ. 1 (« Τ ο ι γ ᾶ ρ τ ο ι κ α ι ἔ ν τ α ἰ ς ἁ γ ἴ α ς μ ᾶ λ ἰ σ τ α σ υ ν ὸ δ ο ς ἦ τ ο ι σ υ ν ἄ ξ ε σ ι π α ρ' α ὔ τ ᾶ ς τ ο ῦ μ υ σ τ η ρ ἴ ο υ τ ᾶ ς ἄ ρ χ ᾶ ς ». κ τ λ.) κ. ᾶ.

της Ἐκκλησίας ὡς «Σύνοδου», θά φθάσωμεν εἰς αὐτό τοῦτο τό Χριστολογικόν γεγονός καί μυστήριον πού ἀποτελεῖ τήν ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας. Διότι, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, τί εἶναι αὐτή ἡ Ἐκκλησία; Εἶναι ἡ ἔνωσις καί κοινωνία Θεοῦ καί ἀνθρώπων. Πού ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνωσις καί κοινωνία αὕτη; Ἐπραγματοποιήθη ἐν τῇ ἔνωσει τῆς Θείας καί τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῇ Ὑποστάσει τοῦ Χριστοῦ. Διά τοῦτο ἀκριβῶς αὐτήν τήν ἔνωσιν τῆς Θείας καί τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ ὀνομάζουν οἱ Πατέρες «σύνοδον», καί μάλιστα οἱ πλέον χριστολογικοί καί ἐκκλησιολογικοί Πατέρες, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής¹², ἐκεῖνοι δηλαδή οἱ Πατέρες ἡ Χριστολογικὴ διδασκαλία τῶν ὁποίων εἶναι τὸ μέτρον τῆς ὀρθῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τοὺς Πατέρας αὐτοὺς ἡ «σύνοδος», τουτέστιν ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, συνιστᾷ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ ἐν ταύτῳ καί τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνταῦθα ἡ χριστολογικὴ ἔννοια «σύνοδος» ἐνέχει ἀποφασιστικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἐκκλησιολογίαν, διότι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν ἀποκάλυψιν καί φανέρωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Ἰδιαιτέρως περὶ τούτου ὁμιλεῖ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας. Εἰς τὴν ἐρμηνείαν του εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον συνδέει οὕτως στενότητα καί σχεδὸν συντονίζει τὴν σύνοδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καί τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σύνοδον καί συναξιν τῶν συσσωμῶν τῷ Χριστῷ μελῶν τοῦ σώματος Του. Ἡ σύνοδος τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὐσης σώματος Χριστοῦ, ἀποτελεῖται ἐκ τῆς Εὐχαριστιακῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καί αἵματος τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ καί ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹³. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, οὕσα ἀπλῶς ἀντιπρο-

12. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 30, 8 (PG 36, 113)· Πρόκλου Κων/πόλεως, Λόγος 3, 3 (PG 65, 708)· Κυρίλλου Ἀλεξ., Κατὰ Νεστορίου II, 12, καί Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς («Διισχυρίζομεθα δὲ σύνοδον μὲν εἶναι καὶ τὴν ὑπερλόγου συνδρομὴν εἰς ἔνωσιν ἀνίστων τε καὶ ἀνομοίων πεπράχθαι φύσεων. Ἐνα δ' οὖν ὅμως Χριστὸν καὶ Κύριον καὶ Υἱὸν ἐπιγινώσκομεν, ἐν ταύτῳ καὶ ὑπάρχοντα καὶ νοούμενον Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον», «Sources Chrétiennes», No 97, σ. 220-2)· Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Ἐπιστ. 12 («Καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἔνωσις ἐστὶ, κατὰ τοὺς Πατέρας, ἡ τῶν ἑτερουσίαν φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνοδος», PG 91, 484).

13. Πρβλ. Ὑπόμνημα εἰς Ἰωάν. βιβλ. XI, κεφ. 11 (ἔκδ. Pusey, II, 733-737, Oxford 1872): «Συνανακερνεῖσθαι τρόπον τινά καὶ ἡμᾶς ἀλλήλοις βούλεται... ὡς

σωρευτική των χριστολογικών και εκκλησιολογικών αντιλήψεων πολλών άλλων Πατέρων της 'Εκκλησίας, μάς φανερώνει την αλήθειαν περι των βαθέων θεολογικών ριζών της συνοδικότητας της 'Εκκλησίας. Δέν χρειάζεται, νομίζομεν, νά ἐπιμείνωμεν περισσότερο ἐπί τοῦ «συνοδικοῦ» χαρακτηῆρος αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῆς 'Εκκλησίας. Διὰ τοῦτο, διαπιστώσαντες τὰς θεολογικὰς ρίζας τῆς συνοδικότητος τῆς 'Εκκλησίας, ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς ἐκκλησιολογικο - κανονικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐκδηλώσεις τῆς συνοδικότητος, εἰς τὸ συγκεκριμένον δηλαδὴ γεγονὸς τῶν Συνόδων ὡς κανονικοῦ θεσμοῦ ἐν τῇ ζωῇ τῆς 'Εκκλησίας.

Εἰς τὴν συγκεκριμένην ἱστορικὴν ζωὴν τῆς 'Εκκλησίας ἡ βασικὴ αὕτη συνοδικότης εἶχε πάντοτε τὴν συγκεκριμένην τῆς ἔκφρασιν καὶ εἰς ἐκάστην τοπικὴν 'Εκκλησίαν καθ' ἑαυτὴν, καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν αὐτῆς μετὰ τῶν λοιπῶν 'Εκκλησιῶν. Οὕτως, ἤδη ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν βλέπομεν, ὅτι ἐντὸς τῆς συνόδου τῆς ὅλης 'Εκκλησίας, τοῦ ὅλου καὶ καθολικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐκφραζομένου ἐν τῇ Εὐχαριστιακῇ συνάξει, ἔχομεν μίαν εἰδικὴν «Σύνοδον» ἢ «Συνέδριον», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου, ἦτοι τὸν 'Επίσκοπον περικυκλούμενον ὑπὸ τοῦ πρεσβυτερίου του «εἰς τύπον συνεδρίου τῶν Ἀποστόλων»¹⁴, ἢ ὁποῖα «Σύνδοδος» ἢ τὸ «Συνέδριον» κρίνει καὶ ἀποφασίζει διὰ τὰς ποικίλας ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ ὑποθέσεις. Τὰς καταβολὰς τοῦ «Συνεδρίου» ἢ τῆς «Συνόδου» αὐτῆς πρέπει νά ἴδωμεν εἰς τὰς ἐκφράσεις, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων: «Ἀποστολοι καὶ πρεσβύτεροι» καὶ ἐν συνεχείᾳ «Ἰάκωβος καὶ πρεσβύτεροι» (15, 2 - 23·21,

ἐν νοεῖσθαι τὸ σῶμα τῆς 'Εκκλησίας σῶμα, διὰ συνόδου καὶ συνδρομῆς τῶν δύο λαῶν εἰς ἐνὸς τελείου σύστασιν ἀναβαῖνον ἐν Χριστῷ· καὶ ὀλίγον περαιτέρω: «ἔγενε σὰρξ (ὁ Μονογενής), κατὰ τὰς Γραφάς, ἀναμιγνύς ὡσπερ ἑαυτὸν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει διὰ τῆς ἀφράστου συνόδου τε καὶ ἐνώσεως τῆς πρὸς τὸ σῶμα» καὶ ἐπίσης μετ' ὀλίγον: «εἰ δέ σύσσωμοι πάντες ἀλλήλοις ἐσμέν ἐν Χριστῷ, καὶ οὐχὶ μόνον ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δηλον ὅτι τῷ ἐν ἡμῖν γενομένῳ διὰ τῆς ἰδίας σαρκός, πῶς οὐκ ἤδη σαφῶς ἐν ἐσμενοῖ πάντες καὶ ἐν ἀλλήλοις καὶ ἐν Χριστῷ; Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τῆς ἐνότητος σύνδεσμος, θεὸς τε ὑπάρχων ἐν ταυτῷ καὶ ἄνθρωπος» καὶ εἰς τὸ τέλος: «ἐν τοιγαροῦν οἱ πάντες ἐσμέν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἐν δέ φημι καὶ τῇ καθ' ἑξὶν ταυτότητι, καὶ ἐν μορφώσει τῇ κατ' ἐσέβειαν, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἁγίας σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἐνὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος».

14. Ἰγνατίου, Πρὸς Μαγνησ. 6, 1. Πρβλ. Σμυρν. 3, 1· Φιλαδ. 8, 1· Πρὸς Πολύκαρπον 7, 2.

18), ἀκόμη δέ, ὡς ἔχει ἤδη ὑπογραμμίσει ὁ Ἰ. Ζηζιούλας¹⁵, εἰς τὸ Ε' κεφ. τῆς Α' πρὸς Κορινθίους, ἔνθα ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγει εἰς τὰ μέλη τῆς ἐν Κορίνθῳ τοπικῆς Ἐκκλησίας δι' ἓνα ἐξ αὐτῶν βαρέως ἁμαρτήσαντα: «ἐγὼ ἤδη κέκρικα... ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ» (5, 3-5). Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ ἐν Κορίνθῳ πόρνου ἀπὸ τῆν τοπικὴν εὐχαριστιακὴν σύναξιν καὶ ἐπομένως καὶ ἀπὸ τῆν κοινωνίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τόσον τῆς Κορίνθου ὅσον καὶ τῆς κατὰ τῆν οἰκουμένην Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀφορισμὸς οὗτος, ἢ τὸ «ἀν ἄ - θ ε μ α» (= ξεχωρισμός), γίνεται ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τῆς κοινότητος τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίας. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν Σύνοδον, ἥτις κρίνει καὶ ἀφορίζει τὸν ἐν λόγῳ ἁμαρτωλὸν ἀπὸ τῆν ἐν Κορίνθῳ Εὐχαριστιακὴν κοινότητα, τὰ εὐρίσκομεν ἀκόμη σαφέστερον εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων. Εἰς τὴν Σύνοδον αὐτὴν συνέρχονται οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι καὶ, ἐνῶ εἶναι παρούσα ὅλη ἡ Ἐκκλησία, ὅλοι οἱ πιστοί, ἐν τούτοις κρίνουν καὶ ἀποφασίζουν μόνον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι σὺν τῇ δυνάμει καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (αἶδοξε τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν). Πράξ. 15,28. Πρβλ. 15,4,6,22,23).

Ἡ κρίνουσα καὶ ἀποφασίζουσα Σύνοδος αὕτη, ἢ τὸ Συνέδριον, εἶδομεν ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰγνατίου ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον μετὰ τοῦ Πρεσβυτερίου του. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁμως τὸ ἐπισκοπικὸν τοῦτο τοπικὸν συνέδριον ἀντικαθίσταται διὰ τῆς Συνόδου τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τῶν γειτονικῶν Ἐπισκόπων—οἱ ὅποιοι αὐτὸν ἐχειροτόνησαν—κυρίως δέ εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἐπρόκειτο περὶ σπουδαιότερων θεμάτων, ὅπως εἶναι ἡ ἀλληλοκοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῇ πίστει καὶ ὁ ἀφορισμὸς ἀπὸ τῆν κοινωνίαν τῶν διασπώντων τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐνότητα αὐτὴν. Ἡ ἐμφάνισις τῶν αἰρέσεων συνέβαλε μεγάλως εἰς τὸ νὰ περιέλθῃ πᾶσα σχεδὸν ἀρμοδιότης (τοῦ κρίνειν καὶ ἀποφασίζειν) περὶ τῆς ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ Εὐχαριστίᾳ κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς χεῖρας τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων. Μόνον πλέον οἱ Ἐπίσκοποι, ὡς προεστῶτες τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων καὶ δὴ τῶν Εὐχαριστιακῶν αὐτῶν συνάξεων, συνήρχοντο εἰς τὰς Συνόδους καὶ τοῦτο ὄχι μόνον

15. Βλ. The Development of Conciliar Structures..., ἐνθ' ἀν., σ. 35.

κατά τὰς νέας ἐπισκοπικὰς χειροτονίας, ἀλλ' ἐκάστοτε δταν παρίστατο ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιβεβαιώσεως ἢ ἀποκαταστάσεως τῆς κοινωνίας ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ Ἀποστολικῇ παραδόσει μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐναντι τῶν αἱρέσεων. Οἱ συνερχόμενοι τότε εἰς Σύνοδον εἰς ἓνα τόπον—«ἐπὶ τὸ αὐτό»—Ἐπίσκοποι διεπίσταν, ὅτι, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἁγ. Ἰγνατίου, πάντες «οἱ κατὰ τὰ πέρατα ὀρισθέντες (Ἐπίσκοποι), ἐν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώμη εἰσὶν» (Ἐφεσ. Γ', 2), ἤτοι ἠνωμένοι ἐν τῇ αὐτῇ Ἀποστολικῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ ἐπομένως ἐν τῇ αὐτῇ Εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ. Ἡ Σύνοδος τῶν ἤτο ἔκφρασις τῆς ἀλληλοαναγνωρίσεως καὶ κοινωνίας καὶ ταυτότητος ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ δὲ τοὺς παραβλάπτοντας καὶ διαστρέφοντας τὴν συμφωνίαν αὐτὴν τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἡ Σύνοδος ἀπέβαινε κριτήριον καὶ δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀφώριζε καὶ ἀέκοπτεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ Εὐχαριστίᾳ κοινωνίαν, ἀπὸ τῆν ἐν ὀ τ η τ α δηλαδὴ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ κρίσις τῶν Ἐπισκόπων ἐν ταῖς Συνόδοις ἀφεώρα, ἀκριβῶς εἰς ὅ,τι καὶ ἡ κρίσις τοῦ περὶ τὸν Ἐπίσκοπον συνεδρίου ἐν τῇ τοπικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἤτοι εἰς τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ ἢ τὸν ἀφορισμόν καὶ ἀποκλεισμόν ἀπ' αὐτῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἤτο πάντοτε ὁ τελικὸς σκοπὸς κάθε Συνόδου καὶ τῆς ἐν γένει Λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ τῶν Συνόδων ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ λειτουργία λοιπὸν τοῦ θεσμοῦ τῶν Συνόδων (ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ ἡ προέλευσις καὶ ἡ δομὴ τῶν) δὲν δύναται νὰ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ κοινωνίαν καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνία ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὄλαι αἱ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων, οἱ ὅροι, οἱ κανόνες κ.λ.π. εἶχον καὶ ἔχουν πάντοτε συγκεκριμένης ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ κοινωνίας, κοινωνίας ἣτις τελικῶς ἀποτελεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο ἤτο τὸ τελικὸν ἔργον ἀλλὰ καὶ τὸ τελικὸν κριτήριον τῶν Συνόδων καὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν, δηλαδὴ ἡ ἐν ὀ τ η ς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐν αὐτῇ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

2. Ἄς ἴδωμεν τῶρα συγκεκριμένως τὴν σύγκλησιν, συγκρότησιν καὶ σύνθεσιν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῶν. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐπιβάλλεται νὰ ἴδωμεν συντόμως τὴν θέσιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἤτοι τοῦ αὐτοκράτορος εἰς αὐτάς. Εἶναι γεγονός ἱστορικὸν ὅτι καὶ τὰς Ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους συνεκάλεσαν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. Τὸ ἐξωτερικὸν ὁμως αὐτὸ χαρα-

κτηριστικών δὲν πρέπει νά τὸ ἐκλάβωμεν ὡς προσδιοριστικὸν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Διότι μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι εἰς ἓν χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συγκροτούμενος καὶ λειτουργῶν ὀργανισμὸς. «Ποῖος κανὼν διαγορεύει, ἔλεγεν ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς, μόνως ἐκείνας ἐγκρίνεσθαι Συνόδους τὰς κελεύσει βασιλέως ἀθροισθείσας, ἢ ὄλως κελεύσει βασιλέως πάντας τὰς Συνόδους ἀθροίζεσθαι; Ἐκείνας οἶδεν ἁγίας καὶ ἐγκρίτους Συνόδους ὁ εὐσεβῆς τῆς Ἐκκλησίας κανὼν, ἃς ὀρθότης δογμάτων ἔκρινεν»¹⁶. Καὶ πράγματι, εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων βλέπομεν, ὅτι π.χ. τὴν Α΄ Σύνοδον συνεκάλεσε μὲν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ τῇ ὑποδείξει τοῦ Ὁσίου Κορδοῦης· ἐπίσης δὲ τὴν Ζ΄ συνεκάλεσεν ἡ βασιλίσα Εἰρήνη κατὰ τὴν προσωπικὴν ἀπαίτησιν τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου, ὅστις ἐδέχθη νά γίνῃ Πατριάρχης μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νά συγκληθῇ συντόμως ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος¹⁷. Ἐξ ἄλλου, ἐκτὸς τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου ὄλοι οἱ ἄλλοι αὐτοκράτορες τῆς ἐποχῆς τῶν Συνόδων ἦσαν βεβαπτισμένα καὶ πιστὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατέφευγον εἰς τὴν σύγκλησιν τῶν Συνόδων τῶν Ἐπισκόπων ἀκριβῶς διὰ νά εὐρεθῇ ἡ ὀρθὴ λύσις εἰς τὰ προβλήματα τῆς πίστεως καὶ τάξεως τῆς Ἐκκλησίας τῶν. Εἶναι ἐπὶ τούτου πολὺ χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ πρὸς τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνθέντας Μονοφυσίτας: «Εἰ ἤθελον ἐγὼ καθεσθῆναι ἀνά μέσον ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων μοναστῶν καὶ διακοῦσαι μεταξὺ ἀμφοτέρων ὑμῶν, οὐκ ἂν τὴν ἁγίαν καὶ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἔσकुλα ἐνταῦθα»¹⁸. Δὲν ἦσαν ἀναμφιβόλως ὄλοι οἱ αὐτοκράτορες τοιοῦτοι ὡς ὁ Μαρκιανός, διότι ὑπῆρχον καὶ περιπτώσεις προσπαθείας ἐπιβολῆς εἰς τὴν Σύνοδον τῆς θελήσεως τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Γ΄ Οἰκουμενικὴν καὶ τὴν ἐν Ἐφέσῳ Ληστρικὴν Σύνοδον τὸ 449 ἐκ μέρους τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ περιπτώσεις αὗται, ἂν καὶ ἐζημίωνον πρὸς καιρὸν τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ τέλος ἀνέδειξαν αὐτὴν νικητρίαν. Πάντως ἔχομεν Οἰκουμενικὰς Συνόδους, εἰς τὰς ὁποίας δὲν παρέστησαν οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ οὔτε οἱ ἀντιπρόσωποι του (Β΄, Ε΄ καὶ Ζ΄ Σύνοδοι), ἀλλὰ καὶ περιπτώσεις ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ αὐτοκράτορος ἐξησφάλιζεν ἀκριβῶς τὴν δέουσαν ἐλευθερίαν ἐκφράσεως καὶ ψηφοφορίας, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Δ΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Εἰς τὰς περιπτώσεις ὅμως ἐκείνας, ὅπου πράγματι ὑπῆρξαν ἐπεμβάσεις πιέσεις καὶ τῶν αὐ-

16. Ἁγ. Μαξίμου, PG 90, 145-8.

17. Πρβλ. Mansi 12, 987.

18. Mansi 7, 81.

τοκρατόρων ή τών αντιπροσώπων των επί της Συνόδου τάς περισσοτέρας φορές έφερον διά ταυτα τήν ευθύνην οί ίδιοι οί 'Επίσκοποι, οί όποιοι έζήτουν τάς έπεμβάσεις αυτάς, όπως πολυ όρθως έσημείωσεν ό Ρώσος Ιστορικός τών Συνόδων V. Bolotov¹⁹.

Ός πρός τήν σύ ν θ ε σ ι ν τών Οίκουμενικών Συνόδων διαπιστώνεται έδω μία κατά καιρούς ποικιλία. Ούτως, εις τήν Α' Οίκουμενικήν Σύνοδον εκλήθησαν όλοι οί 'Επίσκοποι τής οίκουμένης, και ναί μέν δέν ήλθον όλοι ει μή περίπου 300 μόνον, άλλ' ή Σύνοδος αυτη κατά τήν σύ ν θ ε σ ι ν ητο όντως Ο ί κ ο υ μ ε ν ι κ ή, διότι πᾶσαι αι κατά τόπους 'Εκκλησίαι του Θεου ήδυνήθησαν να εκφράσουν διά τών 'Επισκόπων των τήν μαρτυρίαν των περι πίστεως και περι καθολικής παραδόσεως. «Τών γοῦν 'Εκκλησιών άπασών, γράφει ό Ιστορικός Ευσέβιος, όμοῦ συνήκτο τών του Θεου λειτουργών τά άκροθένια, εις τε οίκος ευκτήριος ὡσπερ εκ Θεου πλατυνόμενος ένδον έχώρει κατά τό αυτό» τούς πάντας ὡς «είκόνα χορείας άποστολικής»²⁰. Εις τάς άλλας Οίκουμ. Συνόδους παρέστησαν κάποτε πολυ περισσότεροι, κάποτε πάλιν όλιγοτέροι 'Επίσκοποι, πάντως ή μή συμμετοχή όλων τών 'Επισκόπων τής οίκουμένης δέν ήμπόδιζε κατ' άρχήν μίαν Σύνοδον να αναγνωρισθῆ ὡς Οίκουμενική. Οί 'Επίσκοποι ήσαν οί μάρτυρες και φορείς τής Πίστεως και 'Αποστολικής παραδόσεως τών υπ' αυτούς 'Εκκλησιών και δι' αυτών ήτο παροῦσα εις τήν Σύνοδον όλόκληρος ή 'Εκκλησία εκάστου τόπου. Δέν ήτο ό 'Επίσκοπος μόνον εις «άνώτερος κληρικός», άλλά πατήρ και κεφαλή όλης τής 'Εκκλησίας, κλήρου και λαου. Τοιουτοτρόπως «ή Σύνοδος πάντων τών 'Επισκόπων ήτο έν ταυτώ και Σύνοδος πασών τών τοπικών 'Εκκλησιών, ήτοι τής Καθολικής 'Εκκλησίας»²¹. Εις τήν συνέχειαν τής ιστορίας τών Οίκουμενικών Συνόδων παρατηρεΐται τό εξής φαινόμενον: Σύν τῆ εξελίξει τών διοικητικών εκκλησιαστικών σχημάτων γίνεται και ή προσαρμογή τής συγκροτήσεως τών Συνόδων πρός τά σχήματα αυτά²², άλλά και αντίστρόφως. Μία Σύνοδος, διά του κύρους τών κανονικών αποφάσεων της, ήδύνατο να εισαγάγη ή να ρυθμίση ή να αναγνωρίση έν μέχρι τότε μόνον έθιμικόν διοικητικόν εκκλησιαστικόν σχήμα. Ούτως ή Α' Οίκουμενική Σύνοδος εισήγαγε τελικώς τό ηδη ύπαρχον ὡς άρχαίον

19. Lekcii po istorii Cerkvi, τ. III, σ. 322 - 3 (S. Peterburg 1913).

20. Βίος Κωνσταντίνου Γ', 7 (ΒΕΠ 24, 149).

21. Β. Φ ε ι δ α, 'Ιστορικοκανονικά προβλήματα περι τήν λειτουργίαν του θεασμου της Πενταρχίας τών Πατριαρχών, 'Αθήναι 1970, σ. 227.

22. Πρβλ. Β. Φ ε ι δ α, αυτ., σ. 235.

ἔθος» μητροπολιτικὸν διοικητικὸν σύστημα (κανόνες δ' - στ'). Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐλειτούργησε βάσει τοῦ Μητροπολιτικοῦ συστήματος τούτου, ἀλλ' ἀνυψώνουσα τιμητικῶς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπεβοήθησε τὴν ἔξαρσιν μερικῶν ὑπερμητροπολιτικῶν ἐδρῶν, οὕτως ὥστε εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἔχομεν ἤδη τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πατριαρχικοῦ διοικητικοῦ συστήματος, ἧτοι τῆς λεγομένης Πενταρχίας, ἡ ὁποία συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μετέπειτα Οἰκουμενικῶν Συνόδων²³. Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ νομίζεται, ὅτι ἡ ἀλληλοπροσαρμογὴ τῶν Συνόδων πρὸς τὰ ἰσχύοντα διοικητικὰ ἐκκλησιαστικὰ σχήματα ἢ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος πρὸς τὰς κανονικὰς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων ἔθιξε τὴν ἐκκλησιολογικὴν ὑπόστασιν ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν συνοδικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας καθόλου, διότι πρόκειται περὶ διοικητικῆς καὶ ὄχι περὶ συστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπίσης ἡ ὀρθὴ πίστις καὶ ἡ Ἀποστολικὴ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸ διοικητικὸν ἐκκλησιαστικὸν σχῆμα τῆς ἐποχῆς μίθς Συνόδου. Διότι, κατὰ τὸν Ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, «Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὀρθὴν καὶ σωτήριον τῆς εἰς Αὐτὸν πίστεως ὁμολογίαν... ὁ τῶν ὄλων εἶναι Θεὸς ἀπεφήνατο»²⁴. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀπόδειξις ὅτι οὐδὲν διοικητικὸν σχῆμα καὶ σύστημα ἠδύνατο νὰ θίξη τὴν ἐκκλησιολογικὴν ὑπόστασιν τῶν ἐπισκοποκεντρικῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν συνοδικότητα αὐτῶν, τὴν λειτουργίαν δηλαδὴ τοῦ πρωταρχικοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῶν Ἐκκλησιῶν. Δὲν ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν Μητροπολιτῶν ἢ τῶν Πατριαρχῶν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀπεφάσιζε διὰ τὴν πίστιν, τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ζωὴν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ εὐχαριστιακὴ καὶ συνοδικὴ φύσις τῆς Ἐκκλησίας, ζῶσα ὑπὸ τὴν πνοὴν καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Παρακλήτου τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω π. χ. ἡ σχετικῶς μικρὰ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐκ τῶν Ἐπισκόπων μόνον σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποτελουμένη, ἐπεβλήθη διὰ τοῦ δογματικοῦ καὶ κανονικοῦ ἔργου τῆς εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρὰ τὰς κατ' αὐτῆς ἀντιδράσεις τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης Δαμάσου καὶ τῶν Δυτικῶν Ἐπισκόπων²⁵. Ὡσαύτως, ὁ ἡ' κανὼν τῆς

23. Πρὸς βλ. περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ τὰς μνημονευθείσας ἐργασίας τοῦ Β. Φειδά περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας.

24. PG 90, 132 καὶ 93.

25. Αἱ Σύνοδοι Μεδιολάνων τὸ 381 καὶ Ρώμης τὸ 382 ἦσαν κατὰ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (περὶ αὐτῶν βλ. Hefele-Lecleercq, Histoire des Conciles,

Γ' Οικουμενικής Συνόδου όμιλει άκριβώς διά τήν έξασφάλισιν και προφύλαξιν τής «πάντων (τών Έκκλησιών) έξλευθερίας... ήν ήμιν έδωρήσατο τῷ Ιδίῳ αίματι ό Κύριος ήμών Ίησους Χριστός, ό πάντων άνθρώπων έξλευθερωτής».

Είς τās συνελεύσεις και συνεδριάσεις τών Έπισκόπων είς τās Οικουμενικές Συνόδους έπεκράτει πάντοτε ή συνείδησις και συναίσθησις τής παρουσίας τοῦ Χριστοῦ έν μέσῳ τής Έκκλησίας Του και τής έπενεργείας διά τών Συνόδων τής Χάριτος τοῦ Άγίου Πνεύματος. Τοῦτο βεβαίως δέν σημαίνει ότι οι Έπίσκοποι είχον έσταυρωμένα τὰ χέρια των, ούτε πάλιν ότι έκάστη Σύνοδος, ή όποία έπεκαλείτο άπλώς τό όνομα τοῦ Άγίου Πνεύματος, ήτο έξησφαλισμένη από τὰ άνθρώπινα λάθη τών μελών της και τās Ιστορικές άδυναμίας τών καιρών, αλλά σημαίνει ότι τόν τελευταίον λόγον έν τῇ Καθολικῇ Έκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ και ταίς Οίκουμ. Συνόδοις είχε και έχει πάντοτε τό Πανάγιον Πνεῦμα, κατά τήν άποστολικήν εκείνην όμολογίαν τής πρώτης Συνόδου τής Έκκλησίας: «Έδοξε τῷ Άγίῳ Πνεύματι και ήμιν» (Πράξ. 15, 28). Όταν λοιπόν ή Έκκλησία είχε τήν συνείδησιν τής παρουσίας και καθοδηγήσεως τοῦ έμπνέοντος αὐτήν Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ και έν συνεχείᾳ άνεγνώριζε τοῦτο καθολικῶς, τότε εκείνη ή Σύνοδος τών Έπισκόπων της ήτο όντως Οικουμενική. Έπ' αὐτοῦ είναι λίαν χαρακτηριστική ή όμολογία τών Πατέρων τής Ζ' Οίκουμ. Συνόδου είς τήν δ' συνεδριάσιν των: «Οὐ πρέσβυς, οὐκ άγγελος, άλλ' αὐτός ό Κύριος έσωσεν ήμᾶς... Οὐ Σύνοδος, οὐ βασιλέων κράτος, οὐ συναμοσίου θεοστυγείς τής τών ειδώλων πλάνης τήν Έκκλησίαν ήλευθέρωσαν, άλλ' αὐτός ό τής δόξης Κύριος ένανθρωπήσας Θεός και έσωσε και τής ειδωλικῆς άπάτης άπήλλαξεν»²⁶.

II

“Ας μεταβῶμεν τώρα είς τήν έξέτασιν τής άλλης πλευράς τοῦ θεματός μας π α ρ ά δ ο σ ι ς—ά ν α ν έ ω σ ι ς, τής θεολογικής και δογματικής. “Ας ίδωμεν δηλαδή τό κατά πόσον αί θεολογικο - δογματικάί έργασίαι και άποφάσεις τών θεοσυλλέκτων Οικουμενικών Συνόδων άποτελοῦν «παράδοσιν» ή «άνανέωσιν» είς τήν θεολογίαν τής Έκκλη-

II, 1, σ. 52 - 63), άλλ' ή άπάντησις τής Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 382, άποτελουμένης από τοὺς αὐτοὺς Πατέρας, οι όποιοι μετείχον είς τήν Β' Οικουμενικήν τό 381, άποτελεῖ τήν καλύτεραν μαρτυρίαν περί τής αρχαίας εκκλησιαστικῆς συνειδήσεως (βλ. Θεοδωρήτου, Έκκλ. Ίστ., Ε' 9, ΡG 82, 1212 - 20).

26. Mansi 13, 132.

σίας. Τὸ θέμα εἶναι καὶ πολὺπλευρον καὶ λεπτότατον καὶ εἶναι σχεδὸν ἀναπόφευκτος ὁ κίνδυνος ἀπλοποιήσεων καὶ γενικεύσεων. Θὰ ἀρχίσωμεν φυσικῶς ἀπὸ τὸ Τριαδολογικὸν δόγμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἠσχολήθησαν αἱ Α' καὶ Β' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Ἄναφερόμενοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς περὶ τὸ Τριαδολογικὸν δόγμα θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, ἤδη ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ Τριαδολογικὸν πρόβλημα ἐτέθη εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων αἰώνων μὲ βάσιν τὴν Χριστολογία, μὲ τὴν ἐρώτησιν δηλαδὴ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: Ποῖος ἦτο οὗτος; Διὰ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν αἱ δύο ὑπάρχουσαι ἀπαντήσεις εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ, ὁ ἰουδαϊκὸς δηλαδὴ Μονοθεϊσμὸς καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Πολυθεϊσμὸς, οὐδόλως ἦσαν ἱκανοποιητικαί, καὶ οἱ λόγοι ἦσαν ἀκριβῶς χριστολογικοὶ καὶ σωτηριολογικοί. Ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία ἦτο διὰ τὴν Ἐκκλησίαν γεγονὸς ἀληθινῆς ἐμπειρίας, ἐξ Ἰσοῦ μυστηριακῆς (λατρευτικῆς) καὶ προσωπικῆς. Ἄρα ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐνανθρώπησις Του γεγονὸς ἀληθινόν. Ὅθεν τὸ βάπτισμα τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ κυρίως αἱ λειτουργίαι τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ τὰ ἀρχαιότατα Σύμβολα πίστεως τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν δὲν ἄφηναν καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ τριαδικοῦ, τοῦ τρισυποστάτου τοῦ Χριστιανικοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία προέβη ἀβιάστως, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἰς τὴν ἄνευ ἐνδοιασμοῦ καταδίκην τῶν δύο μορφῶν τοῦ Μοναρχιανισμοῦ, τῆς αἰρέσεως δηλαδὴ τοῦ Σαβελλίου καὶ τοῦ Παύλου Σαμοσατέως, ἡ ὁποία ἠρνεῖτο οὐσιαστικῶς τὴν πραγματικὴν (τὴν «ὑποστατικὴν») ὑπαρξιν τῶν Προσώπων ἢ τῶν Ὑποστάσεων τῆς Ἁγίας Τριάδος. (Ὁ μονταλιστικὸς—τροπικὸς—καὶ ὁ ἐνεργητικὸς Μοναρχιανισμὸς διέφερον μεταξὺ των, ἀλλ' οὐσιαστικῶς ἠρνοῦντο καὶ οἱ δύο τὴν πραγματικὴν ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος). Ὁ ἰουδαϊκὸς ὁμοῦς Μονοθεϊσμὸς ἦτο φαίνεται πολὺ ἐρριζωμένος εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς σκέψεις πολλῶν ἀκόμη μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὕτως ὥστε ἦτο δύσκολον ὁ Μοναρχιανισμὸς νὰ ἐκριζωθῆ τελείως, καὶ παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ διάστημα ὡς ὑπολανθάνουσα αἵρεσις, κυρίως δὲ εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰππολύτου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος μία σειρά Ἐπισκόπων Ρώμης, μολονότι κατεδίκασε τὸν Σαβέλλιον, ἐπρέσβευεν ἐν εἶδος Μοναρχιανισμοῦ²⁷.

27. Βλ. Ἰππολύτου, Ἐλεγχος Θ', 12 (ΒΕΠ 5, 351 - 2).

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν μεγάλην μάχην κατὰ τοῦ Μοναρχιανισμοῦ ἔδωσεν ὁ «πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος» Ὁριγένης, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος²⁸, καὶ ἀκριβῶς οὗτος ἦτο ἐκεῖνος ὅστις πρῶτος ἐχρησιμοποίησε τὴν ἔκφρασιν «Τρεῖς Ὑποστάσεις» διὰ τὴν Ἀγίαν Τριάδα. Ἡ ἀνατολικὴ γενικῶς θεολογικὴ παράδοσις ἐπροτίμα νὰ ὀμιλῇ περὶ τῶν Τριῶν ἐν τῷ Θεῷ «πραγμάτων» καὶ «ὀνομάτων», τ. ἔ. τῶν τριῶν θεϊκῶν Ὑποστάσεων, ἐκκινουσα ἀπὸ τὴν βιβλικὴν γενικῶς ἀντίληψιν περὶ τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Καινῆς Διαθήκης περὶ τῆς προσωπικῆς οικονομίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐμπειρίαν τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀνατολικοὶ Ἐπίσκοποι καὶ θεολόγοι μετὰ τὸς ἐπιμονῆς κατεδίκαζον τὸν Μοναρχιανισμόν, κυρίως δὲ εἰς τὴν μεγάλην Σύνοδον τῆς Ἀντιοχείας τὸ 268 κατὰ τοῦ Μοναρχιανισμοῦ τοῦ Παύλου Σαμοσατέως. Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασε μάλιστα καὶ τὴν ἔκφρασιν «ὁμοούσιος», τὴν ὁποῖαν ἐχρησιμοποιεῖ ὁ Παῦλος κατὰ τοῦ πραγματικοῦ Τριαδικοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Μοναρχιανισμοῦ του. Ἄλλωστε καὶ ὁ Ὁριγένης διέκειτο μᾶλλον ἐχθρικῶς πρὸς τὴν ἔννοιαν «ὁμοούσιος», ὅπως ἀκριβῶς ἀπέφευγε νὰ ὀμιλῇ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὡς «οὐσίας» (ἀλλ' ὡς «ἐπέκεινα οὐσίας») ²⁹. Ἡ πολεμικὴ λοιπὸν τοῦ Ὁριγένους καὶ τῶν μαθητῶν του, ὅπως καὶ σχεδὸν ὅλων τῶν Ἀνατολικῶν, κατὰ τοῦ Σαβελλιανισμοῦ ὑπεβοήθησε νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν Ἀνατολὴν περισσότερον ὀρθότερα θεολογικὴ ὀρολογία περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, περὶ τῶν τριῶν Ὑποστάσεων τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν Δύσιν ἔλειπε τοιαύτη θεολογικὴ ἐργασία. Ὁ Τερτυλλιανὸς ὑπεγράμμισε περισσότερον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «unius substantiae» μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ Διονύσιος Ρώμης ἐξήτει ρητῶς ἀπὸ τὸν Διονύσιον Ἀλεξανδρείας, τὸν μαθητὴν τοῦ Ὁριγένους, νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ αὐτὸς τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» διὰ τὸν Υἱόν, πᾶγμα τὸ ὅποῖον ὁ τελευταῖος οὗτος ἠρνήθη ἐπικαλούμενος τὸ «μὴ εὐρηκέναι μηδ' ἀνεγνωκέναι που τῶν Ἀγίων Γραφῶν τὸ ὄνομα τοῦτο» ³⁰. Ἡ διένεξις αὕτη μεταξὺ τῶν δύο Διονυσίων ἦτο λίαν χαρακτηριστικὴ ἀποκαλύπτουσα τὰς δύο διαφορετικὰς προοπτικὰς Ἀνατο-

28. Ἐπιστολὴ Δ' πρὸς Σεραπίωνα 9 (ΒΕΠ 33, 139).

29. Περὶ τοῦ «ὁμοουσίου» βλ. εἰς τὴν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Ἡρακλέωντος (εἰς Ἰωάν. τόμ. ΙΓ', 25), ὅστις ἔλεγεν ὅτι κάθε «γνωστικός» εἶναι «ὁμοούσιος τῷ Θεῷ», περὶ δὲ τῆς ἀποφυγῆς τῆς λέξεως «οὐσία» βλ. Κατὰ Κέλσου 6, 69.

30. Βλ. Μ. Ἀθανάσιου, Περὶ Συνόδων 49, 1.

λῆς καὶ Δύσεως εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ μυστηρίου τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ. Ἡ Δύσις ἐτόνιζε τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν μίαν οὐσίαν Του, ἡ δὲ Ἀνατολὴ τὸ Τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, τὰς τρεῖς Ὑποστάσεις. Ἡ Δύσις ὡσάν νὰ ἐλησμόνει τὸ Τριαδικὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅταν ὠμίλει περὶ τούτου ἐχρησιμοποιοῖ μόνον τὴν ἀδύνατον ἔκφρασιν «τρία πρόσωπα», ἐνῶ τουναντίον ἐχρησιμοποιοῖ τὴν ἔκφρασιν «*una substantia*», ἥτις μεταφρασμένη εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀνατολικῶν μετὰ τὴν ἔκφρασιν «μὶα ὑπόστασις» ἦτο ἀπαράδεκτος καὶ ὑπηνίστατο εἰς αὐτοὺς τὸν Μοναρχιανισμόν. Πάντως καὶ ἡ θεολογικὴ γλῶσσα τοῦ Ὁριγένους καὶ τῶν μαθητῶν του ἐν Ἀνατολῇ εἶχε τὴν ἀδυναμίαν της, καὶ ὄχι μόνον ἡ γλῶσσα ἀλλὰ καὶ μερικὰ συμπεράσματα τῆς τριαδολογίας του. Γνωστὴ τυγχάνει εἰς ὄλους ἡ περὶ ὑποταγῆς (*subordinatio*) διδασκαλία του, εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγε διὰ νὰ διασώσῃ τὴν περὶ Ἐνός Θεοῦ χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἐναντι τῆς ἑλληνικῆς πολυθείας. Ἡ περὶ ὑποταγῆς τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν Πατέρα (καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τοὺς Δύο) θεωρία αὕτη τοῦ Ὁριγένους δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναποφεύκτως ὀδηγοῦσα εἰς τὸν Ἀρειανισμόν, ὅπως συνήθως νομίζεται, διότι, ὅπως ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Β. Μπόλοτοβ εἰς τὴν σπουδαιοτάτην μελέτην του περὶ τῆς Τριαδολογίας τοῦ Ὁριγένους, ἡ τριαδολογικὴ προοπτικὴ τοῦ Ὁριγένους ἦτο ὀρθὴ καὶ ἀκριβῶς ὁ Ὁριγένης ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἀπεριφράστως ὠμίλει περὶ τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς ἀεὶ γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς³¹. Πρὸς τοῦτοις πρέπει νὰ εἴπωμεν ἀκόμη, ὅτι, ἀπὸ μίαν ἄποψιν, καὶ ἡ εἰσαχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἰδέα τῆς ὑποταγῆς, μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ διαφυλαχθῇ ἡ μὶα ἀρχὴ ἐν τῷ Θεῷ, ὁ χριστιανικὸς δηλαδὴ Μονοθεϊσμός, ἐὰν θὰ παρέμενε μόνον εἰς τὸ προσωπικὸν ἐπίπεδον, δηλ. εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν Ὑποστάσεων, θὰ ἠδύνατο τότε νὰ ἐρμηνευθῇ ὀρθῶς³². Ἄλλ' ἡ βασικὴ ἀδυναμία καὶ πλάνη τῆς θεωρίας τοῦ Ὁριγένους ἐνέκειτο εἰς τὴν οὐσιαστικὴν καὶ φυσικὴν ὑποταγὴν τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς

31. Ὁριγένους, Εἰς Ἱερεμ. 9, 4. Βλ. Βολοτοβ, *Учение Оригена о Св. Троице*, S. Petersburg 1879. Ἡ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ὁριγένους, Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, χρησιμοποίησις τῆς ἐκφράσεως «ποίημα» διὰ τὸν Υἱὸν δὲν σημαίνει ὅτι ἀκριβῶς εἰς τὸν Ἀρειανισμόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐσήμαινεν ὅτι περίπου καὶ ἡ ἔκφρασις «γέννημα», ἀπλούστατα διότι εἰς τὸ σύστημα τοῦ Ὁριγένους «γενεσις» (=ποίημα) καὶ γέννησις (=γέννημα) δὲν διέφερον πολὺ, ἐφ' ὅσον ἡ κτίσις ὑπάρχει ἐξ αἰδίου καὶ εἶναι συναϊδῖος μετὰ τὸν Θεόν.

32. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 10, 13 καὶ Βολοτοβ, *μν. β.*, σ. 48.

τόν Πατέρα. Διά τοῦτο ἡ ἰδία ἡ Ἐκκλησία κατεδίκασε τήν διδασκαλίαν αὐτήν τοῦ Ὁριγένους, ὅπως τοῦτο φαίνεται σαφῶς εἰς τοῦς Καππαδόκας Πατέρας, οἱ ὅποιοι ὁμῶς συνέχισαν τήν ὑπό τοῦ Ὁριγένους προωθηθεῖσαν ὀρθήν ἀνατολικήν προοπτικήν τῆς Τριαδολογίας.

Ὅταν λοιπόν ἐνεφανίσθη εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, εἶναι γεγονός, ὅτι αὐτή εὔρε περισσότερον κατάλληλον ἔδαφος δι' ἀνάπτυξίν τῆς εἰς τήν Ἀνατολήν. Διότι, ὅπως εἶπομεν, πολλοί εἰς τήν Ἀνατολήν συχνά ἐλησμόνουν νά ὑπογραμμίσουν ἀρκούντως τήν οὐσιαστικήν ἐνότητα τῶν τριῶν Ὑποστάσεων, καί μολονότι ἡ πλειονότης τῶν ἐπισκόπων καί θεολόγων τῆς Ἀνατολῆς ἦτο ὀρθόδοξος, εὐρέθη ὁμῶς ἀδύνατος νά ἀντικρούσῃ μέ τήν ἀνεπαρκῆ περί ἐνότητος θεολογικήν ὁμολογίαν τῆς τήν φοβερᾶν αἵρετικῆν διαλεκτικῆν τοῦ Ἀρειανισμοῦ, καί διὰ τοῦτο πολλοί ἐξ αὐτῶν ἐπιπτον συχνά θύματα τῶν διαφόρων ἀρειανῶν ἢ ἡμιαρειανῶν θεολογιῶν.

Ἴδου λοιπόν διατί ὁ ὄρος (τὸ Σύμβολον) τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας μέ τήν ἀδυσώπητον περί οὐσιαστικῆς ἐνότητος καί ὁμοουσιότητος τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα ὁρολογίαν του ἦτο ἡ μόνη ὁμολογία πίστεως «ἰκανή καί αὐτάρκης, κατὰ τόν Μ. Ἀθανάσιον, πρὸς ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἵρέσεως (τῶν Ἀρειανῶν) καί πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας»³³. «Ἄβτη γάρ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, λέγει ἄλλοῦ ὁ ἴδιος οὗτος Πατήρ, ἀληθῶς στηλογραφία κατὰ πάσης αἵρέσεως ἐστίν... διότι τελείαν καί πληρῆ τήν εἰς τήν Ἁγίαν Τριάδα πίστιν ὁμολογεῖ... εἰς ἣν καί βαπτίζομεθα καί ἐν ταύτῃ συναπτόμεθα τῇ Θεότητι»³⁴. Καί πράγματι ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος εἶχε δίκαιον, ὅταν ἔλεγε τοῦτο, διότι χωρὶς τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα, τὸ ὅποσον ὁμολόγησεν ἡ Νίκαια, θά ἀνετρέπετο ὅλη ἡ Χριστιανικὴ Ἀποκάλυψις, ὅλη ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας, καί ἐπομένως ὅλη ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου³⁵. Διὰ τοῦτο ὁ ὄρος ὁμοούσιος, κατὰ τήν ἐκφρασιν τοῦ Ἁγίου Φωτίου, (Ὁμιλία 37), ἦτο ἀκριβῶς «ἡ μεγάλη κατὰ τῶν ἀρειανιζόντων ἐλέπολις» καί «ἡ ἄμαχος τῆς εὐσεβείας ἀκρόπολις». Ἐνώπιον λοιπόν τοῦ κινδύνου τῆς αἵρέσεως τοῦ Ἀρειανισμοῦ οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν εἶχον ἄλλο τι νά πράξουν παρὰ νά ὁμολογήσουν ἀπεριφράστως τήν πρωταρχικὴν παράδοσιν τῆς

33. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους I (ΒΕΠ 31, 135).

34. Αὐτόθι, II, σ. 143.

35. Πρβλ. καί π. Ἰ. Πόπαβιτς, Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος, Ἀθήναι 1969, σ. 135 - 140.

εἰς ἓνα ἐν Τριάδι Θεὸν πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ἥ, ὅπως λέγει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, νὰ ὁμολογήσουν «τὴν ἐξ ἀρχῆς παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁ μὲν Κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ Πατέρες ἐφύλαξαν. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ Ἐκκλησία τεθεμελιώται, καὶ ὁ ταύτης (πίστεως καὶ παραδόσεως) ἐκπίπτων οὐτ' ἂν εἴη, οὐτ' ἂν ἐτι λέγοιτο χριστιανός»³⁶. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅτι δηλ. ἡ ὁμολογηθεῖσα ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας Τριαδικὴ πίστις, τὸ «μέγα τοῦτο τῆς εὐσεβείας κήρυγμα», κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον³⁷, εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ἐξ ἀρχῆς παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιμένει πολὺ ὁ Μ. Ἀθανάσιος: «Οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς Ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν Πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν. Οὐδὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν Μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν»³⁸. Νομίζομεν ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνωμεν περισσότερο ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ὅτι δηλαδή ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας εἰς τὴν θεολογικὴν καὶ δογματικὴν ἐργασίαν τῆς συνέχισε τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν πίστιν τῆς εἰς τὴν Θεότητα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, διό καὶ «καλῶς ἔγραψεν ὅπερ ἔπρεπε εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον»³⁹, καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, «σκιαμαχεῖ» πᾶς ὁστις ἐναντιοῦται εἰς τὸ ὁμοούσιον τῆς Νικαίας⁴⁰.

Καὶ ὁμως, παρ' ὅλην τὴν συνέχισιν αὐτὴν τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἁγία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νικαίας προέβη εἰς σημαντικὴν ἀνανέωσιν» εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἀνανέωσιν ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τῆς Συνόδου χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» καὶ τοῦ ὄρου «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς». Εἶπομεν προηγουμένως ὅτι ὁ ὄρος οὗτος («ὁμοούσιος») κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου τὸ 268, διότι ὁ αἵρετικὸς Μοναρχιανὸς Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν κακῶς καὶ ἀσεβῶς καὶ βλασφημῶς, «ἀναιρῶν, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ἐκ τῆς βλασφημίας ταύτης τὴν εἰς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστιν»⁴¹. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως

36. Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα Α', 28 (ΒΕΠ 33, 116).

37. Ἐπιστολὴ 52, 1.

38. Ἐπιστολὴ Ἐγκύκλιος 1, 8 (ΒΕΠ 31, 195).

39. Μ. Ἀθανάσιος, Περὶ τῶν Συνόδων 54 (ΒΕΠ 31, 337).

40. Αὐτόθι.

41. Ἐπιστολὴ 52, 1. Πρβλ. καὶ Ἰλαρίου Πικτάβων, De Synodis 81,86.

ἐξεδηλώθη ἡ μεγάλη παρρησία τῶν πατέρων τῆς Νικαίας, ἡ ἐλευθερία τῶν ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ἐφρόντιζον πρωτίστως νὰ διαφυλάξουν τὴν ἀλήθειαν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς διαφυλάξεως τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἡ πρῶξις αὐτῆ τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἐναντίωσις εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας, διότι, ὡς λέγει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, «οἱ πάντες Πατέρες εἰσὶν... οἱ πάντες ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ... Πάντες γὰρ ἐπρέσβευον τὰ Χριστοῦ καὶ πάντες σπουδὴν ἐσχῆκασιν κατὰ τῶν αἰρετικῶν, καὶ οἱ μὲν (τῆς Ἀντιοχείας) τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ (τῆς Νικαίας) τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρινον. Ὅρθῶς δὲ καὶ οὗτοι κακεῖνοι καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασιν»⁴². Ἡ «ὕποκειμένη ὑπόθεσις» αὕτη, πρὸς τὴν ὁποίαν, κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἀπέβλεπον ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἰς διαφόρους καιροὺς καὶ περιστάσεις, ἦτο ἀκριβῶς ἡ διαφύλαξις τῆς ἀληθείας, τῆς ὀρθῆς δηλ. πίστεως καὶ παραδόσεως, δι' ἧς καὶ μόνον ἐξασφαλίζεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπομένως, ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἦτο πάντοτε τὸ ἔσχατον κριτήριον τῶν πράξεων τῶν Πατέρων καὶ τοῦ θεολογικοῦ καὶ δογματικοῦ ἔργου τῶν Συνόδων. Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας.

Εἶναι γεγονός ὅτι τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας ὑπέγραψαν, πλὴν ἐλαχίστων Ἀρειανῶν, ὅλοι οἱ 300 Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἐν τούτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν συνέχειαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν οἱ πλείστοι σχεδὸν Ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἐδέχοντο τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας. Συνήθως λέγεται πρὸς ἐξήγησιν τούτου ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ Ἐπίσκοποι ἦσαν ἐν γένει Ἀρειανοὶ ἢ Ἡμιαρειανοί, καὶ τοῦτο ὑποστηρίζουν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἱστορικοὶ μας, ἀκολουθοῦντες κυρίως τὴν δυτικὴν ἱστοριογραφίαν περὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (τοῦ Δ' αἰῶνος) τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως, τῆς γνώμης αὐτῆς ἦσαν καὶ δύο ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Σωζόμενος, οἱ ὅποιοι, καίτοι ἔζησαν ἐν Ἀνατολῇ, ἐβλεπον ὁμῶς αὐτὴν ἐκ τῆς «δυτικῆς» προοπτικῆς. Δι' αὐτοὺς οἱ Ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι ἦταν σχεδὸν ὅλοι Ἀρειανοὶ ἢ Ἀρειανίζοντες. Πολὺ διαφορετικῆς ὁμῶς γνώμης ἦτο ὁ ἐκ τῆς Δύσεως ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ἰλάριος Πικτάβων καὶ οἱ Καππαδόκαι Πατέρες, καὶ κυρίως ὁ Μ. Βασίλειος, κατόπιν δὲ ἐπίσης ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων καὶ ἐκ τῶν ἱστο-

42. Περὶ Συνόδων 43, 1 - 45, 2.

ρικών ὁ Θεοδώρητος. Ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ πράγματι τόσον ἀδίκως καταδικώμενος ἀπὸ τοὺς Ἀνατολικούς, εἶχε ἐπίσης ἄλλην γνώμην διὰ πολλοὺς ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων (τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 358 καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην του Σύνοδον τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ 362). Οὗτος ἔγραφε διὰ τὸν σκουδαϊότατον θεολόγον τῶν Ἀνατολικῶν, τὸν Βασίλειον Ἀγκύρας, τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ὁμοουσίων (οἱ ὅποιοι ἀπεδέχοντο τὴν πίστιν τῆς Νικαίας πλην τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος»), τὰ ἑξῆς: «Πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ Ὁμοούσιον ἀμφιβάλλοντα, χρῆμὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς Πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διστάζοντας. Καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ μὴ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως τὸν Υἱόν, κτίσμα τε μὴ εἶναι μηδὲ ποίημα Αὐτόν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα, ἀδίδως τε Αὐτὸν συνεῖναι τῷ Πατρὶ Λόγον ὄντα καὶ Σοφίαν, οὐ μακρὰν εἰσιν ἀποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ Ὁμοουσίου λέξιν. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ Βασίλειος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας γράψας περὶ πίστεως»⁴³. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη τοῦ Μ. Ἀθανασίου μαρτυρεῖ ὅτι πολλοὶ Ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, καίτοι δὲν ἀπεδέχοντο τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» τῆς Νικαίας, δὲν ἦσαν πάντως οὔτε Ἀρειανοὶ οὔτε Ἡμιρειανοί. Οἱ Ἐπίσκοποι οὗτοι τῆς Ἀνατολῆς ἠκολούθουν εἰς τὴν θεολογίαν τῶν τῆν Ἀνατολικὴν τριαδολογικὴν παράδοσιν, ἦτις, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, συνίστατο εἰς τὴν κατὰ πρῶτον λόγον ὑπογράμμισιν τῶν τριῶν Ὑποστάσεων ἐν τῷ Θεῷ καὶ κατόπιν τὴν ἐνότητά των, χωρὶς ὁμῶς ἢ ἐνότητος αὕτη νὰ παραβλάπτῃ οὐδ' ἐλαχίστως τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν των τριῶν θείων Ὑποστάσεων. Διὰ τοὺς Ἀνατολικούς μάλιστα δὲν ἤρκει μόνον τὸ νὰ γίνεταί λόγος περὶ «τριῶν προσώπων», διότι καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρου «πρόσωπον» ἐφέρετο ἡ σκιά τοῦ Σαβελλιανισμοῦ· ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ὁμολογοῦνται ἀκριβῶς αἱ τρεῖς Ὑποστάσεις τῆς Θεότητος. Διὰ τοῦτο ὅταν εἰς τὴν Δύσιν, λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν

43. Περὶ Συνόδων 41, 1-2. Τὸ «περὶ πίστεως» ποῦ ἔγραψεν ὁ Βασίλειος Ἀγκύρας εἶναι τὸ γνωστὸν του «Ὑπόμνημα περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος» (βλ. ΒΕΠ 29, 287-295), τὸ ὅποσον, καίτοι ἔλειπεν ἐξ αὐτοῦ ἡ λέξις «ὁμοούσιος», ἠδύνατο νὰ ὑπογράψῃ ἕκαστος ὀρθόδοξος. Τὸν Βασίλειον Ἀγκύρας χαρακτηρίζει ὁ Φώτιος ὡς «ἄνδρα ἑλλοίς τε ἀγαθοῖς τὸν βίον ἐνευθυνοῦμενον ἔχοντα καὶ κατὰ τῆς Ἀρείου λύσεως τὸν ζῆλον διάπυρον» (Ὁμιλία 37, 8).

ώδε κᾶκεῖσε ὑπολανθάνοντων καί μὴ ξεπερασμένον ὑπολειμμάτων τοῦ Σαβελλιανισμοῦ, ἔλεγον «μία ὑπόστασις» (una substantia) τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐπομένως ἐταῦτιζον τὴν ὑπόστασιν πρὸς τὴν οὐσίαν, τοῦτο διὰ τοὺς Ἀνατολικούς ἦτο ἐπιστροφή εἰς τὴν τοῦ Σαβελλίου αἴρεσιν. Γράφει ἐπ' αὐτοῦ ὁ Μ. Βασίλειος: «Οἱ ταῦτὸν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἀναγκάζονται πρὸσωπα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα, καὶ ἐν τῷ περιστάσθαι (= ἀποφεύγειν) λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις εὐρίσκονται μὴ φεύγοντες τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν»⁴⁴.

Ἐν ἀκόμῃ πρᾶγμα ἐμπόδιζε τοὺς μὴ Ἀρειανούς Ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς νὰ δεχθοῦν τὸ «ὁμοούσιον» τῆς Νικαίας. Θερμός, τοῦλάχιστον κατὰ τύπον, ὑποστηρικτῆς τῆς Νικαίας ἦτο μετὰ τῶν Δυτικῶν Ἐπισκόπων καὶ ὁ Μάρκελλος Ἀγκύρας. Ὁ ἀνὴρ ὁμοῦ οὗτος προέβη εἰς μίαν τοιαύτην ἑρμηνεῖαν τοῦ «ὁμοουσίου» τῆς Νικαίας, ἡ ὁποία σαφῶς ἠρνεῖτο τὴν πραγματικὴν ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἄρα ἐπανεφέρε τὴν τοῦ Σαβελλίου ἔννοιαν καὶ ἐκδοχὴν τῆς λέξεως «ὁμοούσιος»⁴⁵. Τὸ δυστύχημα ἦτο ὅτι οἱ Δυτικοὶ Ἐπίσκοποι καὶ κυρίως οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ρώμης δὲν ἀντελήφθησαν, ἢ δὲν ἠθελον νὰ ἀντιληφθοῦν, τὰς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ὑποδείξεις περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Μαρκέλλου καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων ἐπανειλημμένας καταδίκας αὐτῆς τοῦναντίον δὲ διετήρουν μετ' αὐτοῦ ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μέχρι ἀκόμῃ καὶ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. «Μέχρι τοῦ νῦν, γράφει ὁ Μ. Βασίλειος τὸ 371 πρὸς τὸν Μ. Ἀθανάσιον διὰ τοὺς Δυτικούς Ἐπισκόπους, ἐν πᾶσιν οἷς ἐπιστέλλουσι γράμμασι (πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς), τὸν μὲν δυσώνυμον Ἀρειον ἄνω καὶ κάτω ἀναθεματίζοντες καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξορίζοντες οὐ διαλείπουσι, Μαρκέλλῳ δέ, τῷ κατὰ διάμετρον ἐκείνῳ (τῷ Ἀρείῳ) τὴν ἀσεβείαν ἐπιδειξάμενῳ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῆς τοῦ Μονογενοῦς Θεότητος ἀσεβήσαντι καὶ κοινῶς τὴν τοῦ Λόγου προσηγορίαν ἐκδεξάμενῳ, οὐδεμίαν μέμψιν ἐπενεγκόντες φαίνονται...καὶ τὸ ἐξ ἄρχῆς, κατ' ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας, εἰς κοινωνίαν αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν παραδεξάμενοι»⁴⁶. Ἐὰν εἰς ὅλα αὐτὰ προσθέσωμεν ἀκόμῃ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀφ' ἐνός

44. Ἐπιστολὴ 236, 6. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 210, 5: «Οὐ γὰρ ἐξαρκεῖ διαφορὰς πρὸσωπων ἀπαριθμῆσασθαι, ἀλλὰ χρὴ ἕκαστον πρόσωπον ἐν ὑπόστασει ἀληθινῇ ὑπάρχον ὁμολογεῖν. Ἐπεὶ τὸν γε ἀνυπόστατον τῶν προσώπων ἀναπλασμὸν οὐδὲ Σαβέλλιος παρητήσατο».

45. Βλ. Μ. Βασίλειου, Ἐπιστολὴ 125, 1.

46. Ἐπιστολὴ 69, 2.

μὲν ἢ ἐκ τῶν Δυτικῶν κυρίως Ἐπισκόπων ἀποτελουμένη ἐν Σαρδικῇ τοπικῇ Σύνοδος ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν καὶ ἐδικαίωσε τὸν Μάρκελλον καὶ διετύπωσε μίαν ἀτυχῆ ἐκθεσιν πίστεως πλατύνουσα, δηθὲν «κατὰ χρεῖαν σαφηνείας», τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας (εἰς τὸ ὁποῖον δικαίως ἀντετάχθη ὁ συμπαραὼν ἐκεῖ Μ. Ἀθανάσιος)⁴⁷, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὁ Ρώμης Δάμασος καὶ ἄλλοι Δυτικοὶ ἠρνοῦντο νὰ ἀναγνωρίσουν τὸν Ἅγιον Μελέτιον Ἀντιοχείας καὶ ἄλλους ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ὡς ὀρθοδόξους καὶ ὅτι οἱ Δυτικοὶ ἠμφισβήτησαν καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅταν αὕτη συνεκροτήθη ὑπὸ τῶν 150 Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων, τότε δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν πόσον μεγάλο καὶ σημαντικὸν θεολογικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον ἔχουν κατορθώσει νὰ κάνουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου Σύνοδος τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ 362, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ χαρακτηρισθέντες ὡς «Νεονικαῖαν» μεγάλοι Πατέρες τῆς Καππαδοκίας μὲ ἐπί κεφαλῆς τὸν Μέγαν Βασίλειον. Διότι ἡ Σύνοδος τοῦ μεγαλυτέρου ὑπερμάχου τῆς Νικαίας Ἁγίου Ἀθανασίου ἀνεγνώρισε τὴν Ἀνατολικὴν θεολογίαν περὶ τῶν τριῶν Ὑποστάσεων τῆς Τριάδος ὡς ὀρθήν. οἱ δὲ Καππαδόκων Πατέρες ἐν «θεοπροπέσι ρήμασι» ἐξέβησαν καὶ διετύπωσαν πλήρως τὴν ἀληθῶς ὀρθόδοξον Τριαδολογίαν. Εἰς τὴν Τριαδολογίαν τῶν Καππαδοκῶν παρέμεινεν ὡς βᾶσις ἢ περὶ τῆς Τριάδος γνησίαν Ἀνατολικὴν παράδοσιν, ἐξασφαλισθεῖσα τώρα καὶ κραταιωθεῖσα διὰ τοῦ νικαιανοῦ ὁμοουσίου, διότι τούτου ἀκριβῶς εἶχεν ἀνάγκη ἐνώπιον τοῦ κινδύνου τῆς τοῦ Ἀρείου αἵρέσεως. Ἀλλὰ καὶ τὸ «ὁμοούσιον» τῆς Νικαίας, ὡς καὶ ὅλον τὸν Σύμβολον τῆς πίστεως, ἐχρειάζετο ἔρμηνειαν καὶ «ἐξεργασίαν» τινά, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Μ. Βασιλείου, διότι παρερμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου καὶ τὸ περὶ Ἁγίου Πνεύματος θέμα «ἀδιάθροτον κατελείφθη» ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας⁴⁸. Τὸ διπλοῦν θεολογικὸν ἔργον τοῦτο πιστῶς καὶ ὀρθῶς ἐξετέλεσαν οἱ πνευματοφόροι Καππαδόκων Πατέρες διὰ τῆς «παρὰ Θεοῦ σοφίας καὶ διὰ τοῦ λόγου τῆς γνώσεως»⁴⁹, καὶ τὴν θεολογίαν τῶν ἐπεσφράγισεν ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τὸ 381 διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως⁵⁰, τὸ

47. Τὴν ἐκθεσιν αὐτὴν βλ. παρὰ Θεοδωρήτην, βιβλ. Β', 6 (PG 82, 1012 - 16). Πρβλ. καὶ Σαζομενοῦ, βιβλ. Γ', 12. Τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου βλ. εἰς τὸν «Τόμον πρὸς τοὺς Ἀντιοχείς», 5 (ΒΕΠ 31, 125). Πρβλ. καὶ Φωτίου, Ὁμιλία 37, 8, ἐνθα κατηγορεῖται ἡ ἐν λόγῳ ἐκθεσις πίστεως.

48. Ἐπιστολαὶ Μ. Βασιλείου 125, 3 καὶ 159, 2.

49. Πρβλ. τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, κᾶθισμα τοῦ Ὁρόρου.

50. Διὰ τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου βλ.

ὁποῖον ἔκτοτε κατέστη καθολικὸν καὶ οἰκουμενικὸν Σύμβολον πίστεως ὀλοκλήρου τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ Δύσις δὲν εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸ τὸ ἀντίθετον εἰς τὴν ὀρθόδοξον Τριαδολογίαν τῶν Καππαδοκῶν αὐγουστίνειον *Filioque*.

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Τριαδολογικὴν θεολογίαν τῶν Καππαδοκῶν καταφάσκειται πλήρως ἡ Ἀνατολικὴ περὶ τῶν τριῶν Θεῶν Ὑποστάσεων *παράδοσις*, ἡ βιβλικὴ καὶ εὐαγγελικὴ δηλαδὴ θεολογία περὶ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ κατ' ἐξοχὴν *προσωπικοῦ* Θεοῦ: τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ὄνομα τῶν ὁποῶν λαμβάνουν οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ σωτήριον βάπτισμα. Εἰς τὴν «*παράδοσιν* τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος»⁵¹ στηρίζει ἀκριβῶς ὁ Μέγας Βασίλειος τὴν Τριαδολογικὴν θεολογίαν του: «Ἐπειδὴ οὖν *βάπτισμα* ἡμῖν δέδοται παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως παρεχόμεθα, ἀκόλουθον δὲ καὶ τὴν δοξολογίαν τῇ πίστει... Δεῖ γάρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι μὲν ὡς παρελάβομεν, πιστεύειν δὲ ὡς βαπτίζομεθα, δοξάζειν δὲ ὡς πεπιστεύκαμεν. Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα»⁵². Ἡ ὀρθὴ λοιπὸν αὕτη Ἀνατολικὴ θεολογικὴ *παράδοσις* περὶ Τριάδος εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν καὶ πηγὴν τῆς τὸ «σωτήριον βάπτισμα», τὴν ἐμπειρίαν δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶναι γεγονός ὅτι ἡ θεολογικὴ αὕτη *παράδοσις* (δὲν λέγω ἢ *πίστις* τῆς Ἐκκλησίας) ἐχρειάσθη νὰ προσλάβῃ «αὔξησιν» τινα καὶ «συμπλήρωσιν», καὶ τοῦτο ἀκριβῶς προσέφερον εἰς αὐτὴν ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ δογματικοῦ ἔργου τῆς, κυρίως δὲ διὰ τοῦ ὄρου *ὁμοούσιος*. Ἡ δυτικὴ ὁμῶς στενὴ ἐκδοχὴ τοῦ «ὁμοουσίου» τούτου, καὶ μάλιστα ἡ ἐντελῶς αἰρετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας, ἔθεσαν τὸν κίνδυνον τῆς ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν ἐγκαταλείψεως τῆς Ἀνατολικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ *τρισωποστάτου* τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ, συγκαλύπτοντες μάλιστα ἑαυτοὺς μὲ τὸ ἀναμφισβήτητον κῦρος τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας. Διὰ τοῦτο ὀλοκλήρος ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ παραδοσιακὴ Ἀνατολὴ ἀντέδρασε, καταδικάζουσα μὲν τὸν Ἀρειανισμὸν, ζητιῦσα ὁμῶς

καὶ τὴν Συνοδικὴν Ἐπιστολὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν Πατέρων, συναχθέντων καὶ πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἤτοι τὸ 382, τὴν ὁποῖαν ἀπηύθυνον πρὸς τοὺς Δυτικούς Ἐπισκόπους (παρὰ Θεοδορήτου, βιβλ. Ε', 9, PG 82, 1212 - 17).

51. Μ. Βασιλείου, Κατὰ Εὐνομίου Γ', 5.

52. Ἐπιστολὴ 259, 2 καὶ 125, 3.

τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας. Καὶ ἡ ἐρμηνεία καὶ «συμπλήρωσις» τῆς νικαιανῆς πίστεως ἐδόθη εἰς τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ὑπὸ τῶν «νεονικαιανῶν» Πατέρων τῆς Καππαδοκίας καὶ ὅλης τῆς Ἀνατολῆς, προερχομένων ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Τριαδολογικῆς παραδόσεως. Ἡ τάσις αὕτη ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν δύναται νὰ ἀπωθηθῆ καὶ ἀπορριφθῆ, διότι ἡ γνησίᾳ αὕτη καὶ ἀληθινὴ παράδοσις οὐδέποτε εἶναι νεκρά καὶ στατική, ἀλλὰ ζῶσα, ἀνανεωτικὴ καὶ σώζουσα.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπισκοπήσεώς μας τοῦ θεολογικοῦ ἔργου τῶν Πατέρων τῆς Α' καὶ Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου θέλομεν νὰ ἀναφέρωμεν δύο λίαν χαρακτηριστικὰ καὶ συνοπτικὰ χωρία διὰ τὸ θέμα μας παράδοσις — ἀνανώσις, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύο ἀνήκουν εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον. Τὰ χωρία αὐτὰ ὁμιλοῦν περὶ πίστεως τὸ ἕνα, καὶ τὸ ἄλλο περὶ θεολογίας. Ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν παράδοσίν τῆς, τὴν ἀλήθειαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας τῶν μελῶν τῆς, τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὕτη, ἥτοι ἡ παράδοσις τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σωτηρίας, δὲν ἀλλάζει ποτέ. «Εἰ γὰρ ἄλλοτε ἄλλας πίστεις δεῖ συγγράφειν καὶ μετὰ τῶν καιρῶν ἀλλοιοῦσθαι, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὸ πρῶτον χωρίον, ψευδῆς ἢ ἀπόφασις τοῦ εἰπόντος: Ἐἰς Κύριος, μία πίστις. Ἐν βάπτισμα» (Ἐφ. 4,5). Εἰ δὲ ἐκεῖνα ἀληθῆ, μηδεὶς ὑμᾶς ἐξαπατάτω τοῖς κενοῖς λόγοις... Πίστιν δὲ ἡμεῖς οὔτε παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέραν παραδεχόμεθα, οὔτε αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς Εὐσεβείας (= Ὁρθοδοξίας) ρήματα· ἀλλ' ἅπερ παρὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμᾶς διαγγέλλομεν»⁵³. Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἐκφράζουν λοιπὸν τὴν παράδοσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν πιστότητά τῆς δηλαδὴ καὶ ταυτότητα πρὸς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὸν Κύριον καὶ Θεόν τῆς. Εἰς τὸ δεῦτερον χωρίον ὁ ἴδιος οὗτος Ἅγιος ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ—συνεπῶς δὲ καὶ ἐκάστου πιστοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας—προσοικεῖωσιν καὶ κατανόησιν τῆς παραδιδομένης αὐτῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πίστεως ἢ, ἐὰν θέλετε, εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς θεογνωσίας καὶ θεολογίας του. Ἐνώπιον τοῦ εὐμεταβλήτου εἰς τὴν πίστιν καὶ δολίου εἰς τὸν χαρακτήρα Εὐσταθίου Σεβαστείας λέγει ὁ Ἅγιος Βασίλειος: «Εἰ γὰρ τᾶλλα ἡμῶν στεναγμῶν ἄξια, ἀλλ' ἔν γε ταῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένας ἔσχον

53. Ἐπιστολαὶ 226, 3 καὶ 140, 2.

τάς περι Θεοῦ ὑπολήψεις ἢ ἐτέρως φρονῶν μετέμαθον ἥστερον. Ἐπὶ αὐτῶν ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίνης, ταύτην αὐξήθεισαν ἐσχον ἐν ἑαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέλαβον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει. ἀλλὰ τὰς παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῶν ἀρχάς (=ἀπαρχάς) ἐτελείωσα. Ὡσπερ γὰρ τὸ αὐξανόμενον μείζον μὲν ἀπὸ μικροῦ γίνεται, ταύτ' οὐκ ἐστὶν ἐαυτῷ, οὐ κατὰ γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ κατ' αὐξήσιν τελειούμενον, οὕτω λογίζομαι ἐμοὶ τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῆς προκοπῆς ἠὲ ὑξήσας... Πάντα σύμφωνα τὰ κατ' ἐμοῦ λαληθέντα περὶ πίστεως, πάντα ἀλλήλοις συμβαίνοντα, ἐκτὸς τοῦ, ὅπερ εἶπον, ἐκ προκοπῆς τινὰ αὐξήσιν ἐπιθεωρεῖσθαι τοῖς λεγομένοις, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ χειρόνος πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ συμπλήρωσις τοῦ λείποντος κατὰ τὴν προσθήκην τῆς γνώσεως»⁵⁴. Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς φανερώνουν τὴν αὐξησίν του εἰς τὴν θεογνωσίαν καὶ τὴν θεολογίαν, τὴν «ἀνανέωσιν», ἂν θέλετε, τῆς ἐξ ἐμπειρίας του ἐν τῇ πίστει καὶ τῆς γνώσεώς του τῆς πίστεως. Τοῦτο καὶ μόνον θὰ ἠδυνάμεθα, νομίζομεν, νὰ ὀνομάζωμεν, «θεολογικὴν ἀνανέωσιν» τῶν πιστῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ πίστει, τῇ παραδόσει, τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ ζωῇ τῆς. Ἐκάστη ὁμως θεολογικὴ ἐμπειρία καὶ γνώσις τοῦ πιστοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας ἀντλεῖται καὶ στηρίζεται ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ καθόλου ζωῇ—ἤτοι τῇ ζωσῆ παραδόσει—τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν δύναται κανὼν νὰ ὑπάρξῃ ἢ νὰ αὐξηθῇ μία ἀληθὴς ὁμολογία καὶ θεολογία ἀποχωρισμένη καὶ ἀνεξάρτητος τῆς καθολικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐν αὐτῇ δηλαδὴ ἀληθινῆς ἐμπειρίας τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, διότι τότε ἀπλούστατα δὲν ὑπάρχει θεολογία καὶ θεογνωσία (ὑπάρχει τότε ἴσως μόνον «φιλοσοφία» περὶ Θεοῦ). Ἐξ ἴσου ὁμως δὲν δύναται ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γνώσις καὶ ἐμπειρία τοῦ ζῶντος καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ὁ περὶ Αὐτοῦ λόγος ἢ ὁμολογία νὰ εἶναι στοιχεῖα νεκρὰ καὶ στατικά, μάλιστα δὲ ἐντὸς τῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας, ἀλλ' εἶναι τούτου ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, αὐξήσις καὶ προκοπή καὶ συμπλήρωσις καὶ τελείωσις, τοῦτο δὲ ἀκριβῶς συνιστᾷ τὴν «ἀνανέωσιν». Κατὰ ταῦτα, ἡ «ἀνανέωσις» ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ εἶναι ἢ ἐν ἐκάστη ἐποχῇ τῆς ἱστορίας ζῶσα ἐμπειρία τῆς αὐτῆς σωτη-

54. Ἐπιστολὴ 223, 3 - 5.

ρίου πίστεως και παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας και ὁ περὶ αὐτῆς ζῶν λόγος, ὁμολογία, θεολογία, μαρτυρία. Νομίζομεν λοιπόν ὅτι ἡ ταυτόχρονος ὑπαρξίς και παρουσία και βίωσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν δύο αὐτῶν γεγονότων ἢ στοιχείων ἢ πραγματικοτήτων, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦν τὰ προαναφερθέντα δύο χωρία τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τὴν ὀρθὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ θέμα μας: π α ρ ἄ δ ο σ ι ς— ἄ ν α ν έ ω σ ι ς.

Ἡ δυναμικὴ αὕτη σχέσις μεταξὺ παραδόσεως και ἀνανώσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν ὁποίαν εἶδομεν εἰς τὴν ἱστορίαν και θεολογίαν τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, μαρτυρεῖται και ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τῶν ὑπολοίπων Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ὁ χρόνος ὁμοῦς και ὁ χῶρος μᾶς ἀναγκάζουν νὰ περιορισθῶμεν εἰς μερικὰς γενικὰς παρατηρήσεις, μάλιστα δὲ διότι μᾶς φαίνεται ὅτι ὑπάρχει κάποια ἀναλογία εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' Οἰκουμενικῶν Συνόδων πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διεπιστάσαμεν ὅτι ὑπεῖχε μεταξὺ τῆς Α' και τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ ἀληθινὴ τῆς Ἐκκλησίας πίστις και παράδοσις περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκώσεως και ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐξεφράσθη ἤδη, μετὰ τὰ Ἀποστολικά κείμενα, διὰ τῶν Ἁγίων Ἰγνατίου και Εἰρηναίου, διὰ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου και τοῦ Μ. Ἀθανασίου, κυρίως δὲ διὰ τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων (οἱ ὅποιοι ἔγραψαν ἤδη κατὰ τῆς Ἀρειανῆς Χριστολογίας και κατὰ τῆς τοῦ Ἀπολλιναρίου) και τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἥτις και κατεδίκασε τὴν χριστολογικὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀπολλιναρίου Ασαδικείας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐμφάνισις τῆς χριστολογικῆς αἵρέσεως τοῦ Νεστορίου, διαιρούσης τὸν ἕνα Χριστὸν εἰς «δύο υἱούς», συνήντησε τὴν ἀποφασιστικὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἀγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἡ ἀντίδρασις τοῦ Κυρίλλου ἦτο βιαία, ἀλλ' ὀρθὴ και ὁρμωμένη ἐκ λόγων ἀκριβῶς σ ω τ η ρ ι ο λ ο γ ι κ ῶ ν. «Εἰ τις τολμᾷ λέγειν, ἔγραφεν ὁ Ἀγ. Κύριλλος κατὰ τοῦ Νεστορίου, θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν και οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, ὡς Υἱὸν ἕνα και φύσει, καθ' ὃ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος και κεκοινώθηκε παραπλησίως ἡμῖν αἵματος και σαρκός, ἀνάθεμα ἔστω... Ἀρχιερεᾶ και ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν, ἡ θεία λέγει Γραφή, προσκεκόμικε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ και Πατρί. Εἰ τις τοίνυν ἀρχιερεᾶ φησὶ και ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ὅτε γέγονε σὰρξ και καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικός· ἡ εἰ τις λέγει και ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκεῖν αὐτὸν τὴν

προσφοράν.—καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ μόνον ἡμῶν· οὐ γὰρ ἂν ἐδεήθη προσφορᾶς ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν—, ἀνάθεμα ἔστω»⁵⁵. Διὰ λόγους λοιπὸν καθαρῶς σ ω τ η ρ ι ο λ ο γ ι κ ο ὕ ς ἐξηγέρθη ὁ Ἅγιος Κύριλλος καὶ κατεδίκασε τὸν Νεστόριον, τοῦ ὁποίου ἡ αἵρεσις ἠρνεῖτο τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον ἠρνεῖτο ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ἀπλῶς θεοφόρος ἢ τῷ Θεῷ ἐνωθεὶς ἄνθρωπος. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου ὀρθὴ καταδίκη τοῦ Νεστορίου εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Ἐφέσου τὸ 341 δὲν ἱκανοποίησεν ὅμως πολλοὺς ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διότι ἡ Σύνοδος δὲν ἔδωκε μίαν θεολογικὴν ὁμολογίαν καὶ μίαν ὀρθοτέραν καὶ πληρεστέραν ἐρμηνείαν τῆς ἀνεπαρκοῦς ὁρολογίας τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου. Ἡ ἀνάγνωσις εἰς τὴν Σύνοδον μόνον τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Κυρίλλου καὶ ἡ ἐπανάληψις μόνον τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας δὲν καθυσύχασε πολλοὺς ἐκ τῶν Ἐπισκόπων καὶ κυρίως ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν, διότι τὰρα προέκυψαν νέα προβλήματα. Διὰ τοῦτο ἐχρειάσθη νὰ γίνῃ 2 χρόνια μετὰ τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, τὸ 433, ὁ γνωστός ἐκεῖνος «ὄρος συμφωνίας». τὸν ὅποιον ὑπέγραψαν ὁ Ἅγ. Κύριλλος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀντιοχείας. Ὁ ὄ ρ ο ς οὗτος δικαίως θεωρεῖται ὡς θ ε ο λ ο γ ι κ ῆ συμπλήρωσις τῶν ἐργασιῶν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διότι εἰς αὐτὸν ἡ χριστολογικὴ ὁρολογία τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἐπίσης κατεδίκασαν τὸν Νεστόριον, συνεπλήρωσε τὴν ἀναμφισβητήτως κατ' ἀρχὴν παραδοσιακὴν χριστολογικὴν ἐνόρασιν τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου. Τὸ ὀρθὸν τῆς ἀνατολικῆς χριστολογικῆς θεολογικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἀνεγνωρίσθη διὰ τοῦ ὄρου αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου, οὕτως ὥστε ἡδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ Κύριλλος προκαταβολικῶς καὶ κατ' ἀρχὴν ἐδέχθη ἤδη τὴν Δ' ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον (ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ ὄρος τοῦ 433 εἰσηλθε βασικῶς ὀλόκληρος εἰς τὸν ὄρον τῆς Χαλκηδόνος)⁵⁶. Πάντως ὅμως ἡ Ἀνατολικὴ τῆς ἐποχῆς

55. Ἐναθεματισμοὶ ε' καὶ ι' εἰς τὸ τέλος τῆς Γ' Ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Νεστόριον (βλ. E. S c h w a r t z, ACO I, 1, 1, σ. 40-42). Ὅσον καὶ νὰ φαίνονται ἀπόταμοι οἱ 12 Ἐναθεματισμοὶ τοῦ Κυρίλλου αὐτοὶ εἶχον ὅμως τὸ παρόμοιόν των ἐν τῇ προγενεστέρᾳ παραδόσει εἰς τοὺς χριστολογικοὺς ἐν εἶδει ἀφορισμῶν Λόγους Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τὴν Ἐπιστολὴν του πρὸς Κληδόνιον (Ἐπιστ. 101, PG 37, 177-180).

56. Τοῦτο μαρτυροῦν ἐξ ἄλλου καὶ αἱ Ἐπιστολαὶ 39 («Εὐφραίνεσθωσαν...» πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχ.) καὶ 44 καὶ 45 τοῦ Κυρίλλου (πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτὸν διατὶ ἐδέχθη τὸν «ὄρον συμφωνίας») (PG 77, 173, 224, 237), ὅπως καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχὴ τῆς Ὁμιλίας τοῦ ἀνατολικοῦ Ἐπισκόπου Παύλου Ἐμέσης, ἐκφωνηθεῖσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐνώπιον τοῦ Κυρίλλου (βλ. ἐν S c h w a r t z, ACO I, 1, 4, σ. 10-13).

ἐκείνης θεολογία περί τοῦ μυστηρίου τοῦ Προσώπου τοῦ Χριστοῦ εἶχε τήν ἀνάγκην τῆς κυριλλείου σωτηριολογικῆς Χριστολογίας, προπαντός δέ τῆς ὀρθῆς προοπτικῆς τῆς, τῆς ὑπογραμμίσεως δηλ. τῆς ἐνότῆτος καί μοναδικότητος τοῦ Προσώπου τοῦ Χριστοῦ. «Εἰς γάρ Ὑἱὸς καί εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός καί πρό σαρκὸς καί διεπέφηνεν ἄνθρωπος, καί τὸν ἀγοράσαντα ἡμᾶς Δεσπότην οὐκ ἀρνησόμεθα, κἂν εἰ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἡμῖν καί ἐκ τῶν τῆς κενώσεως μέτρων κατασημαίνοιτο». ἐτόνιζε συνεχῶς ὁ Ἅγιος Κύριλλος⁵⁷. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος ὁ Ἅγ. Κύριλλος ἦτο τὸ μέτρον καί τὸ κριτήριον τῆς ὀρθῆς περὶ Χριστοῦ πίστεως, καί μόνον διὰ τῆς κυριλλείου ἐρμηνείας ἔγινε δεκτὸς ὑπὸ τῆς Συνόδου αὐτῆς ὁ Τόμος τοῦ Λέοντος Ρώμης⁵⁸. Ἐξ ἴσου ὁμως πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι καί ἡ χριστολογικὴ ὀρολογία τοῦ Κυρίλλου (ὄχι καί ἡ περὶ Χριστοῦ πίστις του) εἶχε τήν ἀνάγκην τῆς πληρεστεράς ἐρμηνείας καί μάλιστα τῆς προσυρμολογίας πρὸς τὴν συγκεκριμένην ὀρολογίαν τῶν Καππαδοκῶν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἀκριβῶς ἔκαμεν ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος διὰ τοῦ δογματικοῦ ὄρου τῆς. Ἄνευ τῆς θεολογικῆς ἐπανερμηνείας αὐτῆς τῆς γλώσσης τοῦ Κυρίλλου ἐκινδύνευεν ἡ Χριστολογία του νὰ καταστήσῃ μονομερῆς, ὅπως ἀκριβῶς προσεπάθουν νὰ ἐκλάβουν αὐτήν, διαστρέφοντάς την, οἱ αἵρετικοὶ Εὐτυχῆς καί Διόσκορος, δύο θεολόγοι (μονοφυσίται) τοῦ νεκροῦ γράμματος, οἵτινες ἐβλεπον μόνον ἐκφράσεις τινὰς τοῦ Κυρίλλου, ἄνευ ὁμως τῆς ὀρθῆς παραδοσιακῆς ἐνοράσεως καί προοπτικῆς τῆς Χριστολογίας του.

Εἰς τοὺς Μονοφυσίτας, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος (καί ὠνόμαζον χαρακτηριστικῶς τοὺς Ὀρθόδοξους «συνοδίτας»), ἐφάνη, ἀδίκως βεβαίως, ὅτι ἡ Χαλκηδὼν ἐγκατέλειπε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίλλου καί ὡς ἀπόδειξιν ἀνέφερεν τὴν ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος ἀποδοχὴν τοῦ Τόμου τοῦ Λέοντος Ρώμης, ὡς καί τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ φίλου τοῦ Νεστορίου Θεοδώρητου Ἐπ. Κύρου καί τοῦ Ἐπ. Ἐδέσσης Ἴβα, οἱ ὅποιοι εἶχον γράψει κατὰ τοῦ Ἅγ. Κυρίλλου. Ὡς πρὸς τὸν Τόμον τοῦ Λέοντος εἶδομεν ἤδη ὅτι ἡ Σύνοδος ἐδέχθη αὐτὸν μόνον μετὰ τὴν κυριλλεῖον ἐρμηνείαν καί ἐπιβεβαίωσιν ἀμφισβητουμένων τινῶν χωρίων τοῦ Τόμου, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Τόμος τοῦ Λέοντος δὲν ἔγινε δεκτὸς ὑπὸ τῆς Συνόδου ὡς

57. Κυρίλλου, Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, ἔκδ. Sources Chrétiennes, No 97, σ. 246.

58. Περὶ τούτου βλ. Schwartz, ACO, II, 1, 2, σ. 81-83.

ὁ ρ ο ς τ η ς, ὅ π ω ς τ ο ῦ τ ο ἐ ξ ἤ τ ο υ ν ο ἱ ἀ ν τ ι π ρ ὶ σ ω π ο ι τ ο ῦ Π ᾶ π α⁵⁹, ἀ λ λ ἄ τ ο ῦ ν α ν τ ῖ ο ν ὁ ὄ ρ ο ς τ ῆ ς Σ υ ν ὄ δ ο υ ἀ π ε κ ο ρ υ φ ῶ θ η μ ἔ τ ῆ ν κ ε ν τ ρ ι κ ῆ ν φ ρ ᾶ σ ι ν τ ο ῦ Ἁ γ. Κ υ ρ ῖ λ λ ο υ: ὁ μ ο λ ο γ ο ῦ μ ε ν « Ἐ ν α κ α ἰ τ ὸ ν α ὐ τ ὸ ν Χ ρ ι σ τ ὸ ν, Υ ἱ ὸ ν, Κ ὺ ρ ι ο ν... ἔ ν π ρ ὶ σ ω π ο ν κ α ἰ μ ἰ ἄ ν ὑ π ὸ σ τ α σ ι ν ». Ὡ ς π ρ ὸ ς δ ἔ τ ὸ ν Θ ε ο δ ῶ ρ ῆ τ ο ν Κ ὺ ρ ο υ κ α ἰ τ ὸ ν Ἰ β ἄ ν Ἐ δ ἔ σ σ η ς ο ὔ τ ο ι ἔ γ ι ν α ν δ ε κ τ ο ἰ ὑ π ὸ τ ῆ ς Σ υ ν ὄ δ ο υ ὅ π ω ς γ ἰ ν ο ν τ α ἰ δ ε κ τ ο ἰ ο ἱ ἔ κ τ ῆ ς α ἰ ρ ἔ σ ε ω ς π ρ ο ε ρ χ ὶ μ ε ν ο ι, ἀ φ ο ῦ δ ἠ λ. π ρ ο η γ ο υ μ ἔ ν ω ς ἀ ν ε θ ε μ ᾶ τ ι σ α ν ρ ἠ τ ῶ ς τ ὸ ν Ν ε σ τ ὶ ο ρ ῖ ο ν κ α ἰ τ ὸ δ ὲ γ μ α τ ο ῦ⁶⁰. Δ ἰ ᾶ ν ἄ φ α ἰ ρ ε θ ῆ ἅ π ᾶ ν τ ω ς κ ἄ θ ε ἐ π ἰ χ ε ἰ ρ ἠ μ α ἀ π ὸ τ ο ῦ ς Μ ο ν ο φ υ σ ῖ τ α ς κ α τ ᾶ τ ῆ ς Δ' ἐ ν Χ α λ κ η δ ὶ ο ν ἰ Σ υ ν ὄ δ ο υ ἢ ἐ π ἰ τ ο ῦ Ἰ ο υ σ τ ι ν ι α ν ο ῦ Ε' Ο ἰ κ ο υ μ ε ν ἰ κ ῆ Σ ῦ ν ο δ ο ς τ ὸ 553 κ α τ ε δ ἰ κ α σ ε τ ᾶ κ α τ ᾶ τ ο ῦ Ἁ γ ἰ ο υ Κ υ ρ ῖ λ λ ο υ γ ρ α φ ἔ ν τ α ἔ ρ γ α τ ο ῦ Θ ε ο δ ω ρ ῆ τ ο υ κ α ἰ τ ο ῦ Ἰ β ἄ, ὡ ς κ α ἰ τ ῆ ν δ ἰ δ α σ κ α λ ἰ ἄ ν κ α ἰ τ ὸ π ρ ὶ σ ω π ο ν τ ο ῦ Θ ε ο δ ῶ ρ ο υ Μ ο ψ ο υ ε σ τ ἰ α ς, π α τ ρ ὶ ς τ ῆ ς ν ε σ τ ο ρ ἰ α ν ἰ κ ῆ ς α ἰ ρ ε τ ἰ κ ῆ ς δ ἰ δ α σ κ α λ ἰ α ς. Ε ἰ ν α ἰ γ ε γ ο ν ὶ ς ὅ τ ἰ τ ὸ θ ε ο λ ο γ ἰ κ ὸ ν ἔ ρ γ ο ν τ ῆ ς Ε' Ο ἰ κ ο υ μ ε ν ἰ κ ῆ ς Σ υ ν ὄ δ ο υ π α ρ ἔ σ χ ε λ ὲ γ ο υ ς δ ἰ ᾶ ν ἄ ὄ ν ο μ α σ θ ῆ ἰ δ ἰ κ α ἰ ὡ ς ἢ ὀ ρ θ ὴ δ ὲ ξ ο ς Χ ρ ἰ σ τ ο λ ο γ ἰ ᾶ « ν ε ο χ α λ κ η δ ο ν ἰ σ μ ὶ ς » κ α ἰ ο ἱ Ὀ ρ θ ὴ δ ὲ ξ ο ἰ « ν ε ο χ α λ κ η δ ὶ ο ν ἰ ο ἰ » ἢ « ν ε ο α λ ε ξ ἄ ν δ ρ ἰ ν ο ἰ »⁶¹, δ ἰ ὅ τ ἰ ἢ ὑ π ὸ τ ῆ ς Σ υ ν ὄ δ ο υ α ὔ τ ῆ ς κ α τ α δ ἰ κ ῆ τ ὶ ὶ « τ ρ ἰ ὶ ὶ κ ε φ α λ α ἰ ὶ ὶ » ἐ π ε ξ ἠ γ ἠ σ ε ν ε ἰ ς τ ο ῦ ς Μ ο ν ο φ υ σ ῖ τ α ς τ ῆ ν Χ α λ κ η δ ὶ ο ν ὡ ς μ ἢ ἄ ν τ ἰ κ υ ρ ῖ λ λ ε ἰ ο ν, ἀ λ λ ἄ τ ο ῦ ν α ν τ ῖ ο ν ὡ ς ἀ ν α γ ν ω ρ ἰ ζ ο ῦ σ α ν τ ὸ ν Κ ὺ ρ ἰ λ λ ο ν ὡ ς τ ὸ μ ἔ τ ρ ο ν τ ῆ ς ὀ ρ θ ῆ ς Χ ρ ἰ σ τ ο λ ο γ ἰ α ς, μ ὶ ὶ ο ν π ο ῦ ἢ Χ ρ ἰ σ τ ο λ ο γ ἰ ᾶ α ὔ τ ῆ τ ο ῦ Κ υ ρ ῖ λ λ ο υ δ ἰ α τ υ π ὶ ὶ ν ε τ α ἰ τ ὶ ᾶ τ ὶ ᾶ μ ἔ τ ῆ ν ἀ κ ρ ἰ β ε σ τ ἔ ρ α ν ὀ ρ ο λ ο γ ἰ ᾶ ν τ ὶ ὶ Κ α π π α δ ο κ ὶ ὶ (δ ἰ ᾶ κ ρ ἰ σ ἰ ς: ὑ π ὸ σ τ α σ ἰ ς — φ ὶ σ ἰ ς). Ε ἰ ς τ ὸ ἔ ρ γ ο ν α ὔ τ ὸ τ ῆ ς ἐ π ε ξ ἠ γ ἠ σ ε ω ς κ α ἰ τ ῆ ς ἐ π α ν ε ρ μ ἠ ν ε ἰ α ς κ α ἰ τ ο ῦ Ἁ γ ἰ ο υ Κ υ ρ ῖ λ λ ο υ κ α ἰ τ ῆ ς Χ α λ κ η δ ὶ ο ν ο ς, χ ω ρ ἰ ς ν ᾶ θ υ σ ἰ α σ θ ῆ κ ᾶ τ ἰ ἀ π ὸ τ ῆ ν π ἰ σ τ ἰ ν ο ὔ τ ε τ ῆ ς Γ' ο ὔ τ ε τ ῆ ς Δ' Ο ἰ κ ο υ μ ε ν ἰ κ ῆ ς Σ υ ν ὄ δ ο υ, π ρ ο σ ἔ φ ε ρ α ν μ ε γ ᾶ λ α ς θ ε ο λ ο γ ἰ κ ᾶ ς ὑ π η ρ ε σ ἰ α ς π ο λ λ ο ἰ ὀ ρ θ ὴ δ ὲ ξ ο ἰ θ ε ο λ ὲ γ ο ἰ τ ῆ ς Ἁ ν α τ ο λ ῆ ς (π.χ. ο ἱ δ ὶ ο Λ ε ὴ ν τ ἰ ο ἰ, ὁ Ἰ ε ρ ο σ ο λ ὶ μ ω ν κ α ἰ ὁ Β υ ζ ᾶ ν τ ἰ ο ς), κ α ἰ κ υ ρ ἰ ὶ ς ὁ Ἁ γ ἰ ο ς Σ ω φ ρ ὶ ο ν ἰ ο ς Π α τ ρ ἰ ᾶ ρ χ ῆ ς Ἰ ε ρ ο σ ο λ ὶ μ ω ν κ α ἰ ὁ Ἁ γ ἰ ο ς Μ ᾶ ξ ἰ μ ο ς ὁ Ὀ μ ο λ ο γ ἠ τ ῆ ς. Τ ὸ θ ε ο λ ο γ ἰ κ ὸ ν ἔ ρ γ ο ν τ ὶ ὶ δ ὶ ο τ ε λ ε υ τ α ἰ ὶ ὶ τ ὶ ὶ, ο ἱ ὀ π ο ἰ ο ἰ ἠ γ ω ν ἰ σ θ ἠ σ α ν κ α τ ᾶ τ ῆ ς α ἰ ρ ἔ σ ε ω ς τ ο ῦ μ ο ν ο θ ε λ ῆ τ ἰ σ μ ο ῦ κ α ἰ μ ο ν ο ε ν ε ρ γ ἠ

59. Βλ. S c h w a r t z, ACO II, 1, 2, σ. 123. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Τόμος τοῦ Λέοντος, ὁμολογᾷν βεβαίως τὴν ὀρθὴν πίστιν, πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν ἀντιοχειακὴν γλῶσσαν. Ὁ F. L o o f s (παρά Γ. Μ π ε μ π ῆ, Συμβολαὶ εἰς τὴν περὶ τοῦ Νεστορίου ἔρευναν, Ἀθῆναι 1961, σ. 337) ἀναφέρει ὅτι ὁ Νεστόριος, ἐν ἐξορίᾳ εὐρισκόμενος καὶ λαβὼν ἐν ἀντίγραφον τοῦ Τόμου τοῦ Λέοντος, ἐνέκρινεν αὐτόν.

60. Βλ. S c h w a r t z, ACO II, 1, 3, σ. 9 καὶ 10-12.

61. Περὶ αὐτοῦ βλ. τὴν σπουδαίαν μελέτην τοῦ π. J. M a y e n d o r f f, Le Christ dans la Théologie byzantine, ἔκδ. Serf. Paris 1969, σ. 11-57 καὶ 91-120.

τισμοῦ, ἐπεσφραγίσθη ἀπὸ τὴν ΣΤ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τὸ 680 - 81 καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς γνησίᾳ ἔκφρασις τῆς ἀληθινῆς Χριστολογικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῆς θεολογίας δηλαδὴ τῶν Πέντε προηγουμένων Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς θεολογησάντων Ἁγίων Πατέρων.

Τὸ θεολογικὸν ἔργον τοῦ Ἁγίου Μαξίμου συνίστατο εἰς τὴν ἀνάδειξιν καὶ ὑπεράσπισιν ὄλου τοῦ σωτηριολογικοῦ περιεχομένου τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ διὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τῆς πλήρους ἀναπτύξεως τῆς Χριστολογίας τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου καὶ τῆς Χαλκηδόνας, μὲ τὴν ἀναντικατάστατον πλέον θεολογικὴν γλῶσσαν τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων. Εἰς τὴν θεολογίαν τῶν Καππαδοκῶν εἶδομεν ὅτι ἐκυριάρχει ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ βιβλικὴ ἐμπειρία καὶ θεολογία τοῦ ζῶντος καὶ προσωπικοῦ Θεοῦ, ἥτις ἀπεκαλύφθη καὶ ἐδόθη εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (οὐσία). Ἡ διάκρισις τῶν Καππαδοκῶν ὑπόστασις — φύσις ἔπαιξε τὸν σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν Χριστολογία τοῦ Μαξίμου. Ἀναφέρομεν ἐν μόνον χωρίον του: «Ὡσπερ γὰρ ἀδύνατον τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁμολογεῖν μὲν τὴν ἔνωσιν, μὴ ἐκφωνεῖν δὲ τὴν διαφορὰν· οὕτως ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τοῦ Ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος (τοῦ Χριστοῦ) καὶ τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν διαφορὰν (τῶν δύο φύσεων) κηρύττειν. Ὡσπερ γὰρ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν σημαίνεται λέξεων ἢ τε διαφορὰ καὶ ἡ ἔνωσις ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ διὰ τοῦ μὲν λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις ἢ διαφορὰ, διὰ τοῦ ὁμολογεῖν δὲ μίαν οὐσίαν ἢ ἔνωσις ὁμολογεῖται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος διὰ μὲν τοῦ γνωρίζειν τὰς δύο φύσεις ἢ διαφορὰ, διὰ δὲ τοῦ κηρύττειν μίαν ὑπόστασιν σύνθεσιν ἢ ἔνωσις ὁμολογεῖται»⁶². Ἡ ἔννοια τοῦ Προσώπου τοῦ Χριστοῦ πού ἔδωκεν ὁ Ἁγ. Μάξιμος («Μία σύνθετος Ὑπόστασις») σημαίνει ἀκριβῶς τὸν ζῶντα βιβλικὸν Θεόν, τὸν ὅποιον ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογεῖ ὡς ζῶσαν καὶ ἐλευθέραν Ὑπόστασιν καὶ Ὑπαρξιν δυναμένην νὰ προσλάβῃ καὶ ἐννοήσῃ ἐν ἑαυτῇ τὴν πλήρη ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς σωτηρίαν καὶ θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσεως. Ἡ Ὑπόστασις αὕτη τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν θεϊαν φύσιν μετὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς καὶ τοῦ φυσικοῦ θελήματός τῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐννοήσῃ ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ διαφυλάττει ἐπίσης τὰς φυσικὰς τῆς ἐνεργείας καὶ τὸ φυσικὸν θέλημα. Ἡ ΣΤ' λοιπὸν Οἰκουμενι-

62. Ἁγ. Μαξίμου, Περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, PG 91, 1487.

κή Σύνοδος είχε νά ἀναγνωρίση (καί διατυπώση εἰς τόν δογματικόν ὄρον της) τήν ἀποκορύφωσιν αὐτήν τῆς πατερικῆς καί συνοδικῆς Χριστολογικῆς παραδόσεως εἰς τήν θεολογίαν τοῦ Ἁγ. Μαξίμου. Ἡ σύνθετος, θεανθρωπίνη Ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀποκαλύπτεται ὁλος ὁ Θεός μέ τὸ φιλόανθρωπον θέλημα Του καί τὰς σωτηρίους καί θεοποιούς ἀκτίστους ἐνεργείας Του, συνάμα δὲ καί ἡ πλήρης τεθεωμένη ἀνθρωπίνη φύσις καί ἐν αὐτῇ ὅλη ἡ κτίσις, ὅπως τοῦτο ὡμολόγησε καί ἐδογματίσεν ὁ Ἁγ. Μάξιμος καί ἡ ΣΤ' Οἰκουμενική Σύνοδος, τοῦτο εἶναι τὸ μοναδικόν μυστήριον τῆς πίστεως καί παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, πάντοτε τὸ αὐτό καί πάντοτε καινόν «μυστήριον τῆς Εὐσεβείας» (=τῆς Ὁρθοδοξίας), ζῶν καί ἀληθινόν, ἀναγεννητικόν καί σωτήριον τοῦ ἀνθρώπου μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Πατέρων μας καί τῶν Συνόδων. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τὸν ΙΔ' αἰῶνα δὲν θά ἔχη ἄλλο τι νά κάμη παρά νά «ἀναπτύξῃ» (ὅπως λέγεται ρητῶς εἰς τὸν Τόμον τῆς Συνόδου τοῦ 1351)⁶³ τήν θεολογίαν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τοῦ ζῶντος καί ἐνεργοῦντος ἐν τῷ κόσμῳ Θεοῦ διὰ τῶν ἀκτίστων καί θεοποιῶν ἐνεργειῶν τῆς Θεότητός Του. Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὸν Ἅγιον Παλαμᾶν ἡ Ἐκκλησία ὡμολόγησεν ἀκόμη μίαν φορὰν συνοδικῶς, εἰς τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, τὴν προσκύνησιν τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καί τῆς εἰκόνας Του, τῆς τε ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καί τῆς εἰκονιζομένης ἐν τῇ ὕλῃ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἁγίου Λαμασκηνοῦ. Ἡ αἵρεσις τῶν εἰκονομάχων ἦτο καί πάλιν μία χριστολογικὴ αἵρεσις καί ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπήντησεν εἰς τοὺς εἰκονομάχους διὰ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί τῶν Πατέρων τῆς ἐποχῆς, ὁμολογοῦσα τὴν παραδιδομένην πίστιν της εἰς τὴν πραγματικὴν σάρκωσιν καί ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί ἄρα εἰς τὴν πραγματικὴν σωτηρίαν καί καταξίωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διὰ τῆς θεολογίας τῶν ἡρμῆνευσαν τὴν προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Εἰκόνων ὡς ἔχουσαν χαρακτῆρα σαφῶς χριστολογικόν καί σωτηριολογικόν⁶⁴. Εἰς τὸν δογματικόν ὄρον τῆς Συνόδου ἐπεσφραγίσθη ἡ ἀληθινὴ καί σωτήριος πίστις καί παράδοσις

63. Βλ. PG 151, 722B.

64. Πρβλ. Ἱ. Λαμασκηνοῦ, Περὶ εἰκόνων, Λόγος 3 (PG 94, 1317-1420)· Mansi 13, 228-9, 22, 281, 370 κτλ.· Θεοδώρου Στουδίτου, Λόγος 3 (PG 99, 405BC) κ.ά. Πρβλ. καί τὰ ἄρθρα τοῦ G. Ostrogorski, ἐν «Seminarium Kondakovianum», 1(1927) καί 6(1933).

της Ἐκκλησίας διὰ τῶν γνωστῶν φράσεων: «Ἐπόμενοι τοῖς Ἁγίοις Πατράσι», καὶ «Αὕτη ἡ πίστις». Εἶναι ὁμως γεγονός ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη διὰ τῶν Πατέρων της, ὅπως ἐπίσης καὶ πᾶσαι αἱ προηγούμεναι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι της Ἐκκλησίας ἐπετέλεσαν τεράστιον θεολογικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον, ἔργον ἐν ταύτῳ «παράδοσιακὸν» καὶ «ἀνανεωτικὸν», ἔργον ἀποστολικὸν καὶ πατερικὸν, ἔργον σωτήριον. Διὰ τοῦτο, εἰς τὸ τέλος της ἐπισκοπήσεώς μας αὐτῆς τοῦ θεολογικο-δογματικοῦ ἔργου τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς καλυτέραν κατανόησιν καὶ λύσιν τοῦ θέματός μας: παράδοσις — ἀνανέωσις, δὲν ἔχω ἄλλο τι νὰ δώσω συνοπτικῶς, παρὰ αὐτὴν ταύτην τὴν κατανόησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας μας ἐκφρασθεῖσαν εἰς τοὺς ὕμνους τῆς ὀρθοδοξίας πρὸς τοὺς Ἁγίους Πατέρας. Διὰ τὴν παράδοσιν: «τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα καὶ τῶν Πατέρων τὰ δόγματα, τῆ Ἐκκλησίᾳ μίαν τὴν πίστιν ἐκράτουνεν· ἢ καὶ χιτῶνα φοροῦσα τῆς Ἀληθείας, τὸν ὄφρα τὸν ἐκ τῆς ἀνω θεολογίας, ὀρθοτομεῖ καὶ δοξάζει, τῆς Εὐσεβείας τὸ μέγα μυστήριον». Διὰ δὲ τὴν ἀνανέωσιν: «τὴν σοφίαν λαβόντες παρὰ Θεοῦ, ὡς Ἀπόστολοι ἄλλοι τρεῖς τοῦ Χριστοῦ, τῷ λόγῳ τῆς γνώσεως συνιστᾷτε τὰ δόγματα, ἃ τὸ πρὶν ἐν λόγοις ἀπλοῖς κατεβάλλοντο Ἀλιεῖς ἐν γνώσει, δυνάμει τοῦ Πνεύματος· ἔδει γὰρ καὶ οὕτω τὸ ἀπλοῦν ἡμῶν Σέβας τὴν σύστασιν κτήσασθαι δι' ὑμῶν, πανσεβάσμιον»⁶⁵.

III

Εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τοῦτο μέρος τῆς εἰσηγήσεώς μας θὰ ἀναφερθῶμεν συντόμως εἰς τὴν μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον περίοδον διὰ νὰ ἴδωμεν τί ἐγένετο τότε μὲ τὸ θέμα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ τέλος εἰς τὸ θέμα τῆς μελετωμένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ὀρθοδοξίας.

1. Ἀπὸ τὴν μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον περίοδον ἀναφέρονται κατ' ἀνάγκην μόνον δύο περιπτώσεις διὰ τὰς ὁποίας ἐγένετο ἢ δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ Συνόδου Οἰκουμενικῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ σήμερον ὡς τὴν Η' αὐτῆς Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τὴν Σύνοδον τοῦ 869-70 ἐπὶ τοῦ Πάπα Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ

65. Κοντάκιον τῆς Κυριακῆς τῶν Πατέρων, καὶ Κάθισμα τοῦ Ὁρθρου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Πατριάρχου Ἰγνατίου. Ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων δὲ πολλοὶ προβάλλουν τὴν Μεγάλην Σύνοδον τοῦ Φωτίου τοῦ 879-80 ὡς τὴν Η΄ Οἰκουμ. Σύνοδον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐάν κοιτάξωμεν τὴν κανονικὴν σύνθεσιν καὶ τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν δύο Συνόδων αὐτῶν, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ Σύνοδος τοῦ 869-70 εἶχεν εἰς τὴν ἀρχὴν μόνον 12 Ἐπισκόπους, εἰς δὲ τὴν τελευταίαν συνεδρίασιν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνηλθε μέχρι 103 Ἐπισκόπους⁶⁶. Τὸ δὲ ἔργον τῆς Συνόδου αὐτῆς συνίστατο εἰς θέματα ἐντελῶς δευτερεύοντα καὶ ἀσήμαντα, ἀφορῶντα προπαντὸς τὰ «πρωτεῖα» καὶ τὰ «προνόμια» τῆς καθέδρας τῆς Ρώμης, ὡς ἂν ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων νὰ συνίστατο ἢ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό. (Εἰς τὸ θέμα αὐτὸ καὶ αἱ Σύνοδοι τῆς Λυώνος καὶ τῆς Φλωρεντίας δὲν διέφερον πολὺ). Ἡ Σύνοδος αὕτη ἐξ ἄλλου ἀνηρέθη ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ 879-80 καὶ τὴν ἀναίρεσίν της ἐδέχθη καὶ ὁ Πάπας Ἰωάννης ὁ Η΄ (872-882) καὶ διὰ τοῦτο οὔτε εἰς τὴν Δύσιν ἐθεωρήθη ὡς Οἰκουμενικὴ μέχρι τοῦ 18^{ου} αἰῶνος⁶⁷. Ἐπομένως, συγκρινομένη πρὸς τὰς Ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ τὸ σωτηριολογικὸν ἔργον τῶν ἡ παπικῆ αὐτῆς Συνόδου δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῆ «Οἰκουμενικὴ». Ὡς πρὸς τὴν Μεγάλην ὁμοῦς Σύνοδον τοῦ Φωτίου τὸ 879 - 80 τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικὰ. Εἰς τὴν Σύνοδον αὐτὴ μετέσχον 383 Ἐπίσκοποι μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ρώμης, τὸ δὲ ἔργον τῆς Συνόδου ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης καὶ κυρίως ἡ ἀπόφασις περὶ διαφυλάξεως ἀναλλοιώτου τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἐστρέφετο σαφῶς κατὰ τῆς δυτικῆς καινοτομίας τοῦ Filioque⁶⁸. Διὰ τὸν τελευταῖον αὐτὸν λόγον πολλοὶ ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων ἐθεώρησαν τὴν Σύνοδον αὐτὴν ὡς τὴν Η΄ Οἰκουμενικὴν. Ἡ γνώμη μας εἶναι ὅτι, μολονότι ἡ διαφύλαξις ἀναλλοιώτου τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ ἡ ἐπισφράγισις τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Σύνοδον αὐτὴν εἶναι ἔργον μέγα καὶ σπουδαῖον, δὲν δύναται ὁμοῦς νὰ συγκριθῆ μὲ τὸ σωτηριολογικὸν ἔργον τῶν Ἑπτὰ Οἰκουμ. Συνόδων καὶ ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μέχρι σήμερον δὲν ἔχει καθιερώσει αὐτὴν ὡς Οἰκουμενικὴν, αὕτη δὲν ἀριθμεῖται ὡς ἡ Η΄ Οἰκουμενικὴ. Νομίζομεν ὁμοῦς, ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ τὸ 1351, κρινομένη τοῦλάχιστον βάσει τοῦ μεγά-

66. Βλ. F. Dvornik, *Le schisme de Photius*, Paris 1950, σ. 213-214.

67. Dvornik, αὐτ., σ. 423-450.

68. Βλ. Mansi 17, 373. Πρβλ. Dvornik, αὐτ., σ. 268-278.

λου θεολογικού έργου της, δύναται και αξίζει να συναριθμηται εις τὰς Οικουμενικὰς Συνόδους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων δὲν ὑστερεῖ εἰς τίποτε ὡς πρὸς τὴν σωτηριολογικὴν σημασίαν τῆς θεολογίας της. Ἡ Σύνοδος αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἀπόδειξιν τῆς συνεχειας τῆς συνοδικότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς ζώσης ἐμπειρίας καὶ θεολογίας της περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἡ συνοδικὴ ζωὴ καὶ ἡ βάσει ζώσης ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ παραδόσεως θεολογία συνεχίζεται λοιπὸν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμ. Σύνοδον.

2. Τὸ θέμα τῆς μελετωμένης καὶ προετοιμαζομένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι δι' ἡμᾶς καὶ λεπτόν καὶ δύσκολον. Εἰς Ὁρθόδοξος Χριστιανὸς δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς συνοδικῆς ζωῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἥτις εἶναι μία διαρκὴς Σύνοδος («Ἐκκλησία») τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ Του. Ἐκάστη Θεία Λειτουργία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι Σύνοδος καὶ σὺναξις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μελῶν τοῦ Σώματός Του, καὶ εἰς τοῦτο κυρίως συνίσταται ἡ πηγὴ καὶ ἡ βάσις τῆς συνοδικῆς ζωῆς καὶ κοινωνίας τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐκάστη ἐπίσης τοπικὴ Σύνοδος καὶ συνέλευσις τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς συνοδικότητος τῶν Πατέρων μας καὶ τῶν Συνόδων. Ὡσαύτως καὶ ἐκάστη ἀλληλοεπικοινωνία καὶ ἐπίσκεψις καὶ συλλειτουργίαν τῶν Προέδρων καὶ τῶν Ἐπισκόπων τῶν «αὐτοκεφάλων» Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἶναι μία ἐκδήλωσις καὶ ἀνανέωσις τῆς συνοδικῆς ζωῆς καὶ λειτουργίας τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐάν ὁμως κρίνωμεν βάσει τῆς συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδοξίας ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν γίνῃ καὶ ἐπιτελεσθῆ μέχρι τώρα εἰς τὴν Ρόδον, τὴν Γενεύην κτλ. ὡς προετοιμασία τῆς μελλούσης «Οἰκουμενικῆς Συνόδου» τῆς Ὁρθοδοξίας, δυσκολευόμεθα πολὺ νὰ διδῶμεν συνεχιζομένην τὴν παράδοσιν τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καὶ δὲν γίνεται ἀσφαλῶς λόγος περὶ τοῦ ὅτι μᾶς λείπει εἰς «αὐτοκράτωρ» διὰ νὰ συγκαλέσῃ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, διότι «οὐ βασιλέων κράτος τὴν Ἐκκλησίαν ἠλευθέρωσεν», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν Πατέρων τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου (Mansi 13, 132), ἀλλὰ περὶ πολλῶν ἄλλων προβλημάτων. Καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἡ ἐκκλησιολογικο-κανονικὴ σύνοψις τῶν διαφορῶν δι-ορθοδόξων «Διασκέψεων» καὶ «Ἐπιτροπῶν» δὲν μαρτυρεῖ, τοῦλάχιστον μέχρι τώρα, ὅτι ἐκφράζει τὴν συνείδησιν καὶ τὴν φωνὴν τοῦ πληρώματος τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐάν θὰ γίνῃ καὶ εἰς τὴν μελετωμένην

Οικουμενικήν Σύνοδον τοιαύτη «άντιπροσώπευσις», τότε διστάζομεν ἤδη ἀπό τώρα νά τήν δεχθῶμεν ὡς ἔκφρασιν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας καί ὡς συνέχειαν τῆς συνοδικῆς παραδόσεως καί ζωῆς τῆς. Ποῦ θά εἶναι ἡ φωνή καί ἡ μαρτυρία τῶν Ὁρθοδόξων Ἐπισκόπων καί τοῦ λαοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν; Δέν πρόκειται ἐδῶ περὶ ἀπαιτήσεως «δημοκρατικοποιήσεως» ἢ ἀντιπροσωπεύσεως τοῦ «λαϊκοῦ στοιχείου» εἰς τὰς Συνόδους, διότι τὰ προβλήματα αὐτά τοῦ μοντέρνου ἐξωεκκλησιαστικοῦ ἀνθρώπου δέν ἔχουν θέσιν εἰς τὴν ζῶσαν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν συγκροτεῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Πρόκειται μόνον περὶ ἐκείνου τοῦ ὁποῖον διατυπώνει ὁ Μ. Βασίλειος ὡς ἑξῆς: «Αἱ περὶ τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι γίνονται μὲν παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὴν προστασίαν αὐτῶν, βεβαιοῦνται δὲ παρὰ τῶν λαῶν» (ἐπιστ. 230). Ποιμένες ἐρήμην ποιμνίου (ἢ καὶ στερουμένοι αὐτοῦ ἐντελῶς), θεολόγοι ἄνευ ποιμαντικῆς εὐθύνης, διάφοροι δοκησίσοφοι καὶ καισαρόδουλοι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀναγνωρισθοῦν οὔτε ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν οὔτε ὡς συνεχιζόντες καὶ ἀνανεώνοντες τὴν ζῶσαν καὶ σωτήριον παράδοσιν, παρὰ μόνον ὡς μία «σύνοδος ἀθετούντων». Ἐνθυμηθῶμεν μόνον τὰς «ἀντιπροσωπείας» ἐκεῖνας εἰς τὰς ψευδοσυνόδους τῆς Λυθῶνος καὶ τῆς Φλωρεντίας, καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐναντι αὐτῶν στάσιν τῶν γνησιῶν ὀρθοδόξων ποιμένων καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δεύτερος λόγος τῶν δισταγμῶν μας ἔγκειται εἰς τὴν στάσιν πολλῶν ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν πρὸς τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας. Νομίζομεν ὅτι εἰς τὸ θέμα αὐτὸ εὐρισκόμεθα σήμερον ὑπὸ συνθήκας πολὺ δυσκολωτέρας ἐκείνων τῆς περιόδου τῶν Ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Εἰς δὲ ἄλλος λόγος τῶν δισταγμῶν μας μήπως δέν εἶναι καὶ ὁ ἐμφανιζόμενος συναγωνισμὸς διὰ τὰ «πρωτεία» καὶ ὁ στενὸς ἐθνικισμὸς μας; Ἡ τελικὴ ἐλπίς τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὰ προβλήματα αὐτά εἶναι βεβαίως τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δέν ἐμποδίζει αὐτομάτως τὰς θελήσεις καὶ πράξεις ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἰσχύει ἐδῶ καὶ δι' ἡμᾶς: «Ὁρᾶτε μήπως εἰρήνην προφασιζόμενοι, τὴν ἀποστασίαν εὐρεθῶμεν νοσήσαντες» (PG 90, 145).

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, ἀπὸ τὴν θεολογικὴν δηλαδὴ ἄποψιν, ἡ θεολογικὴ προετοιμασία τῆς μελλούσης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐξ ὧν ἔχουν μέχρι τώρα ἔκφρασθῆ, λεχθῆ καὶ δημοσιευθῆ, ἀκόμη ὀλιγώτερον ἐμπιστοσύνην ἐμπνέει. Ἐὰν ἀπλῶς ἐκζητοῦνται καὶ ἀνευρίσκονται θέματα θεολογικά, δογματικά καὶ κανονικά, ἀδιαφόρως

ποιίας προελεύσεως και προβληματολογίας, και κατατάσσονται εις ένα «κατάλογον θεμάτων», ὅπως εἶναι ὁ κατάλογος τῆς Α' Διασκέψεως τῆς Ρόδου, τότε δὲν χρειάζεται μεγάλη σοφία και σύνεσις πρὸς διαπίστωσιν τῆς μὴ συνεχίσεως τῆς ζώσης και σωτηρίου παραδόσεως. Εἰς τί θὰ συνίστατο ὁ σωτηριολογικὸς χαρακτήρ των ἐνεργειῶν και ἀποφάσεων μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ προβλήματα ποὺ ἀφοροῦν ἀμέσως τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν των ἀνθρώπων; Αἱ μέχρι τώρα γενόμεναι δηλώσεις, κείμενα και ἐργασίαι ὁμοιάζουν πρὸς μίαν ἀπομίμησιν των προβλημάτων τοῦ Βατικανοῦ ἢ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς Γενεύης, ἢ τὸ πολὺ πρὸς τὰ προβλήματα των «ὁμολογιῶν» τῆς ἐποχῆς τοῦ Μογίλα και ἐντεθεν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐμπλοκὴ εἰς τὰ ψευδοπροβλήματα ὁδηγεῖ ἀναποφεύκτως εἰς ψευδεῖς λύσεις, και αὐτῶν ἀκριβῶς ὀλιγώτερον παντὸς ἄλλου ἔχει ἀνάγκην ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία σήμερον. Ἡ ὑπὸ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἀντιμετώπισις των προβλημάτων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου και τοῦ κόσμου πρέπει και δύναται νὰ εἶναι ἡ ἰδία πρὸς τὴν ὑπὸ των Ἀποστόλων και των Πατέρων και των Συνόδων ἀντιμετώπισις των προβλημάτων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας: ἡ ὀρθὴ ὁμολογία και μαρτυρία περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἀληθινῇ Ἐκκλησίᾳ Του.

TOUS, PRÉPARONS ENSEMBLE LE CONCILE

Ὑπὸ
OLIVIER CLEMENT

I. UNE NOUVELLE CONJONCTURE : REFLUX ET TENSIONS.

Dans l'Eglise orthodoxe, le dynamisme unificateur suscité par Athénagoras Ier a connu son apogée à la conférence de Chambésy, en juin 1968. Depuis, nous observons son reflux et la réapparition, voire l'aggravation, de lignes de fracture qu'il avait momentanément recouvertes ou tendait à cicatriser. Deux lignes de fracture surtout doivent être mentionnées :

a) *La tension entre la Seconde et la Troisième Rome.*

Tension qui pose le problème des structures universelles de l'Eglise.

En 1969 et 1970, le patriarcat de Moscou a pris d'importantes décisions concernant l'organisation de la *Diaspora* (l'autocéphalie américaine) et les relations œcuméniques (l'ouverture, par économie, et dans certaines conditions, de la communion eucharistique aux catholiques romains). Ce n'est pas le lieu ici de juger la valeur intrinsèque de ces actes. Mais il faut bien reconnaître qu'ils ont témoigné d'une certaine indifférence envers la situation pré-conciliaire où l'Eglise orthodoxe se trouvait depuis 1968. Ainsi se confirme la conception de l'Orthodoxie comme une simple fédération d'Eglise-sœurs totalement indépendantes. Le récent concile de Zagorsk a marqué l'apogée de cet «autocéphalisme absolu», puisque les invités orthodoxes ont assisté mais n'ont pas participé aux débats, même lorsqu'ils revêtaient une portée pan-orthodoxe : par exemple lorsque furent levés les anathèmes lancés contre les Vieux-Croyants par le Concile de Moscou de 1666-1667, auquel les patriarches d'Alexandrie et d'Antioche avaient pris une part entière.

D'autre part, on pourrait se demander si, pour Moscou, dans cette confédération d'Eglises-sœurs, le problème de la primauté ne se pose pas en termes de nombre, de puissance et d'initiative historiques.

Dans ces perspectives, le conflit est profond avec Constantinople :

sauva la primauté d'une Rome presque désertée; qui sent monter la négation de son existence même, déjà si malmenée par l'histoire. Et certes les péchés historiques de Constantinople sont grands, par confusion fréquente de l'hellénisme spirituel et de l'hellénisme national. Il est d'autant plus regrettable qu'ils aient été dénoncés au moment où Athénagoras 1er les avait largement surmontés pour promouvoir un rassemblement désintéressé de l'Orthodoxie...

Quoi qu'il en soit, ce conflit de deux Eglises et de deux ecclésiologies n'est guère propice à la réunion d'un concile. Certains responsables du patriarcat de Moscou semblent décidés à retarder cette réunion, de crainte sans doute que le concile, s'il se réunit du vivant d'Athénagoras 1er, son vrai promoteur, ne confirme les prérogatives de Constantinople. Les moyens de ralentir, lorsqu'il le faudra, le processus conciliaire, sont tout trouvés: il suffit que Moscou exige que ses autocéphalies (Pologne, Tchécoslovaquie, Amérique surtout) soient invitées comme telles.

b) Vers un nouveau schisme de «Vieux-Croyants».

Une autre ligne de fracture apparaît aujourd'hui dans l'Orthodoxie, qui se manifeste en particulier dans le rôle grandissant joué par l'«Eglise russe hors frontières», ou «Eglise synodale». Celle-ci tend à se constituer en Eglise orthodoxe universelle: elle a reçu dans son sein des Serbes, des Roumains et des Français (et l'on décèle facilement la logique paradoxale qui pousse à nouveau vers elle la communauté française fondée par Mgr Jean Kovalevsky), elle vient de donner un évêque aux Grecs partisans du «vieux calendrier», elle jouit de nombreux appuis dans les Balkans, notamment dans l'Eglise serbe et au Mont Athos.

L'essor du phénomène «synodal» et des phénomènes parallèles ou convergents de «vieille croyance» (celle du 20e siècle s'éveillant quand s'éteint celle du 17e), pourrait s'expliquer:

—par la stagnation de la plupart des régimes communistes européens et l'impression d'asphyxie lente des Eglises qui en résulte, ce qui favorise, dans l'«opposition» de ces Eglises comme dans certaines fractions des émigrations correspondantes des réactions psychologiques d'apocalypitisme et de quasi-manichéisme;

—par le manque de coopération entre l'épiscopat et le peuple croyant, surtout, mais non uniquement, dans certaines Eglises de l'Est, ce qui explique que les initiatives majeures de l'épiscopat, dans le domai-

qui voit contester ses prérogatives traditionnelles de présidence, d'initiative, de centre universel de communion; qui voit nier son mystère, ce mystère d'une géographie charismatique qui, après les grandes invasions, ne œcuménique comme dans le domaine inter-orthodoxe, n'ont guère été «reçues» par le peuple;

—par le fait beaucoup plus général que dans la crise de civilisation où nous nous trouvons (et qui provoque des convulsions spectaculaires dans le christianisme occidental), beaucoup d'orthodoxes tendent à s'abriter en constituant l'Orthodoxie en tradition-transmission cimentée par le rite, par la lettre des dogmes et des Pères, par un piétisme anti-intellectualiste. Phénomène qui n'est pas sans rappeler le destin du judaïsme au temps de sa dispersion dans un monde hostile.

Ici aussi nous rencontrons le refus du concile, dans la double opposition au monde contemporain, globalement «diabolisé», et au dialogue œcuménique (la vérité, chosifiée et possédée, ne se met pas en dialogue: elle est ici, donc elle n'est plus là). La plupart des évêques des pays de l'Est sont récusés pour complicité avec l'athéisme d'Etat — et il est bien vrai que si un concile se réunissait, les forces théologiques et spirituelles de ces Eglises ne seraient peut-être que partiellement représentées. Le Patriarche Œcuménique est récusé lui aussi pour «papisme» et relativisme doctrinal et ecclésiologique.

Pour comprendre toute l'importance de ce mouvement, il faut bien voir qu'il dépasse de beaucoup la seule juridiction «synodale» qui se contente, à l'occasion, de l'utiliser, et l'amplifie par ses publications. Les anathèmes que le Patriarcat de Moscou se prépare à lancer contre le «Synode» ne feront sans doute que le renforcer: ne viendront-ils pas avant tout de personnalités dénoncées comme «uniates» et «crypto-communistes»? La «vieille croyance» qui se cherche actuellement un peu partout dans l'Orthodoxie est faite de tous ceux qui ont peur, ne comprennent plus l'histoire, refusent ce qui leur paraît nouveau et différent, cherchent la sécurité de la parole et du rite minutieusement répétés, et, à travers tout cela, maintiennent une foi farouche et préservent des trésors de piété. Parmi eux, beaucoup de «petits» que certains «grands» de l'Eglise, préoccupés avant tout de diplomatie, ont «scandalisés» sans pitié.

II. QUE FAIRE ?

Le pire serait d'ignorer ces réalités et de se contenter de parler du concile, ici et là, vaguement et mollement. L'Orthodoxie ne souffre que trop de verbalisme et de schizophrénie.

Une renonciation momentanée, clairement motivée, aurait quelque chose de franc et de viril. On soulignerait qu'une grande occasion a été perdue que symbolisait, dans les années 60, la coopération de Moscou et de Constantinople: d'une Eglise russe forte de ses liens mêmes, mûrie par la douloureuse patience de son peuple et de ses évêques, non point matrice unique de l'Eglise universelle, mais servant l'unité orthodoxe en tant que grande Eglise nationale inséparablement liée au destin tragique, et peut-être christique, de la Russie; et d'un Trône Œcuménique transfigurant sa faiblesse historique en humble et tenace invention d'une authentique «présidence d'amour», toujours exercée après consultation des Eglises-soeurs, pour assurer leur cohésion et leur témoignage commun. On pourrait pleurer amèrement et faire pénitence pour avoir méconnu ce *Kairas*, ce temps de grâce proposé par Dieu à son peuple, et laissé les démons se réveiller, les frères devenir des loups, de sorte que chacun ne voit plus en l'autre que le pire.

Pourtant, à réfléchir sereinement, la renonciation au concile ne paraît pas souhaitable. Un espoir et un devoir existent depuis 1968. Des travaux sérieux ont été réalisés par certaines Eglises, celles de Roumanie et de Grèce en particulier et, en Crète, cas unique à ma connaissance, le peuple a été associé à cet effort. Simultanément, les entretiens théologiques avec les non-chalcédoniens ont été poussés jusqu'à rendre possible un acte d'union que la célébration d'un concile faciliterait. Il semble même que la situation actuelle achève de donner au concile sa véritable nécessité. Les grands conciles œcuméniques ne se sont pas réunis, on le sait, comme des entreprises de congratulation mutuelle, mais dans des situations tragiques, et pour répondre à des menaces précises qui compromettaient tel ou tel aspect de la vérité. Or aujourd'hui, c'est la Vérité tout entière qui est compromise, dans son contenu comme dans son réceptacle ecclésial. D'une part, en Occident et jusque dans le christianisme occidental, le sens même du christianisme est radicalement mis en cause. Or la pensée occidentale devient une pensée planétaire dont il serait vain d'espérer que l'Orthodoxie restera sauve si elle ne prend pas une vivante conscience de son message. D'autre

part la menace de dislocation qui pèse aujourd'hui sur l'Eglise orthodoxe tend à lui interdire cette prise de conscience.

Le but du concile est donc clair: il s'agit de formuler d'une manière brève et synthétique, avec force et simplicité, *ce qui unit les orthodoxes* et, par là-même, constitue l'essence du christianisme, la signification du christianisme *hic et nunc* pour le salut du monde. Et non seulement formuler mais aider à vivre: la vocation du concile apparaît donc fondamentalement apostolique et pastorale.

III. POUR UN CONCILE APOSTOLIQUE ET PASTORAL.

Le concile doit tenter de répondre à deux questions:

- Qu'est-ce que le christianisme aujourd'hui?
- Comment le vivre dans l'Eglise?

soit : une question essentiellement apostolique et une question essentiellement pastorale.

a) *Qu'est-ce que le christianisme aujourd'hui ?*

Il importe, répétons-le, de faire prendre conscience aux orthodoxes de ce qui les unit et qui donc, d'une part, peut guérir ou relativiser leurs querelles, d'autre part constitue leur témoignage majeur pour l'humanité d'aujourd'hui.

Il ne s'agit pas d'élaborer une confession de foi, nécessairement discursive et analytique, mais de laisser monter des entrailles de l'Eglise, devant le vide spirituel, les recherches tâtonnantes et les contre-façons lucifériennes où se débat l'homme d'aujourd'hui un grand cri de foi et de joie, cette grande expérience de l'Amour plus fort que la mort, que les martyrs ont scellée de leur sang et les saints de leur transfiguration. Il s'agit de célébrer le Dieu «au-delà de Dieu» qui se laisse assassiner pour ressusciter ses assassins, il s'agit de clamer le témoignage de la Résurrection qui nous ressuscite, de l'Esprit qui nous vivifie, de la Trinité comme source de tout amour et de toute existence personnelle. Il s'agit de montrer l'Eglise, à travers toute sa misère, comme le lieu où la puissance de la Résurrection nous est communiquée, où nous sommes appelés à vivre dans la communion trinitaire, où nous pouvons trouver dans cette communion, par la grâce de l'Esprit saint, notre vocation proprement personnelle et notre liberté créatrice.

Il faut élaborer un texte bref, humble et immense à la fois, pour rappeler à l'homme d'aujourd'hui *Qui* est Dieu, et que Dieu s'est fait homme pour que l'homme puisse devenir Dieu.

Je pense ici aux déclarations théologiques communes élaborées ces dernières années lors des rencontres entre orthodoxes chalcédoniens et non-chalcédoniens; à certains messages récents du patriarche Athénagoras 1er, notamment ceux de Noël 1970 et Pâques 1971; à certaines brèves définitions de la conception orthodoxe du monde données par le P. Staniloæ en 1969 lors de son séjour en Angleterre et publiés dans *Sobornost*; à certains passages de Paul Evdokimov sur «les Ages de la vie spirituelle», ou du traité de Mgr Ignace Hazim sur «L'homme d'aujourd'hui et la Résurrection» — et l'on pourrait multiplier les exemples...

Les traditionalistes devraient retrouver dans ce texte l'écho des grandes définitions patristiques, de la haute ascèse hésychaste. Mais ils devraient renoncer à penser contre: le sens de la «nouvelle époque» n'est pas de bâtir des murailles, mais de diffuser la lumière.

Les modernistes devraient de leur côté retrouver dans ce texte leur exigence de novation, leur ouverture aux angoisses et aux recherches de l'homme d'aujourd'hui, de l'homme planétaire. Mais ils devraient aussi comprendre que seule la Tradition est créatrice, et que l'Esprit de prophétie repose sur le Corps sacramentel, ecclésial et hiérarchique du Ressuscité.

La préparation de ce texte, dans la période préconciliaire, permettrait de préciser une pédagogie de la foi dont le peuple orthodoxe, surtout les jeunes, a le plus grand besoin aujourd'hui, et sur laquelle, réciproquement, il est en mesure de fournir — les jeunes, mais aussi les autres, mais surtout peut-être les femmes, plus sobres, plus réalistes, moins lyriques ou cérébrales que les hommes — des suggestions qui pourraient être fort éclairantes pour les évêques et les «théologiens» de métier.

b) Comment vivre le christianisme dans l'Eglise?

Nous avons dû l'avouer, l'Orthodoxie souffre aujourd'hui de schizophrénie et de verbalisme, dus à l'écart grandissant entre la théologie et la sociologie de l'Eglise. Un effort de franchise et de réalisme est indispensable pour permettre aux fidèles de mieux vivre, à la fois ensemble et personnellement, le mystère de leur Eglise.

Ici surgissent des problèmes étroitement liés:

1. *Comment faire de la paroisse, partout où c'est possible, une vivante*

communauté? Bien des problèmes, sur lesquels nous ne sommes guères informés, se posent sans doute dans les paroisses rurales où, lorsque les conditions politiques le permettent, la liturgie devrait devenir ferment de vie, le culte ferment de culture. Mais il faudrait surtout, je crois, poser le problème de la dimension des paroisses et des éparchies dans le cadre des grandes villes (Je ne parle pas ici, bien sûr, des petites communautés de la Dispersion, souvent émouvantes par leur resserrement, leur chaleur humaine, mais dont les problèmes propres vont de ceux du ghetto à ceux de la secte). L'avenir, dans la «mégapolis», la «technopolis», n'appartient-il pas à des communautés paroissiales à mesure humaine, beaucoup plus petites et nombreuses que les paroisses actuelles, de sorte que le partage eucharistique puisse s'y inscrire dans une expérience de la fraternité? Afin que chaque communauté chrétienne, comme dans l'Eglise primitive, soit réellement une *agapè*... D'autre part, que signifie un évêque par ville quand il ne s'agit plus de la *civitas* romaine, ou de la ville de moyenne importance des temps de chrétienté, mais d'agglomérations gigantesques dont chacune, parfois, a la population d'un pays? Si l'on veut que l'évêque ne soit pas un administrateur mais un père —et un père dont on sente la proximité — ne faut-il pas considérer la grande ville contemporaine comme une province métropolitaine plutôt que comme une simple éparchie?

L'effort pour créer des paroisses qui soient de véritables fraternités n'exige-t-il pas aussi de nouveaux modes de recrutement du clergé? Non plus (non plus seulement, en tout cas) la «vocation» et la «mise à part» adolescentes, si contestables au point de vue psychologique, mais la désignation par la communauté d'hommes déjà engagés dans la vie et qui, devenus ministres de petites communautés, n'abandonneraient pas pour autant leur métier... Comment former ces hommes? Ne faudrait-il pas mettre en cause le caractère purement universitaire pris par l'enseignement de la théologie et qui fait de celle-ci une discipline en série avec d'autres alors qu'elle devrait être le déchiffrement de toute l'existence à la lumière de la Résurrection? A côté ou à l'intérieur des établissements d'enseignement actuels, ne faudrait-il pas imaginer des «écoles de la foi» où la théologie serait inséparable de la prière du service, de la connaissance du monde contemporain?

Bien entendu, le concile n'aurait à donner ici que des suggestions pastorales d'ensemble, que chaque Eglise-sœur, à la limite chaque évêque, appliquerait plus ou moins, compte-tenu de la situation locale. Si quelques

expériences, quelques communautés renouvelées pouvaient naître de cet effort, l'avenir ne serait-il pas désencombré?

Il est probable enfin que le problème du recrutement des évêques se trouvera posé ici ou là durant la réflexion préconciliaire. Il y va d'ailleurs de la santé de l'Eglise à notre époque où la situation de chrétienté et la violente réaction eschatologique du monachisme qu'elle avait provoquée disparaissent l'une et l'autre. Aujourd'hui, la tension eschatologique, dans la société «sécularisée» ou agressivement «séculariste», s'inscrit de plus en plus dans le seul événement de la conversion au Ressuscité et de l'adhésion à son Eglise. Il faudrait donc, sur ce point comme sur bien d'autres, prendre en considération la pratique de l'Eglise pré-constantinienne. Mais on n'arrivera à rien si l'on veut maintenir artificiellement, dans la phase de réflexion pré-conciliaire, l'unanimité des Eglises-sœurs: la réflexion doit venir aussi «de la base» (nous y reviendrons) et il faut accepter qu'elle soit multiple, parfois contradictoire...

2. Comment faire de la liturgie une œuvre commune et le centre rayonnant de l'existence toute entière?

La paroisse ne sera vivante que si elle redevient en fait une communauté eucharistique. Un des scandales majeurs de l'Orthodoxie contemporaine est que les théologiens dissertent sur l'«ecclésiologie eucharistique» tandis qu'à la plupart des liturgies personne ne communie (Il y a beaucoup d'exceptions, je le sais; n'empêche que c'est un fait massif). La réflexion préconciliaire et le concile auraient bien mérité de la véritable Tradition si la communion dominicale apparaissait de nouveau au peuple chrétien non pas certes comme obligatoire mais du moins comme normale. Il faudrait susciter sur ce point toute une pédagogie de la foi dans les paroisses mêmes: pour expliquer quel est le lien véritable entre le sacrement de pénitence et celui de l'eucharistie, et aussi ce que signifie la préparation à la communion.

En second lieu il importerait, au moins dans certaines paroisses exemplaires, de retrouver la pratique pré-constantinienne d'une liturgie qui soit moins un spectacle devant le peuple et davantage une action commune, dans la «synergie» du ministère et du sacerdoce universel. Ceci implique la double «désoccultation», spatiale et temporelle, de la célébration, et surtout de l'anaphore: par l'allègement de l'iconostase, et par la prononciation à haute voix de l'anaphore toute entière, notamment de l'épiclesse... C'est en effet un autre des scandales de l'Orthodoxie contemporaine que l'épiclesse soit occultée au point d'être ignorée par le

peuple, tandis que les théologiens développent *in abstracto* une admirable «pneumatologie sacramentaire». Pour que la liturgie devienne action commune, il faut d'abord que le peuple se découvre co-liturge en scellant l'épiclese par son triple *amen*.

D'autres réformes qui sont en réalité des retours à la pratique et au sens originels — semblent aussi s'imposer : ainsi le rétablissement du baiser de paix, le chant par le peuple tout entier non seulement du Credo et du Notre Père mais de larges parties de la liturgie et notamment des répons aux litanies diaconales, peut-être enfin le retour au sens premier, d'offrande collective, de la Grande Entrée. Ici aussi, il faut procéder prudemment, par ébauches, essais, expériences exemplaires.

Si le texte même des liturgies eucharistiques ne pose pas grand problème — encore que la légitimité d'autres rites doive être rappelée —, il faudra bien poser le problème de la langue et conseiller, partout où c'est possible, un passage progressif à la langue aujourd'hui parlée.

En ce qui concerne les offices, un mouvement liturgique orthodoxe devrait être favorisé, à la fois scientifiquement informé et respectueux du mystère. Les heures, dépouillées de la volonté monastique d'une prière comme indéfinie, doivent être ramenées à leur noyau symbolique qui est la sanctification du temps, le rappel des moments majeurs de l'économie du salut à travers le grand jeu du jour et de la nuit. La traduction des heures dans les langues populaires permettrait une certaine re-création par resserrement du texte, mise en valeur des images fondamentales, élimination de certaines allusions à un passé mort. Le rétablissement de lectures régulières de l'Ancien Testament s'impose aussi. Les heures ainsi renouvelées pourraient favoriser l'essor d'un «monachisme intériorisé» : soit par leur usage dans la prière personnelle, soit par la réunion, certains soirs de la semaine, de fidèles qui souhaitent prier ensemble.

Enfin il faudrait envisager, dans certaines paroisses du moins, la reprise d'une création liturgique, non pas contre mais au sein même de la prière traditionnelle : pour que les jeunes, en particulier, aient l'impression que la vie ecclésiale n'est pas à l'écart de la vie, mais transforme la vie même en sacrement.

3. *Comment retrouver le véritable sens des canons?*

L'Orthodoxie connaît aujourd'hui une très profonde crise de sa conscience canonique. Les uns ignorent les canons, ou les méprisent avec

l'orgueil du «civilisé du 20e siècle». Les autres les sacralisent, sans les mieux connaître souvent, et les mettent sur le même pied que la lettre des Pères et des Écritures. Les premiers versent dans un spiritualisme désincarné, les seconds judaïsent.

Il est essentiel que le concile, laissant de côté tout projet de systématiser le droit canon, fasse prendre conscience au peuple chrétien du sens des canons: non pas tabous et interdits relevant d'une dialectique vétéro-testamentaire du pur et de l'impur, mais application aux circonstances changeantes de l'histoire des dogmes fondamentaux du christianisme, ascèse collective (que l'économie adapte aux destins personnels) permettant d'accéder à l'expérience spirituelle de l'Eglise et préservant celle-ci de tout affadissement, thérapeutique de l'homme total — le corps y-compris — par des disciplines de l'Amour.

L'articulation du dogme et de l'histoire une fois clarifiée, il devient possible:—de dégager l'esprit des canons;— d'accepter, le cas échéant, que la forme où cet esprit s'est exprimé, après avoir rendu son service dans un certain contexte historique, soit maintenant périmée; — de chercher par conséquent des formes nouvelles, par souci de fidélité à l'esprit des canons.

Deux domaines surtout, me semble-t-il, exigeraient sans tarder un tel effort de ré-expression:

—*celui des jeûnes et abstinecnes*, dont les dispositions, d'origine monastique, ne sont guère applicables dans la civilisation urbaine et technique, hors de l'unanimité — qui porte et contraint à la fois — des sociétés traditionnelles. Il faudrait dégager le sens profond, trop souvent oublié, de ces dispositions, et le ré-exprimer dans des disciplines psychosomatiques indispensables à l'homme d'aujourd'hui, qu'il cherche souvent dans le «yoga» ou dans le «zen» et qu'il lui faut apprendre à mettre au service de l'Évangile, c'est-à-dire du difficile amour de Dieu et du prochain...

—*celui de la vie sexuelle en général et de la condition féminine en particulier*, qui a particulièrement souffert d'un certain totalitarisme monastique, haine de la vie plutôt que sa transfiguration. Les interdits du Lévitique ont été ainsi majorés au détriment des grands textes «nuptiaux» de la Genèse, si vigoureusement repris dans le Nouveau Testament. Non que le sens de ces interdits ne puisse être expliqué: ils montrent que la naissance «naturelle» est en réalité une naissance pour la mort, et que la fécondité même a partie liée avec celle-ci. Mais il importe surtout

aujourd'hui d'affirmer la possibilité et le sens de l'amour humain. Et de laisser à la libre responsabilité des époux, éclairée par la vie de l'Eglise et par les conseils d'un père spirituel, le problème de la «régulation des naissances». Assez d'hypocrisie.

4. *Comment favoriser la renaissance de la spiritualité personnelle?*

Comme au 14e siècle ou autour de 1800, une relation de réciprocité et d'intensification mutuelle doit s'établir entre le renouveau eucharistique et celui de la prière personnelle.

La vocation monastique est plus que jamais indispensable, et le concile doit le proclamer. Pourtant le monachisme orthodoxe ne surmontera la crise de ses formes traditionnelles — liées à une société rurale de chrétienté — que s'il renonce à disqualifier globalement et sommairement le monde contemporain mais établit avec lui des liens — et des tensions — d'un type nouveau.

Un vide non seulement géographique mais psychologique, voire spirituel, s'est creusé entre le monachisme traditionnel et l'ensemble du peuple chrétien. Pour combler le vide géographique, il serait souhaitable qu'outre les communautés rurales, mais en liaison étroite avec elles, de petites «fraternités» s'établissent dans la «technopolis», au cœur de la «foule solitaire». Pour combler le vide psychologique ou spirituel, beaucoup plus grave, il faut comprendre que l'ascèse traditionnelle, en prise directe sur le type anthropologique issu des vieilles sociétés rurales, «tourne à vide» par rapport au type anthropologique issu de la civilisation urbaine et technique. *De nouveaux soubassements* doivent être construits, de désintoxication, de pacification, d'approfondissement dans l'existence, d'ouverture reconnaissante aux êtres et aux choses. La spiritualité traditionnelle, en tant que spiritualité de transfiguration, est d'ailleurs riche d'indications dans ce sens. Les peuples orthodoxes, d'autre part, semblent avoir gardé un sens de la *grâce d'être* qui se manifeste souvent, dans l'art par exemple, ou dans certaines attitudes fondamentales, devant la vie, hors des limites apparentes de l'Eglise, mais que l'Eglise a désormais vocation d'élucider et de féconder. Le développement d'une spiritualité nuptiale et aussi d'une spiritualité de la culture, d'un style de vie royal, sacerdotal et prophétique, doit prendre place dans cette élaboration. Ainsi la grande tradition hésychaste, vers laquelle on s'élèverait progressivement par des degrés correspondants aux divers «âges spirituels», retrouverait sa place, qui est la première, et toute sa fécondité.

Par ailleurs il faut tenir compte du grand effort en cours depuis un demi-siècle pour élucider, réadapter et diffuser dans le peuple chrétien la « prière de Jésus ». Cet effort a été, et reste, très important dans la Dispersion orthodoxe en Europe occidentale. On découvrira un jour toute sa portée œcuménique.

Dans ces conditions, l'Orthodoxie, se préparant au concile, pourrait encourager deux grandes initiatives. D'une part l'élaboration et la publication en plusieurs langues d'une *nouvelle Philocalie*, prenant pour point de départ la *Philocalie* roumaine dont la publication avait commencé après la seconde guerre mondiale, mais enrichie de textes du 19e et du 20e siècles, et faisant une grande place : à l'expérience du martyre vécue en ce siècle par plusieurs Eglises orthodoxes ; à l'effort de réadaptation de la prière de Jésus auquel je faisais allusion plus haut ; à la spiritualité des « soubassements » que j'évoquais aussi tout-à-l'heure et qui s'exprime parfois dans des textes littéraires et philosophiques apparemment extérieurs à l'Orthodoxie, mais dont il appartient à celle-ci de décoder les implications spirituelles.

L'autre initiative pourrait être l'ouverture discrète d'« écoles de prière » où d'authentiques spirituels accepteraient — comme un sacrifice et comme un service — d'enseigner à des laïcs épris de vie profonde et voués, tout en restant dans le siècle, à un certain « monachisme intériorisé », les rudiments de l'ascèse et de la prière orthodoxe. Tentative indispensable au moment où tant de chrétiens et, parmi les jeunes, tant de chercheurs d'absolu, se tournent vers les spiritualités impersonnelles de l'Asie. Un lien étroit existerait entre « écoles de la prière », « écoles de la foi » et monachisme renouvelé essaimant jusqu'au cœur des grandes cités...

Dans tous ces domaines, le concile doit dire. Mais il importe aussi qu'il fasse, dans les perspectives d'une action précise, concrète, concentrée sur un ou deux points.

IV. POUR UN CONCILE REALISATEUR SUR DES POINTS PRECIS.

Le concile devrait s'attacher à résoudre deux grands problèmes dont la solution ne peut plus tarder, l'un intérieur à l'Orthodoxie, celui de la *Diaspora*, l'autre concernant les rapports entre orthodoxes chalcédoniens et non-chalcédoniens.

a) *L'organisation de la Diaspora.*

La *Diaspora*, où tout particulièrement l'Orthodoxie est appelée à prendre conscience d'elle-même pour le partage œcuménique, est en train de devenir, de la manière la plus scandaleuse, un enjeu, un champ de bataille, le lieu où s'inscrivent avec une acuité particulière les lignes de fracture que j'ai décrites en commençant.

C'est pourquoi l'organisation de la *Diaspora* semble aujourd'hui à la fois indispensable et impossible. Elle pose sans ambage, en particulier, le problème des structures universelles de l'Eglise, sur lequel, nous le savons, s'opposent la Seconde et la Troisième Rome.

Pour faire sauter ce verrou, quelques principes fondamentaux devraient être admis par l'ensemble des Eglises orthodoxes durant la période pré-conciliaire :

1. *La solution définitive du problème de la Dispersion ne peut être que conciliaire.* Tout ergotage canonique, ici, ne peut que masquer des arrière-pensées, car la Dispersion est un phénomène historique radicalement nouveau, sans précédent canonique, et ce problème intéresse toutes les Eglises orthodoxes et ne peut trouver une solution pacifique que par leur accord. L'affaire américaine prouve à suffisance que la grande majorité des Eglises-sœurs partage ce point de vue. Le patriarcat de Moscou a eu le mérite de donner un coup d'accélérateur à l'histoire, il a posé le problème d'une manière irrécusable malgré toutes les inerties, mais, à lui seul, il ne peut le résoudre. La solution viendra d'une collaboration pré-conciliaire et conciliaire en Amérique même et dans l'ensemble de l'Orthodoxie.

2. *Il importe donc que toute décision unilatérale prise par une Eglise autocéphale et concernant la Dispersion soit clairement posée comme provisoire et que, durant la réflexion pré-conciliaire, tout le monde parle avec tout le monde.* La nouvelle Eglise américaine semble déjà s'affirmer moins comme autocéphale établie que comme appel à l'autocéphalie, appel inséparable d'un dialogue avec les autres communautés orthodoxes d'Amérique, dans le cadre des structures universelles de l'Eglise. En Europe occidentale, le fait que le Trône Œcuménique ait pris sous sa protection canonique, à titre provisoire, l'archevêché multinational d'origine russe, ne devrait nullement empêcher celui-ci, à cause même de ses origines, d'ouvrir un dialogue amical avec le Patriarcat de Moscou. Et ainsi de suite... Si personne ne peut prétendre imposer sa solution puis-

que la solution sera conciliaire, la peur, la volonté de puissance et autres démons lâcheront prise, et l'on essaiera peut-être de la confiance.

3. *Pas de solution du problème de la Dispersion sans donner la parole à la Dispersion elle-même.* Durant la phase de préparation du concile, tous les membres de la *Diaspora*, quelle que soit leur situation juridictionnelle, devraient recevoir des Eglises-sœurs et du Trône Œcuménique non seulement le droit mais le devoir de s'exprimer, de se rencontrer, de chercher ensemble. Oserais-je l'écrire? Non seulement le droit mais le devoir de communier ensemble. La phase pré-conciliaire devrait être marquée dans la Dispersion par un *armistice juridictionnel généralisé*. De sorte que les difficultés, les tensions, les oppositions, mêmes, sans être niées, soient situées à l'intérieur de l'Eglise. Si nous croyons aux Béatitudes, nous savons que le pardon des offenses est spirituellement plus efficace que les anathèmes.

Quoi qu'il en soit, la préparation du concile doit accélérer *de facto*, dans la *Diaspora*, la multiplication des phénomènes de rencontre, de convergence et de coopération, par dessus des lignes de fracture qui perdent passablement de leur importance dans les régions où n'existent pas de communautés suffisamment nombreuses et où les jeunes se découvrent avant tout chrétiens et chrétiens orthodoxes. Ces initiatives, dans la mesure où elles viennent du peuple chrétien, ne doivent jamais s'isoler des évêques, mais coopérer avec eux pour qu'eux-mêmes coopèrent entre eux.

4. *En cas de crise particulièrement aiguë dans une région donnée, les Eglises qui sont moins directement impliquées dans le conflit devraient prendre l'initiative, toujours dans la perspective pré-conciliaire, de missions d'étude et de conciliation.* Je pense, par exemple, pour l'affaire américaine où s'affrontent l'Orthodoxie slave et l'Orthodoxie hellénique, au Patriarcat d'Antioche et à l'Eglise roumaine.

5. *Toute organisation de la Dispersion en Europe occidentale, c'est-à-dire sur le territoire du Patriarcat de Rome, devrait tenir compte de la situation d'attente et de convergence œcuméniques.* Il ne s'agit pas, en effet, de créer un uniatisme orthodoxe, mais de trouver les formes humbles et ouvertes qui permettent à l'Orthodoxie de jouer son rôle de ferment (ou d'écharde dans la chair!) au service de l'Eglise indivise. L'Amérique, par contre, est ecclésiologiquement à tout le monde...

Une telle préparation permettrait sans doute au concile de donner à la *Diaspora* une organisation à la fois coordonnée et diversifiée où chacun trouverait sa place.

b) L'Union avec les Eglises non-chalcédoniennes.

Quatre rencontres entre théologiens chalcédoniens et non-chalcédoniens ont été de plus en plus positives et responsables. Elles ont mis à jour le roc commun d'une vision apostolique et patristique s'exprimant dans d'identiques structures d'Eglise. Elles ont montré que les non-chalcédoniens, à travers des formulations différentes, ont surmonté de leur côté le monophysisme, tandis que les chalcédoniens ont assumé la grande intuition alexandrine de la déification réelle de l'homme, sans négliger pour autant la pleine liberté de celui-ci. Il paraît donc de la plus haute importance d'inclure dans la préparation du concile l'étude des voies et moyens d'une *constatation d'union* que le concile lui-même consacrerait.

Pour préserver sa transcendance par rapport à l'Orient comme à l'Occident, l'Orthodoxie devrait simultanément, dans cette phase pré-conciliaire, établir enfin un dialogue théologique sur le fond avec l'Eglise catholique, en mettant pour le moment entre parenthèses le problème d'une ouverture de communion ou d'une certaine «inter-communion», problème qui, on l'a vu après la décision solitaire de l'Eglise russe en décembre 1969, ne peut que diviser les orthodoxes et les ramener aux polémiques du passé, quand leur devoir est d'œuvrer à un approfondissement commun avec ceux des catholiques qui ont à la fois le sens du mystère et celui de la liberté.

Constatation d'union avec l'Orient non-chalcédonien; dialogue sur le fond avec l'Occident chrétien (car le dialogue avec Rome n'exclut personne): ainsi le sens historique et existentiel de l'Occident et le sens contemplatif et ontologique de l'Orient continueraient de s'équilibrer dans la conscience orthodoxe comme témoin de l'Eglise indivise.

Réalisée par le concile, l'union entre chalcédoniens et non-chalcédoniens serait la mise en pratique éclatante d'un œcuménisme proprement orthodoxe: qui n'identifie pas la Vérité à des formules, qui ne la relativise pas non plus, mais s'enracine dans l'expérience ecclésiale de la Vie.

V. LES PROBLEMES QUI DIVISENT.

Il ne s'agit ni de les ignorer — car tout le monde les connaît — ni de polémiquer à leur propos, ce qui paralyserait le dynamisme pré-conciliaire. Il faudrait avoir le courage, chemin faisant, pendant la pé-

riode de réflexion qui précédera le concile, de clarifier patiemment les positions des uns et des autres, sans vouloir conclure prématurément. Même le concile ne pourra pas conclure, et ne se réunira pas pour cela. Mais on y verra plus clair et, si l'on a pris conscience de certains fondements théologiques et spirituels, si l'on s'est efforcé d'écouter et de respecter l'autre, de découvrir son vrai visage au lieu d'en rester à l'idée qu'on se faisait de lui, alors la solution viendra quand Dieu le voudra et de la manière qui lui plaira : il s'agit en somme d'appliquer entre orthodoxes, sur les problèmes qui nous divisent, les méthodes qui ont fait leurs preuves entre chrétiens dans le dialogue œcuménique. La chose devrait être d'autant plus facile que les orthodoxes ont entre eux la pleine unité de la foi et des sacrements!

Les problèmes qui divisent semblent relever de deux domaines principaux :

1. Les problèmes politiques.

Les orthodoxes des diverses Eglises vivent dans des sociétés, voire des civilisations différentes, parfois opposées, encore que l'impact de la révolution techno-scientifique leur soit commun, et que le Dieu traditionnel meure aussi en Orient... Malgré cette diversité, il est probable que les orthodoxes pourront se mettre d'accord sur un certain nombre de principes *méta-politiques* : l'Eglise dans le monde, mais non de « ce monde », ou encore : l'Eglise monde en voie de transfiguration, mais par la Croix ; la tension eschatologique et le refus des idoles, *Kyrios Christos* et non *Kyrios Kaisar* (César a beaucoup de noms à l'Ouest comme à l'Est) ; l'Eglise comme force « impuissante » (selon les critères de ce monde) de bénédiction et de sanctification, son lien étroit avec les différents peuples, sa responsabilité spirituelle pour chacun d'eux, la force secrète de l'eucharistie et des « hommes eucharistiques », de sorte que les chrétiens soient « de sel de la terre » et « l'âme du monde » ; la communion ecclésiale, une et diverse à l'image de l'Uni-Trinité, comme fondement, ferment et plénitude de l'exigence de communion qui tenaille aujourd'hui les hommes ; l'absence de « théologie de la propriété », la sacrement du frère, du pauvre, comme complément indispensable de l'eucharistie, le message de justice et de libération sociales des prophètes d'Israël et des Pères grecs et latins ; le sens des valeurs d'ascèse et de gratuité ; la guérison de la névrose politique par l'amour actif préconisé par l'Évangile.

Pour le reste, chaque Eglise a son expérience propre, que les autres doivent écouter avec respect. Que les positions divergentes soient donc exposées en toute honnêteté, et que, si l'on ne peut approuver, on s'abstienne de juger. Que l'on s'abstienne aussi de toute synthèse artificielle. On comprendra vite que le triomphalisme comme l'accusation ne peuvent convaincre. L'Eglise est crucifiée dans l'histoire, non pour disqualifier l'histoire, mais pour la faire passer dans le Royaume par la grâce de la croix et des hommes crucifiés, de leurs existences données, sacrificielles.

2. Les structures de l'Eglise universelle.

Dans ce domaine tout particulièrement, la «relance» du concile devrait signifier un «cessez-le-feu» des polémiques. La période de réflexion pré-conciliaire, en effet, devrait surtout permettre un calme exposé des positions en présence, pour dégager les nœuds du problème et situer les véritables oppositions.

Ce qui me paraît plus encore s'imposer, c'est une étude méthodique, proprement scientifique (au sens d'un questionnement sans arrière-pensée) des données théologiques, canoniques et historiques, souvent encore si confuses. Il est essentiel, non seulement pour les relations inter-orthodoxes, mais aussi pour les relations entre Orthodoxie et Catholicisme, de savoir, par exemple, comment l'unité et l'universalité de l'Eglise se sont exprimées durant le premier millénaire, et notamment dans les derniers conciles œcuméniques où s'est justement opérée une véritable prise de conscience de l'œcuménicité ecclésiale. Il serait essentiel aussi de savoir comment cette unité et cette universalité se sont exprimées pendant la période byzantine et les premiers siècles modernes, avant le mouvement des nationalités. Il faut avouer en effet que le sens de l'Eglise universelle et de ses structures s'est singulièrement émoussé dans l'Orthodoxie contemporaine, soit par blocage de l'Orthodoxie et de la nationalité, soit par confusion de l'autocéphalie et de l'indépendance, soit par développement unilatéral de l'«ecclésiologie eucharistique». La polémique anti-romaine puis les querelles inter-orthodoxes contemporaines, l'immobilisme apeuré des uns et le «cynisme de la vie» des autres ont interdit un recours serein à la Tradition. Dans aucun autre domaine peut-être, un certain esprit an-historique du monde orthodoxe n'a fait autant de ravages. Par un juridisme bien plus sordide que celui, si sou-

vent dénoncé, de Rome, on s'envoie des canons à la tête sans se demander ce qu'ils signifient, on masque de dispositions prétendument traditionnelles des situations en réalité nouvelles. Les orthodoxes, ici, ont beaucoup à apprendre de leur Tradition pour peu qu'ils se mettent honnêtement à son écoute, non pour se justifier mais pour affronter selon son esprit d'incontestables nouveautés. Il ne faut rien attendre de plus, rien de moins non plus, de la préparation du concile qu'une étude sérieuse de ces problèmes, dans la perspective du nouvel œcuménisme inter-orthodoxe!

VI. POUR DE NOUVELLES METHODES DE PREPARATION

Jusqu'à présent, la préparation du concile a donc souffert en premier lieu de la multiplicité et de la juxtaposition des thèmes envisagés, de sorte qu'au rythme actuel leur examen durerait des dizaines d'années et que la conscience de l'Eglise finirait par s'endormir sous un édredon de papcrasses. D'où la nécessité de revoir *l'agenda*, et de se concentrer sur un programme précis, limité, entraînant, du type p. ex. de celui que nous venons d'indiquer. Mais la préparation du concile a souffert d'un autre mal, beaucoup plus grave car il n'est pas seulement d'ordre pratique mais ecclésiologique: tout est resté en effet entre les mains des «appareils» d'Eglise, c'est-à-dire de prélats dont personne ne met en cause la bonne volonté, mais dont personne ne peut ignorer non plus les nécessaires préoccupations «diplomatiques». Le nombre de théologiens qui participent d'une manière régulière aux travaux de la Commission préparatoire est incroyablement restreint. Quant aux laïcs engagés dans le siècle, mais passionnément attachés à l'Eglise et préoccupés de son avenir, personne n'a songé à faire appel à eux. Pendant ce temps, nous célébrons la «sobornost» et dénonçons le cléricalisme romain. Pendant ce temps aussi s'aggrave, dans le peuple chrétien, le malaise déjà provoqué par la politique œcuménique des mêmes «appareils» d'Eglise, politique jamais expliquée aux fidèles: combien de ceux-ci savent que leur Eglise appartient au Conseil Œcuménique des Eglises, ce qu'elle y fait et ce que cela signifie?

Le plus grave serait que ces membres de l'«appareil» utilisent les études et réunions rendues nécessaires par la préparation du concile pour prendre dès maintenant des décisions concernant tel aspect de l'organisation, de la vie ou de la discipline de l'Eglise. On serait alors en

présence d'un véritable *abus de pouvoir* car aucune décision valable ne peut être prise que par le concile lui-même ou par des réunions préalables de type conciliaire, c'est-à-dire où le plérôme de l'Eglise soit représenté.

La réflexion pré-conciliaire ne pourra éviter l'extension d'un schisme du type «vieux croyant», elle ne pourra surmonter certaines tentations cléricales d'abus de pouvoir, elle ne pourra en somme devenir véritablement féconde qu'en s'associant largement le Peuple de Dieu.

Il faut non seulement provoquer une circulation réelle de l'information mais se mettre à l'écoute de ce Peuple. Sur un programme bref et dynamique, des mises au point, une présentation des problèmes, des questionnaires et thèmes de réflexion doivent être établis non seulement par des évêques mais, en étroite collaboration avec eux, par des théologiens et laïcs responsables, pour être largement diffusés, non seulement au niveau des éparchies et des Ecoles de théologie, mais dans l'opinion la plus large, dans les mouvements de jeunesse, dans l'*intelligentzia* orthodoxe, en définitive, dans les paroisses. La presse orthodoxe, depuis les grandes revues de théologie jusqu'aux plus humbles bulletins paroissiaux, devrait ouvrir des chroniques régulières à ces échanges. Partout où c'est possible, un «*livre du Concile*» serait solennellement ouvert dans chaque paroisse, avec toute liberté pour les fidèles d'y consigner leurs suggestions, leurs critiques, leurs questions. Car les problèmes très concrets de pédagogie de la foi et de pastorale sur lesquels se concentrerait la préparation du concile ne manqueraient pas d'éveiller «l'instinct d'orthodoxie» du Peuple de Dieu.

Simultanément, dans cette phase de réflexion préconciliaire, il faut tenter de «dé-provincialiser» la vie orthodoxe, en faisant circuler les informations concernant le concile d'une région à l'autre, d'une Eglise-soeur dans une autre.

Tout un ensemble de réunions préparatoires s'organiseraient ainsi où, autour des évêques, prêtres, moines, théologiens et laïcs responsables seraient toujours représentés. Des rassemblements multiformes pourraient se réaliser, soit régionaux, soit réunissant systématiquement des orthodoxes appartenant à des Eglises éloignées, soit à l'échelle pan-orthodoxe: par l'invitation de représentants d'Eglises-soeurs aux synodes régionaux ou aux assemblées de clercs et de laïcs, là où elles existent, par des rencontres de théologiens, par des réunions de prêtres affrontés à des difficultés pastorales analogues, par des congrès de

jeunesse organisés, par exemple, par *Syndesmos* (qui invite, on le sait, des étudiants en théologie lorsque, dans une Eglise, les mouvements de jeunesse n'existent pas), par des pèlerinages vers les hauts lieux de l'Orthodoxie, notamment vers ses grands foyers monastiques... La création récente, à Athènes, d'un *Centre inter-orthodoxe*, constituée, dans la perspective pré-conciliaire, une initiative exemplaire.

Simultanément, la préparation du concile devrait être une préparation de prière. Il serait important que certaines communautés monastiques s'y consacrent, que les fidèles y pensent dans leur prière personnelle ou familiale, qu'une demande dans ce sens soit introduite dans chaque célébration eucharistique durant laquelle aussi on pourrait peut-être mentionner, pour donner aux fidèles la conscience de leur appartenance à l'Eglise universelle, non seulement le primat de l'auto-céphalie et l'évêque du lieu, mais le patriarche œcuménique et tous les patriarches orthodoxes. Tant d'autres suggestions sont possibles! Les fidèles les trouveront eux-mêmes pour peu qu'on les y invite...

En somme, tout ce que les théologiens orthodoxes ont l'habitude d'écrire sur les phénomènes de «reception» doit se retrouver dans ces phénomènes de préparation: la synergie de l'épiscopat et du peuple, l'interaction des ministères et des charismes, la mise en mouvement de la communion ecclésiale, «verticalement», dans les deux sens, entre épiscopat, clergé et fidèles, «horizontalement», dans tous les sens, entre les différentes Eglises.

Alors on s'apercevra que la préparation du concile est aussi importante que le concile lui-même.

Alors craintes et préventions n'auront plus de raison d'être: car ou bien la vie germera et le concile en sera le fruit, ou bien la préparation échouera et le concile n'aura pas lieu.

* * *

Si nous avons laissé passer le *Kairos* d'une certaine plénitude, l'angoisse actuelle, par la grâce de la croix, peut devenir un autre *Kairos*. Le saisir, c'est s'apercevoir que les pesanteurs historiques elles-mêmes ne sont pas une fatalité. S'il s'agit de chanter la gloire de Dieu et la gloire de l'homme sanctifié, s'il s'agit de rappeler les mystères du salut et de leur éveiller les hommes, alors les cassures que nous décrivions au début se relativisent. L'enfer n'est rien devant la joie de la Résurrection, disait saint Isaac le Syrien. Que pèsera le dérisoire enfer de nos divisions quand il faudra trouver des mots très anciens et très nouveaux

pour dire aux hommes d'aujourd'hui que le Christ est ressuscité — pour faire d'eux des vivants, à-jamais? Si les Eglises de l'Est savent qu'elles seront écoutées lorsque'elles diront tout ce qu'il leur faut dire, et tout ce qu'elles ont à dire, dans le domaine politique, pourquoi n'auraient-elles pas recours à leurs meilleurs théologiens, ou spirituels, même peu conformistes, quand il s'agira de ces réalités qui, pour les puissants de ce monde, ne valent guère que trente deniers? Le conflit de la Seconde et de la Troisième Rome ne peut-il être surmonté par la médiation d'Eglises plus humbles, mais riches de labeurs et de promesses, qu'il s'agisse de l'Europe du Sud-Est, du monde hellénique, de l'Orient arabe ou de la Dispersion, Eglises qui, refusant tout «papisme» et vénérant profondément l'Eglise russe, savent aussi ce qu'elles doivent à Athénagoras 1er et quel a été son mérite dans le rassemblement de l'Orthodoxie? Et ne pourrait-on demander à nos «vieux croyants» de cesser un instant de maudire pour s'expliquer (c'est la demande même que vient de présenter aux moines de l'Athos le jeune higoumène de Stavronikita), d'écouter ensuite les explications des autres et peut-être, en définitive, de participer à la construction de la maison pour y mettre le meilleur d'eux-mêmes?

Le moment n'est-il pas venu, pour restaurer les collaborations qui s'imposent, de s'adresser au nouveau patriarche de Moscou, homme de silence et de prière qui sait que le poids de son Eglise n'est pas celui de l'orgueil mais d'une douloureuse fidélité? Le moment n'est-il pas venu de renforcer décisivement le Secrétariat du concile pour lui permettre d'éveiller l'attention du Peuple de Dieu? Le moment n'est-il pas venu que le patriarche Athénagoras Ier, le seul qui puisse le faire, lance un appel solennel à la jeunesse orthodoxe du monde entier pour qu'elle se mobilise pour le concile?

Car rien ne se fera si chacun ne se découvre responsable. Rien ne se fera sans l'affirmation créatrice, autour de ses évêques, d'un peuple théophore. L'appel lancé par le patriarche œcuménique lors de ses visites aux Eglises-sœurs doit se répercuter maintenant dans les profondeurs de l'Eglise. Même un homme quelconque, comme le signataire de ces lignes, a le devoir de le répercuter. Aujourd'hui l'appel s'adresse avant tout aux laïcs, tous appelés à devenir théologiens, l'appel s'adresse aux théologiens de métier ou d'existence, aux hommes et aux femmes responsables du témoignage et de la transmission de la foi, aux jeunes, à tous ceux qui sont jeunes selon l'Esprit. Car vous aussi vous êtes l'Eglise, ce concile convoqué en permanence par le Seigneur.

Η Α΄ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΣΥΓΚΛΗΣΙΝ, ΤΗΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Υ π ό

ΒΑΣΙΛΙΟΥ ΙΩ. ΦΕΙΔΑ, δ. Θ.

Τακτ. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἡ ἀπόφασις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νά προετοιμάσῃ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου προεκάλεσε μὲν ποικίλας κρίσεις, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε ἀπετέλεσε σπουδαιότατον ἐρέθισμα διὰ τὴν στροφὴν τῆς θεολογούσης σκέψεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως εἰς τὰς πηγὰς τῆς ὀρθοδόξου συνοδικῆς παραδόσεως. Τὰ προβλήματα διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔχουν ἤδη ἐν πολλοῖς ἐπισημανθῆ τόσον εἰς τὰς εἰδικῶς συγκληθείσας θεολογικὰς συσκέψεις, ὅσον καὶ εἰς σχετικὰς πραγματείας, διό καὶ δὲν προτιθέμεθα νά ἐπαναλάβωμεν αὐτὰ ἐν τῇ μετὰ χεῖρας μελέτῃ. Τὰ προβλήματα ταῦτα ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰς νῦν διαμορφωθείσας ἰδιαζούσας πολιτικο-ἐκκλησιαστικὰς συνθήκας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ θέτουν ὀξὺ τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ἀναγκαιότητος συγκλήσεως ὑπὸ τὰς παρούσας δυσμενεῖς προϋποθέσεις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ πλῆθος ἄλλο ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια συνδέονται ὄχι μόνον πρὸς τὰς δυσμενεῖς ἐξωτερικὰς πολιτικο-ἐκκλησιαστικὰς συνθήκας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τρόπον συγκλήσεως, συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τῆς προετοιμαζομένης Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐκ διαφόρων κύκλων προεβλήθησαν πολλὰ ἐρωτήματα καὶ ἐδόθησαν ἀντιφατικαὶ ἀπαντήσεις διὰ τῆς προβολῆς ὑποκειμενικῶν κριτηρίων ἢ καὶ μονομερῶν ἐκκλησιαστικῶν τάσεων. Ποῖος δέον νά συγκαλέσῃ τὴν σύνοδον; Ποῖοι δύνανται νά συμμετάσχουν εἰς τὴν σύνοδον; Πρὸς ποίους θά ἀποσταλῇ ἢ πρόσκλησις διὰ τὴν σύνοδον; Ποῖος θά προεδρεύσῃ τῆς συνόδου; Πῶς θά συγκροτηθοῦν αἱ ἀντιπροσωπίαί τῶν διαφόρων αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν; Ποῖοι καὶ πόσοι ἐπίσκοποι δέον νά συμπεριληφθοῦν εἰς τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν αὐτο-

κεφάλων Ἐκκλησιῶν; Ποῖα θέματα δεόν νά συζητηθοῦν εἰς τήν σύνοδον; Ποῖα ἡ σημασία καί ἡ βαρύτης τῶν ληφθησομένων ἀποφάσεων; Ποῖος θά ἐπωμισθῇ τήν εὐθύνην ἐπιβολῆς τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων; Ποῖα ἡ δυνατότης προσκλήσεως εἰς τήν σύνοδον αἵρετικῶν καί σχισματικῶν ἐπισκόπων; Ποῖα ἡ θέσις τῶν πρεσβυτέρων καί τῶν διακόνων εἰς τήν σύνοδον; Ποῖαι αἱ προϋποθέσεις συμμετοχῆς λαϊκῶν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου; κ.ἄ. Τά ἐνδεικτικῶς παρατεθέντα ἐρωτήματα ταῦτα ἀποτελοῦν ἡτιολογημένην ἢ καί ἀπλῶς σκόπιμον προβολήν τῶν ἐνδεχομένως μελλόντων νά ἀντιμετωπισθοῦν προβλημάτων, ἢ λύσις τῶν ὁποίων δεόν βεβαίως νά ἐπιτευχθῇ πρό τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου. Ἡ λύσις ὅμως τῶν πραγματικῶν ἢ καί πλασματικῶν τούτων προβλημάτων δέν εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθῇ διὰ τινος ἀπλῆς καί συμβιβαστικῆς συμφωνίας τῶν διοικητικῶν κεφαλῶν τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐρήμην τῆς μακραίωνος συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Τοιαύτη ἀπέπειρα ὄχι μόνον θά ἀπετέλει αὐτόματον ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδέας συγκλήσεως τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου, ἀλλά καί θά εἰσήγεν ἐνδεχομένως τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς ὀξείας διοικητικὰς ἀντιθέσεις καί διενέξεις ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐνότητος αὐτῆς. Ἡ λύσις πάντων τῶν μελλόντων νά ἀντιμετωπισθοῦν ἢ καί ἀπλῶς νά συζητηθοῦν ἐπὶ πανορθόδοξου βάσεως προβλημάτων δύναται νά προέλθῃ μόνον ἐκ τῆς δημιουργικῆς καί ἀντικειμενικῆς ἀξιοποιήσεως τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς μακραίωνος συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διότι μόνον τότε ἡ λύσις θά ἔχῃ αὐθεντικὸν χαρακτήρα διὰ πάσας τὰς αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀναζήτησις ὅμως τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθοδόξου συνοδικῆς παραδόσεως εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς συντόνου καί ἀντικειμενικῆς μελέτης τῆς ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, διότι ἡ Ἐκκλησία δέν ἀνέπτυξε συστηματικὴν τινα διδασκαλίαν περὶ τῆς φύσεως, τῆς οὐσίας, τοῦ χαρακτήρος, τῆς λειτουργίας καί τῶν μορφῶν αὐτοῦ. Βεβαίως ἡ περὶ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δέν διετυπώθη μὲν θεωρητικῶς, ἐβίωθη ὅμως ὡς θεμελιώδης ἐκκλησιολογικὴ καί ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότης εἰς πάσας τὰς ἱστορικὰς μορφὰς ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐν ταύταις ἀπετυπώθη ἡ ἀνεξίτηλος σφραγὶς τῆς φύσεως καί τῆς οὐσίας τοῦ συνοδικοῦ χαρακτήρος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ συστηματικὴ ἀνασύνθεσις τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος εἶναι

δυσχερεστάτη και προϋποθέτει ένδελεχή μελέτην πασών τών έν χρόνω και χώρω Ιστορικών έκφράσεων τής συνοδικής συνειδήσεως τής Έκκλησίας. Μόνον ούτω θά καταστή δυνατή ή διάκρισις μεταξύ του ουσιώδους έκκλησιολογικού πυρήνος και του έπουσιώδους έκκλησιαστικού Ιστορικού περιβλήματος, μεταξύ τής ουσίας και τής μορφής, του πνεύματος και του τύπου, του διαρκώς αναγκαίου και του καιρικώς έπιβεβλημένου, του έκκλησιολογικώς άμετακινήτου και του έκκλησιαστικώς ένδεδειγμένου, του θείου και του ανθρωπίνου στοιχείου έν τῷ συνοδικῷ θεσμῷ του θεανθρωπίνου οργανισμού τής Έκκλησίας.

Ή μετά χείρας μελέτη άποτελεί τήν άφετηριαν εύρυτέρας προσπαθείας τοιαύτης προσεγγίσεως τής μακραίωνος έν τῇ Έκκλησίᾳ λειτουργίας του συνοδικού συστήματος. Ή προσπάθεια αύτη άναλαμβάνεται έν πλήρει συνειδήσει του γεγονότος ὅτι, παρά τās υπό τινων ύποστηριζόμενας άντιθέτους γνώμας, ὁ συνοδικός θεσμός ούδέποτε ήπράκτησεν έν τῇ Όρθοδόξῳ Έκκλησίᾳ. Ή μή κινητοποιήσις συγκεκριμένων Ιστορικών μορφών του συνοδικού συστήματος κατά τινες περιόδους του Ιστορικού βίου τής Έκκλησίας ούδόλως θεμελιοί τό βεβιασμένον συμπέρασμα περι χαλαρώσεως τής συνοδικής συνειδήσεως τής Όρθοδόξου Έκκλησίας, διότι αύτη έχρησιμοποίησε κατά έποχάς ποικίλα ὄργανα έκφράσεως του συνοδικού χαρακτηρισ αὐτῆς αναλόγως τών έκάστοτε άντιμετωπιζόμενων έκκλησιαστικῶν προβλημάτων.

Ή έν Νικαία σύνοδος (325) ύπῆρξεν ή πρώτη Οίκουμενική σύνοδος και έν τῇ έννοίᾳ ταύτῃ άπετέλεσε νέαν μορφήν έκφράσεως του συνοδικού συστήματος τής Έκκλησίας κατά τό πρότυπον τής Άποστολικής συνόδου. Επί τρεῖς περίπου αἰῶνας ή συνοδική συνείδησις τής Έκκλησίας έξεφράσθη διά ποικίλων Ιστορικῶν σχημάτων (τοπικῶν και Μειζόνων συνόδων, εύρείας συνοδικής άλληλογραφίας κ.ά.), ένεκα τών δυσμενῶν έξωτερικῶν συνθηκῶν, άλλ' ή έκκλησιολογική δυνατότης συγκλήσεως και Οίκουμενικής συνόδου ούδέποτε ύπῆρξε ξένη διά τήν Έκκλησίαν τῶν πρώτων αἰώνων. Ή υπό παντός επισκόπου συνειδητή βίωσις τής ανάγκης έπικοινωνίας και κοινωνίας μετά τῶν «ά π α ν τ α χ ο ύ» τής Οίκουμένης επισκόπων κατά τήν άντιμετώπισιν σοβαροῦ τινος έκκλησιαστικού ζητήματος άπετέλει σαφή έκφρασιν τής συνειδητῆς αναζητήσεως τής έξωτερικῆς δυνατότητος διά τήν σύγκλησιν Οίκουμενικής τινος συνόδου, διό και ή σύγκλησις τής Α' Οίκουμενικής συνόδου ούδόλως έξέπληξεν ή έπροβλημάτισε τό σῶμα τῶν επισκόπων τής Καθολικῆς Έκκλησίας. Ή Οίκουμενική σύνοδος ύπῆρξε

πάντοτε εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐκκλησιολογικῶς ἀναντίρρητος προοπτικὴ αὐθεντικῆς ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως καὶ ὡς τοιαύτη διεφυλάχθη ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον.

Ἐν τούτοις τὰ περὶ τὴν σύγκλησιν, συγκρότησιν καὶ λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ διεκανονίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ καιροῦς ἀναλόγως τῶν ὑφισταμένων ἐξωτερικῶν πολιτικο-εκκλησιαστικῶν συνθηκῶν, διὸ καὶ ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν τὴν μελέτην τῶν καθ' ἑκάστην ἐποχὴν ἐφαρμοσθέντων κριτηρίων. Ἡ ἐπὶ τῇ βύσει τῆς ἐμπειρίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου μελέτη τῶν προβλημάτων τούτων ἀποσκοπεῖ ὄχι μόνον εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ τρόπου συγκλήσεως καὶ συγκροτήσεως τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διὰ τῶν κριτηρίων ἐκείνης ἀναζήτησιν θεμελιωδῶν τινῶν ἀρχῶν λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶδει νὰ ἐφαρμοσθοῦν ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ σήμερον ἐν αὐθεντικῇ συναρτήσει πρὸς τὰς διαμορφωθείσας νέας πολιτικο-εκκλησιαστικὰς συνθήκας.

Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος, ὀρθῶς ἀξιολογούμενη, ὑπῆρξε διὰ τὸν Δ' αἰῶνα πράγματι νέα ἐκφρασις τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἡ αὐθεντικὴ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν συνοδικὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ὑπ' οὐδενὸς ἠμφεσβητήθη, διότι κατὰ τὴν σύγκλησιν, τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς ἐφηρμόσθησαν πλήρως τὰ κριτήρια τῆς συνοδικῆς παραδόσεως τοῦ παρελθόντος οὐχὶ ἐν στατικῇ, ἀλλ' ἐν δυναμικῇ ἐννοίᾳ καὶ ἐν στενῇ συναρτήσει πρὸς τὰς διαμορφωθείσας νέας συνθήκας.

Ἡ τοιαύτη ὁμως σπουδαιότης τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διὰ τὴν συνοδικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀξιοποιηθῇ πλήρως καὶ ὀρθῶς, ἔνεκα τῶν περὶ τὴν σύνοδον ταύτην πολλαπλῶν καὶ δυσεπιλύτων ἱστορικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς μὴ ὑπ' αὐτῆς τηρήσεως πρακτικῶν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἐκπλησσοῦσης ἀσαφείας τῶν διασωθεισῶν ἐλαχίστων ἀποσπασματικῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν. Ὁ Ν. Η. Baynes ὀρθῶς παρατήρησεν ὅτι «our accounts of the council are lamentably insufficient; they do but raise problems which are perhaps insoluble. These difficulties are often minimized. There is still room in my judgement for a full critical monograph upon the Council by one who should be both a student of history and of theology»^a. Σήμερον

a. N. H. Baynes, *Constantine the Great and the Christian Church*, 2^a ἐκδ. ὑπὸ H. Chandwick, London 1972, 86 - 87.

θά ἦτο δυνατόν νά ἐπαναληφθῆ ἡ αὐτή παρατήρησις, διό και ἐβεωρήσαμεν χρήσιμον τὴν κριτικὴν και ἱστορικὴν θεώρησιν τῶν περὶ τὰ κυριώτερα προβλήματα τῆς συνόδου μαρτυριῶν τῶν πηγῶν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τὰ πορίσματα τῆς μετὰ χειρᾶς μελέτης θά δυνηθοῦν νά ἀποτελέσουν χρήσιμον μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος περὶ τῆς συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

II. Η ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΤΗΣ Α' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

1. Αἷτια συγκλήσεως τῆς συνόδου.

Κατὰ τὴν ἀείποτε κρατήσασαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἡ κινήσεισις τῶν συγκεκριμένων ἱστορικῶν μορφῶν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος προῦπέθετεν εὐλογὸν τινα αἷτιαν, δι' ἣν και συνεκαλεῖτο τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων πρὸς ἔκφρασιν τοῦ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐλειτούργησε τὸ συνοδικὸν σύστημα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, διότι αἱ κατ' αὐτοὺς συγκληθεῖσαι τοπικαὶ σύνοδοι ἀπεσκόπουσαν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν ἤδη ἀναφυνέντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια διήρσαν τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων και κατέστησαν προβληματικὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν¹.

1. Ὁ συνοδικὸς θεσμὸς ἐκινήτοισι ἦν περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰ. διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναφυνέντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀλλ' ἐλειτούργησεν ὡς σύνοδος τῶν φορέων τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπου χηρευούσης ἐπισκοπῆς. Ἡ διὰ τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπου συγκροτουμένη ἐκ τῶν γεινιώντων ἐπισκόπων τοπικὴ σύνοδος εἶναι πρωταρχικὴ ἱστορικὴ μορφή ἐκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἡ ὁποία κατέστη πρότυπον τῶν κατὰ τὸ δευτερον ἡμισυ τοῦ Β' αἰ. συγκληθειῶν συνόδων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκ τοῦ Μοντανισμού και τῆς Ἐριδος τοῦ Πάσχα ἀναφυνέντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Ἡ παναρχαία πράξις τῆς Ἐκκλησίας περὶ τὴν χειροτονίαν τῶν ἐπισκόπων, διασωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰππολύτου (Sources Chrétiennes 11, Paris 1946, 26 ἐξ.) και τῶν Διαταγῶν Ἀποστόλων (VIII, 4 - 5), δέν γνωρίζει ἄλλον κανονικὸν τρόπον ἐπικυρώσεως τῆς ὑπὸ τῆς χηρευούσης τοπικῆς ἐκκλησίας γενομένης ἐκλογῆς ἐπισκόπου, εἰ μὴ διὰ συνόδου ἐπισκόπων τῶν γεινιαζουσῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ διαφαινομένη τάσις παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τῆς Εὐχαριστιακῆς λεγομένης Ἐκκλησιολογίας νά παρουσιασθῆ ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐξ ἐπισκόπων συγκροτουμένης συνόδου ὡς δημιουργημα τοῦ τέλους τοῦ Β' αἰ. παρακάμπτει διὰ σιγῆς τὴν προγενεστῆραν πράξιν τῆς ὑπὸ ἐπισκόπων χειροτονίας ἐπισκόπου χηρευούσης ἐπισκοπῆς, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πάντοτε

Ὡς κύριον αἴτιον τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐθεωρήθη ἢ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀρείου ἐπιστήμως διατυπωθεῖσα καὶ τοπικῶς καταδικασθεῖσα αἰρετικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὁ Ἀρειος ἠρνεῖτο πράγματι τὴν κατὰ φύσιν καὶ κατ' οὐσίαν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, ἐκτραπεῖς εἰς φιλοσοφικὴν ἀξιολόγησιν τοῦ μυστηρίου τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ καὶ ὑπαγαγὼν τὴν Ἀποκάλυψιν εἰς τὴν διαλεκτικὴν τῶν λογοκρατικῶν ἀριστοτελικῶν συλλογισμῶν². Ἡ ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο θεώρησις τοῦ μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς πεπλανημένας δοξασίας· α) ἢ ἐν τῇ Θεότητι σχέσις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δέον νὰ ἀξιολογηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φιλοσοφικῶν ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν περὶ τὴν σχέσιν «ἀ γ ε ν ν ἤ τ ο υ» καὶ «γ ε ν ν ἤ μ α τ ο ς»³. β) Τὸ «γέννημα» Υἱὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι συναῖδιον τῷ «ἀγεννήτῳ» Πατρὶ, διὸ καὶ ὁ μὲν Πατὴρ δὲν ὑπῆρξε πάντοτε Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱὸς δὲν ὑπῆρξε πρὶν γεννηθῆ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς⁴. γ) Τὸ «γέννημα» Υἱὸς

θεμελιώδης ἐκφρασις τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Καθ' ἡμᾶς, ἡ σχέση χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ συνοδικοῦ συστήματος ὑπῆρξεν ἀρρηκτικὸς ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς, παρέσχε τὴν πρώτην ἱστορικὴν μορφήν καὶ λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ὡς συνελεύσεως ἐπισκόπων, κατέστη τὸ πρότυπον τῶν καὶ δι' ἄλλας αἰτίας συγκληθεισῶν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Β' αἰ. τοπικῶν συνόδων καὶ ἀπετέλεσε τὸν θεμελιώδη πυρῆνα τῆς μετὰ τὸν Δ' αἰ. διαμορφώσεως τῶν διαφόρων σχημάτων τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ τῆς κανονικῆς θεσμοθετήσεως τῶν ποικίλων τοπικῶν μορφῶν ἐκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Τοῦτο ἐδείχθη, νομίζομεν, εἰς τὴν ἡμετέραν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον: Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1969, ἀλλὰ προτιθέμεθα συντόμως νὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ αὐθις περὶ τὸ θέμα τῆς γενέσεως τῶν τοπικῶν συνοδικῶν μορφῶν καὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ἐκάστοτε ἰσχύον σύστημα διαρθρώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.

2. Πλειόνα περὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἀρειανισμοῦ, Ἀθήναι 1973, 12 ἐξ., ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

3. Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα, 70 ἐξ.

4. Ἀρείου, Θάλεια. Μ. Ἀθανασίου, Α' Κατὰ Ἀρειανῶν, 5 αὐτὸς ἀεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς μόνος ἦν καὶ οὐκ ἦν Πατὴρ ἦν, ὅστερον δὲ ἐπιγένονε Πατὴρ», διότι ἐν ἀρχῇ «ἢ μόνος ἦν, ἢ δυὰς δὲ οὐκ ἦν πρὶν ὑπάρξῃ» (Ἀρείου, Θάλεια. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 15). Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος ἀποδίδει ὀρθῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου ἐν ταῖς ἐγκυκλίωσις ἐπιστολαῖς αὐτοῦ (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3), παρατηρῶν ὡσαύτως ὅτι «προηγείται

δέν είναι δυνατόν νά είναι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ἢ μέρος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, διότι οὕτω θὰ κατηγορεῖτο ἢ ἀπόλυτος ἀπλότης καὶ ἐν-ότης τοῦ Θεοῦ⁵. δ) Ὁ Υἱὸς ὡς «γέννημα» μὴ συναΐδιον καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ ἐδημιουργήθη «θελήματι» τοῦ Πατρὸς «πρὸ χρόνων αἰώνων» ὡς «κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων»⁶. ε) Ὁ Υἱὸς ὡς «κτίσμα» «θελήματι» τοῦ Πατρὸς ἦτο κατὰ φύσιν τρεπτός, ἀλλ' ὁ Πατὴρ «προγνώσει» καὶ «προθεωρίᾳ» κατέστησεν αὐτὸν «ἀτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον», διὸ καὶ «Θεοῦ θελήσει ὁ Υἱὸς ἡλικος καὶ ὅσος ἐστίν, ἐξ ὅτε καὶ ἀφ' οὗ καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ Θεοῦ ὑπέστη»⁷. στ) Ὁ Υἱὸς ὡς «κτίσμα» «θελήματι» τοῦ Πατρὸς «καταχρηστικῶς» καὶ «κατὰ χάριν» καλεῖται Λόγος καὶ Θεός, διότι δέν είναι κατὰ φύσιν θεὸς ἀληθινός, ἀλλ' οὗτος ἐθεοποιήθη «τρόπων ἐπιμελείᾳ καὶ προκοπῆς ἀσκήσει»⁸.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρειοῦ, ἀποσυνθέτουσα τὸ μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας εἰς φιλοσοφικούς, κοσμολογικούς καὶ ἠθικούς λογοκρατικούς συλλογισμοὺς καὶ ἀρνούμενη τὴν θεότητα τοῦ

κατ' αὐτοὺς (Ἀρειανούς) τῆς τὰ ὅλα δημιουργούσης τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐκεῖνο τὸ διάστημα, ἐν ᾧ φασὶ μὴ γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3).

5. Ὁ Ἀρειος ἐν τῇ πρὸς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἐπιστολῇ ἐτόνιζεν «ὅτι ὁ Υἱὸς οὐκ ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδὲ μέρος ἀγεννήτου κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλ' ὅτι θελήματι καὶ βουλῇ ὑπέστη πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων πλήρης θεός, μονογενής, ἀναλλοίωτος καὶ πρὶν γεννηθῆ, ἦτοι κτισθῆ ἢ ὀρισθῆ ἢ θεμελιωθῆ, οὐκ ἦν, ἀγέννητος γὰρ οὐκ ἦν» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4). Κατὰ τὸν Ἀρειον «ὁ Υἱὸς ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπόστασιν ἰδιότητος, οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσος, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ... ἀλλότριος καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητος. Μεμερισμένοι τῇ φύσει καὶ ἀπεξενωμένοι καὶ ἀπεσχοινισμένοι καὶ ἀλλότριοι καὶ ἀμέτοχοι εἰσὶν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος... ξένος τοῦ Υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ Πατὴρ, ὅτι ἀναρχος ὑπάρχει» (Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 15).

6. Ἀρειοῦ, Ἐπιστ. πρὸς Ἀλέξανδρον. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 16. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἵρέσεων 69, 7 - 8.

7. Ἀρειοῦ, Θάλεια. Μ. Ἀθανασίου, Α' Κατὰ Ἀρειανῶν, 5. Ἀρειοῦ, Ἐπιστ. πρὸς Ἀλέξανδρον. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 16. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἵρέσεων 69, 7 - 8.

8. Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Μ. Ἀθανασίου, Α' Κατὰ Ἀρειανῶν, 5, 6.9 κἀ.

ένανθρωπήσαντος Υίου καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀπεχρωμάτιζε πλήρως τὸν Χριστιανισμόν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ σωτηριολογικοῦ στοιχείου⁹.

Ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας Κόλλουθος κατήγγειλεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ὑγιᾶν στοιχείων τῆς ἀλεξανδρινῆς θεολογικῆς παραδόσεως ἀνήρесе τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου καὶ κατέδειξε τὴν θεολογικὴν πλάνην αὐτοῦ ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας συγκληθεῖσι συνεδρίοις τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτιδος¹⁰. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπιδειχθεῖσα κατ' ἀρχὴν ἐφεκτικότης τελικῶς ἐγκατελείφθη, ὁ δὲ Ἄρειος, ἀρνηθεὶς νὰ δεχθῆ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, καθηρέθη¹¹. Ἡ ἐμμονὴ τοῦ Ἀρείου εἰς τὰς κακοδοξίας αὐτοῦ καὶ ἢ μετὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἀπόσχισις ἐκ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν σύγκλησιν συνόδου πάντων τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως. Ἡ σύνοδος αὕτη τῆς Ἀλεξανδρείας (περὶ τὸ 320) ἀνεθεμάτισε τὸν Ἄρειον καὶ πάντας τοὺς δεχομένους τὴν αἵρετικὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ¹².

9. A. Harnack, *History of Dogma*, IV, ἐξ.

10. Ἐπιφανίου, *Κατὰ αἵρέσεων* 69, 2. Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15. Φιλοστοργίου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4. Τὸ ἀμφήριστον ζήτημα τοῦ πρώτου κατηγόρου καὶ ἀντιπάλου τοῦ Ἀρείου κατὰ τὴν ἀρχικὴν φάσιν τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀντιμετωπίσαμεν διὰ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν ταυτίσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν πρεσβύτερον Κόλλουθον. Περὶ τὴν προσωπικότητα, τὴν ἀντιαιρετικὴν δράσιν καὶ τὴν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀπόσχισιν αὐτοῦ ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδά, *Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα*, 49 - 89.

11. Ἡ χρονολόγησις τῶν γεγονότων τῆς ἀρχικῆς φάσεως τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων εἶναι δυσχερής, ἔνεκα τῆς ἑλλείψεως σαφῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν. Τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ἰδὲ ἐν Β. Φειδά, *Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα*, 90 ὑποσ. 218.

12. Τὰ περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου ταύτης ἀναφέρονται συντόμως ἐν ταῖς δυσὶν ἐγκυκλίαις ἐπιστολαῖς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 35. Γελασίου, Ἐκκλ. Ἱστορία II, 3. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Ἐπιφανίου, *Κατὰ αἵρέσεων* 68, 4. 69,3). Τὰ ὀνόματα τῶν ἀφορισθέντων μετὰ τινῶν διαφορῶν ἰδὲ ἐν Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3. Ἐπιφανίου, *Κατὰ αἵρέσεων* 69, 3. 69,8. Πλείονας λεπτομερείας ἰδὲ ἐν Β. Φειδά, *Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα*, 77 ἐξ.

Ἡ αἵρετικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου καθ' ἑαυτὴν δὲν ἀπετέλει «εὐλογον αἰτίαν» πρὸς σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς ἢ Μείζονος συνόδου, διότι ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὑπὸ τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καὶ ἐκινδύνευεν ἐκ τῶν αἵρετικῶν δοξασίων αὐτοῦ. Ἡ ἀρειανικὴ ἔρις, ὡς κατ' ἐξοχὴν τοπικὸν ζήτημα, ὑπέκειτο εἰς τὴν πλήρη ἀρμοδιότητα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, οἱ ὅποιοι πράγματι διὰ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ 320) ἀνεθεμάτισαν τὸν Ἀρειὸν ὡς αἵρετικὸν καὶ ὡς ἐμμένοντα ἐν τῇ αἵρέσει.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀρειὸς ἀνεζήτησεν ἐρείσματα εἰς τοὺς ἐπισκόπους τῶν ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τῆς ἀναπτύξεως εὐρείας ἀλληλογραφίας¹³. Ἡ ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ἐκδήλωσις ἐπισκόπων τινῶν τῆς Ἀνατολῆς κατέστησε τὸ τοπικὸν ζήτημα τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος γενικώτερον ἐκκλησιαστικὸν πρόβλημα, διότι ἡ διάσπασις τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων ἐδημιούργησε σοβαρὸν ζήτημα ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ δὴ καὶ ἄνευ προγενεστέρας διευθετήσεως τῆς περὶ τὴν πίστιν διαφωνίας¹⁴. Οὕτως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας

13. Ἡ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς στροφή τοῦ Ἀρείου ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν γενικεύσεως τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον οἱ ἀρειανόφρονες «ἐπεχείρησαν, περιδρομαῖς χρώμενοι καθ' ἡμῶν, παρεκβαίνειν πρὸς τοὺς ὁμόφρονας συλλειτουργοὺς... στωμυλώτερα γράμματα παρ' αὐτῶν αἰτοῦντες, ἵνα παραναγινώσκοντες αὐτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠπατημένοις ἀμετανοήτους ἐφ' οἷς ἐσφάλησαν κατασκευάσωσιν, ἐπιτριβομένους εἰς ἀσέβειαν ὡς ἂν συμψήφους αὐτοῖς καὶ ὁμόφρονας ἔχοντας ἐπισκόπων» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3). Κατὰ τὸν Σωζομένον οἱ ἀρειανόφρονες «γράφαντες ὡς ἐπίστευον ἐξήτουν, εἰ μὲν ὀρθῶς ἔχει τάδε νομίζειν περὶ Θεοῦ, δηλώσαι Ἀλεξάνδρῳ μὴ χαλεπαίνειν αὐτοῖς· εἶδε μὴ διδάξαι ὃν χρὴ τρόπον δοξάζειν» (Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15). Διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης τῶν ἀρειανοφρόνων τὸ ζήτημα ἐλάμβανεν εὐρυτέρας διαστάσεις, διότι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς ἐκαλοῦντο νὰ παρέμβουν ὑπερῶς πρὸς διευθέτησιν τῆς τοπικῆς ἔριδος. Ἡ ἐνότις τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἐξηρτᾶτο πλέον ἐκ τῆς στάσεως τῶν κληθέντων νὰ λάβουν θέσιν ἐπισκόπων.

14. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦσαν εἰσήμετοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ τιθέμενον ζήτημα, διότι ἡ περὶ τῆς κατὰ φύσιν καὶ κατ' οὐσίαν θεότητος τοῦ Υἱοῦ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶχε διατυπωθῆ ἐπισήμως, διὸ καὶ διεσπᾶσθησαν. Ὁ Σωζομένος παρατηρεῖ ὀρθῶς ὅτι «οὐ μετρίως δὲ ὤνησεν αὐτοὺς (ἀρειανόφρονας) τοῦτο τὸ σπουδαζόμενον. Διασπαρέντος γὰρ σχεδὸν εἰς πάντας τοῦ τοιοῦτου δόγματος, κοινῇ τοῖς πανταχῆ ἐπισκόποις ἡ αὐτὴ γέγονε ζήτησις. Καὶ οἱ μὲν ἔγραφον πρὸς Ἀλέξανδρον μὴ προσίεσθαι τοὺς περὶ Ἀρειὸν, εἰ μὴ τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἀποκηρύξουσιν· οἱ δὲ,

δι' ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν ἀπεδοκίμαζε τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἐκοινοποιεῖ τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ 320) ἀναθεματισθέντων «ἀνάγκην ἔσχον εἰδὼς τὸ ἐν τῷ Νόμῳ γεγραμμένον μηκέτι σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκῃτε τοὺς τε ἀποστάτας γενομένους καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν δύστηνα ρήματα». Ἡ γνωστοποίησις τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν κακοδοξῶν τῶν ἀναθεματισθέντων ἀπεσκόπει εἰς τὴν μὴ ἀποδοχὴν αὐτῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οἱ «περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο, σπουδάζοντες ἐγκαταμῖξαι τὸ ψεῦδος τῆ ἀληθείᾳ καὶ τῆ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν»¹⁵. Ἡ ὑπὸ ἐπισκόπων τῆς

μὴ τοῦτο ποιεῖν ἐδέοντο» (Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15). Ἡ ἀνάμιξις τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν τοπικὴν ἔριν ᾠδήγησε τοὺς εἰς ἀντίθεσιν ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἡ δὲ περὶ τὴν πίστιν ἔρις ἐγενικεύθη, διότι εὗρεν ἀπήχησιν εἰς τοὺς φορεῖς τοῦ πνεύματος τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς ἐπισκόπους, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ πανίσχυρος Εὐσέβιος Νικομηδείας.

15. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Σύνοδοι τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Βιθυνίας ἐδέχθησαν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τὸν Ἀρείον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ καὶ προσεπάθησαν δι' ἐπιστολῶν νύ μεταπίσυν τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας· «Ἐπεὶ γὰρ πολλάκις δεηθέντες Ἀλεξάνδρου οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον οὐκ ἔπεισαν ὡς ὑβρισμένοι ἐχαλέπαινον καὶ προθυμότεροι ἐγένοντο κρατῆναι τὸ Ἀρείου δόγμα. Καὶ σύνοδον ἐν Βιθυνίᾳ συγκροτήσαντες γράφουσι τοῖς πανταχῆ ἐπισκόποις ὡς ὀρθῶς δοξάζουσι κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀρείον, παρασκευάσαι δὲ καὶ Ἀλέξανδρον κοινωνεῖν τούτοις. Ὡς δὲ οὐδὲν ἦτιον παρά γνώμης αὐτοῖς ἔχωρει ἡ σκουδῆ, Ἀλεξάνδρου μὴ εἰκοντος, πρεσβεύεται Ἀρείος πρὸς Παυλίνον τὸν Τύρου ἐπίσκοπον καὶ Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου... καὶ Πατρόφιλον Σκυθοπόλεως καὶ ἐξαιτεῖ ἄμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιτραπῆναι ἐκκλησιάζειν τὸν μετ' αὐτῶν λαόν, ὡς πρότερον τὴν τῶν πρεσβυτέρων τάξιν ἐπέχοντας... Οἱ δὲ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις ἐν Παλαιστίνῃ συνελθόντες ἐψηφίσαντο τῆ Ἀρείου αἰτήσσει, παρακελευσάμενοι συνάγειν μὲν αὐτοὺς ὡς πρότερον, ὑποτετάχθαι δὲ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ἀντιβολεῖν αἰεὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης καὶ κοινωνίας μετέχειν» (Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15). Ἡ ὑπερόριος αὐτὴ παρέμβασις τῶν ἐπισκόπων Παλαιστίνης καὶ Βιθυνίας εἰς τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἦτο ἀσυνήθως καὶ ἐδημιούργει τρομακτικὰ προβλήματα εἰς τὴν κρατοῦσαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, διότι ἀπετέλει ἀτόχρημα πλήρη ἀνατροπὴν τῆς κανονικῆς δομῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως. Οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἤξιον ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον αὐτεῖν μὲν τὴν φθάσαν ἐπικλήρουσιν, ἐπανάγειν δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἀποκηρυχθέντας, μήτε γὰρ δοξάζειν κακῶς» (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6), ἀλλ' ἡ ὑπαναχώρησις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ἀδύνατος, ἔνεκα τῆς πλήρους ἀποδείξεως τῆς πλάνης τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου.

Ἐπιτομή ἰστορίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωρίας τῶν ἀναθεματισθέντων ἐδ η μ ι ο ὄ ρ γ ε ι α ὐ τ ο μ ά τ ω ς π ρ ό β λ η μ α κ ο ι ν ω ν ί α ς τ ῶ ν ἐ π ι σ κ ό π ω ν τ ο ῦ τ ω ν μετὰ τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, διό καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας διὰ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν ἐζήτει τὴν ἀποκοπὴν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωρίας πάντων τῶν ἀγνοησάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου. Οὕτως, ἐνῶ οἱ ἐπίσκοποι Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως σχεδὸν ὁμοφώνως ἀνεθεμάτισαν τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς διεσπάρθησαν εἰς τοὺς ἀποδεχομένους καὶ εἰς τοὺς ἀποκρούοντας τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου¹⁶. Ἡ μακρὰ περίοδος τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοῦ τοῦ Λικινίου καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἀπαγόρευσις οἰασδήποτε συνοδικῆς ἐκδηλώσεως μέχρι τοῦ θριάμβου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (18 Σεπτ. 324) ἐνίσχυσαν τὰ ἐρείσματα τῶν ἀρειανοφρόνων εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γενίκευσιν τῆς ἀρειανικῆς ἐριδος κατενόησεν ὁ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀποσταλαίς δι' εἰρήνευσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου Κορδοῦς Ὁσίος, διότι ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέδειξεν αὐτῷ ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ Ἀρείου κατέστη γενικώτερον ἐκκλησιαστικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῇ

16. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀντέδρασεν εἰς τὰς αὐθαιρέτους ἐνεργείας τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς διὰ πλήθους ἐπιστολῶν, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν αἱ δύο ἐγκύκλιοι ἐπιστολαὶ (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3). Ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολῶν ἐξέθετε τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἐζήτει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συναποστελλομένου «Τόμου», ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνηροῦντο αἱ κακοδοξίαι τοῦ Ἀρείου καὶ προεβάλλετο ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας: «ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόψυχοι ἀδελφοί, σύμφηφοι γίνεσθε κατὰ τῆς μανιώδους αὐτῶν τόλμης, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγανακτησάντων συλλειτουργῶν ἡμῶν καὶ ἐπιστειλάντων μοι κατ' αὐτῶν καὶ τῷ Τόμῳ συνυπογραψάντων, ὃ καὶ διεπεψνάμην ὑμῖν διὰ τοῦ υἱοῦ μου τοῦδε Ἀπίωνος τοῦ διακόνου, τοῦτο μὲν πάσης Αἰγύπτου καὶ Θηβαίδος, τοῦτο δὲ Λιβύης τε καὶ Πενταπόλεως καὶ Συρίας καὶ Λυκίας καὶ Παμφιλίας, Ἀσίας, Καππαδοκίας καὶ τῶν ἄλλων περιχώρων, ὧν καθ' ὁμοιότητα καὶ παρ' ἡμῶν δέξασθαι πέποιθω» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3). Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας διέκοψε τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωρίαν πρὸς τοὺς ἀποδεχθέντας τὸν Ἄρειον ἐπισκόπους, οἱ ὅσοι «ἀνάθεμα ἐγένοντο» κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἀρείου (Ἐπιστ. πρὸς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων 69, 4). Οὕτω τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἶχε διαιρεθῆ εἰς τοὺς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ μετὰ τοῦ Ἀρείου συνταχθέντας καὶ ἠπειλεῖτο ὀξυτέρα ἐκκλησιαστικὴ διάσπασις.

ἀποτελεσματικῶς διὰ μόνης τῆς ἐξουσίας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως (Ὀκτώβριος 324)¹⁷. Διὰ τὴν ὀριστικὴν ἐπίλυσιν τοῦ δημιουργηθέντος σοβαρωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ προβλήματος ἦτο ἀναγκαία ἡ σύγκλησις γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Τοιαύτη ἀναμφιβόλως δέον νὰ ἦτο καὶ ἡ πρότασις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Κορδοῦης Ὅσιον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς Νικομήδειαν θὰ ἐνημέρωσε τὸν Μ. Κωνσταντῖνον σαφέστερον ἐπὶ τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος καὶ θὰ διεβίβασεν αὐτῷ μετ' εὐνοϊκῆς εἰσηγήσεως τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ Ἐκκλησία δὲν διέθετεν ἕτερον ὄργανον ἀντιμετωπίσεως τοῦ δημιουργηθέντος ζητήματος, διὸ καὶ ἐζήτησε τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κινητοποίησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Λικινίου ἀπαγορευθείσης λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος¹⁸.

Ἡ κινητοποίησις λοιπὸν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος προϋπέθετεν εὐλογὸν τινα αἰτίαν, διὸ καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀποδοκιμάζει τὰς ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων συγκαλουμένας ἄλλεπαλλήλους συνόδους πρὸς ἀπλῆν ἀναίρεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Αἱ σύνοδοι αὗται δὲν εἶχον εὐλογον τὴν αἰτίαν τῆς συγκλήσεως αὐτῶν, διότι οὐδεμία νέα αἵρεσις ἀνεφύη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον· «Ἡ μὲν γὰρ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος οὐχ ἀπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τὴν χρεῖαν κατεπεΐγουσαν καὶ τὴν αἰτίαν εὐλογον. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ Κιλικίας καὶ Μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τὴν ἑορτὴν καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐποίουν τὸ Πάσχα, ἢ τε ἀρειανῆ αἵρεσις ἐπαναστάσα ἦν κατὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ προστάτας εἶχεν εἰς τε τὴν ἑαυτῆς σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπιβουλήν τοὺς περὶ Εὐσέβιον. Καὶ αὕτη αἰτία γέγονεν οἰκουμενικὴν συναχθῆναι σύνοδον, ἵνα πανταχοῦ μία τῆς ἑορτῆς ἡμέρα ἐπιτελῆται καὶ ἡ παραφροσύνη αἵρεσις ἀναθεματισθῆ... αἱ δὲ νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν σύνοδοι ποίαν ἔχουσιν εὐλογον αἰτίαν; εἰ μὲν γὰρ καινότερα τις ἄλλη γέγονεν αἵρεσις μετὰ τὴν ἀρειανὴν, εἰπάτωσαν τά

17. Τὸ ἔργον τῆς συνόδου ταύτης τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι γνωστὸν ἐξ ἐλαχίστων ἀποσπασματικῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας παρέσχεν ὁ Μ. Ἀθανάσιος κατὰ τὸν συγγραφικὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν σφοδρῶν παλεμιῶν αὐτοῦ Ἀρειανῶν, Μελιτιανῶν καὶ Κολλουθιανῶν. Κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην διηυθετήθη τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις διὰ τὴν ἄρσιν τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος (Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 71 ἐξ.).

18. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου I, 51.

της ἐπινοίας αὐτῆς ρήματα καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐφευρόντες εἰσίν... εἰ δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον γέγονε, μηδὲ δύνανται δεῖξαι... τίς ἡ χρεῖα τῶν συνόδων, ἀρκούσης τῆς ἐν Νικαίᾳ γενομένης πρὸς τε τὴν ἀρειανὴν καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις»¹⁹. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐντάσσει εἰς τὰ αἷτια τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ τὴν διαφωνίαν περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα, ἐπηρεασθεῖς προφανῶς ἐκ τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου²⁰. Διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου «εὐλογος αἷτια» ἦτο ἡ αἵρετικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου, ἀλλ' αὕτη εἶχεν ἤδη συνοδικῶς ἀντιμετωπισθῆ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (περὶ τὸ 320), ἀλλ' ἡ αἵρεσις αὕτη κατέστη καὶ αὖθις «εὐλογος αἷτια» διὰ τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἕνεκα τῆς εὐρείας ἀπήχησεως αὐτῆς εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀρειανικὴ αἵρεσις «ἐπαναστάσα ἦν κατὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ προστάτας εἶχεν εἰς τε τὴν ὑπερέαυτῆς σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπιβουλήν τοῦς περὶ Εὐσέβιον»²¹. Ἡ τοιαύτη διὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀρείου διάσπασις τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας συνεδύασε τὴν «εὐλογον αἷτιαν» πρὸς τὴν «κατεπεΐγουσαν χρεῖαν» διὰ τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποκατασταθῆ ἡ τρωθεῖσα ἐνότις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ἐάν ἡ ἀρειανικὴ αἵρεσις δὲν εὕρισκεν ἀπήχησιν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, τότε δὲν θὰ ἦτο ἀναγκαῖα ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς ἀντιμετώπισιν αὐτῆς, διότι θὰ ἤρκει ἡ κατ' αὐτῆς ἀπόφασις τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοπικῆς συνόδου (περὶ τὸ 320). Ἡ αἵρεσις αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ μὲν «εὐλογον αἷτιαν» συγκλήσεως τοπικῶν συνόδων πρὸς ἄμεσον ἀποδοκιμασίαν τῆς πλάνης, ἵνα μὴ αὕτη ἐπεκταθῆ καὶ

19. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 5 - 6.

20. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὁ Μ. Ἀθανάσιος (Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 2) τονίζει τὴν εὐλογον αἷτιαν τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου: «Ἄν τε τὸ αἷτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν τοσοῦτων γενομένων συνόδων κατὰ τούτων διαγνώναί τις ἐθέλοι, εἴροι ἂν τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ ἔχουσιν τὸ αἷτιον εὐλογον, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μίσους καὶ φιλονεικίας ἐκ βίας συγκροτηθείσας. Ἡ μὲν γὰρ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνήχθη... Καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἷτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· αἱ δὲ μετὰ ταύτην ὑπὲρ ἀριθμὸν μὲν, κατὰ δὲ τῆς Οἰκουμενικῆς συνόδου». Πρβλ. καὶ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. Σωζομενοβ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 16.

21. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 5.

εις άλλας τοπικές εκκλησίας, ἀλλ' ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς ἀντιμετώπισιν αὐτῆς προϋποθέτει «κατεπεΐγουσαν χρείαν», ἥτοι γενικώτερον διὰ τῆς αἰρέσεως δημιουργηθὲν ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ «εὐλογος αἰτία» τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἦτο ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν «κατεπεΐγουσαν χρείαν» τῆς διὰ τῆς ἀρειανικῆς αἰρέσεως διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ρητῶς τονίζει ὅτι «εἰ μὲν γὰρ μηδενὸς ὑποκειμένου γράφουσι περὶ πίστεως, περιττὸν τὸ ἐπιχειρήματα, τάχα δὲ καὶ ἐπιβλαβές, ὅτι μηδεμιᾶς ζητήσεως οὔσης, αὐτοὶ πρόφασιν λογομαχίας παρέχουσιν, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας καὶ παρασπείροντες, ἃ μὴδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτὲ ἀνέβη». Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωζομενὸς σαφῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν «κατεπεΐγουσαν χρείαν» συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς συνόδου μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰρηνευτικῆς ἀποστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου· «Ἐπεὶ δὲ παρ' ἐλπίδας ἐχώρει τὸ πρᾶγμα καὶ κρείττων ἢν διαλλαγῶν ἤξεις, ἀπρακτὸς τε ἐπανήει ὁ τὴν εἰρήνην βραβεῦσαι ἀπεσταλμένος, συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ πανταχῇ τοῖς προεστώσι τῶν ἐκκλησιῶν ἔγραψεν εἰς ρητὴν ἡμέραν παρῆναι»²². Ἐάν ἡ ἀρειανικὴ ἔρις δὲν εὑρισκεν ἀπήχησιν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, τότε τὸ ζήτημα θὰ ἀντιμετωπιζέτο διὰ τοπικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, ὡς ἔχον στενῶς τοπικὸν χαρακτήρα. Ὁ γενικώτερος δὲμος χαρακτήρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ὑπερέβαινε τὰς προοπτικὰς τῆς τοπικῆς συνόδου καὶ ἀπῆτει τὴν σύγκλησιν γενικωτέρας συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς.

Τὰ θεμελιώδη ταῦτα κριτήρια, ἅτινα ἴσχυσαν κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐφηρμόσθησαν μετὰ ταῦτα καὶ κατὰ τὴν σύγκλησιν πασῶν τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ διεμόρφωσαν τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν περὶ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, τὸ ὅποσον ἐκινητοποιεῖτο μόνον ὅταν ἡ «εὐλογος αἰτία» ἐδημιούργει «κατεπεΐγουσαν χρείαν» εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀπετέλεσε τὸ

22. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία, 16.

πρότυπον τῆς τοιαύτης θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς ὀρθοδόξου συνοδικῆς παραδόσεως, διότι συνεκλήθη πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς «κατεπειγούσης χρείας» τῆς διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας.

2. Σύγκλησις τῆς συνόδου.

Κατὰ τὴν ρητῶς ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου συνείδησιν ἐν τῇ πρὸς τὰς ἐκκλησίας Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως συνοδικῇ ἐπιστολῇ ἡ σύνοδος συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· «Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ Θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων ἡ μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἀπάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου ἀναγκαῖον ἐφάνη καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀποσταλῆναι γράμματα»²³. Ὁ Καισαρείας Εὐσέβιος ἀναφέρεται σαφέστερον εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅστις «ὡςπερ ἐπιστρατεύων αὐτῷ φάλαγγα θεοῦ σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, σπεύδειν ἀπανταχόθεν τοὺς ἐπισκόπους γράμμασι τιμητικοῖς προκαλούμενος» καὶ ὑμνεῖ τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην, διότι «τοιοῦτον μόνον εἰς βασιλεὺς Κωνσταντίνος Χριστῷ στέφανον δεσμῶ συνάψας εἰρήνης, τῷ αὐτῷ σωτήρι τῆς κατ' ἐχθρῶν καὶ πολεμίων νίκης θεοπρεπὲς ἀνετίθει χαριστήριον, εἰκόνα χορείας ἀποστολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συστησάμενος»²⁴. Τὰς μαρτυρίας ταύτας ἀξιοποιοῦν καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου²⁵. Ὁ Μ. Κωνσταντίνος παρέσχεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους πᾶσαν δυνατὴν ἐξυπηρέτησιν διὰ τὴν ταχυτέραν μετάβασιν εἰς Νικαίαν τῆς Βιθυνίας· «Οὐκ ἦν ἀπλοῦν τὸ ἐπίταγμα, συνήργει δὲ καὶ αὐτῇ πράξει τὸ βασιλέως νεῦμα, οἷς μὲν ἐξουσίαν δημοσίου παρέχον δρόμου, οἷς δὲ νωτοφόρων ὑπηρεσίας ἀφθόνους»²⁶. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ «τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην εἰς τὴν Νικαίαν συνήγειρε σύνοδον, δημοσίοις ὄνοις καὶ ἡμίνοις καὶ ὄρεβσι καὶ ἵπποις χρῆσασθαι τοὺς

23. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9.

24. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6 - 7.

25. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6. Φιλοστοργίου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7a. Ρουφίνου, Hist. Eccles. I, 1.

26. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6.

ἐπισκόπους καὶ τοὺς σὺν τούτοις ἀφικνουμένους παρεγγυήσας»²⁷. Παραλλήλως πρὸς τὴν ταχεῖαν διακίνησιν τῶν ἐπισκόπων, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος εἶχεν ἐπιλύσει τὰ περὶ τὴν διαμονὴν καὶ τὴν διατροφὴν τῶν ἐπισκόπων πρακτικὰ προβλήματα, διότι «πᾶσι βασιλεὺς ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαψιλῶς χορηγεῖσθαι διετέτακτο»²⁸, καὶ εἶχε προβλέψει διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ χώρου τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου²⁹. Ὡς ἐπίσημος ἡμέρα ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου εἶχεν ὀρισθῆ ἡ 20 Μαΐου 325, καθ' ἣν ἔδει πάντες οἱ προσκληθέντες καὶ δυνάμενοι νὰ συμμετάσχουν τῆς συνόδου ἐπίσκοποι νὰ εὐρίσκωνται εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας³⁰.

Ὡς τὸ πὸς συγκλήσεως τῆς συνόδου ὠρίσθη κατ' ἀρχὴν ἡ Ἄγκυρα³¹, διότι προφανῶς ἠνύθει ἐξ ἐπόψεως γεωγραφικῆς τὴν ταχυτέραν μετάβασιν πάντων τῶν ἐπισκόπων τῶν πολιτικῶν διοικήσεων Ἀνατολῆς, Αἰγύπτου, Ἀσίας, Πόντου, Θράκης καὶ Ἀ. Ἰλλυρικοῦ. Ἡ

27. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 6.

28. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου ΙΙΙ, 8. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 8. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 6.

29. Ὁ χώρος συνεδριῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου δὲν ἔχει πλήρως ἀποσφηνισθῆ. Ὁ Εὐσεβίος ἀναφέρει ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι «εἰς τὸ οἶκος ἐὺκτήριος, ὡσπερ ἐκ θεοῦ πλατυνόμενος, ἔνδον ἔχαιρε κατὰ τὸ αὐτὸ» πάντας τοὺς ἐπισκόπους (Βίος Κωνσταντίνου ΙΙΙ, 7), ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ ἐναρκτήριος συνεδρία ἐγένετο «ἐν αὐτῷ δὴ τῷ μεσαιτάτῳ οἴκῳ τῶν βασιλείων, ὅς δὴ ὑπερφέρειν ἐδόκει μεγέθει τοὺς πάντας» (Βίος Κωνσταντίνου ΙΙΙ, 10). Ὁ Σωζομενὸς ἀναφέρει ὅτι οἱ ἐπίσκοποι «συνήλθον εἰς τὰ βασιλεία, καθότι καὶ τῷ κρατοῦντι ἐδέδοκτο κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῆς βουλῆς» (Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 19). Ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι «οἶκον μέγιστον ἐν τοῖς βασιλείοις ἠὲ τρέπισεν ὁ βασιλεὺς, βῆθρα καὶ θρόνους ὅτι μάλιστα πλείστους ἐν τούτῳ τεθῆναι κελεύσας, τῶ τῶν ἀρχιερέων ἀποχρώντας συλλόγῳ» (Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 6). Τούναντιον ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 8) ἐπανελάβε τὴν περὶ «εὐκτηρίου οἴκου» μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου. Ἡ τοιαύτη ἀντίφασις τῶν πηγῶν θά ἡδύνατο ἴσως νὰ ἀρθῆ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι αἱ μὲν πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου συσκέψεις ἐγένοντο εἰς «εὐκτηρίου οἴκον», αἱ δὲ τακτικαὶ συνεδρίαί τῆς συνόδου εἰς τὴν εἰδικῶς διαρρυθμισθεῖσαν αἴθουσαν τῶν «βασιλείων».

30. Διὰ τὰς ἀντιφάσεις τῶν πηγῶν περὶ τὴν ἡμερομηνίαν ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 13. Mansi VI, 255) ἴδὲ ἐν Hefele-Leclercq, I/1, 416 - 449.

31. E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 279. Τὸ εἰς συριακὴν διασωθὲν κείμενον τοῦ βασιλικοῦ γράμματος διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς ἀρχικῆς ἀποφάσεως περὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας.

Ἐγκυρα ἔκειτο εἰς τὸ κέντρον τῶν χωρῶν τούτων, ὧν πολλοὶ ἐπίσκοποι εἶχον δημοσίᾳ ταχθῆ ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ Ἀρείου. Ἡ προτίμησις ὁμῶς τῆς Ἀγκύρας διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου πρέπει, καθ' ἡμᾶς, νὰ συνδεθῆ καὶ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, ὅτι κατ' ἀρχὴν ἡ σύνοδος εἶχε προγραμματισθῆ οὐχὶ ὡς Οἰκουμενικῆ, ἀλλ' ὡς γενικὴ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διότι εἰς τὴν ἀρειανικὴν ἔριν μόνον οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς εἶχον ἀναμιχθῆ. Ἡ μακρὰν ὁμῶς τῆς Νικομηδείας σύγκλησις τῆς συνόδου προκαλεῖ εὐλόγα ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὰς προοπτικὰς ἀναμίξεως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπεδείξατο ἀμέριστον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πορείαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, παρακολούθησας αὐτὰς αὐτοπροσώπως καὶ παρεμβὰς κατ' ἐπανάληψιν πρὸς διαλλακτικὴν διευθέτησιν ὀξυτάτων προσωπικῶν ἀντιθέσεων τῶν ἐπισκόπων³². Ἐὰν ὁμῶς τοιαύτην ὠραματίζετο τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ συνόδῳ, πῶς συνεκάλεσεν αὐτὴν εἰς τὴν μακρὰν τῆς Νικομηδείας κειμένην Ἀγκυραν; Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἢ συνεδύασε τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ σύγκλησιν τῆς συνόδου πρὸς προγραμματισθεῖσαν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἢ ἄλλως δὲν ἐθεώρησε κατ' ἀρχὰς ἀναγκαίαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου. Ἡ πρώτη ἐκδοχὴ προϋποθέτει αἰφνιδίαν ἀλλαγὴν τῆς ἀρχικῆς ἀποφάσεως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διὰ τὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἀνεφέρετο εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους κοινοποίησιν τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ περὶ ἀλλαγῆς τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς συνόδου. Ὁβτι, πιθανωτέρα ἐκδοχὴ δέον νὰ θεωρηθῆ ἡ δευτέρα, διότι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν εἶχεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς κατανοήσει πλήρως τὴν σοβαρότητα τοῦ δημιουργηθέντος ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος καὶ δὲν ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποίησιν καὶ τῆς προσωπικῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ.

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀντιοχείας Φιλογονίου (20 Δεκεμβρίου 324) καὶ τὸ ἀνακλῦσαν θέμα ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ παρέσχε εἰς τὸν Κορδοῦης Ὅσιον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸ τῆς συνόδου μετὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς διοικήσεως τῆς Ἀνατολῆς, πολλοὶ τῶν ὁποίων θὰ συμμετεῖχον τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συγκληθείσης ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχὰς 325)³³. Ὁ ἐσπευσμένως μεταβάς εἰς

32. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 13.

33. Περὶ τὸ ζήτημα τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ διαφωνίας τῆς συγχρόνου ἱστορικῆς ἐρεῦνης ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα, 112 ἐξ.

Ἀντιόχειαν Κορδοῦης Ὅσιος εἰργάσθη διὰ τὴν διεύρυσιν τῆς συνθέσεως τῆς συνόδου ταύτης, ἵνα δι' αὐτῆς προετοιμάσῃ καὶ τὴν ἤδη ἀποφασισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος γενικὴν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς πρὸς διευθέτησιν τοῦ ἐκ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως δημιουργηθέντος ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας μετὰ τὴν πληρωσιν τοῦ χηρεύσαντος θρόνου διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ Βεροῖας Εὐσταθίου, σφοδροῦ πολεμίου τῶν ἀρειανοφρόνων, συνεζητήθη τὸ ζήτημα τῆς αἵρετικῆς πλάνης τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνεπειῶν τῆς ὑπὸ τινων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ἀποδοχῆς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τῶν ἤδη ἀναθεματισθέντων ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀλεξανδρείας (περὶ τὸ 320) κληρικῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτιδος. Ὡς βάσις τῆς δογματικῆς συζητήσεως ἐτέθησαν αἱ ἐγκύκλιοι ἐπιστολαὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀντιπαραθέτουσα εἰς τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου ὄχι μόνον τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀναίρεσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντιαρειανικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας³⁴ Οὕτως ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀποσταλεῖσα πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας συνοδικὴ ἐπιστολὴ παρουσιάζει πλήρη σχεδὸν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς ἐν ταῖς διασωθεῖσιν ἐγκυκλίῳις ἐπιστολαῖς ἀναπτυχθείσης ἀντιαρειανικῆς θεολογίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας³⁵ Τὰς

34. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος δὲν ἀντιμετώπισεν ἰδιαιτέρας δυσχερεῖας διὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὠριγενεῖου θεολογίας διατυπωθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου ἀναιρέσεως τῆς ἀρειανικῆς πλάνης καὶ τῆς παρατεθείσης ἀντιαρειανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐν ταῖς ἐγκυκλίῳις ἐπιστολαῖς, διότι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας εἶχεν ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Γ' αἰ. συνδέσει τὴν διατύπωσιν τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας πρὸς τὴν ὠριγενεῖον θεολογίαν κατὰ τὴν συνοδικὴν καταδικὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως (B. Φ ε ι δ α, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 43-44). Ἐκτοτε ἡ ὠριγενίζουσα διατύπωσις τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (268) κατέστη κριτήριον τῆς ὀρθότητος τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἐξηγείται ἡ ἄμεσος ἀντίθεσις κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου ὄχι μόνον τοῦ Ἀντιοχείας Φιλογονίου (Ἀ ρ ε ἰ ο υ, Ἐπιστ. πρὸς Εὐσέβιον Νικομηδείας. Θ ε ο δ ω ρ ἧ τ ο υ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4), ἀλλὰ καὶ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Συρίας (Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ο υ Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Θ ε ο δ ω ρ ἧ τ ο υ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 3).

35. Ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου δηλοῦται ρητῶς ἡ τοιαύτη ἐξάρτησις ἐκ τῶν ἐγκυκλίῳις ἐπιστολῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας: «καὶ δὴ εἰς ἐν συναχθέντες, παρόντων καὶ τινων ἀδελφῶν λογίων, περὶ τῆς ἐκκλησι-

δογματικές αποφάσεις της ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀπεδέχθησαν πάντες οἱ συμμετασχόντες ἐπίσκοποι Συρίας, Παλαιστίνης, Ἀραβίας, Φοινίκης, Κοίλης Συρίας καὶ Καππαδοκίας, πλὴν τῶν Λαοδικεῖας Θεοδότου, Νερωνιάδος Ναρκίσσου καὶ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσεβίου, οἱ ὅποιοι «ὡς ἂν ἐπιλαθόμενοι τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδασμάτων, καίτοι πολυτρόπως λαθεῖν πειραθέντες καὶ κατακρύπτειν τὰς πλάνας αὐτῶν πιθανολογίαις οὐκ ἀληθέσιν, ὁμως ἐναντία εἰσάγοντες ἐφάνησαν. Καὶ γὰρ ἐναργῶς, ἐξ ὧν ἠρωτήθησαν καὶ ἠρώτησαν, ἠλέγχθησαν ὁμοδοξοῦντες τοῖς μετ' Ἀρείου καὶ ἐναντία τοῖς προκειμένοις φρονοῦντες. Ὅθεν τοσοῦτον σκληρυνθέντων αὐτῶν καὶ οὐκ αἰδεσθέντων τὴν ἁγίαν σύνοδον ταῦτα παραιτουμένην καὶ δυσωπουμένην κεκρίκαμεν πάντες ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ συνόδῳ συλλειτουργοὶ μὴ κοινωνεῖν τούτοις, μηδὲ ἀξιόους αὐτοὺς εἶναι κοινωνίας διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν ἀλλοτριαν οὖσαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἵνα εἰδῆς γράφομέν σοι, ὅπως καὶ σὺ φυλάττη ἀπὸ τῆς πρὸς τούτους κοινωνίας καὶ τοῦ γράψαι πρὸς αὐτοὺς ἢ δέχεσθαι παρ' αὐτῶν ἐπιστολὰς κοινωνικάς. Καὶ τοῦτο δὲ ἴσθι διὰ τὴν πολλὴν τῆς συνόδου φιλαδελφίαν δεδώκαμεν τούτοις μετανοίας καὶ τῆς τάληθοῦς ἐπιγνώσεως χώραν τὴν μεγάλην καὶ ἱερατικὴν ἐν Ἀγκύρᾳ σύνοδον»³⁶.

Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου γνώσις τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν μεγάλης συνόδου εἰς Ἀγκυραν προήρχετο εἴτε ἐκ τῆς κοινοποιήσεως δι' ἐπιστολῶν τῆς ἤδη ληφθείσης ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀποφάσεως ἢ καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Κορδοῦης Ὄσιου προφορικῆς ἐνημερώσεως τῶν μελῶν τῆς συνόδου περὶ τῆς προθέσεως

αστικῆς πίστεως, ἦν ὑπὸ τῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ἐδιδάχθημεν καὶ ἀπὸ τῶν πατέρων παρελήφαμεν, ἐμηκύνουμεν τὸν λόγον, εἴτι δὲ καὶ τὰ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου κατὰ τῶν μετ' Ἀρείου πραχθέντα εἰς τὸ μέσον ἤνεγκομεν, ἵνα ἐάν τις φαίνονται τῇ ἐναντίᾳ τούτων διδασκαλίᾳ διαφθαρέντες καὶ αὐτοὶ ἀλλότριοι γένωνται τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως μὴ ἐνδον μένοντες τινὰς τῶν ἀπλουστέρων ὑποσύρειν δυνηθῶσιν» (E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 275).

³⁶ E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 277-278.

ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ὑπόθεσις τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου λήψεως τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ, ἄνευ προγενεστέρας σχετικῆς πρωτοβουλίας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὄχι μόνον δὲν ἔχει ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ καὶ οὐδόλως εὐοδοῦται ἐκ τῆς σχετικῆς διατυπώσεως τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς, διότι ἐν αὐτῇ ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος παρουσιάζεται ἀμέτοχος εἰς τὴν ἀπόφασιν συγκλήσεως τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μεγάλης συνόδου³⁷.

Ἐὰν ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος ἐλάμβανε τοιαύτην σοβαρωτάτην ἀπόφασιν, τότε ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ θὰ ἠτιολογεῖτο δεόντως ἡ ἀναγκαιότης παραπομπῆς τοῦ ζητήματος τῆς ἀρειανικῆς ἑριδος εἰς Μείζονα σύνοδον. Πᾶν τοῦναντίον ἢ ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ ἀναφορὰ εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκληθῇ μεγάλην σύνοδον ἐν Ἀγκύρᾳ προϋποθέτει τὴν ὑπὸ τῶν παραληπτῶν αὐτῆς ἐπισκόπων προγενεστέραν ἤδη γνώσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ληφθεῖσα ἀπόφασις τῆς συγκλήσεως μεγάλης συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ προηγεῖτο τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἀλλ' ἢ κοινοποιήσις τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ εἶχε γίνῃ δι' ἐπιστολῶν τοῦ αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ πέρατος τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνό-

37. Ὁ ῥώσος ἱστορικός Α. Brilliantov, *K istorii arianskago spora do pervago vselenskago sobora, Khristianskoe Tshenie*, Ὀκτ. 1913, 1176 - 1200, ὑπεστήριξε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος καὶ οὐχὶ ὁ Μ. Κωνσταντίνος ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης καὶ ἱερατικῆς συνόδου εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας, διό καὶ ἡ σύγκλησις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου δέον νὰ χρονολογηθῇ μετὰ καὶ οὐχὶ πρὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχαί 325). Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ὑπεστήριξε βραδύτερον ἀνεξαρτήτως ἐκ τοῦ Α. Brilliantov καὶ ὁ Ν. Η. Baynes, *Constantine the Great and the Christian Church, Journal of Roman Studies* 18 (1928) 219. Κατὰ τὸν Ν. Η. Baynes, *Constantine the Great and the Christian Church*, 2α ἐκδ. ὑπὸ Η. Chadwick, London 1972, 20 - 21, «bishops assembled at Antioch condemned Arius and fixed Ancyra as the town in which larger council should assemble to formulate with greater authority the standpoint of the Eastern Church. Ancyra was the see of Marcellus, the champion of the extreme view diametrically opposed to that of Arius. The emperor, who had expressed the desire to act as mediator, should be faced with the fait accompli». Ἡ ὑπόθεσις ὁμοῦς αὕτη στερεῖται ἐρεισμάτων εἰς τὰς πηγάς, διότι ἀφ' ἐνός μὲν ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος θὰ ἦτο σαφεστέρα ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ αὐτῆς περὶ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν συγκλήσεως γενικῆς τινος συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἄλλαι σχετικαὶ πηγαὶ ἀποδίδουν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν πρότασιν περὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου ταύτης εἰς ἕτερα πρόσωπα.

δου, ὅχι μόνον διότι οὐδὲν ἀντίγραφον τοιαύτης ἐπιστολῆς διεσώθη, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος θὰ ἀνεφέρετο ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει εὐφύμως εἰς τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος. Τοιαύτη ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετέλει γεγονός ἄνευ προηγουμένου διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρακαμφθῆ διὰ σιγῆς. Προφανῶς ὁμοῦς ἢ μὴ περιβληθεῖσα δι' ἐπιστολῆς ἐπίσημον χαρακτήρα ἀποφασίς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἦτο ὀριστική, διό καὶ ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἠδύνατο νὰ γνωστοποιήσῃ ταύτην προφορικῶς εἰς τὰ μέλη τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἢ ὅποια διεκανόνισε καὶ τὴν κατὰ τῶν τριῶν διαφωνησάντων πρὸς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς ἐπιβληθεῖσαν ποινήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκοινωνησίας ἐν ὧσιν τῆς ἐπικειμένης συγκλήσεως τῆς μεγάλης συνόδου τῆς Ἀγκύρας.

Ὁ περιορισμὸς τῶν μελῶν τῆς μελλούσης νὰ συγκληθῆ ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου εἰς μόνους τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν ἀρειανικὴν ἔριν ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς παρεῖχεν εἰς τὸν Μ. Κωνσταντῖνον τὴν εὐχέρειαν ταχείας μετ' αὐτῶν ἐπικοινωνίας. Τὰς εὐνοήτους δυσχερείας τοῦ ἐπισκόπων Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως περὶ τὴν μετάβασιν εἰς Ἀγκυραν ἐκάλυπτεν ἢ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας δηλωθεῖσα τῷ Κορδοῦης Ὅσιῳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἄμεσος ἐτοιμότης τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς συγκληθησομένην σύνοδον πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀρειανικοῦ ζητήματος. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος οὐδένα εἶχε λόγον νὰ ἀγνοήσῃ τὴν προφορικῶς γνωσθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὁ Κορδοῦης Ὅσιος κατενόησε τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ὑποβληθεῖσαν πρότασιν, ὅτι εἰς τὴν μεγάλην σύνοδον θὰ ἔδει νὰ προσκληθῶν καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως. Τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν δογματικὸν ζήτημα συνεδέετο πρὸς θεμελιώδη διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διό καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἔκφρασις τοῦ φρονήματος πασῶν τῶν ἀνά τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν ἐκρίνετο ἀναγκαία. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ συνοδικὴ ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀπεστάλη καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως³⁸. Ὁ Κορδοῦης Ὅ-

38. «Ἐπέστειλαν δὲ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τὰ αὐτὰ δι' ἑτέρου γράμματος καὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἰταλίας ἐπισκόπους τοὺς ὑπὸ τὸν τῆς μεγάλης Ρώμης θρόνον καὶ ἐποιήσαντο κάκεῖνοι πρὸς τὴν σύνοδον ἔγγραφον ἀπόκρισιν συντιθεμένην πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτῆς ὀρισμένοις εἴτε περὶ πίστεως εἴτε περὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἐν ἧ καὶ αὐτοὶ κατατάξαντες ἐπεμψαν πρὸς ταύτην τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνηγμένην καὶ δι' αὐτῆς πρὸς πάντας τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους κε'

σιος είσηγήθη είς τόν Μ. Κωνσταντίνον τήν πρότασιν περί προσκλήσεως καί τών επισκόπων τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἡ οἰκουμενική σύνθεσις τῆς συνόδου κατέστησε πρόδηλον τήν ἀνάγκην μεταθέσεως αὐτῆς ἐκ τῆς Ἀγκύρας εἰς τήν ἐγγύς τῆς Νικομηδείας παραθαλασσίαν πόλιν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας. Οἱ λόγοι τῆς ἀλλαγῆς ταύτης τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐκ τῆς Ἀγκύρας εἰς τήν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας παρέχονται ὑπό τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐν τῇ πρὸς τοὺς επισκόπους ἀποσταλείσῃ ἐπιστολῇ, δι' ἧς ἐκοινοποιεῖτο ἡ νεωτέρα ἀπόφασις αὐτοῦ. Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς διεσώθη εἰς συριακὴν μετάφρασιν καί μετεγλωττίσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ E. Schwartz. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου βασιλέως πρὸς τὴν σύνοδον τῶν τῆς πατέρων» παρατίθεται τὸ ἀκολουθοῦν κείμενον:

«Τὸ μὴδὲν ἐμὲ ἔχειν ὁ ἄν τιμώτερον ἢ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου τῆς εὐσεβείας, παντὶ δηλον εἶναι νομίζω· ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν επισκόπων σύνοδον ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας γενέσθαι πρότερον συνεφωνήθη, νῦν πολλῶν ἕνεκα καλὸν εἶναι ἔδοξεν, ἵνα ἐν Νικαίᾳ τῇ τῆς Βιθυνίας πόλει συναχθῆ, διότι τε οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας καί τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης μερῶν ἔρχονται ἐπίσκοποι καί διὰ τὴν καλὴν τοῦ ἀέρος κρᾶσιν, ἔτι δὲ καί ἰν' ἐγὼ ἐγγύθεν θεατῆς ὦ καί κοινωνός τῶν γεννησομένων. Διὰ τοῦτο γνωρίζω ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, πάντα ὑμᾶς εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν, τουτέστιν εἰς Νίκαιαν, διὰ σπουδῆς ἐθέλειν ἐμὲ συναχθῆναι. Ἐκαστος οὖν ὑμῶν ὄρων εἰς τὸ χρήσιμον, ὡς προείρηκα, σπευδέτω ἄνευ τινὸς μελλήσεως ταχέως ἐλθεῖν, ἵνα θεατῆς τῶν γεννησομένων αὐτὸς ἐγγύθεν γένηται. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί»³⁹.

κανόνας· οὐσπερ καὶ αὐτοὺς γράψω σοι ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ μετ' ὀλίγα, ἵνα καὶ αὐτοὺς μάθῃς. ζητητέον δὲ πῶς κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν αὐτῶ ὁμοδόξων ἀγωνιζόμενοι οὐ μέμνηται τοῦ ὁμοουσίου ὀνόματος οὗτοι οἱ ἅγιοι καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχοι ἐπίσκοποι, καίτοι ὕστερον ἐγένοντο τῆς ἀγίας ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ οἱ πλείστοι αὐτῶν ἦσαν ἐν τοῖς ἐκεῖσε συναχθεῖσιν» (E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 279). Οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ὑπέδειξαν εἰς τὸν Κορδοῦς Ὅσιον τὴν ἀνάγκην προσκλήσεως καὶ τῶν επισκόπων τῆς Δύσεως, ἵνα ἡ ἀπόφασις τῆς μεγάλης συνόδου ἐκφράζη τὸ καθολικὸν φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Κορδοῦς Ὅσιος ἐθεώρησεν ὀρθὴν τὴν γενομένην πρότασιν καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν Μ. Κωνσταντίνον τὴν πρόσκλησιν εἰς τὴν σύνοδον καὶ τῶν επισκόπων τῆς Δύσεως.

39. E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 289 - 290. Ἡ ἐν τῇ ἐπιστολῇ μνηία μεταξύ τῶν λόγων, οἱ ὅποιοι ἐπέβαλον τὴν μετα-

Ὡς πρῶτον αἴτιον τῆς μεταθέσεως τῆς ἑδρας τῆς συνόδου ἐξ Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας προβάλλεται ἡ συμμετοχή εἰς τὴν σύνοδον ἐπισκόπων ἐκ τε τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Δύσεως. Ἡ αἰτιολόγησις αὕτη καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως δὲν εἶχον κατ' ἀρχάς προσκληθῆ νά συμμετάσχουν εἰς τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μεγάλην σύνοδον, τῇ ὑποδείξει ὁμως τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἀπεφασίσθη ἡ διεύρυνσις αὕτη τῆς συνθέσεως τῆς συνόδου. Οὕτω κατέστη ἀναγκαία ἡ ἐσπευσμένη πρόσκλησις αὐτῶν καὶ ἡ ἄμεσος γνωστοποίησις τῆς ἔνεκα τούτου ληφθείσης ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ἡ ὁποία διηκούλυε τὴν ταχύτεραν ἀφιξίν τῶν ἐπισκόπων Ἰταλίας, Β. Ἀφρικῆς καὶ Αἰγύπτου. Ἄλλως τε ἡ Νίκαια προετιμᾶτο καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὄχι μόνον διὰ τὸ εὐκρατον κλίμα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παρεχομένην αὐτῷ δυνατότητα παρακολουθήσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου πρὸς ἀποφυγὴν οὐκίτητος ἢ διασπάσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων. Ὁ Κορδοῦης Ὅσιος, μετασχὼν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἀντελήφθη τὸν ἐπικρεμᾶμενον κίνδυνον, διότι οἱ διαφωνήσαντες πρὸς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς καὶ ἀποκοπέντες ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τρεῖς ἐπίσκοποι θά ὑπέδειξαν τοὺς ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ὁμόφρονας αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τοὺς ἀπόντας Νικομηδείας Εὐσέβιον, Τύρου Παυλίῳν, Σκυθοπόλεως Πατρόφιλον κ.ἄ. Εὐνόητον ὅτι ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἐνημέρωσε τὸν Μ. Κωνσταντῖνον καὶ περὶ τῶν κινδύνων τούτων, διὸ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ διεδήλωσε σαφῶς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ νά παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου.

Ἐν τούτοις πάντες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ οἱ ἱστορικοὶ τῶν Δ' καὶ Ε' αἰ. οὐδόλως ὑπαινίσσονται τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας. Τοῦτο θά ἦτο πράγματι δυσερμηνευτον, ἐάν ἐδεχόμεθα ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐκοινοποίησε τὴν ἀπόφασιν δι' ἐπιστολῶν πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Καισαρείας Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς διαλλακτικῆς ἀποστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὀσίου, «ὡσπερ ἐπιστρατεύων αὐτῷ φάλαγγα Θεοῦ, σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, σπεύδειν ἀπαντα-

βολὴν τῆς ἀρχικῆς ἀποφάσεως, τῆς συμμετοχῆς καὶ ἐπισκόπων ἀέκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης μερῶν» ὑποδηλοῖ, καθ' ἡμᾶς, ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν περὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Βιθυνίας δὲν συμπεριλαμβάνετο καὶ ἡ δυνατότης προσκλήσεως τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως.

χόθεν τοὺς ἐπισκόπους γράμμασι τιμητικοῖς προκαλούμενος... Ὡς οὖν ἐφοίτα πανταχοῦ τὸ παράγγελμα, οἷά τινος ἀπὸ νύσσης οἱ πάντες ἔθεον σὺν προθυμίᾳ τῇ πάσῃ»⁴⁰. Ὁ Σωκράτης ἀναφέρει ὅτι «ὁρῶν ὁ βασιλεὺς ταραττομένην τὴν Ἐκκλησίαν, σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, τοὺς πανταχόθεν ἐπισκόπους διὰ γραμμάτων εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι παρακαλῶν»⁴¹. Ὁ Σωζομενὸς ὡσαύτως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς «συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ πανταχῇ τοῖς προεστῶσι τῶν ἐκκλησιῶν ἔγραψεν εἰς ρητὴν ἡμέραν παρεῖναι»⁴². Ὁ Θεοδώρητος Κύρου παρέχει τὴν αὐτὴν περιγραφὴν τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τονίζων ὅτι ὁ βασιλεὺς «ἐπειδὴ τῆς ἐλπίδος ἐψεύσθη τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην εἰς τὴν Νικαέων συνήγειρε σύνοδον»⁴³. Τοιαύτην σύγκλησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐγνώριζον οἱ Μ. Ἀθανάσιος⁴⁴, Γελάσιος⁴⁵ καὶ Ἐπιφάνιος⁴⁶. Τὴν ἀπόφασιν συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐν Ἀγκύρᾳ ἠγνόουν καὶ οἱ ἀρειανόφρονες ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ Σαβίνος Ἡρακλείας τῆς Θράκης καὶ Φιλοστόργιος. Τὸ ἔργον τοῦ Σαβίνου ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς Σωκράτη καὶ Σωζομενόν, οἱ ὅποιοι θά ἐπωφελοῦντο παρεμφεροῦς τινος μαρτυρίας⁴⁷. Ὁ Φιλοστόργιος ἐπίσης οὐδόλως ὑπαινίσσεται τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Οὗτος ἀναφέρει ὅτι «τῶν οὖν ἐπισκόπων τότε πρὸς πολλὰς διαμεριζομένων δόξας, ἔδοξε τῷ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ σύνοδον ἐν Νικαίᾳ πάντων τῶν ἐπισκόπων ποιῆσαι καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους διαπληκτισμὸν καταπαῦσαι»⁴⁸.

Ἡ γενικὴ αὐτὴ ἀγνοία τῆς ἀποφάσεως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου νὰ συγκαλέσῃ κατ' ἀρχὴν τὴν μεγάλην σύνοδον εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας προκαλεῖ ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν εἰς συριακὴν μετάφρασιν διασωθέντων κειμένων τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου καὶ τῆς γνωστοποιούσης τὴν ἀλλαγὴν τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς μεγάλης συνόδου ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἄλλως τε τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτισθῇ

40. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6.

41. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

42. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17.

43. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

44. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 36 ἐξ.

45. Γελασίου, Ἐκκλ. Ἱστορία II, 5. Ρουφίνου, Hist. Eccles. I, I.

46. Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἱρέσεων 69, 11.

47. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8, II, 15.17.39. III, 10.

48. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7α.

πρός τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποσταλείσης πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο οἱ ἐπίσκοποι νὰ προσέλθουν εἰς Νίκαιαν εἰς σαφῶς καθοριζομένην ἡμερομηνίαν καὶ ἐδίδοντο αὐτοῖς ὁδηγίαι ὡς πρὸς τὴν διὰ δημοσίων μέσων μετακίνησιν αὐτῶν. Ἡ ἐξήγησις τοῦ ἱστορικοῦ τούτου διλήμματος εἶναι ἴσως δυνατὴ διὰ τῆς ὑποθέσεως ἡμῶν ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἀπόφασις διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης συνόδου εἰς Ἄγκυραν δὲν ἐκοινοποιήθη δι' ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἐνημέρωσε προφορικῶς τὰ μέλη τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχὰς 325) περὶ τῆς προθέσεως ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος, διό καὶ ἡ γνωστοποίησις τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τόπου συγκλήσεως τῆς συνόδου δέον νὰ ἀπεστάλη προφανῶς εἰς μόνον τὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας ἢ καὶ τοὺς ἐξέχοντας ἐπισκόπους τῆς συνόδου τῆς Ἀντιοχείας. Οὕτως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, γνωσθεῖσα εἰς περιωρισμένον κύκλον ἐπισκόπων τῆς Συρίας, ἠγνοήθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ διεσώθη μόνον εἰς συριακὴν μετάφρασιν.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος λοιπὸν ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας, εἶτα δὲ εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ἀλλ' ἡ τοιαύτη παρέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἦτο νέον τι διὰ τὴν σχετικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ὁποία ἐγνώριζε τὴν ὑπὸ μόνων τῶν ἐπισκόπων σύγκλησιν τῶν συνόδων τῆς Ἐκκλησίας.

3 Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησις τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου προεκάλεσε τὰς ἀντιρρήσεις ρωμαιοκαθολικῶν κυρίως ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ κανονολόγων, οἱ ὅποιοι ἀνεζήτησαν καὶ ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ τὴν θεμελίωσιν τῆς θέσεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα Ρώμης νὰ συγκαλῆ τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους. Τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν, προβληθέντα ἰδίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰ., συνώψισεν ὁ Hefele, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς συγκαλούσης τὴν σύνοδον ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καθιστᾷ δυσχερῆ τὸν καθορισμὸν τῆς ἀναμίξεως τοῦ πάπα εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπόδοσις τῆς πρωτοβουλίας

ταύτης εἰς τὸν Μ. Κωνσταντῖνον δὲν ἀποκλείει τὴν προγενεστέραν συν-
 εννόησιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πάπα Ρώμης Σιλβέστρου⁴⁹. Ὁ Hefele ἐπικα-
 λεῖται ὡς κύριον ἐπιχείρημα τὴν διακήρυξιν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συν-
 ὁδοῦ (680), καθ' ἣν «Κωνσταντῖνος ὁ ἀεισεβέστατος
 καὶ Σιλβέστρος ὁ ἀοίδιμος τὴν ἐν Νικαίᾳ με-
 γάλῃν τε καὶ περιβλεπτον συνέλεγον σύνοδον»⁵⁰.
 Τὸ γεγονός δτι ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν, ἀντα-
 γωνιζομένην τὴν Ρώμην πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντίου καθιστᾶ κατὰ
 τὸν Hefele, τὴν δηλῶσιν ταύτην «ἀναντίρρητον» (irrecusable), διό καὶ ὁ
 Μ. Κωνσταντῖνος ἐθεωρήθη ὡς αἰσθανθεὶς τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ κνε-
 ργήσῃ μόνος διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοιοῦτου σοβαροῦ ζητήματος,
 «ἄνευ τῆς συναινέσεως καὶ τῆς συνεργασίας ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀνεγνω-
 ρίζετο ὡς ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τοῦ χριστιανισμοῦ»⁵¹. Μοναδικὸν ὁμῶς
 ἀξιόλογον ἐπιχείρημα τοῦ Hefele διὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὑπῆρξεν
 ἡ διακήρυξις τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη
 καὶ διὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ρωμαιοκα-
 θολικῆς διδασκαλίας ὅτι ὁ πάπας Ρώμης κέκτηται τὸ ἀτόλυτον καὶ ἀ-
 ποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς συγκλήσεως τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων,
 διότι καὶ ἐν ταύτῃ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δέον νὰ ἐνήργησι μετὰ τὴν ἐξα-
 σφάλισιν τῆς συναινέσεως τοῦ πάπα. Ἐν τούτοις ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ
 σύνοδος εἰς τὴν αὐτὴν διακήρυξιν ἀποδίδει τὴν σύγκλησιν τῆς Β'
 Οἰκουμενικῆς συνόδου (381) εἰς τὸν Μ. Θεοδοσίον, τὸν πάπαν Δά-
 μασον καὶ τοὺς ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Να-
 ζιανζηνὸν καὶ Νεκτάριον, ἐνῶ εἶναι γεγονός ἱστορικῶς ἀναντίρρητον
 ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ διακηρύξει μνημονευομένων ἐπισκόπων συνήργη-
 σεν εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου ταύτης. Ὁ Ρώμης Δάμασος οὐδὲ
 κἂν προσεκλήθη εἰς τὴν σύνοδον, ἐνῶ ὁ Νεκτᾶριος δὲν εἶχεν εἰσέλθει
 εἰσέτι εἰς τὸν κληρον κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου. Ἡ ἀξιοπιστία
 λοιπὸν τοῦ κειμένου τῆς διακηρύξεως κρίνεται ἐπισηφελῆς διὰ τὴν ἐξ
 αὐτῆς ἀντλησιν συμπερασμάτων ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς συγκλήσεως καὶ
 τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ τῆς συνοδικῆς ταύτης
 διακηρύξεως δὲν ἠξιολογήθη ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὸ καθ' ὅλου περιεχο-
 μένον αὐτῆς⁵².

49. Hefele - Leclercq, I/1, 403 - 404.

50. Mansi XI, 661.

51. Hefele - Leclercq, I/1, 406 - 407.

52. Περὶ τὸν ἰδιότυπον χαρακτήρα καὶ τὰ αἷτια συγκλήσεως τῆς Β' Οἰκου-
 μενικῆς συνόδου (381) ὡς Ἐνδημούσης συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, ἰδὲ

Ἡ τοιαύτη ὑπὸ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπόδοσις τῆς συγκλήσεως τῶν Α' καὶ Β' Οἰκουμενικῶν συνόδων εἰς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἀνέλαβον σχετικὴν πρωτοβουλίαν, ἀποδίδει, καθ' ἡμᾶς, τὴν ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀξιολόγησιν τοῦ ἔργου τῶν προγενεστέρων Οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κριτηρίων τοῦ Ζ' αἱ. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς συνόδου προϋπέθετε τὴν συμμετοχὴν ἐκπροσώπων τῶν δύο κορυφαίων θρόνων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἢ τοῦλάχιστον τὴν συναίνεσιν ἑκατέρου τούτων, ἐὰν οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ συμμετάσχη αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἀπεσταλμένων. Τοῦτο ἀπετέλει κοινὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν ἤδη ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῶν λοιπῶν πατριαρχικῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον πᾶσαν μετακίνησιν ἐπισκόπου τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων χωρῶν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὑπὸ τὸ κριτήριον τοῦτο ὁ πάπας, ἐκπροσωπηθεὶς εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον διὰ τῶν πρεσβυτέρων τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας Βίτωνος καὶ Βικεντίου, ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς συνεργήσας εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου, δεδομένου ὅτι καὶ ἡ ἄνευ ἐκπροσωπήσεως ἀποδοχὴ τῶν ἀποφάσεων συνόδου τινὸς ἴσοῦτο πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου. Ὁ J. Devillard προσεπάθησε νὰ ὑποστηρίξῃ ἐμμέσως τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Ρώμης Σιλβέστρου σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διὰ τῆς θέσεως ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα ἀποδοχὴ τῆς προσκλήσεως τοῦ Μ. Κωνσταντίνου συνίστα τὴν ἐπίσημον σύγκλησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀνάληψιν τῆς εὐθύνης ἀντιμετωπίσεως τῶν πάσης φύσεως δυσχερειῶν διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου⁵³. Ὁρθῶς ὁμως παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ V. Grumel ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη θὰ εἶχεν ἐρείσματα μόνον ἐὰν ὁ πάπας Ρώμης εἶχε ζητήσῃ ἐπίσημως τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου ἢ τοῦλάχιστον ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε ζητήσῃ τὴν προγενεστέραν συναίνεσιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, διότι μόνον τότε ἡ θέσις τοῦ πάπα θὰ ἐπηρεάζε πράγματι τὴν ἀπόφασιν περὶ συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ὁ V. Grumel ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης οὐδόλως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου

πλείονα ἐν Β. Φειδά, Ἐνδημοῦσα Σύνοδος, Ἀθήναι 1971, 44 ἐξ., ἐνθα ὑποστηρίζομεν ὅτι ἡ Β' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ὑπῆρξε κατὰ τὴν σύγκλησιν καὶ τὸν ἀχρικόσκον ἀπλῶς Ἐνδημοῦσα σύνοδος, συγκληθεῖσα πρῶτιστως διὰ τὴν διευθέτησιν τοῦ ζητήματος κληρώσεως τοῦ χηρεύοντος θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εὐνόητον ὅτι ἡ ἐν τοιαύτῃ συνόδῳ πρόσκλησις τοῦ πάπα Ρώμης οὐδὲν ἐκτεκμητο κανονικὸν ἐρεῖσμα.

και θεωρει ορθως οτι η συγκλησις της συνόδου είναι ἔργον οχι τοῦ πάπα Σιλβέστρου, ἀλλὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μ. Κωνσταντίνου. Τοῦτο ἄλλως τε ἀποτελεῖ σήμερον γενικόν πόρισμα της ἱστορικῆς ἐρεύνης⁵⁴. Οὕτως ἐξηγεῖται καί τὸ γεγονός οτι οἱ πάπαι Δάμασος καὶ Βιγίλιος ἐθεωρήθησαν ὡς συμμετασχόντες της συγκλήσεως τῶν Β' καὶ Ε' Οἰκουμεικῶν συνόδων ἀντιστοίχως, καίτοι ἦτο εἰς πάντας γνωστὸν οτι ἡ μὲν Β' Οἰκουμεικὴ σύνοδος συνεκλήθη ὡς σύνοδος τῶν ἐπισκόπων της Ἀνατολῆς, ἐν δὲ τῇ Ε' Οἰκουμεικῇ συνόδῳ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενος Βιγίλιος ἠρνήθη νὰ συμμετάσχη της συνόδου καὶ ἐδέχθη τὰς ἀποφάσεις μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία της ἐν τῇ διακηρύξει της ΣΤ' Οἰκουμεικῆς συνόδου μνείας τοῦ πάπα Ρώμης Σιλβέστρου καθιστᾷ πρόδηλον τὴν ἀνάγκην διαφοροποιήσεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἀπὸ τὴν ὑστερογενῆ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν κριτηρίων ἀξιολόγησιν της συνοδικῆς ἐμπειρίας τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος της Ἐκκλησίας. Ἄλλως τε τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου λήψιν της ἀποφάσεως διὰ τὴν σύγκλησιν της Α' Οἰκουμεικῆς συνόδου μαρτυροῦν οχι μόνον αἱ περιγραφαὶ τῶν ἱστορικῶν της Ἐκκλησίας τῶν Δ' καὶ Ε' αἰ., ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ συνείδησις τῶν μελῶν της ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τὰ ὅποια ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὰς ἐκκλησίας Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως ἐτόνισαν τοῦτο ρητῶς: «Ἐπειδὴ της τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων πόλεων τε καὶ ἐπαρχιῶν μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἅπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ της ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιστεῖλαι γράμματα»⁵⁵. Ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησις τῶν Οἰκουμεικῶν συνόδων κατέστη ἐφεξῆς παγία παράδοσις, διὸ καὶ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες συνεκάλεσαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πάσας τὰς μετὰ ταῦτα συγκληθείσας Οἰκουμεικὰς συνόδους ἐν Ἀνατολῇ⁵⁶.

53. J. Devillard, La papauté et le concile de Nicée, Revue Apologétique, 40, σελ. 400 ἐξ.

54. V. Grumel, Le siège de Rome et le Concile de Nicée, EO 24 (1925) 441 ἐξ. Πρβλ. σχετικῶς καὶ J. Turmel, Constantin et la Papauté, Revue Catholique des Eglises 3, 1906, 212 ἐξ.

55. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9.

56. F. X. Funk, Die Berufung der Oecumenischen Synoden des Altertums, ἐν Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen, I, Paderborn 1897,

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησις ὁμῶς τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀποτελεῖ σαφῆ ἔκφρασιν τῆς ἐπ' αὐτοῦ πραγματοποιηθείσης ἀλλαγῆς εἰς τὰς σχέσεις τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ ὀποθενδῆποτε ὑποκινούμενον ἐνδιαφέρον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεδηλοῦτο κυρίως εἰς τὴν μέριμναν αὐτοῦ πρὸς διαφύλαξιν σταθερᾶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος⁵⁷. Ἡ ἰδιαιτέρα εὐαισθησία αὐτοῦ διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐδείχθη προγενέστερον καὶ ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθείσας προσπάθειάς πρὸς συνοδικὴν διευθέτησιν τοῦ σχίσματος τῶν Δονατιστῶν ἐν Β. Ἀφρικῇ⁵⁸. Ἡ ἐν τῇ Δύσει κτηθεῖσα ἐμπειρία ἐδείχθη χρήσιμος καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ἕνεκα τῆς διαιρέσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων εἰς πολεμίους καὶ ὑποστηρικτάς τῆς ἄρειανικῆς αἵρέσεως⁵⁹.

57 ἔξ. ἀπέδειξε διὰ κριτικῆς θεωρήσεως πασῶν τῶν σχετικῶν πηγῶν ὅτι πᾶσαι αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι συνεκλήθησαν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

57. Τὰ αἷτια τῆς στροφῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδειχθέντος ἐνδιαφέροντος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαντληθοῦν εἰς πολιτικὰ μόνον κίνητρα, ἀλλ' ἐκφράζουν ἀναμφιβόλως καὶ τὰς θρησκευτικὰς ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ προδιαθέσεις αὐτοῦ. Διὰ τοὺς πολιτικούς στόχους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου θὰ ἦρκει καὶ μόνη ἡ ἀναγνώρισις τῆ Ἐκκλησίας τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως τῆς λατρείας ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ ἡ παροχὴ εἰς τοὺς πολίτας τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Τοιαῦται παραχωρήσεις θὰ ἀπέτelson μεγίστην προσφορὰν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δὴ καὶ μετὰ τοὺς ἀπηνεῖς διωγμούς τοῦ Αἰκινίου. Πλείονα περὶ τοῦ ἐπιμάχου τούτου ζητήματος ἰδὲ F. J. Doelger, Die Taufe Konstantins und Ihre Probleme, RQ 19 (1913) 377 - 447. N. H. Baynes, Constantine the Great and the Christian Church, Proceeding of the British Academy 1929, 341 - 442. H. Lietzmann, Der Glaube Konstantins des Grossen, Sitzungb. der preuss. Akad. der Wiss., Phil - hist. Klasse (1937) 263 ἔξ. H. Grégoire, La vision de Constantin liquidée 14 (1939) 341 - 351. J. Straub, Konstantins christliches Sendungsbewusstsein, Das neue Bild der Antike 2 (1942) 374-394. K. M. Setton, Christian attitude towards the Emperor in the Fourth Century, N. York 1941, 40 ἔξ. H. Berkhof, Kirche und Kaiser, Zurich 1947. A. Φυτράκης, Ἡ πίστις τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, Ἀθῆναι 1945. A. Piganiol, L'état actuel de la question Constantinienne, Historia (1950) 82 - 96. H. Doergies, Das Selbstzeugnis Kaiser Konstantins, Göttingen 1954. Τοῦ αὐτοῦ, Konstantin der Grosse, Stuttgart 1958. H. Kraft, Kaiser Konstantins religiöse Entwicklung, Tübingen 1955 κ.ά.

58. Περὶ τὸ σχίσμα τῶν Δονατιστῶν ἰδὲ Β. Φειδᾶ, Ἡ προεδρία τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, Ἀθῆναι 1974, 18 ὑπ. 18.

59. Ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ Ἄρειον ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐναρμονίζεται πλήρως πρὸς τὰς πραιτοβουλίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐν τῇ Δύσει διὰ τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος τῶν Δονατιστῶν. Ὡς ὁμῶς ἐν τῇ Δύσει, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ ἀποτυχία τῆς ἀναληφθείσης διαλ-

Ἡ πρωτοβουλία ὁμως τοῦ αὐτοκράτορος νὰ συγκαλέσῃ Οἰκουμενικὴν σύνοδον δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς γενομένη αὐθαιρέτως καὶ ἐρήμην πάσης ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων σχετικῆς εἰσηγήσεως;

Ὁ λατῖνος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Ρουφῖνος ἀναφέρει ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος συνεκάλεσε τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον *ex sacro dotum sententia*, ἀλλὰ δὲν ἀποσαφηνίζει τὴν ἀσαφῆ ταύτην φράσιν⁶⁰. Ἡ ἀναζήτησις ὁμως τῶν εἰσηγηθέντων τὴν συνοδικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀρειανικοῦ ζητήματος ἐπισκόπων δὲν εἶναι δυσχερῆς. Εἰς τούτων ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ προσωπικὸς σύμβουλος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων Κορδοῦης Ὅσιος, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη εἰς τε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν πρὸς ἐπίτευξιν διαλλακτικῆς διευθετήσεως τῆς περὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου διαμάχης τῶν ἐπισκόπων. Ἐκ τῶν εἰσηγηθέντων τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου ἐπισκόπων δέον νὰ ἀποκλεισθῆ ὁ ἐπίσκοπος Νικομηδείας Εὐσέβιος, ὁ ὁποῖος, καίτοι διέμενεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς, ἐθεωρεῖτο ὑποπτος ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διὰ συνεργασίαν μετὰ τοῦ Λικινίου, διὸ καὶ ἐχαρακτήρισθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς ὁ «τῆς τυραννικῆς ὠμότητος συμμύστης»⁶¹. Μετὰ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου ἀπεμονώθησαν καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ τελούντες ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὴ καὶ ὁ Νικαίας Θεόγνις. Ἐκ τοῦ περιβάλλοντος λοιπὸν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μόνον ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἠδύνατο νὰ εἰσηγηθῆ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν σύγκλησιν τῆς μεγάλης συνόδου. Ὁ Κορδοῦης Ὅσιος ἐθεμελίωσε τὴν εἰσήγησιν ταύτην ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου γε-

λακτικῆς πρωτοβουλίας θὰ ὠδήγει εἰς τὴν συνοδικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, διότι ἦτο ἀναγκαία ἢ ἐξάντλησις πασῶν τῶν δυνατοτήτων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς κλονισθείσης ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀνάγκην ταύτην προβάλλει μετ' ἐμφάσεως ὁ Μ. Κωνσταντῖνος εἰς τὴν πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ Ἀρειον ἐπιστολὴν (Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου II, 64 - 72).

60. Ρουφίνου, *Hist. Eccles.* I, 1. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον (Βίος Κωνσταντίνου III, 5) ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὀσίου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, «τὸτε αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν ἀνακινήσας, ἄλλον τουτονὶ καταγωνιῖσθαι [δεῖν] ἔση τὸν κατὰ τοῦ ταραττοντος τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανοῦς ἔχθρου πόλεμον», διὸ καὶ συνεκάλεσε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον. Ἡ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀξιολόγησις τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὀφείλεται εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ νὰ προβάλλῃ τὸ προσωπικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἡ μόνη ἐρμηνεία τῶν γεγονότων.

61. Μ. Κωνσταντίνου, Ἐπιστολὴ τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδῶν. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 41.

νομένης σχετικής προτάσεως, διότι ὁ ἴδιος δὲν ἦτο δυνατόν νά γνωρίζη πάσας τὰς προεκτάσεις τῆς ἀρειανικῆς διαμάχης εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ τοιαύτη πρωτοβουλία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου δέον νά θεωρηθῇ, καθ' ἡμᾶς, εὐνόητος, διότι οὐδεὶς ἕτερος τρόπος ἀντιμετώπισεως τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως ἦτο προτιμότερος τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας. Δυστυχῶς αἱ πηγαὶ παρακάμπουν διὰ σιγῆς τὴν ἀποφασιστικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἢ διὰ τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου διαβιβασθεῖσα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πρότασις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Ὁ Ἐπιφάνιος ὁμοῦ διέσωσε τὴν ἀνάμνησιν τῆς πρωτοβουλίας ταύτης τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου· «Ἀλλὰ μεταξὺ ὀλίγου τοῦ χρόνου, τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀγίου ἐπισκόπου ἐπιμελησαμένου καὶ κινήσαντος τὸν μακάριον Κωνσταντῖνον, συνεκρότησε σύνοδον ἐν τῇ Νικαίᾳ τῇ πόλει»⁶². Ἡ μαρτυρία αὕτη μεταθέτει τὸ κέντρον βάρους τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐφήρμοσεν ἀπλῶς τὴν διὰ τῆς προτάσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ὑποδειχθεῖσαν ἀνάγκην κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος πρὸς ἐπιτυχῆ ἀντιμετώπισιν τῆς ἐκ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως διαιρέσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Διατὶ ὁμοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας προέτεινεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ δὲν συνεκάλεσεν ὁ ἴδιος τὴν προταθεῖσαν μεγάλην σύνοδον; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι δυσχερής, διότι δὲν δυνάμεθα νά ἀνεύρωμεν σχετικὰς μαρτυρίας εἰς τὰς πηγὰς. Γνωρίζομεν ὁμοῦ ὅτι ἡ σύγκλησις συνόδων ἐν Ἀνατολῇ εἶχεν ἀπαγορευθῆ ὑπὸ τοῦ Λικινίου, ἢ δὲ ἀπαγόρευσις ἴσχυε μέχρι τῆς ἡττης αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον (18 Σεπτεμβρίου 324), ὁ ὁποῖος δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν ἄμεσον κοινοποίησιν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἄρσεως τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης⁶³. Κατὰ συνέπειαν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύ-

62. Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἵρέσεων 68, 4.

63. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου I, 51. Ὁ Λικίνιος «πρώτους γέ τοι τοὺς ὑπ' αὐτῷ τοῦ Θεοῦ λειτουργούς, μηδὲν πώποτε πλημμελές περὶ τὴν ἀρχὴν διαπονηθέντας, ἠρέμα τέως περιειργάζετο, προφάσεις κατ' αὐτῶν κακοτέχνους θηράμενος· μηδεμιᾶς γὰρ μὴν εὐπορῶν αἰτίας, μηδ' ἔχων ὅπη τοῖς ἀνδράσι καταμέμψοιτο, νόμον ἑκπέμπει διακελευόμενον μηδαμῆ μηδαμῶς ἀλλήλοις

νατο να συγκαλέση εις γενικήν σύνοδον τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῆς εἰς Ἀλεξανδρείαν μεταβάσεως τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος Κορδοῦης Ὁσίου (Ὀκτ. 324). Δυνάμεθα ὁμῶς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀντιμετώπιζε τὸ θέμα τῆς διὰ γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς διευθετήσεως τοῦ ἐκ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως δημιουργηθέντος γενικωτέρου ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, διότι ἐτίθετο ὀξύ τὸ πρόβλημα τῆς διακοπῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τῶν ἀντιφρονούντων ἐπισκόπων. Ἡ μετάβασις τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος Κορδοῦης Ὁσίου εἰς Ἀλεξανδρείαν ἀπήλλαξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰ προβλήματα, τὰ ὁ-

ἐπικοινωνεῖν τοὺς ἐπισκόπους, μηδ' ἐπιδημεῖν αὐτῶν ἐξεῖναι τινι τῆ τοῦ πέλας ἐκκλησίᾳ, μηδέ γε συνόδους, μηδέ βουλὰς καὶ διασκέψεις περὶ τῶν λυσιτελῶν ποιείσθαι. Τὸ δ' ἦν ἄρα πρόφασις τῆς καθ' ἡμῶν ἐπηρείας· ἡ γὰρ παραβαίνοντας τὸν νόμον ὑποβάλλεσθαι τιμωρίᾳ ἢ πειθαρχοῦντας τῷ παραγγέλματι παραλύειν ἐκκλησίας θεσμούς, ἄλλως γὰρ οὐ δυνατὸν τὰ μεγάλα τῶν σκευμάτων ἢ διὰ συνόδων κατορθώσεως τυγχάνειν». Ἡ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Λικινίου ἀοστηρὰ ἀπαγόρευσις κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο γενικὴ καὶ καθίστα ἀδύνατον ὄχι μόνον τὴν ἀντιμετώπισιν χρονοζώντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπων εἰς χηρευούσας ἐπισκοπὰς. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος (ἀρχαί 325) ἐκφράζει ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ τὰς ἀδυνηρὰς συνεκείας τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης· «ἐπειδὴ οὖν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς συνήγαγεν εἰς τὴν παροικίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐξετάσαντες ἡμεῖς καὶ πραγματευσάμενοι τὰ κοινὰ καὶ ὀφέλιμα καὶ χρήσιμα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, εἰρομεν πολλὴν ἀταξίαν μάλισθ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὀλιγωρήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ οἱ κανόνες ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὑπὸ ἀνθρώπων κοσμικῶν καὶ πάντως καταπέπαιται, διότι κεκώλυτο ἐπισκόπων σύνοδον συναχθῆναι ἐν τοῖς τῶν μερῶν τούτων τόποις» (E. Schwartz, *Zur Geschichte des Athanasius*, Nachrichten VI, 1905, 274). Ἡ νίκη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (18 Σεπτ. 324) δὲν ἐσήμαινε διὰ τοὺς ἐπισκόπους τὴν αὐτόματον ἄρσιν τοῦ ἀπαγορευόντος πᾶσαν συνοδικὴν συνάθροισιν νόμου, διό καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος προέβαλεν εἰς τὸν εἰς Ἀλεξανδρείαν μεταβάντα (Ὀκτώβριον 324) Ὁσίον Κορδοῦης τὸ ἀγωνιώδες αἶτημα καὶ τὴν πρότασιν ἐγκρίσεως ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τῆς συγκλήσεως γενικῆς τινος συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀρειανικοῦ ζητήματος. Ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔκρουεν ἤδη ἀνοικτὰς θύρας, διό καὶ ὁ Μ. Κωνσταντίνος ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν συγκλήσεως καὶ πραγματοποιήσεως τῆς συνόδου. Ἦτο σπουδαία εὐκαιρία ἀφ' ἐνός μὲν διὰ νὰ καταστῇ εὐρύτερον αἰσθητὴ ἢ ἐναντι τῆς Ἐκκλησίας μεταβολὴ τῆς στάσεως τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ λυθοῖν συνοδικῶς αἱ διασπᾶσαι τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἔριδες.

ποία συνεδέοντο πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ σύγκλησιν τοιαύτης γενικῆς συνόδου, διὸ καὶ οὗτος προέτεινε τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησιν τῆς συνόδου. Διὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἀντιμετωπίζοντο πάντα τὰ σοβαρὰ προβλήματα περὶ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, περὶ τὸν τρόπον μετακινήσεως, περὶ τὴν διαμονὴν καὶ περὶ τὴν κάλυψιν τῶν ἀπαιτουμένων δαπανῶν, τὰ ὅποια δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιλύσῃ ὁ Ἀλέξανδρος. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος (Ὀκτώβριος 324) ὑπέδειξε διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν μεταβάντα πρὸς διευθέτησιν τῆς ἀρειανικῆς ἑριδος Κορδοῦης Ὅσιον ὅτι οἰαδῆποτε λύσις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου προβλήματος ἦτο ἀδύνατος ἐν Αἰγύπτῳ, διότι τὰ ἔρεϊσματα τοῦ Ἀρείου εὐρίσκοντο εἰς τοὺς ὁμόφρονας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, διὸ καὶ μόνον γενικὴ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ δογματικὸν πρόβλημα. Ἡ πρότασις αὕτη τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου ἦτο σαφῆς καὶ κατενοήθη ὑπὸ τοῦ Κορδοῦης Ὄσιου, ὁ ὁποῖος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκλογῆς διαδόχου τοῦ ἀποθανόντος Ἀντιοχείας Φιλογονίου (20 Δεκ. 324) ἔσπευσεν εἰς Ἀντιόχειαν διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν ἀμέσως ληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπόφασιν καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔργον τῆς συνόδου⁶⁴. Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος (ἀρχαὶ 325), ταχθεῖσα ὑπὲρ τῶν θεολογικῶν θέσεων τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀπεσαφήνισε πλήρως τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, διότι κατέδειξεν ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ὄχι μόνον Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀνατολῆς εἶχον ταχθῆ κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν ἐναντίον τῶν κακοδοξίων τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου καὶ συνετάσσοντο μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου. Τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν τῶν ὀρθοδόξων ἐν Ἀνατολῇ θὰ ἐνίσχυεν ἀναμφιβόλως ἢ ἐν τῇ συνόδῳ ἔκφρασις τοῦ φρονήματος καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, διότι ἦτο γνωστὴ καὶ ἐν Ἀνατολῇ ἢ κατὰ τὴν ἔριν τῶν «Δύο Διονυσίων» ἀναπτυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ρώμης Διονυσίου διδασκαλία περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοκιμασία τῶν εὐνοουσῶν τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν ἀστόχων φράσεων τοῦ Διονυσίου

64. Ὁ λατίνος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Σουλπίκιος Σευήρος ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὄσιου Κορδοῦης ὑπόδειξιν τῷ Μ. Κωνσταντίνῳ τῆς ἀνάγκης συνοδικῆς ἀντιμετώπισεως τῆς ἀρειανικῆς ἑριδος καὶ τονίζει ὅτι «Nicaena synodus auctore Hosio confecta habebatur» (Sulpicius Severus, *Chronica*, II, 35. PL 20, 149). Ἡ τοιαύτη ὁμῶς πρότασις ἐγένετο τῷ Κορδοῦης Ὄσιῳ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ Ὄσιου εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἐν Ἀντιοχείᾳ δέον νά ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ φρονήματος τούτου τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, διὸ καὶ ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος ἀπέστειλε τὴν συνοδικὴν ἐπιστολὴν καὶ εἰς τὸν Ρώμης Σίλβεστρον, προτείνασα τὴν πρόσκλησιν εἰς τὴν μεγάλην σύνοδον καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως⁶⁵. Οὕτως ἐξηγεῖται, ὡς εἶδομεν, καὶ ἡ ἐκ τῆς Ἀγκύρας εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας μετάθεσις ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τῆς ἑδρας τῆς συγκληθείσης Οἰκουμενικῆς συνόδου.

Συνελόντ' εἶπεῖν ἡ σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐγένετο μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μ. Κωνσταντίνου διὰ τῆς προσκλήσεως πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν σύνοδον διὰ βασιλικῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἡ σύγκλησις αὕτη τῆς συνόδου ὠφείλετο εἰς αἴτησιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τοῦ εἰς Ἀλεξανδρείαν ἀποσταλέντος αὐτοκρατορικοῦ συμβούλου Κορδοῦης Ὄσιου. Κατὰ συνέπειαν ὁ αὐτοκράτωρ Μ. Κωνσταντῖνος, συγκαλέσας τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐνήργησεν οὐχὶ αὐτοβούλως καὶ αὐθαιρέτως, ἀλλὰ καθ' ὑπόδειξιν ὑπευθύνου φορέως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἐνδιεφέρετο ἀμέσως διὰ τὴν συνοδικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀρειανικῆς ἑριδος. Τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἀπεδέχθησαν ὄχι μόνον οἱ ἐπίσκοποι Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, ἀλλὰ καὶ οἱ

65. E. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 279 ἀπέστειλαν δὲ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τὰ αὐτὰ δι' ἐτέρου γράμματος καὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἰταλίας ἐπισκόπους τοὺς ὑπὸ τὸν τῆς μεγάλης Ρώμης θρόνον». Ἡ ἐνέργεια αὕτη δὲν πρέπει νά θεωρηθῇ ξένη πρὸς τὴν τελικὴν ἀπόφασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅπως μεταθέσῃ τὸν τόπον συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐξ Ἀγκύρας εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ προσκαλέσῃ εἰς αὐτὴν τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως, διότι ὑποδηλοῖ τὴν ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου συνειδητοποίησιν τῆς ἀνάγκης, ὅπως ἡ ἀντιμετώπισις τῆς δογματικῆς πλάνης τοῦ Ἀρείου θεμελιωθῇ ἐπὶ ὁμοφώνου ἀποφάσεως τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἦτο πρόδηλος, διότι ἡ ἀρειανικὴ ἑρις ἀνεφέρετο εἰς θεμελιώδη διδασκαλίαν πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ διατύπωσις τῆς ὁποίας δὲν θά ἔδει νά ἐπιχειρηθῇ ἐρήμην ἐκπροσώπων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, ἵνα μὴ διαταραχθῇ ἡ ὁμοφωνία τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν διακηρυχθισομένην πίστιν. Τοῦτο κατενόησε πλήρως ὄχι μόνον ὁ Κορδοῦης Ὄσιος, ἀλλὰ καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε καλῶς τὴν ἐριστικότητα τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως κατὰ τὴν προσπάθειαν ἄρσεως τοῦ σχίσματος τῶν Δονατιστῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀμεσὸς διεύρυνσις τῆς γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἰς οἰκουμενικὴν ἐκπροσώπησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων.

έν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας (ἀρχαί 325) συμμετασχόντες ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτως ἢ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὀρθῶς ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου ὡς γενομένη «ex sacerdotum sententia».

Ἡ τοιαύτη κατ' αἴτησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνάληψις ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τῆς εὐθύνης συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδόλως δεσμεύει, θίγει ἢ ἀλλοιοῖ καθ' ἑαυτὴν τὴν αὐτοτέλειαν ἢ πληρότητα τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, διότι τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων παρέμεινεν ἀποκλειστικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις. Ἡ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διαμορφωθείσα ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις συγκλήσεως τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων οὐδέποτε ἀπετέλεσεν οὐσίωδες καὶ ὀργανικὸν στοιχεῖον τοῦ συνοδικοῦ συστήματος καὶ ἰδίᾳ τοῦ θεσμοῦ τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων, ἀλλ' ὑπῆρξε πάντοτε ἀπλή περιφερειακὴ παράδοσις, ἢ ὁποῖα ἠνύθει τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐχερεστεραν καὶ τελεσφορωτέραν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναφουρένων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Οὐσίωδες καὶ ὀργανικὸν στοιχεῖον τοῦ θεσμοῦ τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων εἶναι ἡ θεμελιώδης ἐκκλησιολογικὴ ἀρχὴ τῆς διὰ τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων καθ' οἰονδήποτε τρόπον συγκαλουμένων ἐπὶ ταῦτό εἰς συνοδικὰς συνελεύσεις ἀντιμετωπίσεως σοβαροῦ ἐκκλησιαστικοῦ τινος ζητήματος. Ὁ τρόπος τῆς συγκλήσεως ἦτο τότε ἐπουσιῶδες στοιχεῖον τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἐάν πράγματι ὑφίστατο «εὐλόγος τις αἰτία» καὶ «κατεπεΐγουσα χρεία» ἀντιμετωπίσεως τοῦ ὑφισταμένου ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, διὸ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων σύγκλησις τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν συνόδων δὲν ἴσχυσε νὰ διαμορφώσῃ δεσμευτικὴν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν κανονικὴν ἀρχὴν ὡς πρὸς τὸν τρόπον συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς τινος συνόδου. Οὕτως ὁ Μ. Ἀθανάσιος χαρακτηριστικῶς ἀποδοκιμάζει τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀνευ ἐκκλησιαστικῆς τινος χρείας συγκαλουμένας συνόδους τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων· «Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οἱ θαυμαστοί, ἵνα καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ γραφέντα λύειν δόξωσιν, ὄνομα συνόδου σχηματίζονται καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς παρὰ βασιλέως λαμβάνουσι. καὶ κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφόροι τῶν ἐπισκόπων καὶ βασιλικά γράμματα οὕς ἤτησαν ἐπαναγκάζοντα... εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς

τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπισκόποις, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία; ἢ πῶς ὑπὸ βασιλικοῖς συνήγοντο γράμμασιν;»⁶⁶. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος παραθέτει ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου πρὸς τὸν εὐνοοῦντα τοὺς ἀρειανόφρονας Κωνσταντῖον, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος προτρέπει αὐτὸν νὰ ἀποφύγη πᾶσαν ἀνάμιξιν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά· « Μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα. καὶ ὡσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ Θεῷ, οὕτω φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἔλκων ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένη»⁶⁷. Αἱ ἀυθαίρετοι παρεμβάσεις τοῦ Κωνσταντῖου εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ὡς ὄργανου τῶν αὐθαιρέτως, ἀντικανονικῶς καὶ κατὰ πρόδηλον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σχετικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν συγκαλουμένων καὶ συγκροτουμένων ὑπ' αὐτοῦ συνόδων τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτέραν αἰτίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου προβολῆς τῆς ὑγιοῦς περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κωνσταντῖου ἀποτολμηθεῖσα νόθευσις τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας προεκάλεσε τὴν σθεναρὰν ἀντίδρασιν τῶν ὀρθοδόξων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι προέβαλον τὴν θεμελιώδη ἐκκλησιολογικὴν ἀρχὴν τῆς ἐν ταῖς συνόδοις ἀβιάστου ἐκφράσεως τοῦ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ σώματος τῶν ἐν αὐταῖς συμμετεχόντων ἐπισκόπων· «Εἰ γὰρ ἐπισκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεὺς; εἰ δὲ βασιλέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐνταῦθα χρεία τῶν λεγομένων ἐπισκόπων; πότε γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιαῦτα; πότε κρίσις Ἐκκλησίας παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κῦρος ἢ ὄλως ἐγνώσθη τοῦτο τὸ κρίμα; πολλαὶ σύνοδοι πρὸ τούτου γέγονασιν, πολλὰ κρίματα τῆς Ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ πατέρες ἐπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα, οὔτε βασιλεὺς τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ἀπόστολος εἶχε φίλους τοὺς τῆς τοῦ Καίσαρος οἰκίας καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιπησίους ἀπὸ τούτων, ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβα-

66. Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 10.

67. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρειανῶν, 44.

νε. Νυν δὲ θέαμα καινὸν καὶ τοῦτο τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐστὶν εὖρημα. Συνήλθον γὰρ αἰρετικοὶ καὶ βασιλεὺς Κωνσταντῖος, ἵνα κάκεινος τὴν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν τῆ ἐξουσία καθ' ὧν ἂν ἐθέλοι πράττη καὶ διώκων μὴ λέγηται διώκτης· καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλέως ἔχοντες δυναστείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσιν»⁶⁸.

Ἡ τοιαύτη ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις τῆς πλήρους αὐτοτελείας καὶ ἀυταρκείας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι ἡ κατ' αἴτησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων ἀνάληψις ὑπὸ τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας τῆς εὐθύνης συγκλήσεως συνόδου τινὸς οὐδόλως ἔθιγε τὴν οὐσίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, διὸ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὡς προσβαλοῦσα τὴν αὐτοτέλειαν τῶν συνοδικῶν ὀργάνων τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ἀπετέλει πρωτοβουλίαν κειμένην εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Ἡ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον σύγκλησις Οἰκουμενικῆς τινος συνόδου ἄνευ πολιτειακῆς συμπαραστάσεως ἦτο δυσχερεστάτη, ἔνεκα τῶν τεραστῶν οἰκονομικῶν καὶ πρακτικῶν προβλημάτων περὶ τὴν κοινοποίησιν τῆς προσκλήσεως, τὴν μετακίνησιν, τὴν διαμονὴν καὶ διατροφὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ τὴν κοινοποίησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφάσεων, ἀλλ' εἶναι ἀδιανόητον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ καθ' ὑπόθεσιν δι' ἐκκλησιαστικῆς πρωτοβουλίας τυχὸν σύγκλησις συνόδου πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἄνευ παρεμβάσεως τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς Οἰκουμενικὴ διὰ μόνην τὴν οἶονεὶ παράλειψιν συγκλήσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Ἀπόλυτον κριτήριον χαρακτηρισμοῦ συνόδου τινὸς ὡς Οἰκουμενικῆς ἦτο ἡ αὐθεντικὴ σχέσις τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως καὶ οὐχὶ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησις αὐτῆς, διὸ καὶ σύνοδοι συγκληθεῖσαι ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ὡς Οἰκουμενικαὶ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως καὶ κατεδικάσθησαν ὑπὸ μεταγενεστέρων Οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ παράκλησιν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου σύγκλησις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου δὲν συνιστᾷ νόθευσιν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας, διότι καιρικὴ τις ἐξωτερικὴ καινοτομία περὶ

68. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρειανῶν, 52.

τήν σύγκλησιν Οίκουμενικῆς συνόδου ἀφ' ἐνός μὲν οὐδόλως θίγει τὴν οὐσίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀφ' ἐτέρου δὲ οὐδόλως μειοῖ ἢ δεσμεύει τὴν πληρότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας, ὅπως υἱοθετῆ νέους τρόπους καὶ νέαν μέθοδον συγκλήσεως Οίκουμενικῆς τινος συνόδου.

III. ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ Α΄ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

1. *Ἡ θέσις τῶν συνοδευόντων τοὺς ἐπισκόπους κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ συνόδῳ.*

Ἡ Α΄ Οίκουμενικὴ σύνοδος εὐρίσκεται χρονικῶς εἰς τὸ μεταίχμιον δύο περιόδων τῆς παραδόσεως περὶ τὴν συγκρότησιν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν μορφῶν ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πρό τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου (325) συνοδικῆ παράδοσις γνωρίζει τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς συνόδους ὄχι μόνον ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἐνῶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰ. ἐπιβάλλεται προοδευτικῶς ἡ τάσις, καθ' ἣν εἰς τὰς συνόδους ἔδει νὰ συμμετέχουν μόνον ἐπίσκοποι ἢ ἐκπροσωποῦντες αὐτοὺς κληρικοί⁶⁹.

69. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας δεόν νὰ συμμετεῖχον εἰς τὰς συνόδους ὄχι μόνον ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ἀπλοὶ κληρικοί καὶ λαϊκοί, ἐάν κρίνωμεν ἐκ τῶν συνόδων τοῦ Γ' αἰ. Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσέβιος ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ συγκληθείσας τοπικὰς συνόδους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ Μοντανιστικοῦ κινήματος καὶ τῆς ἔριδος τοῦ Πάσχα. Τὰ μέλη τῶν κατὰ τοῦ Μοντανισμοῦ συγκληθεισῶν συνόδων δὲν προσδιορίζονται σαφῶς: «Τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολλαχῆ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελεθόντων καὶ τοὺς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων καὶ βεβήλους ἀποφηνάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν, οὕτω δὲ τῆς τε ἐκκλησίας ἐξεώσθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἰρχθησαν» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 16). Τίς ὁμοῦς ἡ ἰδιότης «τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν»; Ὁ Libellus Synodicus ἀναφέρεται εἰς δύο τῶν συνόδων τούτων, συγκληθείσας εἰς Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας καὶ Ἀγκίαλον. Αὗται συνεκροτήθησαν ἢ μὲν πρώτη ἐξ εἰκοσιν ἕξ, ἢ δὲ δευτέρα ἐκ δεκατριῶν ἐπισκόπων (Hefele - Leclercq, I/1, 24). Παρεμφερῆς δεόν νὰ ἴητο ἡ συγκρότησις καὶ τῶν ἄλλων τοπικῶν συνόδων. Ὁ Πολυκράτης Ἐφέσου συνεκάλεσε πολυμελῆ σύνοδον κατ' αἴτησιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Βίκτωρος διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Πάσχα, ἐν τῇ συνοδικῇ δὲ ἐπιστολῇ τονίζει: «ἐδυνάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπρόντων μνημονεῦσαι... ὧν τὰ ὀνόματα ἐάν γράφω πολλά πληθῆ εἰσίν...» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 24). Τοιαῦται σύνοδοι δεόν νὰ ἦσαν καὶ πᾶσαι αἱ διὰ τὸ Πάσχα συγκληθεῖσαι σύνοδοι ἐν Ἀνατολῇ (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 23 - 25). Κατὰ τὸν Γ' αἰ. ἡ συμμετοχὴ ἀπλῶν κληρικῶν ἢ καὶ λαϊκῶν δὲν ἐθεωρήθη καινοτομία, διότι προφανῶς κληρικοί καὶ λαϊκοὶ συμμετεῖχον καὶ εἰς τὰς συνόδους τοῦ Β' αἰ.

Βεβαίως και κατά τους πρώτους αιώνας οργανικά μέλη της συνόδου ήταν μόνον οι επίσκοποι, άλλ' οι άπλοι κληρικοί και ειδικάτινες τάξεις λαϊκών είχαν βαρύνοντα λόγον κατά την συζήτησιν των εκκλησιαστικῶν ζητημάτων⁷⁰. Ἡ θέσις τῶν συνοδευόντων τοὺς ἐπισκόπους

Οὕτως ὁ Ὠριγένης ἐστάλη εἰς Ἀραβίαν καὶ ὑπῆρξεν ὁ κύριος πολέμιος τῆς πεπλανημένης διδασκαλίας τοῦ Βηρύλλου Βόστρων εἰς τὴν ἐν Βόστροις σύνοδον (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία VI, 20, 33). Εἰς τὴν κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως συγκληθείσαν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον (268) συμμετείχον πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι. Ὁ Εὐσέβιος ἠδύνατο νὰ ἀναφέρῃ πέρα τῶν μνημονευμένων ἐπισκόπων «μυρίους τε ἄλλους... ἅμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, τῆς αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας ἐν τῇ προειρημένη πόλει συγκροτηθέντας» (Ἐκκλ. Ἱστορία VII, 28). Ἡ ἐν Ρώμῃ σύνοδος διὰ τὴν κρίσιν τοῦ Νοβάτου συνεκροτεῖτο ἐξ «ἐξήκοντα μὲν τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων, πλειόνων δ' ἐπι μᾶλλον πρεσβυτέρων τε καὶ διακόνων» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία VI, 43). Εἰς τὰς ἐν Καρθαγῆνῃ συνόδους ἐπι τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Κυπριανοῦ συμμετείχον ὄχι μόνον ἐπίσκοποι καὶ ἄλλοι κληρικοί, ἀλλὰ καὶ ἄπλοι πιστοί. Κατὰ τὸν Κυπριανὸν «hoc enim ei verecundiae et disciplinae et vitae ipsi omnium nostrum convenit, ut praepositi cum clero convenientes praesente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide et timore suo honor habendus est, disponere omnia concilii communis religionis possimus» (Ep. 19, 2). Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ συνίστα πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ρώμης «conlatio conciliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus, pariter et stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem» (Epist. 30, 5), διότι τὸ σοβαρὸν τοῦτο ζήτημα ἔδει νὰ διευθετηθῇ «consultis omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus et ipsis stantibus» (Ep. 31, 6). Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἡ ἐν ταῖς συνόδοις συμμετοχὴ ἀπλῶν κληρικῶν καὶ ἐκπροσώπων τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἀπετέλει γαίαν σχεδὸν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ μόνων ἐπισκόπων συγκρότησις συνόδων οὐδόλως ἐμείου τὸν συνοδικὸν χαρακτήρα αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰ. καὶ ἐφεξῆς ἡ εὐρεία διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἡ μεγάλη αὐξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπισκόπων κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν διοικητικὴν διοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος κατὰ διοικητικὰς ἐνότητας διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους μόνον ἐπισκόπων, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀποκλείηται ἡ ἐν αὐταῖς παρουσία ἀπλῶν κληρικῶν ἢ καὶ λαϊκῶν.

70. Οὕτως ὁ Ὠριγένης ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Βόστρων καὶ οἱ Ὁμολογηταὶ εἰς τὰς συνόδους Ρώμης καὶ Β. Ἀφρικῆς διεδραμάτισαν σοβαρὸν πρόσωπον κατὰ τὰς συνοδικὰς ἐργασίας. Εἰς τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον (268) ὁ Μαλχίων, «ἀνὴρ τὰ τε ἄλλα λόγιος καὶ σοιστοῦ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας ἐλληνικῶν παιδευτηρίων προεστώς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δι' ὑπερβάλλουσαν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως γνησιότητα πρεσβυτερίου τῆς αὐτόθι παροικίας ἠξιωμένος· οὗτος γέ τοι... μόνος ἴσχυσε τῶν ἄλλων κρυψίνουον ὄντα καὶ ἀπατηλὸν φωρῆσαι τὸν ἄνθρωπον» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία VII, 29). Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικόν ὅτι ὁ πρεσβύτερος Μαλχίων ὑπέγραψε καὶ τὴν συνοδικὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία VII, 30).

κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον παρουσιάζεται ἀσαφὴς εἰς τὰς σχετικὰς πηγὰς. Ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας ἀναφέρει ὅτι «σύνοδος εἰς τὴν Νικαέων ἀφικνεῖται μεγίστη διακοσίων μὴ τί γε καὶ ἑβδομήκοντα συναχθέντων, τὸ γὰρ σαφὲς διὰ τὸν τῆς πολυανδρίας ὄχλον οὐχ οἶός τέ εἰμι γράφειν, ἐπειδὴ μὴ πάντη περισπουδᾶστως ἀνίχνευον»⁷¹. Ὁ Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι «τῆς παρούσης χορείας ἐπισκόπων μὲν πληθὺς ἦν πενήκοντα καὶ διακοσίων τὸν ἀριθμὸν ὑπερακοντίζουσα, ἐπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἀκολούθων τε πλείστων ὄσων ἐτέρων οὐδ' ἦν ἀριθμὸς εἰς κατάληψιν»⁷². Ὁ Σωκράτης, παραθέτων τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου, ἀναφέρει ὅτι «συμπαρήσαν δὲ λαϊκοὶ πολλοὶ διαλεκτικῆς ἔμπειροι, ἐν ἑκατέρῳ μέρει συνηγορεῖν προθυμοῦμενοι» καὶ συνεζήτησαν τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν θεμελίωσιν τῆς ἁρειανικῆς διδασκαλίας⁷³. Ὁ Σωζομενὸς ἀναφέρει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς Νίκαιαν μεταβάντων ἐπισκόπων, «πρεσβυτέρων τε καὶ διακόνων ὡς εἰκὸς ἐπομένων, οὐκ ἦν ὀλίγον πλῆθος»⁷⁴. Εἰς τὴν Νίκαιαν μετέβησαν καὶ τινες φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι ἀνεμίχθησαν εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη ὑπέστη τοιαύτην ἐκπλήσσοσαν μεταγενεστέραν ἀνάπτυξιν, ὥστε ἡ ὑπὸ τοῦ Γελασίου Κυζίκου παράθεσις τῶν συζητήσεων μεταξὺ ἐπισκόπων καὶ φιλοσόφων νὰ θεωρῆται σήμερον μετὰ βεβαιότητος ὡς ἀπόκρυφος καὶ ὡς οὐδεμίαν ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον⁷⁵.

Ἡ ἀποσαφήνισις τῆς θέσεως τῶν συνοδῶν τῶν ἐπισκόπων κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον συνδέεται, καθ' ἡμᾶς, πρὸς τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὰς συζητήσεις κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδρίας τῆς συνόδου. Εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μόνον ἐπίσκοποι⁷⁶, τὴν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Αἰγύπτου,

71. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7.

72. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 8.

73. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

74. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17.

75. Hefele - Leclercq, I/1, 419 ἐξ. M. Jugie, La dispute des philosophes païens avec les pères de Nicée, EO 26 (1925) 403 - 410. I. Ortiz de Urbina, Nizaa und Konstantinopel, Mainz 1964, 66 ἐξ. κ.ά.

76. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6 «σπεύδειν ἀπανταχόθεν τοὺς ἐπισκόπους γράμμασι τιμητικοῖς προκαλούμενος». Σωκράτους, Ἐκκλ.

Λιβύης καὶ Πενταπόλεως συνοδικὴν ἐπιστολὴν ἀπέστειλαν «οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι»⁷⁷, τὰς δογματικὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου ὑπέγραψαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, μόνον οἱ ἐπίσκοποι, ἐνῶ τοῦ δικαιώματος τούτου ἐστερήθη καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ συγκαλέσας τὴν σύνοδον Μ. Κωνσταντῖνος⁷⁸.

Ποία λοιπὸν ἦ ἐν τῇ συνόδῳ θέσις τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν; Ἦσαν οὗτοι μέλη τῆς συνόδου καὶ συμμετέσχον εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα πρέπει νὰ θεμελιωθῇ ἐπὶ τῶν πηγῶν. Ἐν τῷ Ἀπολογητικῷ τοῦ Μ. Ἀθανασίου παρέχεται ἡ πληροφορία, καθ' ἣν «Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσεβειαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσεβῆ, εἰς Ἀθανάσιον τότε διάκονον ὄντα ἔλυποντο, ἐπειδὴ τὰ πλείστα συνόντα Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον καὶ τιμώμενον παρ' αὐτοῦ· πείραν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν λαβόντες ἐκ τῆς συνόδου τῆς κατὰ Νικαίαν συγκροτηθείσης, ἐν οἷς ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν Ἀρειομανιτῶν, μειζόνως τὸ μῖσος ἠῤῥξανον»⁷⁹. Ἡ μαρτυρία αὕτη παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ πολεμικὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατὰ τῶν ἀρειανοφρόνων διεξήχθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλ' ὁ παραθέτων τὴν αὐτὴν πληροφορίαν Σωκράτης π ρ ο τ ἄ σ σ ε ι αὐτὴν τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ὡς καὶ τὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν φιλοσόφων· «Μικρὸν οὖν πρὸ τῆς εἰς ἕνα τόπον συνελεύσεως τῶν ἐπισκόπων, οἱ διαλεκτικοὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς προαγῶνας ἐποι-

⁷⁷ Ἱστορία Ι, 8. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 17. Ρουφίνου, Hist. Eccles. Ι, 1. Θεοδορητοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 6. Γελασίου, ἐν Mansi II, 749.

⁷⁸ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 9.

⁷⁹ Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος οὐδαμῶς ἀναφέρεται ὑπογράφας τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἡ δὲ περιβολὴ αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ πολιτειακοῦ κύρους ἐκοινοποιήθη εἰς τὰς κατὰ τόπους ἐκκλησίας οὐχὶ διὰ συνοδικῶν, ἀλλὰ διὰ προσωπικῶν ἐπιστολῶν τοῦ αὐτοκράτορος.

⁸⁰ Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 6. Ρουφίνου, Hist. Eccles. Ι, 14. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 17. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 8. Θεοδορητοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 26. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μαρτυρίας ταύτης ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐθεωρήθη ὑπὸ τινῶν ἱστορικῶν καὶ ἡγέτης τῶν αὐστηρῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Νικαίας.

οὐντο τῶν λόγων...»⁸⁰. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὁ Σωζομενός χρονολογεῖ τὰς συζητήσεις ταύτας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, εἰς ταύτας δὲ ἐντάσσει καὶ τὴν ὑπὸ ἐπισκόπων ἐξέτασιν τοῦ Ἀρείου⁸¹. Κατὰ τὸν Γελάσιον Κυζίκου ὁ Ἄρειος ἀφίχθη εἰς Νίκαιαν συνοδευόμενος ὑπὸ τινων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι θὰ ὑπερησπίζοντο τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν ἀντιφρονούντων ἐπισκόπων⁸². Παρὰ τὴν ὑφισταμένην βεβαιότητα περὶ τῆς ἀποκρύφου προελεύσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Γελασίου Κυζίκου παρατιθεμένης παραδόσεως περὶ συζητήσεων ἐκπροσώπων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μετ' ἐκπροσώπου τῶν φιλοσόφων, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἄρειος θὰ ἐπεκαλέσθη τὴν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ μαρτυρίαν φιλοσόφων τινῶν, διότι υἰοθέτει τὰς φιλοσοφικὰς ἀρχὰς ὡς κριτήριον κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ἐπιμάχου δογματικοῦ ζητήματος⁸³.

Κατὰ τὸν Σωζομενόν ἢ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐξέτασις τοῦ Ἀρείου ἐγένετο πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου καὶ ἐντάσσει οὗτος εἰς αὐτὴν τὰς διεξαχθείσας συζητήσεις: «Πρὸ δὲ τῆς προθεσμίας, συνιόντες καθ' ἑαυτοὺς οἱ ἐπίσκοποι, μετακαλοῦνται Ἄρειον καὶ, προτιθεμένων εἰς τὸ κοινόν ὧν ἐδόξαζον, διελέγοντο. Οἷα δὲ εἰκός, εἰς διαφόρους ζητήσεις περισταμένης τῆς διασκέψεως, οἱ μὲν, μὴ νεωτερίζειν παρὰ τὴν ἀρχῆθεν παραδοθεῖσαν πίστιν συνεβούλευον... οἱ δὲ ἰσχυρίζοντο, μὴ χρῆναι ἀβασανίστως ταῖς παλαιωτέραις δόξαις ἐπεσθαι. Πολλοὶ δὲ τῶν τότε συνεληλυθότων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐπομένων αὐτοῖς κληρικῶν, δεινοὶ διαλέγεσθαι καὶ τὰς τοιαύτας μεθόδους τῶν λόγων ἡσκημένοι, διέπρεψαν καὶ βασιλεῖ γνώριμοι καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐγένοντο. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἔτι τότε διάκονος, Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ συνῶν, πλείστον εἶναι ἔδοξε μέρος τῆς περὶ ταῦτα βουλῆς... Οἱ δὲ ἐπίσκοποι, συνεχῶς συνιόντες, τὸν Ἄρειον εἰς μέσον παρήγαγον καὶ ἀκριβῆ βάσανον ἐποιούντο τῶν αὐτοῦ προτάσεων, προκειῶς δὲ ἐπιθότερα τὴν ψῆφον ἄγειν ἐφυλάττοντο. Ἐπεὶ δὲ ἡ κυρία παρῆν, καθ' ἣν ὠριστο τεμεῖν τὰ ἀμφίβολα, συνῆλθον εἰς τὰ βασι-

80. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

81. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17 - 19.

82. Mōnsi II, 826.

83. Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανόν σχίσμα, 69 - 74.

λαϊα...»⁸⁴. Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ τοῦ Σωζομένου εἶναι πρόδηλος ἡ δημοσία διεξαγωγὴ θεολογικῶν συζητήσεων ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῇ συμμετοχῇ καὶ ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Κατὰ τὸν Σωκράτη, μετὰ τὰς ἐλευθέρως ταύτας θεολογικὰς συζητήσεις, «τῇ δὲ ἐξῆς πάντες ἅμα οἱ ἐπίσκοποι εἰς ἓνα τόπον συνήρχοντο, παρήει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτούς»⁸⁵. Ἡ μαρτυρία αὕτη ὑπαινίσσεται σαφῶς ὅτι πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου οἱ ἐν Νικαίᾳ καταφθάνοντες ἐπίσκοποι συνήρχοντο οὐχὶ πάντες ὁμοῦ εἰς κοινὰς συσκέψεις, ἀλλὰ καθ' ὁμίλους καὶ ἀναλόγως τῆς θεολογικῆς τοποθετήσεως αὐτῶν. Εἰς τὰς συσκέψεις ταύτας συμμετεῖχον ἐλευθέρως πάντες οἱ ἐφιέμενοι κληρικοί καὶ λαϊκοί, πολλάκις δὲ σκοπίμως παρίσταντο καὶ συμμετεῖχον εἰς τὰς συζητήσεις καὶ ἀντιφρονούντες ἐπίσκοποι. Εἰς τοιαύτην προφανῶς θεολογικὴν συζήτησιν διεκρίθη καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὡς πολέμιος τῶν ἀρειανοφρόνων.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος «ἔπλει τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὴν Νικομήδους, ἔνθα παραγενόμενος καὶ τοῖς περὶ τὸν Ὄσιον Κουρδοῦβης εἰς λόγους καταστάς, πείθει τῆς αὐτοῦ συνεπίστασθαι γνώμης καὶ κυρῶσαι τὸ ὁμοούσιον, λόγοις δικαιοτάτοις αὐτοὺς ὑπαγόμενος. Ἀνεδίδασκε δὲ καὶ τὴν Ἀρείου βλασφημίαν τε καὶ κακόνειαν...». Ὁ Φιλοστόργιος παρέχει ἐν συνεχείᾳ εὐσύνοπτον ὑπόδειγμα τῶν διεξαγομένων προκαταρκτικῶν συζητήσεων καὶ

84. Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17, 19. Εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον δὲν ἐκλήθη, καθ' ἡμᾶς, νὰ ἀπολογηθῇ ὁ Ἀρειος, διότι ὑπῆρχον γραφαὶ ἀποδείξεις τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Ἀρειος οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὡς κληθεὶς νὰ ἀπολογηθῇ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐργασίας τῆς συνόδου. Ἡ σύνοδος θὰ καθώριζε τὴν ὀρθὴν διατύπωσιν τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν θὰ ἔδει νὰ δεχθῇ καὶ ὁ Ἀρειος, ἵνα ἀποκατασταθῇ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Ἄλλως θὰ ἀνεθεματίζετο ὡς ἐμμένων ἐν τῇ αἰρετικῇ πλάνῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Κατὰ τὸν Φιλόστοργιον (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7a) ὁ Ἀρειος καὶ οἱ ἐξ Αἰγύπτου ὁπαδοὶ αὐτοῦ μετέβησαν εἰς Νίκαιαν διὰ Παλαιστίνης, Συρίας, Κιλικίας «καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐθνῶν», ἵνα μεταφέρουν εἰς τὸν βασιλέα «τὰς παρά τῶν ἐπισκόπων ψήφους τε καὶ μαρτυρίας». Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην πορείαν προσεπάθησεν οὗτος νὰ ἐνισχύσῃ τὰ ἐρείσματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἐπισκόπων εἶχεν ἤδη ἐκδηλωθῆ κατ' αὐτοῦ.

85. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8.

της κατ' αὐτάς κρατούσης ὀξύτητος μεταξύ τῶν ἀντιφρονούντων ἐπισκόπων⁸⁶.

Οἱ συνοδεύοντες λοιπὸν τοὺς συμμετασχόντας εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον κληρικοί, ὀρθόδοξοι ἢ καὶ ἀρειανόφρονες, καὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὸ δογματικὸν ζήτημα λαϊκοὶ συμμετέσχον εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις ἐλευθέρως κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδρίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου προκαταρκτικὰς συσκέψεις τῶν ἐπισκόπων. Τακτικὰ μέλη καὶ κύριοι φορεῖς τῶν θεολογικῶν συζητήσεων ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἦσαν μόνον οἱ ἐπίσκοποι⁸⁷.

2. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς συνόδου.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῶν συνόδων κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἦτο ἀνάλογος συνήθως τῆς σοβαρότητος τῶν ἀντιμετωπιζομένων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Ἡ σημασία τῆς συμμετοχῆς πολλῶν ἐπισκόπων ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν δογματικῶν ζητημάτων δὲν πρέπει νὰ συνδεθῇ πρὸς τινὰ ἐκκλησιαστικὴν σκοπιμότητα δεσμεύσεως διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερου ἀριθμοῦ ἐπισκόπων, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκκλησιολογικὴν ἀρχὴν τῆς διὰ τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων εὐρυτέρας ἐκφράσεως τοῦ φρονήματος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἐπίσκοποι, ὡς φορεῖς τοῦ φρονήματος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καλοῦνται εἰς τὰς συγκαλουμένας συνόδους ὄχι διὰ νὰ κοινοποιήσουν ἀπλῶς εἰς τὰς ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησίας τὰς ἐν ταῖς συνόδοις κοινῇ λαμβανομένας ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἀποφάσεις, ἀλλὰ κυρίως διὰ νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν σύνοδον τὸ ἐπὶ τοῦ ἀντιμετωπιζομένου ζητήματος φρόνημα τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησιῶν. Ἡ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας σαφῆς προβολὴ τῆς ἀρρήκτου ὀργανικῆς ἐνότητος ἐπισκόπου καὶ τοπικῆς ἐκκλησίας ἀπετέλει οὐσιῶδες στοιχεῖον διὰ τὴν ἀξιολόγησιν

86. Φιλοστοργίου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7a.

87. Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικὸν ὅτι οἱ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐγγύτερον εἰς τὰ γεγονότα ἐβρισκόμενοι Εὐστάθιος Ἀντιοχείας (Θεοδώρητος, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7), Εὐσέβιος Καισαρείας (Βίος Κωνσταντίνου III, 6 - 14), Μ. Ἀθανάσιος (Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 2 - 5. 18 - 20), Θεοδώρητος Κύρου (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6) οὐδένα παρέχουν ὑπαινιγμὸν περὶ συμμετοχῆς ἀπλῶν κληρικῶν ἢ καὶ λαϊκῶν εἰς τὰς ἐν Νικαίᾳ θεολογικὰς συζητήσεις, διότι αὐταὶ ἐγένοντο πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου καὶ δὲν ἀπετέλουν ὀργανικὸν στοιχεῖον τοῦ ἔργου αὐτῆς.

τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐπισκόπων εἰς τὴν κινητοποίησιν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν μορφῶν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας⁸⁸. Διὰ τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων ἐξεφράζετο αὐθεντικῶς τὸ φρόνημα τῆς

88. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐπεσημαίνεται ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν συμμετεχόντων εἰς τινὰς συνόδους ἐπισκόπων πρὸς προβολὴν τοῦ μεγάλου κύρους αὐτῶν. Οὕτως ὁ Πολυκράτης Ἐφέσου προβάλλει ἐν τῇ πρὸς τὸν Ρώμης Βίκτωρα ἐπιστολῇ τὸν μέγαν ἀριθμὸν ἐπισκόπων τῆς διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Πάσχα συγκληθείσης συνόδου, ἵνα δηλώσῃ τὴν ἐπ' αὐτοῦ εὐρείαν συμφωνίαν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς: «ἐδυνάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπαρόντων, οὓς ἡμεῖς ἠξιώσατε μετακληθῆναι ὑπ' ἐμοῦ καὶ μετεκαλεσάμην ἃν τὰ ὀνόματα ἐάν γράφω, πολλὰ πλήθη εἰσίν· οἱ δὲ εἰδότες τὸν μικρὸν μου ἄνθρωπον συνηυδόκησαν τῇ ἐπιστολῇ» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία V, 24). Ἡ ἐπὶ Κωνηλίου ἐν Ρώμῃ σύνοδος κατὰ τοῦ Νοβίου χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου μεγίστη διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμετεσχόντων ἐπισκόπων «συνόδου μεγίστης ἐπὶ Ρώμης συγκροτηθείσης ἐξήκοντα μὲν τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων» (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία VI, 43). Ὁ Εὐσεβίας (Ἐκκλ. Ἱστορία VII, 28-29) προβάλλει τὸ κύρος τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδων κατὰ τοῦ αἰρεσιάρχου Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, τονίζων ὅτι θά ἠδύνατο νὰ ἀναφέρῃ, πέρα τῶν διαπρεπόντων ἐπισκόπων, «μυρίους τε ἄλλους» καὶ χαρακτηρίζων τὴν καταδικάσαν αὐτὸν ὡς σύνοδον «πλείστων ὄσων ἐπισκόπων». Ὁ Κυπριανὸς ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν συμμετοχὴν πολλῶν ἐπισκόπων κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν σοβαρῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ὡς τὸ τῶν πεπωκότων, διὰ τὸ ὁποῖον ἀπηγεῖτο «*copiosus episcoporum numerus*», διὸ καὶ «*si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus videbatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum, qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio in eandem nobiscum sententiam consensit*» (Ep. 55, 6). Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Κυπριανοῦ κέκτηται ἰδιάζουσαν σημασίαν, διότι ὄχι μόνον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάγκην συμμετοχῆς πολλῶν ἐπισκόπων εἰς τὰς συγκαλουμένας διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν σοβαρῶν ζητημάτων τοπικὰς συνόδους, ἀλλ' ὑπαινίσσεται σαφῶς καὶ τὸν συνοδικὸν χαρακτῆρα τῶν δι' αὐτὰ ἀνταλλασσομένων μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων ἐπιστολῶν, αἱ ὁποῖαι οἰοῦν ἐκάλυπτον τὴν ἐξ ἀντικειμενικῶν λόγων δυσχέρειαν συμμετοχῆς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας πολλῶν ἐπισκόπων εἰς τὰς συγκαλουμένας τοπικὰς συνόδους. Περί τῶν συνοδικῶν χαρακτῆρα τῆς ἀλληλογραφίας τῶν ἐπισκόπων κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἰδὲ πλεονα ἐν Β. Φειδᾶ, Πρυποθέουεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1969, 40 - 45. Διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης ἐπισκόπους ἀποστελλομένων συνοδικῶν ἐπιστολῶν τῶν τοπικῶν συνόδων καὶ τῆς ὑπὸ τῶν παραληπτῶν ἐπισκόπων ἀποδοχῆς τῶν κοινοποιουμένων ἀποφάσεων ὁκονομεῖτο, καθ' ἡμᾶς, καὶ ἡ ἐκ λόγων ἐξωτερικῶν ἀδυναμία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας συγκλήσεως Οἰκουμενικῶν συνόδων.

Ἐκκλησίας, διότι ἕκαστος ἐπίσκοπος ἐν τῇ συνόδῳ ἐξεπροσώπει παραστατικῶς τὴν ὑπ' αὐτὸν τοπικὴν ἐκκλησίαν. Ὁ ἐπίσκοπος ὡς κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας ἔφερον οἶονε μεθ' ἑαυτοῦ ὀλόκληρον τὴν τοπικὴν ἐκκλησίαν, διὸ καὶ σύνοδος πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας παριστᾷ ἀποφαινομένην αὐτὴν ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τὸ συγκροτούμενον εἰς Οἰκουμενικὴν σύνοδον σῶμα τῶν ἐπισκόπων εἶναι φορεὺς τοῦ ἀλαθῆτου τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐκφράζει ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀθθεντικῶς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας βιουμένην ἐν τῇ πληρότητι ἀλήθειαν τῆς πίστεως. Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ ἀρχὴ ὑπῆρξε κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἢ ἀπόλυτος ἐκφρασις τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο ἀπεδίδοτο ἰδιάζουσα σημασία εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμετεχόντων εἰς ἑκάστην σύνοδον ἐπισκόπων⁸⁹.

Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐκφράζει τὴν συνοδικὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων, διότι συνεκροτήθη καὶ ἐλειτούργησεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαμορφώσεως συνοδικῆς ταύτης παραδόσεως, καίτοι συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μ. Κωνσταντίνου. Οὕτως εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον προσεκλήθησαν πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ τούναντίον μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τὴν συγκρότησιν τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπηρέαζε τὸ ἐκάστοτε ἰσχύον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοργανώσει διοικητικὸν σύστημα, διὸ καὶ εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους προσεκαλοῦντο ἐκπρόσωποι πασῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικητικῶν ἐνοτήτων⁹⁰. Ἐν

89. Περὶ τὴν σχέσιν ἐπισκόπου καὶ τοπικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων παραστατικὴν ἐκπροσώπησιν τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας ἐν ταῖς συνόδοις κατὰ τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φεϊδᾶ, Προϋποθέσεις, 21 - 26, 30 - 35, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

90. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις διεμορφώθη προοδευτικῶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰ. διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ μητροπολιτικοῦ (Α' Οἰκ. σύνοδος) καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ συστήματος (Δ' Οἰκ. σύνοδος). Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῆς κατανομῆς τοῦ δικαίου τοῦ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν κατὰ τὰς πολιτικὰς ἐπαρχίας (μητροπολιτικὸν σύστημα) ἢ καὶ κατὰ τὰ κανονικῶς ἀνεγνωρισμένα πρεσβεῖα τιμῆς (πατριαρχικὸν σύστημα). Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων διοικητικῶν σχημάτων ἐλειτούργησε καὶ τὸ συνοδικὸν σύστημα κατὰ πολιτικὰς ἐπαρχίας (ἐπαρχιακὴ ἢ μητροπολιτικὴ σύνοδος) ἢ καὶ κατὰ τὴν πατριαρχικὴν δικαιοδοσίαν (πατριαρχικὴ σύνοδος). Πλείονα περὶ τῆς ἐξελίξεως ταύτης τῆς ἐκκλ. διοικήσεως ἰδὲ ἐν Β. Φεϊδᾶ, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθῆναι 1969. Ἡ τοιαύτη ὅμως διαμόρφωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ τῆς τοπικῆς ἐκφράσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἐπηρέασε καὶ τὴν συγκρότησιν τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων. Πλείονα περὶ τοῦ θέ-

τούτοις της Α' Οικουμενικής συνόδου μετέσχον οὐχι πάντες οἱ ἐπισκοποὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι, καίτοι προσεκλήθησαν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταβοῦν πάντες εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ συμμετασχόντων ἐπισκόπων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς, διότι αἱ πηγαὶ παρουσιάζουν ἀσαφείας καὶ διαφοράς. Ὁ Καισαρείας Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι «ἐπὶ τῆς παρούσης χορείας ἐπισκόπων μὲν πληθὺς ἦν πεντήκοντα καὶ διακοσίων ὑπερακοντίζουσα, ἐπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἀκολουθῶν τε πλείστων ὄσων ἑτέρων οὐδ' ἦν ἀριθμὸς εἰς κατάληψιν»⁹¹. Ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος ἀνήγε τὸν ἀριθμὸν, μετὰ τινῶν ἐπιφυλάξεων ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν αὐτοῦ, εἰς διακοσίους ἑβδομήκοντα περίπου ἐπισκόπους. «Τὶ οὖν, ἐπειδὴ διὰ ταῦτα σύνοδος εἰς τὴν Νικαέων ἀφικνεῖται μεγίστη, διακοσίων μὴ τί γε καὶ ἑβδομήκοντα τὸν ἀριθμὸν ὁμοσε συναχθέντων· τὸ γὰρ σαφὲς διὰ τὸν τῆς πολυανδρίας ὄχλον οὐχ οἶός τέ εἰμι γράφειν, ἐπειδὴ μὴ πάντη τοῦτο περισπουδᾶστως ἀνίχνευον»⁹². Πράγματι ἡ μέτρησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων προϋπέθετεν εἰδικὴν ἐνασχόλησιν, διό καὶ οὐδεὶς τῶν παρόντων εἰς τὴν σύνοδον ἐπισκόπων ὑπέδειξε τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς συνόδου. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐχρησιμοποίησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ συμμετασχόντων ἐπισκόπων πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ κύρους καὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων, διότι ἡ ὁμοφωνία τῶν ἐπισκόπων τούτων ἐθεωρήθη ἐπαρκὲς κριτήριον διὰ τὴν ἀuthεντικότητα τῆς ὑπ' αὐτῶν διατυπωθείσης πίστεως τῆς Ἐκκλησίας· «Τριακοσίων γοῦν καὶ πλειόνων ἐπισκόπων ἐπίσωφροσύνη τε καὶ ἀγχινοία θαυμαζομένων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἥ καὶ ταῖς ἀληθείαις ἀκριβῆς τοῦ θεοῦ Νόμου πέφυκε πίστις, εἶναι βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἠττημένος. ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον τὴν θεῖαν

ματος τούτου ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾶ, Ἱστορικοκανονικά προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1970, 225 - 255.

91. Βίος Κωνσταντίνου III, 8. Ὁ Κώδιξ Vaticanus 149 παρέχει τὴν γραφὴν «τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ», ἀλλ' αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως μεταγενεστέρη τροποποίησις τοῦ πρωτοτύπου κειμένου.

92. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7.

βούλησιν ἐξεφώτισεν»⁹³. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, καίτοι παρίστατο εἰς τὴν Νίκαιαν, δὲν ἠδυνήθη νά δώσῃ τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν σύνοδον ἐπισκόπων. Κατ' αὐτὸν «οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν πλέον ἢ ἑλαττον τριακόσιοι»⁹⁴, ἀλλαχοῦ δὲ οὗτοι θεωροῦνται ὡς «ἐγγύς τριακόσιοι»⁹⁵ ἢ ἀκριβῶς τριακόσιοι⁹⁶ ἢ καὶ 318⁹⁷. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 318 ἐπισκόπων - μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπεκράτησε γενικώτερον. Οὕτως ὁ Ἐπιφάνιος ἀναφέρει ὅτι «ὁ βασιλεὺς μέριμναν συνεισηνεγκάμενος τῇ Ἐκκλησίᾳ ...συνεκρότησεν οἰκουμενικὴν σύνοδον... τριακοσίων δέκα ὀκτὼ ἐπισκόπων»⁹⁸. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου, καίτοι παρέθεσε τὴν ἀσαφῆ περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, ἀναφέρει ὅτι «ὀκτωκαίδεκα καὶ τριακόσιοι συνῆλθον ἀρχιερεῖς»⁹⁹. Ὁ Σωκράτης, καίτοι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ἀναφέρει ὅτι τὴν πίστιν τῆς Νικαίας «τριακόσιοι μὲν πρός τοῖς δεκαοκτὼ ἔγνωσαν τε καὶ ἔστερξαν, καί, ὡς φησιν ὁ Εὐσέβιος, ὁμοφωνήσαντες καὶ ὁμοδοξήσαντες ἔγραφον»¹⁰⁰. Ὁ Σωζομενὸς ἀναφέρει ὅτι «ἦσαν δὲ ἐπίσκοποι ὑπὲρ ἄμφι τριακόσιοι εἴκοσι, πρεσβυ-

93. Μ. Κωνσταντίνου, Ἐπιστ. πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας, ἐν Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 38.

94. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 3. Πρὸς τοὺς μοναχοὺς, 66 «αἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν Οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκασιν καὶ τριακόσιοι πλέον ἢ ἑλαττον ἐπίσκοποι συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν».

95. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 37 «Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἦσαν δὲ ἐγγύς τριακόσιοι, κατακρίναντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθαιρήσαντες τοὺς περὶ Ἄρειον, λοιπὸν ἐξέθεντο ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν».

96. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν συνόδων, 43 «καὶ ὁμοῦ οὐδὲ οἱ τ' νεώτερόν τι φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδὲ ἑαυτοῖς καταθαρσῆσαντες ἀγράφων παρέστησαν λέξεων, ἀλλ' ἐκ πατέρων ὁρμώμενοι καὶ αὐτοὶ τοῖς ἐκείνων ἐχρήσαντο ρήμασι».

97. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 2 «διὰ τοῦτο καὶ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν ἀρειανὴν ἀσέβειαν, ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται, ἀλλὰ κἄν γίνωνται μὴ κρατῶσι».

98. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἵρέσεων 69, 11.

99. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 6.

100. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 8.

τέρων τε καὶ διακόνων ὡς εἰκὸς ἐπομένων, οὐκ ἦν ὀλίγον πλῆθος»¹⁰¹. Ὁ Γελάσιος ἐνέμεινε ἐν τῇ παγιωθεῖσαν παράδοσιν περὶ τῶν 318 ἐπισκόπων - μελῶν τῆς συνόδου¹⁰², ἣν εἶχον δεχθῆ καὶ οἱ λατῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς Λιβέριος Ρώμης¹⁰³, Ἰλάριος Πικταύων¹⁰⁴, Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων¹⁰⁵, Ρουφῖνος¹⁰⁶ κ.ἄ.

Ἡ τοιαύτη διαφοροποίησις τῶν μαρτυριῶν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου εἶναι περίεργος, διότι παρουσιάζεται καὶ εἰς ἔργα, τὰ ὁποῖα συνεγράφησαν ὑπὸ συμμετασχόντων εἰς τὴν σύνοδον ἢ καὶ συγχρόνων αὐτῇ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὠφείλετο ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἐπὶ τῶν συγγραφέων ἐπίδρασιν τῶν κυκλοφορουμένων καταλόγων τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλ' ἐκφράζουν ἐν ταύτῳ καὶ τὴν τάσιν προβολῆς τοῦ μεγίστου κύρους τῆς συνόδου διὰ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτῇ συμμετασχόντων ἐπισκόπων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπέκτησε κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων μεγάλην σπουδαιότητα, διότι ἐχρησιμοποιήθη ὡς τεκμήριον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ἐναντι τῶν ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων συγκαλουμένων συνόδων. Οὕτως ὁ Μ. Ἀθανάσιος τονίζει ὅτι «διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἴκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν, ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται, ἀλλὰ κἄν γένωνται μὴ κρατῶσι. Τί γὰρ ἐκεῖνη λείπει, ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; πλῆρης ἐστὶν εὐσεβείας, ἀγαπητοί· αὕτη πᾶσαν τὴν οἴκουμένην πεπλήρωκεν.. Ἄν τε γὰρ ἀριθμὸν ἀριθμῶ τῆς συμβάλλῃ, πλείους ἢ ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ

101. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 17.

102. Mansi II, 818.

103. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία IV, 12 «ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο ὁμολόγησαν οἱ τιμιώτατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν Εὐστάθιος καὶ Σιλβανός καὶ Θεόφιλος, ἑαυτοὺς τε καὶ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην πάντοτε ταύτην τὴν πίστιν ἐσχηκέναι καὶ ταύτην μέχρι τέλους διαφυλάξειν, δηλαδὴ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, ἧτις τὴν τελείαν περιέχει ἀλήθειαν καὶ πάντα τὰ τῶν αἰρετικῶν πλήθη ἐπιστομίζει τε καὶ ἀνατρέπει».

104. Ἰλαρίου Πικταύων, *Contra Constantium*, 27.

105. Ἀμβροσίου, *De fide ad Gratianum* I, 11. PL 16, 552.

106. Ρουφίνου, *Hist. Eccles.* I, 1.

μέρος εἰσίν, ὅσον καὶ τὸ ὄλον πλεῖον ἐστὶ τοῦ μέρους»¹⁰⁷.

Ἡ ἀποδοθεῖσα τοιαύτη σημασία εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐπισκόπων συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 318 μελῶν τῆς συνόδου ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος παρελληλίσθη τυπολογικῶς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν 318 ὑπηρετῶν τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐπεβλήθη ἐφεξῆς εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐν Νικαία συνόδου. Ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ «οὐδὲ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλὰ θεῖῳ νεύματι, ὁ τῶν τοσοῦτων ἀριθμὸς ἐπισκόπων συνεκροτήθη κατὰ τῆς Ἀρείου μανίας, ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἀριθμῷ ὁ μακάριος Ἀβραάμ τοσαύτας χιλιάδας διὰ πίστεως κατεστρέψατο»¹⁰⁸. Τὰ ὀνόματα τῶν 318 πατέρων τῆς ἐν Νικαία συνόδου ἀνεγράφοντο εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτέραν πηγὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν τοῦ Ε' αἰ., διότι δι' αὐτῶν ἀπεδεικνύετο τὸ καθολικὸν κύρος τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

3. Οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς συνόδου.

Ἦδη κατὰ τὸν Δ' αἰ. ἦσαν γνωστοὶ οἱ κατάλογοι τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαία συνόδου ἐπισκόπων. Ὁ Σωζομενὸς ἀναφέρει ὅτι οἱ Νικομηδεῖαι Εὐσέβιος καὶ Νικαίας Θεόγνις, «παρὰ πείσαντες τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπιτραπέντα φυλάττειν τὴν γραφὴν τῆς ἐν Νικαία συνόδου, ἀπήλειψαν τὰς ἑαυτῶν ὑπογραφάς»¹⁰⁹. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ κατάλογος μετὰ τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν τῶν μελῶν τῆς ἐν

107. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 2. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τονίζεται ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐν Νικαία συνόδου ἐναντι τῶν συνόδων τῶν ἀρειανοφρόνων «Τίς οὖν, ὡ μάλιστα μέλλει ἀληθείας, ἔτι τούτων ἀνεχέσθαι θελήσει; Τίς γράφοντας αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; Τίς οὐκ ἂν καταγνώσεται τῆς τόλμης αὐτῶν; Ὅλιγοὶ γὰρ ὄντες τὸν ἀριθμὸν θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντων ἰσχύειν τὰ τε ἑαυτῶν συγκροτήματα ἐν γυνίαις γινόμενα καὶ ὅποια τυγχάνοντα βουλόμενοι κρατεῖν, βιάζονται λύειν καὶ ἀκυροῦν τὴν οἰκουμενικὴν γενομένην ἁδολὸν καὶ καθαρὰν σύνοδον» (Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, 7).

108. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία IV, 12.

109. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία II, 21.

Νικαία συνόδου ἐφυλάσσετο ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὸ εἰδικοῦ νοταρίου, τὸν ὁποῖον ἐξηπάτησαν ἢ ἐξηγόρασαν οἱ Εὐσεβίος Νικομηδείας καὶ Θέογνις Νικαίας. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τῶν δύο ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι μόνον ὁ κατάλογος οὗτος ἔφερε τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφὰς τῶν μελῶν τῆς συνόδου, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ δολία ἐνέργεια αὐτῶν θὰ ἦτο ἀδιανόητος. Ὁ ἔκκλ. ἱστορικὸς Φιλοστόργιος ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἔφερον βαρέως τὸ γεγονός ὅτι ὑπέγραψαν τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαία συνόδου, διό καὶ διετείνοντο ὅτι «οἱ μὲν ἀντικρυς τοῦ ὁμοουσίου τὴν φωνὴν τὰς ἑαυτῶν ὑπογραφῶν ἐνετίθησαν, οἱ δὲ γε περὶ Εὐσεβιον σοφίζόμενοι τὴν βλασφημίαν ἀντὶ τοῦ ὁμοουσίου τὸ ὁμοιούσιον ἐνέγραψαν»¹¹⁰. Ὁ Ἐπιφάνιος ἐγνώριζε τοιοῦτον κατάλογον 318 μελῶν τῆς ἐν Νικαία συνόδου¹¹¹, ὁ δὲ Σωκράτης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἐν τῷ λεγομένῳ «Συνοδικῷ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου περιλαμβανόμενον κατάλογον τῶν συμμετασχόντων τῆς ἐν Νικαία συνόδου: «Φιλομαθὲς δὲ εἶναι νομίζω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐν Νικαία συνελθόντων ἐπισκόπων, ἀεὺρεῖν ἐδυνήθημεν, καὶ ἥς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν καὶ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ συνήλθον, παραθέσθαι ἐναυθῆ: Ὅσιος ἐπίσκοπος Κουρδούβης Ἰσπανίας, οὕτως πιστεύω ὡς προέγραπται· Ρώμης Βίτων καὶ Βικεντίνος πρεσβύτεροι· Αἰγύπτου Ἀλέξανδρος· Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης Εὐστάθιος· Ἱεροσολύμων Μακάριος· Ἀρποκρατίων Κύνων· καὶ τῶν λοιπῶν ὧν εἰς πλῆρες τὰ ὀνόματα κεῖται ἐν τῷ Συνοδικῷ Ἀθανασίου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου»¹¹². Τὴν αὐτὴν πηγὴν ἐγνώρισαν καὶ οἱ Σωζομενός, Θεοδώρητος Κύρου καὶ Γελάσιος, οἱ ὅποιοι, παρὰ τὰς προγενεστέρας μαρτυρίας τῶν Εὐσεβίου Καισαρείας καὶ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας περὶ μικροτέρου ἀριθμοῦ μελῶν, παρέθεσαν τὸν ὑπὸ τοῦ «Συνοδικοῦ» προσφερόμενον ἀριθμὸν τῶν 318 ἐπισκόπων¹¹³. Ὁ Σωκράτης, καίτοι ἐγνώριζε τὸ «Συνοδικόν», περιωρίσθη

110 Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9.

111. Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἵρεσεων 69, 11 «συνεκρότησεν (Μ. Κωνσταντίνος) οἰκουμένην σύνοδον, ὧν τὰ ὀνόματα εἰς ἕτι δευροσώζεται τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ ἐπισκόπων».

112. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 13.

113. Οἱ ἔκκλ. ἱστορικοὶ Σωκράτης, Σωζομενός, Θεοδώρητος Κύρου καὶ Γελάσιος ἐχρησιμοποίησαν ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων τὰς αὐτὰς πηγὰς διὰ τὴν περιγραφὴν τῶν γεγονότων τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων, διό καὶ ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ αὐτῶν. Εἰς τὰς χρησιμοποιηθείσας πηγὰς δέον νὰ περιλαμβάνοντο ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἔργον τοῦ ἀρειανόφρονος μητροπολίτου Ἡρακλείας τῆς Θράκης Σαβίνου «Συνα-

είς τὴν ἀναγραφὴν τῆς συμμετοχῆς μόνον τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν ἐκπροσώπων τῶν πατριαρχικῶν θρόνων καὶ τοῦ πρώτου ἀναγραφομένου ἐπισκόπου Ἀρποκρατίωνος. Τὸ «Συνοδικόν» ὅμως τοῦ Μ. Ἀθανασίου

γαγῆ Συνόδων» ἢ «Συναγωγὴ Συνοδικῶν», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Κατὰ τὸν Σωκράτη (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8) ὁ Σαβίνος «ὁ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης τῶν Μακεδονιανῶν ἐπίσκοπος, συναγωγῆν ὧν διάφοροι ἐπισκόπων σύνοδοι ἐγγράφως ἐξέδωκαν ποιησάμενος, τοὺς μὲν ἐν Νικαίᾳ ὡς ἀφελεῖς καὶ ἰδιώτας διέσυρε... καὶ τινα μὲν ἐκὼν παρέλιπε, τινὰ δὲ παρέτρεψε, πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν μᾶλλον ἐξεῖληφεν». Ὁ Σωκράτης κατηγορεῖ τοῦ Σαβίνου ὅτι «τάς παρὰ Ἰουλίου ἐπιστολάς ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνόδων οὐκ ἔθηκεν, καίτοι τὴν παρὰ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς Ἰούλιον οὐ παρέλιπε. Τοῦτο δὲ σὺνηθες αὐτῷ ποιεῖν. Ἐν οἷς μὲν γὰρ αἱ τῶν συνόδων ἐπιστολαὶ σιγῶσιν ἢ ἀβειθοῦσι τὸ ὁμοούσιον, ταύτας σπουδαίως παρατίθεται, τάς δὲ ἐναντίας ἐκὼν ὑπερβαίνει» (Ἐκκλ. Ἱστορία II, 17. III, 10). Ὁ Σωκράτης, παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν καὶ ἀντικειμενικότητα τοῦ Σαβίνου, παραπέμπει εἰς τὴν Συναγωγὴν διὰ τὰς παρατιθεμένας ἀποφάσεις τῶν συνόδων τῶν διαφόρων παραφυάδων τῶν ἀρειανοφρόνων «ὧν τὰ μὲν καθ' ἕκαστον ἐν τῇ Συναγωγῇ Σαβίνου ζητήτωσαν οἱ φιλομαθεῖς, διὰ μακροτέρων ἐγκείμενα, ἡμεῖς δὲ τὰ κεφαλαῖα μόνον ἐπιτρέχοντες ἐκθησόμεθα» (Ἐκκλ. Ἱστορία II, 39. II 15). Ἡ «Συναγωγὴ» περιεῖχε τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἐπιστολάς τῶν συνόδων κατὰ προτίμησιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, ἀλλ' ἐν ταύτῃ ἀνέφερε καὶ τοὺς εἰς τὰς συνόδους ταύτας συμμετασχόντας ἐπισκόπους. Οὕτω τὸ ἔργον τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομενοῦ, Θεοδοῦρου Κύρου καὶ Γελασίου Κυζίκου. Τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἀπετέλει προφανῶς παρεμφερές ἔργον, τὸ ὅποιον συνεκροτήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἀπετέλει τὴν κυρίαν πηγὴν ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατὰ τῶν ἀρειανοφρόνων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ χαρακτήρ τοῦ «Συνοδικοῦ» ἦτο πολεμικός κατὰ τῶν Ἀρειανῶν. Ὁ F. Gerret, Die Quellen des Kirchenhistorikers Socrates Scholasticus, Leipzig 1898, σελ. 98 ἐξ., ὑπεστήριξεν ὅτι τὸ «Συνοδικόν» ἦτο συλλογὴ κειμένων κατὰ τὸν τύπον τῶν ἔργων τοῦ Μ. Ἀθανασίου, Ἀπολογία κατὰ Ἀρειανῶν καὶ Περὶ τῶν Συνόδων. Ὁ P. Batiffol, Le Synodikon de S. Athanase, BZ 10 (1901) 128 - 143, ὑπεστήριξεν ὅτι τὸ «Συνοδικόν» ἦτο συλλογὴ κειμένων κατατεταγμένων κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ὡς ἡ Historia Acephala Agianorum. Περιεῖχε τὰ κατὰ τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος κείμενα, τὰς κατὰ τοῦ Ἀρείου ἐγκυκλίους ἐπιστολάς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας, τὸ Σῆμα καὶ τοὺς κανόνας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου (325), τὴν ἐπιστολὴν αὐτῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν συμμετασχόντων ἐν αὐτῇ ἐπισκόπων. Ὁ F. Gerret (ἐνθ' ἄν., 98) ἐχρονολόγησε τὸ «Συνοδικόν» μεταξὺ τῶν ἐτῶν 355 καὶ 361, ὁ δὲ P. Batiffol (ἐνθ' ἄν., 136-137) κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Θεοφίλου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἦτοι περὶ τὸ 385, διότι τοῦτο ἀναφέρει τὴν Β' Οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ Θεοφίλου. Καθ' ἡμᾶς, τὸ «Συνοδικόν» ἀπετέλεσεν ἀπλὴν συνέχισιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξάνδρου Ἀλεξάνδρου συγκροτηθείσης συλλογῆς τῶν

περιείχε πλήρη κατάλογον τῶν ἀποδεχθέντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπισκόπων, ὁ ὅποιος ἠρίθμει 318 ἐπισκόπους. Ὁ ἀριθμὸς 318 προέρχεται, καθ' ἡμᾶς, ἀπὸ τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας κατέστη κοινὴ συνειδήσις εἰς τε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰ. Ἐν τούτοις τὰ μέχρι σήμερον διασωθέντα χειρόγραφα τῶν καταλόγων τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου παρουσιάζουν ἀριθμὸν ποικίλλοντα ἀπὸ 194 μέχρι 318 ἐπισκόπων, ἀλλ' ἡ κριτικὴ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ κατάλογοι αὐτοὶ δὲν εὐρίσκονται εἰς ἀρίστην κατάστασιν¹¹⁴.

Ἐπιστολῶν κατὰ τοῦ Ἀρείου. Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην προσηρτήθησαν αἱ ἀποφάσεις καὶ ὁ κατάλογος τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὡς καὶ τὰ μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἀξιολογώτερα ἀντιαιρετικὰ συνοδικὰ κείμενα. Εἰς τὸ «Συνοδικόν» τοῦτο προσετίθεντο καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀθανασίου αἱ κατὰ τῶν αἵρετικῶν συνοδικαὶ ἀποφάσεις, διό καὶ ἐν αὐτῷ περιελήφθησαν κείμενα κατὰ τῆς αἵρετικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀπολιναρίου Λαοδικείας. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ «Συνοδικοῦ» εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον οφείλεται, καθ' ἡμᾶς, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ ἐγνώσθη διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου χρήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν ἀρειανοφρόνων. Ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου εὐρεία προβολὴ τοῦ «Συνοδικοῦ» καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παρεμβολὴ τῶν ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ληφθεῖσθαι ἀποφάσεων κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ ᾗδη ἡγήσαν εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ «Συνοδικοῦ» τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς καὶ πρωταγωνιστὴν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ P. Batiffol (ἐνθ' ἄν., 143) ὅτι τὸ «Συνοδικόν» συντάχθη πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ἔργου τοῦ Σαβίνου Ἡρακλείας περιορίζει ἐσφαλμένως τὸν σκοπὸν τῆς συντάξεως αὐτοῦ, διότι τὸ «Συνοδικόν» ἦτο χρήσιμον εἰς πάντα ὀρθόδοξον πρὸς θεμελίωσιν τῆς πολεμικῆς ἐναντίον τῶν πανισχύρων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων. Γενικώτερον περὶ τὰς πηγὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομενοῦ, Θεοδορητοῦ Κύρου καὶ Γελασίου ἰδὲ L. Jeer, *Quellenuntersuchungen zu den griechischen Kirchenhistorikern*, Jahrbuch. für klass. Philologie, Supplementband 14, Leipzig 1885, 105 ἔξ. F. Gerpert, *Die Quellen des Kirchenhistorikers Socrates Scholasticus*, Leipzig 1898. P. Batiffol, *Sozomène et Sabinos*, BZ 7 (1898) 265 - 284. A. Gùldenpenning, *Die Kirchengeschichte des Theodoret Kyrrhos*, Halle 1889. Q. Schoo, *Die Quellen des Kirchenhistorikers Sozomenos*, Berlin 1911. F.J.F. Jackson, *A History of Church History*, Cambridge 1939, 73 ἔξ. N. H. Baines, *Sozomenos*, *Ecclesiastica Historia* I, 15, JThS 49 (1948) 165 - 168. W. Telfer, *Sozomen I*, 15. A Reply, JThS, 50 (1949) 187 - 191. Β. Στεφανίδου, Ἱστορικαὶ διορθώσεις εἰς τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν τοῦ Σωκράτους, ΕΕΒΣ 26 (1956) 57-129. κ.ἄ.

114. Χειρόγραφα καταλόγων τῶν μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διεσώθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν λατινικὴν, τὴν συριακὴν, τὴν κοπτικὴν, τὴν

Μία λοιπόν των πηγών των επισκοπικών καταλόγων των μελών της Α' Οικουμενικής συνόδου δέον να θεωρηθῆ και τὸ «Συνοδι-

αράβικην, τὴν ἀρμενικὴν καὶ ἄλλας γλώσσας, ἀλλ' εἶναι μεταγενέστερα καὶ περιέχουν πολλά σφάλματα. Οἱ ἀντιοχειανῆς προελεύσεως κατάλογοι περιέχουν περὶ τὰ 221 ὀνόματα ἐπισκόπων. Οὕτως οἱ H. Geizer - H. Hilgenfeld - O. Guptz, *Patrum Nicaenorum nomina*, Lipsiae 1898, ἐξέδωσαν χειρόγραφα καταλόγων περιέχοντα περὶ τὰ 220 ἢ καὶ 237 ὀνόματα ἐπισκόπων. Ὁ ἐπὶ τῶν ἀντιοχειανῆς ὡσαύτως προελεύσεως καταλόγων ἐρεισθῆς C. H. Turner, *Ecclesiae occidentalis monumenta juris antiquissima, canonum et conciliorum Graecorum interpretationes latinae*, I, I, *Canones Apostolorum, Nicaenorum Patrum subscriptiones*, Oxonii 1899, 35 ἐξ., παρουσίασε χειρόγραφα καταλόγων περιέχοντα 218 ὀνόματα ἐπισκόπων. Ὁ E. Schwartz, *Ueber die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel*, *Abhandl. der Bayerischen Akad. der Wissenschaften, Phil. - hist. Abt., N.F.*, 13, München 1937, ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν συριακῆς προελεύσεως καταλόγων καὶ τοῦ κοπτικῶς καταλόγου, ὁ ὁποῖος ἀπέτέλεσε καὶ τὴν βάση τῶν λατινικῶν καταλόγων III καὶ V (αὐτόθι σελ. 70). Ὁ E. Honigmann, *Le liste originale des Pères de Nicée*, *Byzantion* 14 (1939) 17 - 76, ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ λατινικὸς κατάλογος V ὁ περιέχων 194 - 203 ὀνόματα εἶναι προγενέστερος τοῦ κοπτικῶς καταλόγου, ἀποδίδει ἀπολεσθέντα ἑλληνικὸν κατάλογον καὶ ἐτέθη ὡς βάση τῶν ἀντιοχειανῆς προελεύσεως καταλόγων. Οἱ κατάλογοι οὗτοι δὲν καλύπτουν πλήρως τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμένην σύνοδον, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὰς ἀθθεντικὰς μαρτυρίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ τοὺς 300 ἢ καὶ 318 ἐπίσκοποι. Κατάλογον 318 ἐπισκόπων ἐξέδωκεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ *Sinaiticus graec.* 117 (Ia' al.) ὁ V. N. Beneshevits, *Sinajskij spisok otisov Nikejskago pervago vselenskago sobora*, *Izv. Imp. Akad. Nauk*, 1909, 281 - 306, τὸν ὅποιον ἐπανεξέδωκεν ἀνευ ἐνδείξεως τινος ὁ F. Haase, *Altchristliche Kirchengeschichte nach orientalischen Quellen*, Leipzig 1925, 258 - 269. Ἐκ παρεμφερῶν ἱεροσολυμιτικῶν χειρογράφων ὁ D. Ledev, *Spisok episkopov pervago vselenskago sobora v 318 imen*, *Zapiski Rossijskoi Akad. Nauk*, 13, ser. VIII, Πετρούπολις 1922, 1 - 112, ἐξέδωκε κατάλογον 318 ὀνομάτων μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἡ κατὰ ἐπαρχίας ἀναγραφή τῶν ὀνομάτων τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμένην σύνοδον ἐπισκόπων ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ E. Gerland, *Corpus Notitiarum Episcopatum Ecclesiae Orientalis Graecae*, I. *Die Genesis der Notitia Episcopatum*, 2 - 8, ὡς ἐπιχείρημα κατὰ τῆς ἀξίας τῶν ὡς ἄνω καταλόγων, διὰ καὶ οὗτος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς περιέχοντας τὰ ὀνόματα ἀνευ συστηματικῆς γεωγραφικῆς κατὰ ἐπαρχίας κατατάξεως. Ὁ E. Honigmann, *Le Corpus Notitiarum Episcopatum*, *Byzantion* 11 (1936) 340 - 362 καὶ *Recherches sur les listes de Pères de Nicée et de Constantinople*, *Byzantion* 11 (1936) 429 - 449, ἠσκῆσε κριτικὴν κατὰ τῆς θέσεως ταύτης τοῦ E. Gerland, ὑποστηρίζας ὅτι καὶ οἱ ἀσυστηματικοὶ κατάλογοι ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν καταλόγων τῶν ἀναγραφόντων τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων κατὰ ἐπαρχίας. Εἰς ἕτερον ἄρθρον ὁ E. Honigmann, *The Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, the Robber - Synod and the Council of Chalcedon*, *Byzantion* 16 (1942 / 3) 20 ἐξ., ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ ἀρχικὸς ἑλληνικὸς κατάλογος περιείχε τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων κατὰ ἐπαρχίας.

κ ό ν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, διότι ἐν τῷ «Συνοδικῷ» περιλαμβάνοντο ὄχι μόνον αἱ ἀποφάσεις, ἀλλά καί ὁ κατάλογος τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπισκόπων. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Μ. Ἀθανασίου συμπλήρωσις τοῦ «Συνοδικοῦ» ἀπεσκόπει οὐχί μόνον εἰς τὴν ἀρχιερακὴν ἐνημέρωσιν τοῦ διεξάγοντος τὸν ἀντιαιρετικὸν ἀγῶνα ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀλλά καί εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς συλλογῆς ταύτης τῶν ἐπισήμων κειμένων καὶ τοῦ καταλόγου τῶν δεχθέντων τὰς ἀντιαιρετικὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπισκόπων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐν Νικαίᾳ ὁμοφωνίας κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συνοδικοῦ ὅρου πάντων τῶν μὴ καταδικασθέντων ἐπισκόπων. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐχρησιμοποίησε τὸ «Συνοδικόν» ἐν τῷ ἀντιαιρετικῷ ἀγῶνι ὄχι μόνον διὰ τὴν σύνταξιν τῶν πολεμικῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀλλά καί διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων σκοπίμου διαστρεβλώσεως τοῦ ἔργου τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, διὸ καὶ ὁσάκις παρίστατο ἀνάγκη ἀπέστειλλε τὸ «Συνοδικόν» εἰς τοὺς ἡγουμένους τοῦ ἀντιαιρετικοῦ ἀγῶνος ἐπισκόπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω τὸ «Συνοδικόν» τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας συνεδέθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ὑπερμάχου τοῦ κύρους τῶν ἀποφάσεων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Μ. Ἀθανασίου, διὸ καὶ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Σωκράτους ὡς «Συνοδικὸν Ἀθανασίου».

Ἡ ἐν τῷ «Συνοδικῷ» τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἀρχικὴ ἀναγραφή τῶν ὀνομάτων τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐπισκόπων δέον νὰ ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπὸ τῆς συνόδου ταύτης εἰσαχθέντος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει μητροπολιτικοῦ συστήματος, ἤτοι τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων δέον νὰ παρήχοντο κατὰ ἐπαρχίας. Δυστυχῶς ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωκράτης δὲν παρέθεσε τὸν κατάλογον τοῦτον, ἀλλὰ περιορίσθη εἰς τὴν ἀξιοποίησιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας τοῦ Ε' αἰ., ὅποτε τὸ κέντρον βάρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως μετεκινεῖτο σταθερῶς ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ διὰ τοῦ μὴ πλήρως ἐφαρμοσθέντος ἐξαρχικοῦ πρὸς τὸ πατριαρχικόν σύστημα, τὸ ὅποιον καὶ τελικῶς περιεβλήθη κανονικὸν κύρος διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου (451)¹¹⁵. Οὕτως ὁ Σωκράτης ἀναγράφει μόνον τὸν Ὅσιον Κορδοῦης, τοὺς πρεσβυτέρους Βίτωνα καὶ Βικέντιον ὡς ἐκπροσωπήσαντας τὸν

115. Β. Φειδᾶ, Προποθέσεις, 168 ἐξ.

θρόνον τῆς Ρώμης καί τοὺς ἐπισκόπους τῶν θρόνων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, καίτοι ἐν ἀρχῇ τῆς μαρτυρίας ὑπισχνεῖται τὴν παράθεσιν πάντων τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐπισκόπων «καὶ ἡς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν». Τὰ ἀναγραφέντα ὁμῶς ὀνόματα τῶν ὡς ἐκπροσώπων τοῦ παπικοῦ θρόνου θεωρουμένων καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Κύνων Ἀρποκρατίωνος οὐδόλως καλύπτουν τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, διότι ὁ Σωκράτης ἐγνώριζε τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐν τῷ ὁποίῳ «εἰς κληρικοὺς τὰ ὀνόματα κείτα». Ἡ ὑπόσχεσις ὁμῶς τοῦ Σωκράτους ὅτι θὰ παρεῖχε τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων κατὰ ἐπαρχίαν καὶ ἐπισκοπὴν («καὶ ἡς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν») ὑποδηλοῖ σαφῶς καὶ τὸν τρόπον ἀναγραφῆς τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου εἰς τὸ «Συνοδικόν» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, διότι ὁ Σωκράτης τὸ κείμενον τοῦτο ἐσκόπει νὰ παραθέσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν αὐτοῦ ἄνευ προσωπικῶν παρεμβάσεων. Τελικῶς ὁμῶς παρητήθη τῆς τοιαύτης σκέψεως διὰ τῆς ἀπλῆς παραπομπῆς εἰς τὸ «Συνοδικόν», χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῇ καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ὑποσχέσεως. Ἡ προσαρμογὴ τοῦ καταλόγου τοῦ «Συνοδικοῦ» εἰς τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα ἀπέτελει οὐσιῶδες στοιχεῖον ὄχι μόνον πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητος τοῦ Δ' αἰ., ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐκπροσωπήσεως πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσέβιος ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐν τῇ συνόδῳ συμμετασχόντων ἐπισκόπων· «Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἄπασαν, Λιβύην τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια, εἰς τ' οἶκος εὐκτῆριος ὡσπερ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρους ἅμα καὶ Κίλικας, Φοινικὰς τε καὶ Ἀραβίους καὶ Παλαιστινοὺς, καὶ ἐπὶ τούτοις Αἴγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, τοὺς τ' ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν ὀρμωμένους· ἤδη καὶ Πέρσης ἐπίσκοπος τῇ συνόδῳ παρῆν· οὐδὲ Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας· Πόντος τε καὶ Γαλατία, Καππαδοκία τε καὶ Ἀσία, Φρυγία τε καὶ Παμφυλία τοὺς παρ' αὐτοῖς παρεῖχον ἐκκρίτους· ἀλλὰ καὶ Θρᾷκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἠπειρώται, τούτων θ' οἱ ἔτι προσωτέρω οἰκοῦντες ἀπήντων, αὐτῶν τε Σπάνων ὁ πάνυ βοώμενος εἰς ἡν τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων τῆς δὲ γε βασιλευούσης πόλεως ὁ μὲν προεστῶς ὑστέρει

διά γῆρας, πρεσβύτεροι δ' αὐτοῦ παρόντες τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν»¹¹⁶.

Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσεβίος δὲν ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν μνειαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐπισκόπων, ἀλλὰ παρέθεσε καὶ τὰς ἐπαρχίας, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς συνόδου, διότι διὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπεθύμει νὰ υποδηλώσῃ τὴν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκπροσώπησιν «ἀ π α σ ῶ ν» τῶν ἐκκλησιῶν Εὐρώπης, Ἀφρικῆς (= Αἰβύης) καὶ Ἀσίας. Ὁ P. Batiffol διεΐδεν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Εὐσεβίου ὑποκείμενον κατάλογον τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κατὰ ἐπαρχίας ¹¹⁷. Ὁ E. Honigmann ἤξιοποίησεν, ἄνευ ὁμῶς σχετικῆς ἐνδείξεως, τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τοῦ P. Batiffol, ὑποστηρίζας ὅτι ὁ Εὐσεβίος ἐχρησιμοποίησεν ὡς πηγὴν κατάλογον τῶν ὀνομάτων τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὁ ὁποῖος εἶχε συνταχθῆ ὄχι μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μητροπολιτικοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ κατὰ προσαρμογὴν τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν κατὰ πολιτικὰς Διοικήσεις διάρθρωσιν τῆς διοικητικῆς διοργανώσεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας¹¹⁸. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰ-

116. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 7.

117. P. Batiffol, Les souscriptions de Nicée, Revue Biblique 8 (1899) 123 - 127.

118. E. Honigmann, The Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, the Robber-Synod and the Council of Chalcedon, Byzantion 16 (1942/3) 20 - 28. Ὁ E. Honigmann, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδομεν, προέβαλε τὴν ἀρχαιότητα τοῦ λατινικοῦ καταλόγου AV, ἐδέχθη ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου παρεχομένη τάξις τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου εἶναι ἀσυνήθης, ἐὰν δὲ ἡ τάξις αὕτη ἐλήφθη ἐξ ἑτέρου καταλόγου τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τότε ὁ κατάλογος οὗτος δέον νὰ θεωρηθῆ προγενέστερος καὶ τοῦ λατινικοῦ AV (αὐτόθι, σελ. 23). Ἡ ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφορὰ τῆς φράσεως «βασιλευούσης πόλεως» εἰς τὴν πρεσβυτέραν Ρώμην θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπιχείρημα διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς πρωτεύουσης τῆς αὐτοκρατορίας (αὐτόθι, σελ. 25). Ἡ ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου πρόταξις τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Συρίας ἔναντι τῶν τῆς Αἰγύπτου ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ Αἰγυπτὸς μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Α' ἀνήκεν εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς (E. Schwartz, Ueber die Bischofslisten, ἐνθ' ἄν., 72, 87). Ἡ ἰδιαιτέα αὕτη εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἀναγραφῆς. Ὁ E. Honigmann ὁμῶς παρατήρησεν ὅτι αἱ ἐπαρχίαι τῆς Αἰγύπτου προτάσσονται τῆς Μεσοποταμίας («ἐκ τῆς μεσησίων» καὶ ὅτι περὶ τὸ 343 ἡ τάξις εἰς τὴν πολιτικὴν ἱεραρχίαν ἦτο παρεμφερῆς, διότι τότε ὁ περὶ τὸ 325 φέρων τὸν τίτλον Vicarius Orientis ἀξιωματοῦχος τῆς αὐτοκρατορίας ἐπιτιλοφεῖτο ὡς Comes Orientis, Aegypti et Mesopotamiae (Codex Theodosianus XII, I, 33. CIL, X 1700), ἤτοι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου

κουμενικῆς συνόδου μετὰ τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἐν αὐτῇ συμμετασχόντων ἐπισκόπων ἐτηροῦντο εἰς τὰ ἄρχεῖα τῶν ἀξιολογωτέρων τοῦλάχιστον θρόνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι αὐταὶ ἀπετέλουν αὐθεντικὸν κριτήριον τῆς ἐν τῇ πίστει ὀρθοδοξίας τῶσον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Δύσιν¹¹⁹. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας ἐκέκτητο

παρεχομένην τάξιν τῶν ἐπαρχιῶν (αὐτόθι, σελ. 26 - 27). Οὕτως ὁ E. Honigmann κατέληξεν εἰς τὴν εὐλογον ὑπόθεσιν ὅτι «the list of provinces in the Vita Constantini in some measure represents the original list of the fathers of Nicaea. This view is strengthened by the fact that the arrangement of the provinces in the Vita coincides with the arrangement of the original list in so far as it was made according to the Dioceses of the Empire» (αὐτόθι, σελ. 28). Τὸ «Συνοδικόν» ὅμως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἠκολούθει τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ προέτασσε τὰς ἐπαρχίας Αἰγύπτου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Δ' αἰ. κατέστη κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις ἢ πρόταξις τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐναντι τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας, ἡ ὁποία καταχυρώθη κανονικῶς καὶ ἀπετέλεσεν ἀσφαλὲς κριτήριον διὰ τὴν τάξιν ἀναγραφῆς τῶν ἐπαρχιῶν. Τοῦτο δεικνύται σαφῶς ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Σωκράτους περὶ τοῦ «Συνοδικοῦ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 13), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ τάξις τῶν θρόνων ἐρείδεται ἐπὶ τῶν κανονικῶν πρεσβείων τιμῆς τῶν «ἐπισημοτάτων» καὶ εἰτα πατριαρχικῶν θρόνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὑφ' οἰανδήποτε ὅμως προϋπόθεσιν ἢ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου δηλοῖ σαφῶς ὅτι ὁ κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κατὰ ἐπαρχίας διοργανώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.

119. Ἡ ὑπὸ τῶν μητροπολιτικῶν τοῦλάχιστον θρόνων τήρησις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου δεικνύται σαφῶς καὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419). Ἀναφερόμεθα εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, διότι ἐδημιουργήθη ζήτημα ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ δὴ καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου καταχύρωσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκκλητίου, τὸ ὁποῖον διεξεδίκει ὁ παπικὸς θρόνος διὰ τῆς νοθεύσεως τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἡ ἐκκλησία Καρθαγένῃς ἐκέκτητο «τὰ ἴσα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου», ἀλλ' ἐν αὐτοῖς δὲν ὑπῆρχον κανόνες ἀναγνωρίζοντες τὸ ἐκκλητικὸν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον. Ἐν Ρώμῃ οἱ κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου εἶχον νοθευθῆ διὰ τῆς προσθήκης τῶν κανόνων τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου (343/344), καίτοι δι' αὐτῶν δὲν ἐθεσπίζετο τὸ ἐκκλητικὸν (πλείονα περὶ τῶν σχετικῶν κανόνων γ', δ' καὶ ε' τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἰδὲ ἐν Β. Φεῖδδ, Προϋποθέσεις, 111 - 129). Ὁ Θεαγαστέων Ἀλύπιος διεξῆλθε τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ οὐδένα σχετικὸν ὑπαιγιγμὸν ἀνέυρε, διὸ καὶ ἐγένετο δεκτὴ ἢ πρόταξις νὰ ζητηθοῦν «τὰ αὐθεντικὰ ἴσα» τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπὸ τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας: «ἐν τῷ ἐπισκήπτειν ἡμᾶς τοῖς γραϊκικοῖς ἴσοις ταύτης τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ταῦτα ἐκεῖ, οὐκ οἶδα ποίῳ λόγῳ, οὐδαμῶς εὑρομεν. . . ἐπειδὴ τὰ αὐθεντικὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει λέγεται εἶναι, τινὰς μετὰ γραμμάτων πέμψαι καταξιώσατε καὶ μὴ μόνον πρὸς αὐτὸν τὸν ἀγιώτατον ἀδελφὸν ἡμῶν τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, τοὺς προσκυνητοὺς ἱερεῖς, οἵτινες τὴν αὐτὴν σύνοδον ἡμῖν μεθ' ὑποσημειώσεως

προφανώς αὐθεντικὸν ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τὸ ὁποῖον διετήρει ἔνεκα τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ εὐσυνειδησίας ἀκαινοτόμητον. Ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦτῳ οἱ ἀναγραφόμενοι ἐπίσκοποι κατετάσσοντο εἰς ἐπαρχίας κατὰ τὴν ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου ἀναγραφομένην τάξιν. Ἡ τάξις ὁμοῦς αὐτῇ, συμπίπτουσα πρὸς τὴν ἱεραρχικὴν κατάταξιν τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῇ διοικητικῇ διαρθρώσει τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὑποδηλοῖ τὸ κριτήριον, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ καὶ διὰ τὴν κατανομήν τῶν μελῶν τῆς συνόδου εἰς τὰ «ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς» τεθέντα καθίσματα. Ἡ τοιαύτη τακτοποίησις τῶν καθισμάτων ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς εἰδικῶς ἐξεσηκημένους ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι ἐφήρμωσαν ὡς κριτήριον τὴν ἐν τῇ διοικητικῇ διαρθρώσει τῆς αὐτοκρατορίας καθιερωμένην ἐπίσημον τάξιν τῶν εἰς ἐκάστην Διοίκησιν ἀνηκουσῶν ἐπαρχιῶν, διότι δὲν ὑπῆρχε σχετικὸν κα-

τῶν οἰκείων γραμμάτων ἀποστείλωσιν, ὥστε πᾶσαν μετὰ ταῦτα ἀμφισβήτησιν ἀναιρεθῆναι. . . ὀφείλομεν δὲ αἰτῆσαι γράμμασιν ἡμετέροις καὶ τὸν σεβασμιώτατον τῆς ἐκκλησίας Ρώμης ἐπίσκοπον Βονιφάτιον, ἵνα καὶ αὐτὸς ὁμοίως καταξιώσῃ πρὸς τὰς μνημονευθείσας ἐκκλησίας στείλαι τινας, ὀφείλοντας τὰ αὐτὰ ἴσα κατὰ τὰ παρ' αὐτοῦ γραφέντα ἀγαγεῖν». Ἡ σύνοδος ὁμοῦς συνέχισε τὰς συζητήσεις ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, δεχθεῖσα τὸ κῆρος τῶν «ἐκπαλαι» ἐν Καρθαγένῃ σωζομένων πρακτικῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τὰ ὁποῖα ἐστάλησαν «πάλαί πρὸς ἡμᾶς διὰ Καικιλιανοῦ». Ἡ σύνοδος δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Βονιφάτιον Ρώμης ἐκοινοποίησε τὴν ληφθεῖσαν ἐπὶ τοῦ τεθέντος ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων ζητήματος ἀπόφασιν· «τίς γὰρ ἀμφιβάλλει τὰ ἴσα ἀληθέστατα εἶναι ἐν Γραικοῖς τῆς ἐν Νικαίᾳ συναθροισθείσης συνόδου, ἅτινα ἀπὸ οὕτω διαφόρων τόπων καὶ ἐπισήμων Γραικῶν ἐκκλησιῶν προσενεχθέντα καὶ συγκριθέντα ὁμοσοῦσιν. . .». Ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος ἀπέστειλε τὰ «ἐκ τοῦ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας (Ἀλεξανδρείας) σκρινίου τὰ ἀληθέστατα ἴσα τῆς ἐν τῇ Νικαίᾳ μητροπόλει τῆς Βιθυνίας αὐθεντικῆς συνόδου. . .». Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀττικὸς ὡσαύτως ἀπέστειλεν ἐσπευσμένως αὐθεντικὰ ἀντίγραφα τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διότι «τίς ἔστιν ὁ τὴν κοινὴν πίστιν καὶ τοὺς ὅρους τοὺς ἀπὸ τῶν πατέρων βεβαιωθέντας τοῖς ἰδίοις ἀδελφοῖς ἀρνούμενος;». Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν «αὐθεντικῶν» τούτων ἀντιγράφων τῶν παρ' ἐκάστη ἐκκλησίᾳ τηρουμένων ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπεδοκιμάσθη ἡ παπικὴ ἀξίωσις περὶ «ἐκκλήτου», ὡς ἐρειδομένη εἰς νοθείαν τῶν ἀποφάσεων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἡ πρὸς τὸν πᾶπαν Κελεστίνον μνημειώδης ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τῶν ἐπισκόπων τῆς Β. Ἀφρικῆς ἀπέκλεισεν ὡς ἀντικανονικὴν πᾶσαν ὑπερόριον παπικὴν παρέμβασιν, «ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἀληθεστέραις ἀπογραφαῖς τῆς ἐν Νικαίᾳ. . . τοιοῦτό τίποτε οὐκ ἠδυνήθημεν εἶρεν. . .». Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων ἀπετέλουν τὸ ὑπέρτατον κριτήριον τῆς ἐν ἐπαρχιακαῖς ἢ καὶ γενικώτεραις συνόδοις ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐκάστοτε ἀναφουμένων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

θιερωμένον ἐκκλησιαστικόν κριτήριον. Οὕτως ἐπὶ τῶν καθισμάτων δέον νά ἀνεγράφοντο τὰ ὀνόματα τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ἐπίσκοποι τῶν ὁποίων θά ἔδει νά καταλάβουν τὰς προκαθορισμένας θέσεις ταύτας. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ δέον νά νοηθῇ ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου, καθ' ἣν ἐν τῇ αἰθούσῃ «τὴν προσήκουσαν ἕδραν οἱ πάντες ἀπελάμβανον»¹²⁰. Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικόν ὅτι ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος εἰσήγαγε διὰ τῶν κανόνων δ', ε' καὶ στ' τὴν προσαρμογὴν τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως εἰς τὴν ἀντίστοιχον κατὰ ἐπαρχίας διάρθρωσιν τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, θεσπίσασα τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Ἡ τοιαύτη καινοτομία εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως δὲν πρέπει νά θεωρηθῇ ξένη καὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ συνόδῳ κτηθεῖσαν ὑπὸ τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων ἐμπειρίαν περὶ τὴν κατανομὴν αὐτῶν κατὰ τάξιν «ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς», διὸ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τῆς συνόδου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας τονίζει ὅτι οἱ ἐπίσκοποι προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου «ἐκ διαφόρων πόλεων τε καὶ ἐπαρχιῶν».

Τὴν αὐθεντικὴν σχέσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀπαριθμήσεως τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς συνόδου, πρὸς τὸν πρωτότυπον κατάλογον τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπισκόπων ἐνισχύει, καθ' ἡμᾶς, ἡ Ἀντιοχειαὴ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος ἐτιμήθη διὰ τῆς πρωτοκαθεδρίας καὶ ἤσκησε τὴν προεδρίαν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἡ παράδοσις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, φυλασσομένη ζῶσα ὑπὸ τῶν Εὐσταθιανῶν καὶ τηρουμένη ἀμετάβλητος ἐν τῷ ἐπισήμῳ ἀρχεῖῳ τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας, ἀπετέλεσε τὴν πηγὴν τῶν μαρτυριῶν τοῦ Ἱερωνύμου, τοῦ Θεοδορήτου Κύρου, τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἰωάννου (428-441), τοῦ βορειαφρικανοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Φακούνδου Ἑρμιανῆς κ.ἄ., καθ' ἧς ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας προσεφώνησε τὸν Μ. Κωνσταντίνον καὶ προήδρευσε τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου¹²¹. Πᾶσαι αἱ μαρτυρίαι αὗται ἔχουν ὡς βάσιν κατάλογόν τινα τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὁ ὁποῖος ἐτηρεῖτο καὶ ἐν τῷ ἐπισήμῳ ἀρχεῖῳ τῆς Ἀντιοχείας. Ἐν αὐτῷ ὁ Εὐστάθιος ἀνεγράφετο «πρῶτος» μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς συνόδου.

120. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 10.

121. Κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν μαρτυριῶν ταύτων ἰδὲ ἐν Β. Φεϊδᾶ, Ἡ προεδρία, 75 - 93.

Ἡ ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ ἀναγραφομένη τάξις ἦτο διάφορος τῆς υἰοθετηθείσης ἐν τῷ «Συνοδικῷ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐν τῷ ὁποίῳ προετάσσετο ὁ Κορδοῦης Ὅσιος καὶ οὐχὶ ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας. Ἡ Ἀντιοχειανὴ ὁμῶς παράδοσις αὕτη εὐρίσκεται ἐγγύτερον πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας παρεχομένην περιγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν, διότι καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συρίας προτάσσονται τῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Ὅσιος Κορδοῦης ὁ «πάνυ βοώμενος» θεωρεῖται ὅτι «εἷς ἦν τοῖς πολλοῖς ἄμα συνεδρεύων». Εὐνόητον ὅτι καὶ ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας ὑπαινίσσεται τὴν πρωτοκαθεδρίαν τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας ἐν τῇ συνόδῳ, ἐὰν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαρίθμησις τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Διοικήσεως ἀποδίδει πράγματι τὴν ἐν τῇ συνόδῳ τηρηθεῖσαν τάξιν κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἐπισκόπων, διότι δέον νὰ θεωρηθῇ ἀναντίρρητον ὅτι ἐν τῇ συνόδῳ προεκάθητο ὁ πρῶτος τῶν προτασσομένων ἐπισκόπων τῆς Συρίας, ἤτοι ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο οἱ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις Ἀντιοχείας καὶ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης φυλασσόμενοι κατάλογοι τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὄχι μόνον συνέπιπτον πλήρως πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ διέσωζον τὴν αὐθεντικὴν τάξιν τοῦ πρωτοτύπου καταλόγου τῶν ὑπογραψάντων, ὁ ὁποῖος ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προσηρμόσθη εἰς τὴν βραδύτερον διαμορφωθεῖσαν κανονικὴν τάξιν προκαθεδρίας τῶν ἐπισημοτάτων θρόνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Κατ' ἀκολουθίαν ἢ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀπαρίθμησις τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, δέον νὰ εῖρηδῆται ἐπὶ τοῦ αὐθεντικοῦ πρωτοτύπου καταλόγου τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὁ ὁποῖος ἐφυλάσσετο ἀκαινοτόμητος καὶ ἐν τῷ ἐπισήμῳ ἀρχεῖῳ τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρωτοτύπου τούτου καταλόγου διεμορφώθη βραδύτερον καὶ ὁ ἐν τῷ «Συνοδικῷ» τοῦ Μ. Ἀθανασίου περιληφθεὶς κατάλογος, ὡς καὶ οἱ κατ' ἐπίδρασιν τῆς Ἀλεξανδρινῆς παραδόσεως τροποποιηθέντες κατάλογοι ἄλλων ἐκκλησιῶν.

Νομίζομεν ὅτι ἐκ τῶν ἐν ταῖς πρόσθεν λεχθέντων καθίσταται σαφές ὅτι μέλη τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὑπήρξαν καὶ ὡς τοιαῦτα ἐθεωρήθησαν μόνον οἱ προσκληθέντες καὶ ὑπογράψαντες τὸν δογματικὸν ὄρον τῆς συνόδου ἐπίσκοποι, διό καὶ ἐν ταῖς καταλόγοις τῶν μελῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀναγράφονται μόνον οἱ ἐπίσκοποι. Οἱ συνοδεύσαντες

τοὺς ἐπισκόπους κληρικοὶ ἢ καὶ οἱ λόγιοι λαϊκοὶ συμμετέσχον μὲν εἰς θεολογικὰς συζητήσεις ἐν Νικαίᾳ, ὡς μαρτυροῦν οἱ μεταγενέστεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ Ρουφῖνος, Σωκράτης, Σωζομενὸς καὶ Γελάσιος Κυζίκου, αἱ συζητήσεις δὲ ὡς αὐταὶ διεξήχθησαν οὐχὶ εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἐργασιῶν, ἀλλὰ πρό τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Οἱ εἰς Νικαίαν καταφθάνοντες ἐπίσκοποι συνεζήτησαν ἀνεπισήμως τὰς δογματικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς προεκτάσεις τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος, συγκροτοῦντες πολλακίς ὁμίλους ὁμοφρόνων καὶ ἀποδεχόμενοι κρίσεις, παρατηρήσεις καὶ ἀντιρρήσεις τῶν παρισταμένων ὁμοφρόνων ἢ καὶ ἀντιφρονούντων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν. Εἰς τοιαύτας ἀνεπισήμους συναντήσεις τῶν ἐπισκόπων προσεκλήθη καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἄρειος νὰ ὑποστηρίξη τὰς ἀμφηρίστους θέσεις τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, διότι οὗτος δὲν ἐκλήθη, καθ' ἡμᾶς, νὰ ἀπολογηθῆ ἢ ἐπισήμως ἐνώπιον τῆς συνόδου, δεδομένου ὅτι διὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινω- νίαν θὰ ἤρκει καὶ ἡ ἀπλὴ ἀποδοχὴ τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου διακηρυχθη- σομένης ὀρθῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως.

IV. Η ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΧΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΕΝ Τῇ Α' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚῃ ΣΥΝΟΔῶ

Τὸ ζήτημα τῶν μελῶν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου εἶναι ἀσαφέ- στερον εἰς τὰς πηγὰς, ὅταν τεθῆ ὑπὸ συζήτησιν τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν σύνοδον τῶν δημοσίᾳ διὰ συνόδων ἢ καὶ δι' ἐγκυκλίων ἐπιστο- λῶν ἀποκοπέντων ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἢ καὶ ἀπλῶς ἀπο- δοκιμασθέντων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων.

Τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς πάντων τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκό- πων εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὡς τακτικῶν καὶ ὁμοτίμων μελῶν αὐτῆς δὲν εἶναι μόνον ἀπλοῦν τι ἱστορικὸν πρόβλημα, ἀλλὰ καὶ θεμελιῶδες ἐκκλησιολογικὸν καὶ κανονικὸν θέμα, ἢ ἀντιμε- τώπισις τοῦ ὁποίου ἐπηρεάζει ὄχι μόνον τὴν περὶ τοῦ συνοδικοῦ συ- στημάτος διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος εἰς πᾶσαν ἐποχὴν. Ἡ μὴ τήρησις πρακτικῶν ὑπὸ τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἡ σχετικὴ ἀσάφεια τῶν διασω- θεισῶν ἀποσπασματικῶν περιγραφῶν θέτουν ὀξὺ τὸ ἐρώτημα, ἐάν οἱ ἄ-

ρειανόφρονες επίσκοποι συμμετέσχον τῆς συνόδου αὐτοδικαίως ὡς ἀμύντορες τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἄνευ ἐφαρμογῆς προγενεστέρας κανονικῆς τινος διαδικασίας ἢ ἐάν ἐγένοντο ἀποδεκτοὶ μετὰ τινα διαδικασίαν ἀποκηρύξεως τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς κριτικῆς ἀναθεωρήσεως τῶν σχετικῶν ἀποσπασματικῶν πηγῶν περὶ τὰς ἐργασίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, διὸ καὶ ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀξιολόγησιν τῶν πηγῶν, δεδομένου ὅτι ἡ σύγχρονος ἱστορικὴ ἔρευνα ἀντικατοπτρίζει πλήρως τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἀσάφειαν τῶν πηγῶν.

1. Ἡ περὶ τὸ ζήτημα ἀσάφεια τῶν πηγῶν.

Ἡ ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων δὲν ἔχει εἰσέτι διευκρινισθῆ, διότι εἰς τε τοὺς ἐπισκοπικούς καταλόγους τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου καὶ εἰς τὰς διασωθείσας περιγραφὰς τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς οἱ ἀρειανόφρονες ἐμφανίζονται ἐξ ἀρχῆς ὡς ὀργανικά μέλη τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν κριτηρίων τούτων ἡ σύγχρονος ἱστορικὴ ἔρευνα ὑποστηρίζει, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν ἐν τῇ συνόδῳ συμμετοχὴν τῶν τε ἄκρων καὶ τῶν μετριοπαθῶν ἀρειανοφρόνων ὡς αὐτοτελῶν καὶ ἀνεξαρτήτων ὁμάδων, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὸ δεξιὸν «τάγμα» ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνοδικῶν συνεδριάσεων καὶ συνετάσσοντο μετὰ ἢ ἀντέδρων κατὰ τῶν διαφόρων ὑποβαλλομένων προτάσεων περὶ τῆς δογματικῆς διατυπώσεως τοῦ ἐνιαίου συμβόλου πίστεως¹²².

122. Ἡ ἀσάφεια τῶν πηγῶν εἶναι ἐκδηλὸς ὄχι μόνον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐκκλησιαστικούς συγγραφείς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν εἰσέτι τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας, ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ὁποῦ οὐδεὶς δύναται, ὡς θὰ ἴδωμεν, νὰ ἀποκλείσῃ τὴν εἰς τὴν σύνοδον αὐτοδικαίαν συμμετοχὴν τῶν συνοδικῶς κατεγνωσμένων ἢ δημοσίᾳ ἀποδοκιμασθέντων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων: «ἐντεῦθεν δ' οἱ μὲν ἀρξάμενοι κατηϊῶντο τῶν πέλας, οἱ δ' ἀπελογοῦντό τε καὶ ἀντεμέμφοντο. πλείστων δὴτα ὑφ' ἑκατέρου τάγματος προτεινομένων, πολλῆς τ' ἀμφιλογίας τὰ πρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικακῶς ἐπικροῦτο βασιλεὺς. . .» (Βίος Κωνσταντίνου III, 13). Ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8) περιέγραψε τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου διὰ παραθέσεως τῶν σχετικῶν κειμένων τοῦ Εὐσεβίου, ἀναγράφει δὲ τὰ κυριώτερα ὀνόματα τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι τὴν «Ἀρείου δόξαν ἀνεκρότου». Κατὰ τὸν Σωζομένον (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 20) «τὸ δὴ τελευταῖον συνέβησαν ἀλλήλοισι πάντες οἱ ἱερεῖς καὶ ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐψηφίσαντο. Μόνον δὲ τὰ μὲν πρῶτα δέκα καὶ ἑπτὰ ἐπίσκοποι λέγονται τὴν Ἀρείου δόξαν

Πράγματι ο Μ. Ἀθανάσιος παρουσιάζει τοὺς ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἀρειανόφρονες ἐπισκόπους διαλεγομένους μετὰ τῶν ὀρθοδόξων περὶ πίστεως ἐπὶ ἰσοῖς ὄροις: «τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν, τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γράψαι... οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἐλκόμενοι ἐβούλοντο τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον μηδὲν τε ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτόν... ἀλλ' οἱ πατέρες, θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἶπειν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ γράψαι "ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν" ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τῶν γεννητῶν νομιζέσθαι, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κτίσμα, τὸν δὲ Λόγον μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς πιστεῦσθαι... διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος λευκότερον εἶρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς... τὸν δὲ ἐπισκό-

ἐπαινεσαι, παραχρήμα δὲ καὶ τούτων οἱ πλείους πρὸς τὴν κοινὴν δόξαν μετέθεντο», ἦτοι ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ἀρειανικῶν δοξασιῶν ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Ὁ Φιλοστόργιος ἐπίσης συνδέει τὴν ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐγκατάλειψιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου πρὸς τὴν ὑπογραφήν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας καὶ ἀναφέρει ὅτι τὸ «στίφος τῶν Ἀρειανῶν ἐφόρων» ὑπέγραψε τὸ σύμβολον «πλὴν Σεκούνδου τοῦ Πτολεμαίδος, ᾧ καὶ Θεωνᾷ τῆς Μαρμαρικῆς ἠκολούθησεν» (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9). Εὐνόητον ὅτι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν θεολογικῶν συζητήσεων τὸ «στίφος τῶν Ἀρειανῶν ἐφόρων» συμμετείχεν εἰς τὴν σύνοδον ὡς ἐκπροσωποῦν τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου. Ὁ Φιλοστόργιος ἀναφέρει ὅτι καὶ κατὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ συμβόλου «οἱ περὶ τὸν Ἀρειὸν παρήσαν μὲν αὐτόθι καὶ αὐτοὶ ξύμπαντες οὐ μὴν δὲ τὴν εὐσεβῆ προσεδέξαντο πίστιν», ἀλλ' ὑπέγραψαν τελικῶς ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν ἐξορίας καὶ ἐν δόλῳ (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 9α, 9). Κατὰ τὸν Θεοδώρητον (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6) οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἦσαν «εὐαρίθμητοι μὲν, ὑπουλοὶ δὲ καὶ τὰ βράχη μιμούμενοι καὶ τὴν πονηρίαν καλύπτοντες καὶ ταῖς Ἀρείου βλασφημίαις οὐ προφανῶς συνηγοροῦντες...». Πάσαι αἱ ἀνωτέρω μαρτυρίαι θά ἠδύναντο νὰ ἐρμηνευθοῦν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι συμμετέσχον εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ὄχι μόνον χωρὶς νὰ ἀποδοκιμάσουν τὰς ἀρειανικὰς κακοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπέρμαχοι αὐτῶν κατὰ τὰς διεξαχθείσας ἐν τῇ συνόδῳ θεολογικὰς συζητήσεις. Ἐν τούτοις ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπίσκοποι καθηρημένοι ἢ ἀφωρισμένοι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου ἢ καὶ συνοδικῶς ἀποκεκομμένοι ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, οἱ ὅποιοι ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει ἠδύναντο νὰ συμμετάσχουν τῆς συνόδου ἀνευ προγενεστέρας διευθετήσεως τοῦ ζητήματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας αὐτῶν.

π α λ ι ν λ ε γ ό ν τ ω ν δ ε ἴ ν γ ρ α φ ῆ ν α ι δ ῦ ν α μ ι ν ἀ λ η θ ι ν ῆ ν κ α ι εἰκόνα τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον, ὁμοίον τε καὶ ἀπαράλλακτον αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀεὶ καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδιαιρέτως.. οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠνεύχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν, κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθορῶζοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὸ ὁμοιον καὶ τὸ ἀεὶ καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ οὐδὲν λυπεῖ τοῦτοις πρὸς ἡμᾶς συνθέσθαι... ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων... ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ αὐθις συναγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν καί, ἄπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἵνα μὴ μόνον ὁμοιον τὸν Υἱόν, ἀλλὰ ταῦτὸν τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι σημαίνωσι καὶ ἄλλην οὖσαν τὴν τοῦ Υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεπῆν δειξῶσι παρά τὴν ἐν ἡμῖν μίμησιν...»¹²³.

Τὸ κείμενον τοῦτο τοῦ Μ. Ἀθανασίου κέκτηται τῷ ὄντι μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Μ. Ἀθανασίου παρεχομένων ἀποσπασματικῶν περιγραφῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διότι ὑπαινίσσεται προγενεστέρων συνοδικῆν διαδικασίαν, τὴν ὁποῖαν γνωρίζομεν ἐξ ἀσαφοῦς τινος περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ ἐκ σαφεστέρων μαρτυριῶν μεταγενεστέρων πηγῶν. Ἡ καθ' ἡμᾶς ἀποφασιστικῆς σημασίας φράσις τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος κειμένου εἶναι ἡ ἀκόλουθος: «Οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠνεύχοντο μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν». Ἡ φράσις αὕτη καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι πρὸ τῆς ἐν τῷ ὄψι ἀνω κειμένῳ περιγραφομένης διαδικασίας τῶν θεολογικῶν συζητήσεων δεόν νὰ εἶχε προηγηθῆ ἕτερα, καθ' ἣν «οἱ περὶ Εὐσέβιον» ἀηλέγχθησαν καὶ μετὰ τὸν συνοδικὸν ἔλεγχον δὲν ἐτόλμων ἀντιλέγειν». Διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης ὁ Μ. Ἀθανάσιος προϋποθέτει συνοδικὴν τινὰ διαδικασίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν τὸν «ἐλέγχον» τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων. Τὴν διαδικασίαν ταύτην περιγράφει ἀλλαχοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἀλλὰ τὸ ἀνωτέρω κείμενον παρέχει

123. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 19 - 20. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 5 - 6.

ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι συμμετέσχον αὐτοδικαίως τῆς συνόδου καὶ ἄνευ προγενεστέρας συνοδικῆς διαδικασίας.

Τοιαύτην ὁμως διαδικασίαν οὐδόλως ὑπαινίσσεται ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας, ὁ ὁποῖος περιγράφει ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου τὰς συνοδικὰς συζητήσεις, χωρὶς νὰ προσδιορίζη σαφῶς καὶ τοὺς διαλεγομένους. Μετὰ τὴν πρὸς τὴν σύνοδον προσφώνησιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου «οἱ μὲν ἀρξάμενοι κατητιῶντο τῶν πέλας, οἱ δ' ἀπελογοῦντό τε καὶ ἀντεμέμφοντο. πλείστων δὴ τὰ ὑφ' ἑκατέρου τάγματος προτεινομένων, πολλῆς τ' ἀμφιλογίας τὰ πρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικάκως ἐπηκροῶτο βασιλεὺς τῶν πάντων σχολῇ τε εὐτόνῳ τὰς προτάσεις ὑπεδέχεται, ἐν μέρει τ' ἀντιλαμβανόμενος τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἡρέμα συνήγαγε τοὺς φιλονείκως ἐνισταμένους, πρῶτος τε ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας ἐλληνίζων τε τῇ φωνῇ, ὅτι μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκερός τις ἦν καὶ ἡδύς, τοὺς μὲν συμπείθων, τοὺς δὲ καταδυσωπῶν τῷ λόγῳ, τοὺς δ' εὐ λέγοντας ἐπαιῶν, πάντας τ' εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, εἰσόθ' ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητούμενοις ἅπασιν κατεστήσατο ὡς ὁμόφωνον μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν, τῆς σωτηρίου δ' ἑορτῆς τὸν αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρόν. ἐκυροῦτο δ' ἤδη καὶ ἐν γραφῇ δι' ὑποσημειώσεως ἑκάστου τὰ κοινῇ δεδογμένα»¹²⁴. Αἱ δύο αὗται ἀσαφεῖς περιγραφαὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐπηρέασαν ὄχι μόνον τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἱστορικοὺς τῶν Δ' καὶ Ε' αἰ., ἀλλὰ καὶ τὴν σύγχρονον περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἱστορικοκανονικὴν ἔρευναν.

Ἡ ἀποσαφήνις ὁμως τῆς θέσεως τῶν ἀρειανοφρόνων ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἄνευ προγενεστέρας ἀντιμετώπισεως τῶν ἐκ τῆς ἀσαφείας τῶν πηγῶν ἀναφουμένων προβλημάτων α) ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν μελῶν τῆς συνόδου «ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς», β) ὡς πρὸς τὴν σειρὰν τῶν θεμάτων κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου καὶ γ) ὡς πρὸς τὰς τεθείσας προϋποθέσεις διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὰς δογματικὰς συζητήσεις. Αἱ σοβαρώταται δυσχέρειαι ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων τούτων ὀφείλονται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μὴ τήρησιν π ρ α -

124. Εὐσέβιου, Βίος Κωνσταντίνου III, 13 - 14.

κ τ ι κ ῶ ν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀσάφειαν καὶ τὸν ἀποσπασματικὸν χαρακτήρα τῶν ὑπὸ τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων διασωθεισῶν περιστατικῶν περιγραφῶν¹²⁵.

2. Κατάταξις τῶν μελῶν καὶ προεδρία τῆς συνόδου.

Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Εὐσέβιος παρέχει ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου περιγραφὴν ὄχι μόνον τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν προήρχοντο τὰ μέλη τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλὰ καὶ τῆς καταβληθείσης προσπάθειας πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως κατὰ τὴν κατανομὴν τῶν μελῶν τῆς συνόδου εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ δεξιὸν «τάγμα» τῆς αἰθούσης τῶν συνεδριῶν. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον «βάθρων ἐν τάξει πλειόνων ἐφ' ἑκατέρους τοῦ οἴκου πλευραῖς διατεθέντων, εἴσω παρήσαν οἱ κεκλημένοι καὶ τὴν προσήκουσαν ἔδραν οἱ πάντες ἀπελάμβανον ... ἐπεὶ δὲ παρελθὼν (βασιλεὺς) ἐπὶ τὴν πρώτην τῶν ταγμάτων ἀρχὴν μέσος ἔστη, ... τῶν δ' ἐπισκόπων ὁ τοῦ δεξιοῦ τάγματος πρωτεύων διαναστάς μεμετρημένον ἀπεδίδου λόγον.. Ὁ μὲν (βασιλεὺς) ταῦτα εἰπὼν... παρεδίδου τὸν λόγον τοῖς τῆς συνόδου προέδροις... πλείστων δὴ ταῦτ' ἐκατέρου τάγματος προτεινομένων, πολλῆς τ' ἀμφιλογίας τὰ πρῶτα συνισταμένης ἀνεξικακῶς ἐπηκροῶτο βασιλεὺς... τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἡρέμα συνήγαγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους»¹²⁶. Ἡ κατὰ «τάγματα» κατάταξις τῶν μελῶν τῆς συνόδου συνεδυσάσθη ὑπὸ πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὑπαινισσομένην ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελεῆ παρουσίαν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ὡς τακτικῶν μελῶν εἰς τὴν σύνοδον, διό καὶ ἐπεκράτησε γενικώτερον ἡ γνώμη ὅτι ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ συμμετέσχον ἀπροϋποθέτως καὶ αὐτοδικαίως ὡς τακτικὰ μέλη αὐτῆς ἐγνωσμένοι αἱρετικοὶ ἐπίσκοποι, καταλαμβάνοντες τὰ καθίσματα τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς αἰθούσης¹²⁷. Ἐν τούτοις ἡ περιγραφὴ τοῦ Εὐσεβίου ὄχι μόνον δὲν προτι-

125. Διὰ τὸ ζήτημα περὶ τὴν τήρησιν πρακτικῶν ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδᾶ, Ἡ προεδρία, 12 ὑποσ. 10, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

126. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 10 - 14.

127. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἐθεωρήθησαν εἴτε ὡς συγκροτήσαντες αὐτοτελεῆ καὶ ἀνεξάρτητον ὁμάδα ἀδιαφόρως τῆς ὑπ' αὐτῶν καταληφθείσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν

ποθέτει τοιαύτην κατάταξιν τῶν μελῶν τῆς συνόδου, ἀλλά καί ὑπαινίσσεται ὅτι ἡ τηρηθεῖσα τάξις κατὰ τὴν κατανομήν τῶν ἐπισκόπων εἰς τὸ ἀριστερόν καὶ τὸ δεξιὸν τάγμα ἐγένετο, ὡς εἶδομεν, ἐπὶ τῆ βάσει τῆς τάξεως τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τοῦ κατ' ἐπαρχίαν διαχωρισμοῦ τῶν πολιτικῶν Διοικήσεων ἐν τῇ διοικητικῇ διαρθρώσει τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναγραφὴ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκ τῶν ὁποίων προήρχοντο οἱ συμμετασχόντες εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ἐπίσκοποι, ἐγένετο ἐπὶ τῆ βάσει τῆς τάξεως τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ αὐθεντικοῦ ἀντιγράφου τοῦ καταλόγου τῶν ὑπογραψάντων τὰς ἀποφάσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπισκόπων¹²⁸.

Εἰς τὸ δεξιὸν τάγμα ἐκάθησαν πρῶτοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας Συρίας, τῶν ὁποίων προεκάθητο ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος. Οὗτος

συνεδριῶν θέσεως ἢ καὶ ὡς καταλαμβάντες τὰ καθίσματα τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἤτοι ἀποτελέσαντες μετὰ τῶν μετριοπαθῶν ἀρειανοφρόνων τὸ δεξιὸν τάγμα τῆς συνόδου. Hefele - Leclercq, I/1, 419 - 421. A. Harnack, History of Dogma, IV, 51. O. Seeck, Geschichte des Untergangs der Antiken Welt, III, Stuttgart 1921, 410 H. Lietzmann, A History of the Early Church, III, From Constantine to Julian, 117. E. Schwartz, Kaiser Konstantin und die christliche Kirche, Leipzig - Berlin 1913, 135. K. Heussi, Compendium der Kirchengeschichte, 96. K. Bihlmeyer - H. Tüchle, Kirchengeschichte I, 254. B. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 177. I. Ortiz de Urbina, Nizaa und Konstantinopel, 65 ἔξ. H. Kraft, Kaiser Konstantins religiöse Entwicklung, Tübingen 1955, 101 ἔξ. κ.ἀ. Πάντες ὑπεστήριξαν ὅτι δὲν ἐτέθη θέμα διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὴν σύνοδον καὶ ὅτι οὗτοι συμμετέσχον αὐτοδικαίως εἰς τὰς συζητήσεις, ὑποβαλόντες καὶ προτάσεις κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ δογματικοῦ ὄρου τῆς συνόδου. Ἡ εἰς τὴν σύνοδον τοιαύτη συμμετοχὴ τῶν ἀρειανοφρόνων ὡς αὐτοτελοῦς καὶ ἀνεξαρτήτου παρατάξεως πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀρειανικῆς διδασκαλίας ὑποδηλοῖ τὴν δυνατότητα ἀναγνώσεως τοῦ δικαιώματος συμμετοχῆς εἰς πᾶσαν σύνοδον ὁπαδῶν κατεγνωσμένης αἵρέσεως.

128. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 7 «εἰς τ' οἶκος εὐκτῆριος ὡσπερ ἐκ θεοῦ πλατυνόμενος ἐνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σδροῦς ἄμα καὶ Κίλικας, Φοινίκας τε καὶ Ἀραβίους καὶ Παλαιστινοὺς καὶ ἐπὶ τούτοις Αἴγυπτιοὺς, Θηβαίους, Λίβυας, τοὺς τ' ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν ὀρμημένους. . .». Τὰ κατὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐφαρμοσθέντα κριτήρια διὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἐπισκόπων εἰς τὸ ἀριστερόν καὶ τὸ δεξιὸν τάγμα ἠξιολογήσαμεν ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν: Ἡ προεδρία τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, Ἀθήναι 1974, 38 - 45, 51, 82 - 84, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀναγεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου τάξις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπαινίσσεται καὶ τὴν ἐν τῇ συνόδῳ κατάταξιν τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων.

προσεφώνησε τὸν αὐτοκράτορα Μ. Κωνσταντῖνον καὶ προήδρευσε, ὡς εἶδομεν, τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου¹²⁹.

Πάντες οἱ ἐν τῇ συνόδῳ συμμετασχόντες ἐπίσκοποι κατέλαβον «τὴν προσηκουσαν ἔδραν», ἡτοι τὰς καθορισθείσας διὰ τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστης πολιτικῆς ἐπαρχίας θέσεις, ἀνεξαρτήτως τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου. Ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη κατάταξις τῶν μελῶν τῆς συνόδου καθιστᾷ εὐλογον τὸ ἐρώτημα ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα συμμετοχῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἤδη κατεγνωσμένων ὑπὸ τῶν συνόδων Ἀλεξανδρείας (περὶ τὸ 320) καὶ Ἀντιοχείας (ἀρχαὶ 325) ἐπισκόπων, διό καὶ κρίνεται ὑφ' ἡμῶν ἀναγκαία ἡ χρονολογικὴ κατάταξις τῶν περιγραφῶν περὶ τῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Νικαίας τηρηθείσης διαδικασίας.

3. *Ἡ κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου τηρηθεῖσα διαδικασία ἔναντι τῶν αἵρετικῶν ἐπισκόπων.*

Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου μαρτυρεῖται εἰς τὰς ἀποσπασματικὰς περιγραφὰς ὄχι μόνον τῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομενοῦ, Θεοδορητοῦ καὶ Φιλοστοργίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα τῶν ἔργων τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Εὐσεβίου Καισαρείας καὶ Μ. Ἀθανασίου. Εὐνόητον ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀμφισβητηθῇ, ἀλλὰ, καθ' ἡμᾶς, αἱ τοιαῦται ἀσαφεῖς περιγραφαὶ δὲν λύουν καὶ τὸ γενικώτερον πρόβλημα περὶ τὴν θέσιν τῶν αἵρετικῶν ἐπισκόπων ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς συνόδοις. Αἱ περιγραφαὶ αὗται εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποσπασματικαὶ καὶ μὴ ἐντεταγμέναι ἐπακριβῶς εἰς τὰς περιόδους τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ γενικοῦ χαρακτήρος τοῦ περιεχομένου παρακάμπτουν ἀναπάντητα

129. Ἐν ἐτέρᾳ μελέτῃ ἡμῶν ἐδείξαμεν ὅτι πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις περὶ συλλογικῆς προεδρίας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐρεῖδονται ἐπὶ ἐσφαλμένης ἐρμηνείας τῆς ἐπιμάχου φράσεως τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, καθ' ἣν ὁ προσφωνήσας τὰ μέλη τῆς συνόδου Μ. Κωνσταντῖνος παρέδωκε τὸν λόγον αὐτοῖς τῆς συνόδου προέδρου καὶ ὑπεστηρίξαμεν δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων τὴν ὑπὸ μόνου τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας ἕσκησιν τῆς προεδρίας τῆς συνόδου. Κριτικὴν τῶν διατυπωθεισῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν ἀσαφῶν ἀποσπασματικῶν πηγῶν περὶ τὸ θεωρούμενον ἄλυτον πρόβλημα τῆς προεδρίας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἰδὲ ἐν Β. Φειδᾷ, Ἡ προεδρία τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου, Ἀθήναι 1974.

θεμελιώδη ιστορικά ζητήματα. Μετά τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸ κέντρον βάρους τῶν θεολογικῶν συζητήσεων περιστρέφεται περὶ τὴν γραφικὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν θεολογικὴν δικαίωσιν τοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ πίστεως τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου χρησιμοποιηθέντος «ἀγράφου» ὄρου «ὁμοούσιος», διὸ καὶ οἱ περιγράφοντες τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου Εὐστάθιος Ἀντιοχείας καὶ Μ. Ἀθανάσιος ἀνασυνθέτουν ἀπὸ μνήμης πρὸς ἀπολογητικὴν ἀναίρεσιν τῶν κατὰ τοῦ ὄρου ἀρειανικῶν ἐπιθέσεων μόνον τὰς περὶ τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» διεξαχθείσας ἐν τῇ συνόδῳ συζητήσεις. Ἡ μὴ τήρησις πρακτικῶν ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου δὲν παρέχει ἡμῖν τὴν εὐχέρειαν *χ ρ ο ν ο λ ο γ ι κ ῆ ς κ α τ α τ ᾶ ξ ε ω ς τ ῶ ν π ε ρ ι γ ρ α φ ῶ ν τ ῶ ν τ ε αὐ τ ο π τ ῶ ν μ α ρ τ ῦ ρ ω ν κ αὶ τ ῶ ν μ ε τ α γ ε ν ε σ τ ἔ ρ ω ν ἐ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ῶ ν ἱ σ τ ο ρ ι κ ῶ ν*. Οὕτω στερούμεθα ἀμέσων μαρτυριῶν ὡς πρὸς τὰ ἐφαρμοσθέντα ὑπὸ τῆς συνόδου κριτήρια διὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ὡς τακτικῶν μελῶν τῆς συνόδου.

Ἐν τούτοις βαθυτέρα κριτικὴ θεώρησις τῶν περιγραφῶν τοῦ ἔργου τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὀδηγεῖ εἰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι θέτουν τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῶν αἰρετικῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ συνόδῳ ἐπὶ ὄλως ἄλλης βάσεως. Πράγματι αἱ περιγραφαὶ αὗται προϋποθέτουν, ὡς εἶδομεν, προγενεστέραν τινὰ διαδικασίαν, ἐφαρμοσθεῖσαν εἰδικῶς διὰ τοὺς ἀρειανόφρονας ἐπισκόπους καὶ προηγηθεῖσαν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ θεολογικῶν συζητήσεων («Οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠνείχοντο μὲν μὴ τολμώντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν»). Οἱ ὑπαιγιμοὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ προηγηθείσης διαδικασίας τινὸς ἐν τῇ συνόδῳ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀρχικὴν κριτικὴν τοποθέτησιν τῶν μελῶν τῆς συνόδου ὡς πρὸς τὸ ἄνευ ὄρων καὶ προϋποθέσεων κανονικὸν δικαίωμα τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων νὰ συμμετάσχουν εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις. Οἱ ὑπαιγιμοὶ οὗτοι δὲν συνεδέθησαν δυστυχῶς πρὸς τὴν ἐν τῇ συνόδῳ τηρηθεῖσαν διαδικασίαν, διὸ καὶ δὲν ἔτυχον μέχρι τοῦδε τῆς δεούσης ἀξιολογήσεως διὰ τὴν ἄρρητον ἀντιμετώπισιν τοῦ γενικωτέρου ζητήματος περὶ τὴν θέσιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ἐν τῇ Ἀ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὁμοῦ παρέχει λεπτομερῆ πῶς ἀφήγησιν τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου ἀκολουθηθείσης διαδικασίας ἔναντι τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων. Παραθέτομεν τὸ σπουδαιότατον κείμενον τοῦτο: «Ταῦτα γοῦν εἰδὼς οὐδὲν ἂν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν ἐκείνοις (Ἀρεια-

νοίς)· επειδή δὲ ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γινῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ ὑπερεθέμην· ἀλλ' εὐθύς, ὡς τότε γέγονε, δεδήλωκα, δείξας δι' ὀλίγων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται καὶ μόνον προφάσεις πράττονται. σκόπει δὲ καὶ σὺ, ἀγαπητέ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. εἰ θαρροῦσιν, οἷς ἐφεδρον αὐτοὶ κακοῖς ἐπισπεύραντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὴν κακοφροσύνην, ἀπολογεῖσθωσαν περὶ ὧν ἐγκληθέντες ἀπεδείχθησαν αἵρετικοὶ καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ δύνανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὀρισθέντα· οὐδεὶς γὰρ ἐλεγχεθεὶς ἐπὶ φόνοῦ καὶ μοιχείᾳ μετὰ τὴν δίκην χώραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν τοῦ κρίναντος αἰτιάσθαι, διατὶ μὴ οὕτως ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε. τοῦτο γὰρ οὐκ ἐλευθεροὶ τὸν κριθέντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἔγκλημα διὰ τὴν προπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαυξάνει. Οὐκοῦν καὶ οὗτοι ἢ δεικνύτωσαν τὸ φρόνημα αὐτῶν εὐσεβές — κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν, οὐ μεμψάμενοι πρότερον· καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μὴδὲν ἕτερον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι — ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ρυπαρόν καὶ συνορθῶσιν ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ αἰτιάσθωσαν ἢ ἀγνοοῦσιν, ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν ἀσεβείας ἔγκλημα καὶ ἀπαιδευσίας ἀπενέγκωνται μέμψιν... Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσεβίου. Ὡς ἐφιλονεῖκουν ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχειροῦν τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστὰ, οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἦσαν δὲ πλέον ἢ ἑξακτὸν τριακόσιοι, πρῶως καὶ φιλανθρώπως ἀπήτουν αὐτούς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς. Ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο, πολλὴν ὀρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν ἔμενον οὗτοι καὶ διὰ σιωπῆς ὁμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνην· οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν, ἀνελόντες τὰ παρ' αὐτῶν ἐπινοηθέντα ρήματα, οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν»¹³⁰.

Ἡ σπουδαιότης περιγραφῆς αὐτῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὑπαινίσσεται ὅτι α) οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι μετέβησαν εἰς Νίκαιαν

130. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 2 - 3.

ώς κατηγορούμενοι και ήλεγθησαν ενώπιον τῆς συνόδου: («κατηγορηθέντες γὰρ ήλέγχθησαν, οὐ μεμψάμενοι πρότερον και δίκαιόν έστι τούς αίτιαθέντας μηδέν έτερον ποιείν ή άπολογείσθαι»), β) ό έλεγχος τών άρειανοφρόνων έγένετο έν τῆ συνόδω υπό τών όρθοδόξων έπισκόπων και άνεφέρετο είς τάς άρειανικές κακοδοξίας αυτών: («ούτω γάρ και έν τῆ κατά Νίκαιαν συνόδω γέγονε τοίς περι Εύσέβιον. Ός έφιλονείκουν άσεβοντες και θεομαχείν έπεχείρουν, τά μέν λεγόμενα παρ' αυτών άσεβείας ήν μεστά, οί δέ συνελθόντες έπίσκοποι, ήσαν δέ πλέον ή έλαττον τριακόσιοι, πρώως και φιλανθρωπως άπήτουν αυτούς περι ών έλεγον διδόναι λόγον και άποδείξεις εύσεβείς»), γ) κατά τήν τοιαύτην διαδικασίαν έλέγχου τῆς πίστεως τών άρειανοφρόνων, ούτοι άποδοκιμαζόμενοι υπό τών όρθοδόξων διεφώνουν προς άλλήλους: («ώς δέ και μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο και προς έαυτούς διεμάχοντο, πολλήν όρώντες τῆς έαυτών αίρέσεως τήν άπορίαν») και δ) οί άρειανόφρονες, μη δυνάμενοι νά ύποστηρίξουν τάς άρειανικές κακοδοξίας και όξύτατα προς άλλήλους διαφωνούντες, άπεδοκιμάσθησαν υπό τῆς συνόδου και ήναγκάσθησαν νά παραιτηθούν τών πεπλανημένων θέσεων τῆς διδασκαλίας του Άρείου: («άχανείς μέν έμενον ούτοι και διά σιωπῆς ώμολόγουν τήν έπί τῆ κενοδοξία αυτών αίσχύνην»).

Εύνόητον ότι ή σύντομος αυτη και από μνήμης περιγραφή μέρους τών έργασιών τῆς Α' Οίκουμενικῆς συνόδου υπό του Μ. Άθανασίου αναφέρεται είς τάς πρώτας συνεδρίας αυτης, διότι αυτη άναντιρρήτως προηγείται τών θεολογικών συζητήσεων προς διατύπωσιν του συμβόλου πίστεως. Τοϋτο δείκνυται σαφώς εκ του γεγονότος ότι οί άρειανόφρονες κατά τάς θεολογικές συζητήσεις δέν έτόλμων «άντιλέγειν», ένεκα τῆς αίσχύνης «ήν είχον έφ' οίς ήλέγχθησαν». Ητοι ό έλεγχος τών άρειανοφρόνων έπισκόπων προηγήθη τών θεολογικών συζητήσεων, διό και ή συμμετοχή τών άρειανοφρόνων είς αυτάς ήτο περιωρισμένη και ύποτονική. Πράγματι ό Μ. Άθανάσιος έγνώριζε δύο περιόδους τών έργασιών τῆς Α' Οίκουμενικῆς συνόδου προς άντιμετώπισιν του άρειανικού ζητήματος. Η πρώτη άνεφέρετο είς τόν έλεγχον τών άρειανοφρόνων έπισκόπων και είς τήν υπό πάντων τών μελών τῆς συνόδου ρητήν και έκπε-

φρασμένην ἀποδοκιμασίαν τῆς ἀρειανικῆς πλάνης. Ἡ δευτέρα ἀνεφέρετο εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν τῆς συνόδου νὰ διατυπώσῃ πλήρως καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀρειανικὰς πλάνας τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας βιουμένην ὀρθὴν πίστιν. Τὰς δύο ταύτας περιόδους τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὑπαινίσσεται σαφῶς ὁ Μ. Ἀθανάσιος, τονίζων ὅτι «οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπόν, ἀνελάοντες τὰ παρ' αὐτῶν (ἀρειανοφρόνων) ἐπινοηθέντα ρήματα, οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν»¹³¹.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου πάντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἦσαν οἷον εἰς ὑπόδικον, διότι ἐκλήθησαν νὰ ἀπολογηθοῦν διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν δημοσίᾳ διακηρυχθείσας ἀρειανίζουσας θεολογικὰς θέσεις, τὰς ὁποίας ἄλλοι μὲν ὑπεστήριξαν, ἄλλοι δὲ ἐγκατέλιπον. Ἐκεῖθεν προῆλθεν ἡ διαφωνία τῶν ἀρειανοφρόνων πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν ἐνώπιον τῆς συνόδου ἀπολογίαν αὐτῶν, διότι οἱ πατέρες τῆς συνόδου ἤξιον ἀπὸ τοῦ ἀρειανόφρονος «περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις ὡς ἐβέλτε»¹³². Ἡ κατὰ τὴν διαδικασίαν ταύτην διαπιστωθεῖσα διαφωνία τῶν ἀρειανοφρόνων («πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο») καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἀναίρεσις τῶν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου ἐπιχειρημάτων («φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο») ἠνάγκασαν τοὺς ἀρειανόφρονες νὰ παραιτηθοῦν διὰ σιγῆς τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιῶν καὶ νὰ δεχθοῦν τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου κοινὴν διατύπωσιν ἀντιαρειανικῆς ὁμολογίας πίστεως. Οὕτως οἱ ἐγκαταλιπόντες τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι συμμετέσχον εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις πρὸς διατύπωσιν τοῦ συμβόλου πίστεως, τὰς ὁποίας περιγράφει, ὡς εἶδομεν, ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἰς ἕτερα ὑποσπάσματα καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπεστέφθησαν διὰ τῆς ὑπὸ πάντων σχεδὸν ὑπογραφῆς τῆς κοινῆς διατυπώσεως ὁμολογίας πίστεως τῆς Νικαίας¹³².

Ἡ τοιαύτη κατάταξις τῶν περιγραφῶν τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ τῆς ἐνώπιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τηρηθείσης διαδικασίας καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι αἱ πρῶται συνεδρίαί τῆς συνόδου ἀφιερώθησαν εἰς τὴν κρίσιν τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντων ἐπισκόπων. Τὴν τοιαύτην κρίσιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν

131. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 3.

132. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου 19 - 20. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους 5 - 6 κἀ.

ἐργασιῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὑπαινίσσεται ὁ Μ. Ἀθανάσιος καὶ ἀλλαγῶν, τονίζων ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων πολεμικὴ κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου ἦτο «κακοήθης», διότι τὸ «ὑπογράψαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι καὶ τὸ βραχύτερον ἀπολογῆσασθαι, τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν. Καὶ γὰρ οὐ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ οὐ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ἠσχύνθησαν»^{132α}. Ἡ δὲ πᾶντων τῶν μελῶν τῆς συνόδου ἀποκήρυξις τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιών ἐθεωρεῖτο εὐλόγως θεμελιώδης προϋπόθεσις τῆς συνεχίσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, διὸ καὶ κατὰ τὰς πρώτας συνεδρίας ἐκλήθησαν οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι νὰ ἀποδείξουν τὴν ὀρθότητα ἢ νὰ ἀποδοκιμάσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου: «Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι τότε (ἐν τῇ Α' Οἰκ. συνόδῳ) διὰ πολλῶν καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν καὶ μεταγνόντες ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν... τὰ μὲν οὖν προειρημένα τῶν χριστομάχων χαμαίζηλα ρημάτια προαπέδειξεν ὁ λόγος καὶ τότε (ἐν τῇ Α' Οἰκ. συνόδῳ) καὶ νῦν πάσης ἀσεβείας ὄντα μεστὰ»¹³³.

Πάντα τὰνωτέρω προκαλοῦν τὸ εὐλογον ἐρώτημα: Διατί οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπολογηθοῦν πρὶν ἢ ἡ σύνοδος καταδικάσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου; Πράγματι αἱ θεολογικαὶ συζητήσεις διεξήχθησαν μετὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος συνεκλήθη κυρίως ὄχι διὰ τὴν κρίσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου, ἥτις εἶχε κριθῆ καὶ καταδικασθῆ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδων, ἀλλὰ διὰ τὴν συνοδικὴν διευθέτησιν τῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῶν ἐπισκόπων. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος δὲν ἐκάλεσε τὸν Ἀρειὸν εἰς ἀπολογίαν ἐπισήμως, οὔτε προέβη εἰς λεπτομερῆ ἀναίρεσιν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἠσχολήθη κυρίως περὶ τὴν διατύπωσιν ἀντιαρειανικοῦ συμβόλου πίστεως, τὸ ὁποῖον θὰ ἔδει νὰ δεχθοῦν πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω καὶ οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι παρουσιάσθησαν ἐνώπιον τῆς συνόδου ὡς ὑπόδικοι καὶ ἠναγκάσθησαν ὄχι μόνον νὰ ἀπολογηθοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκηρύ-

132α. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 6.

133. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 18.

ξουν τὰς ἄρειανικὰς κακοδοξίας, ἵνα συμμετάσχουν ὡς τακτικὰ μέλη τῆς συνόδου εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις. Τοῦτο δέον νὰ θεωρηθῆ πολλῶ μᾶλλον εὐνόητον, ἐὰν ἀναλογισθῆ τις ὅτι μεταξὺ τῶν ἄρειανοφρόνων ὑπῆρχον, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ συνοδικῶς κετεγνωσμένοι ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἐκωλύοντο κανονικῶς νὰ συμμετάσχουν τῆς συνόδου.

4. *Τίνες οἱ ὑπόδοικοι ἐπίσκοποι ἐν τῇ συνόδῳ.*

Κατὰ τὸν Φιλοστόργιον οἱ ἄρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἦσαν εἴκοσι δύο¹³⁴, κατὰ δὲ τοὺς Ρουφίνον καὶ Σωζομενὸν δέκα ἐπτὰ¹³⁵, ἀλλ' ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἀναφέρει μόνον περὶ τοὺς δώδεκα ἐπισκόπους¹³⁶. Ἐκ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ παρόντων ἄρειανοφρόνων ἐπισκόπων οἱ μὲν Σεκοῦνδος Πτολεμαῖδος καὶ Μαρμαρικῆς Θεωνᾶς εἶχον καθαιρεθῆ καὶ ἀναθεματισθῆ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ

134. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8α «Ἀρειανόφρονες ἦσαν ἐκ μὲν τῆς ἄνω Αἰθῦης Σεντιανὸς Βορείου, Δάχιος Βερονίκης, Σεκοῦνδος Τευχείρων, Ζώπυρος Βάρκης, Σεκοῦνδος ἕτερος Πτολεμαῖδος, Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς· ἐκ δὲ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων Μελίτιος· ἐκ δὲ Παλαιστίνης Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως, Εὐσέβιος Καισαρείας ὁ Παμφίλου ἐπικαλούμενος· ἐκ δὲ Φοινίκης Παυλῖνος Τύρου, Ἀμφίων Σιδῶνος· ἐκ δὲ Κιλικίας Νάρκισσος Εἰρηνοπούλεως (= Νερωνιάδος), Ἀθανάσιος Ἀναζάρβου, Ταρκονδίμαντος Αἰγῶν· ἐκ δὲ Καππαδοκίας Λεόντιος, Λογγιανὸς καὶ Εὐλάλιος· ἐκ δὲ Πόντου Βασιλεὺς Ἀμασείας, Μελίτιος Σεβαστουπόλεως· ἐκ δὲ Βιθυνίας Θεόγνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνας, Εὐσέβιος τῆς Νικομηδείας ὁ μέγας ἐπὶ κλην Λουκιανοῦ τοῦ μάρτυρος ὁμιλητῆς καὶ περίοπος». Ἐκ τῶν εἴκοσι δύο τούτων ἄρειανοφρόνων ἐπισκόπων ἐλάχιστοι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ὑπεραμυνθοῦν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου ἐνώπιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τούτων δὲ πρῶστου ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος. Οἱ μετριοπαθέστεροι διεχάρισαν τὴν θέσιν αὐτῶν ἐναντι τῶν κακοδοξίων τοῦ Ἀρείου. Ὁ Φιλοστόργιος ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τοὺς καθ' οἰονδήποτε τρόπον ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ἐκδηλωθέντας ἐπισκόπους πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἀλλὰ πολλοὶ τούτων ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀρειὸν ἐν τῇ συνόδῳ.

135. Ὁ Σωζομενὸς (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 20) παραθέτει τὸν ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου παρεχόμενον ἀριθμὸν τῶν δέκα ἐπτὰ ἄρειανοφρόνων ἐπισκόπων· ἀμόνοι δὲ τὰ μὲν πρῶτα δέκα καὶ ἐπτὰ λέγονται τὴν Ἀρείου δόξαν ἐκινῆσαι, παραχρήμα δὲ καὶ τούτων οἱ πλείονες πρὸς τὸ κοινὴν δόξαν μετέθεντο». Ἐν τούτοις ὁ Σωζομενὸς δὲν προσδιορίζει ἐπακριβῶς τὸν χρόνον τῆς δημοσίας ἐγκαταλείψεως τῶν ἄρειανικῶν κακοδοξίων ὑπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκδηλωθέντων ἐπισκόπων, διὸ καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη θὰ ἔδει νὰ ἀξιολογηθῆ ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἥτοι δέον αὕτη νὰ προηγήθῃ τῶν θεολογικῶν συζητήσεων τῆς συνόδου πρὸς διατύπωσιν κοινοῦ συμβόλου πίστεως.

136. Θεοδώρητος, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4, 6.

320) ως όμόφρονες του 'Αρείου¹³⁷, οί δε Καισαρείας τής Παλαιστίνης Ευσέβιος, Νερωνιάδος τής Κιλικίας Νάρκισσος και Λαοδικείας τής Συρίας Θεόδοτος είχαν άποκοπή προσωρινώς εκ τής εκκλησιαστικής κοινωνίας υπό τής εν 'Αντιοχεία συνόδου (άρχαι 325), ως άρνηθέντες να δεχθούν τό άντιαρειανικόν περιεχόμενον τής έγκυκλίου επιστολής τής συνόδου· «Αυτη ουν ή πίστις προετέθη και πάσα ή ιερά σύνοδος συνέθετο και ώμολόγησε ταύτην είναι τήν άποστολικήν και σωτήριον διδασκαλίαν πάντες τε οί συλλειτουργοί ταυτό περι τούτων έφρόνουν. Μόνον Θεόδοτος ό τής τών Λαοδικέων και Νάρκισσος ό από Νερωνιάδος και Ευσέβιος ό από Καισαρείας τής Παλαιστίνης ως αν έπιλαθόμενοι τών άγίων γραφών και τών άποστολικών διδαγμάτων, καιτοι πολυτρόπως λαθείν πειραθέντες και κατακρύπτειν τάς πλάνας αυτών πιθανολογίας ούκ αληθέσιν, όμως εναντία τούτοις εισάγοντες έφάνησαν· και γάρ έναργως, έξ ων ήρωτήθησαν και ήρώτησαν, ήλέγχθησαν όμοδοξοϋντες τοις μετ' 'Αρείου και εναντία τοις προκειμένοις φρονούντες. Οθεν, τοσοϋτον σκληρυνθέντων αυτών και ούκ αιδεσθέντων τήν άγιαν σύνοδον ταυτα παραιτουμένην και δυσωπουμένην, κεκρικαμεν πάντες ήμεις οί εν τή συνόδω συλλειτουργοί μη κοινωνειν τούτοις, μηδε αξίους αυτους είναι κοινωνίας, δια τήν πίστιν αυτών αλλοτριαν οϋσαν τής Καθολικής 'Εκκλησίας. Και ινα ειδής γραφομέν σοι οπως και σύ φυλάττη από τής πρός τούτους κοινωνίας και του γραψαι προς αυτους ή δεχεσθαι παρ' αυτών επιστολάς κοινωνικάς. Και τοϋτο δε ίσθι δι δια τήν πολλήν τής συνόδου φιλαδελφίαν δεδώκαμεν τούτοις μετανοίας και τής τάληθοϋς επιγνώσεως χώραν τήν μεγάλην και ιερατικήν εν 'Αγκύρα σύνοδον. Σπούδασον

137. 'Ο άρχιεπίσκοπος 'Αλεξανδρείας 'Αλέξανδρος εν τή έγκυκλίω επιστολή αυτου «τοις άγαπητοις και τιμιωτάτοις συλλειτουργοις τοις άπανταχού τής Καθολικής 'Εκκλησίας» έκοινοποίησε τήν κατά τών όπαδών του 'Αρείου επισκόπων, πρεσβυτέρων και διακόνων άπόφασιν τής εν 'Αλεξανδρεία συνόδου. Είς τόν κατάλογον τών καταδικασθέντων κληρικών περιλαμβάνοντο «Σεκοϋνδος και Θεωνάς, οί ποτε λεχθέντες επισκοποι», διότι «ταυτα λέγοντας τούς περι 'Αρειον και επί τούτοις αναισχυντοϋντας, αυτους τε και τούς συνακολουθησαντας αυτοις, ήμεις μέν μετά τών κατ' Αίγυπτον επισκόπων και τής Λιβύης, έγγύς εκατόν οντων, ανεθεματίσαμεν» (Σωκράτους, 'Εκκλ. Ιστορία Ι, 6).

οὖν πᾶσι τοῖς ὁμοψύχοις ἀδελφοῖς ταῦτα διαπέμψαι, ἵνα καὶ αὐτοὶ γινῶναι δύνωνται τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀποστάντες τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὴ συνθέμενοι»¹³⁸. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κρίσις καὶ κατάκρισις τῶν τριῶν τούτων προσκειμένων εἰς τὸν Ἀρειανισμόν ἐπισκόπων καθίστα ἐξόχως δυσχερῆ τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκληθῆ «μεγάλην καὶ ἱερατικὴν σύνοδον», διότι ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ θὰ συμμετεῖχον οἱ ὁμοφώνως ἀποδοκιμάσαντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐκδηλωθέντας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου εἶχον διακόψει τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν πρὸς πάντας τοὺς δημοσίᾳ ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ταχθέντας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος ἐκάλει πάντας τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ὅπως διακόψουν πᾶσαν μετ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικοινωνίαν¹³⁹. Τὴν θέσιν ταύτην τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου ἀποδίδει ὀρθῶς ὁ Ἄρειος ἐν τῇ πρὸς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ ὁποῖα ἀναφέρει ὅτι «ἐπειδὴ Εὐσέβιος ὁ ἀδελφός σου ὁ ἐν Καισαρείᾳ καὶ Θεόδοτος καὶ Παυλῖνος καὶ Ἀθανάσιος καὶ Γρηγόριος καὶ Ἀέτιος καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν λέγουσιν ὅτι προϋπάρχει ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ ἀνάρχως, ἀνάθεμα ἐγένοντο, δίχα μόνου Φιλογονίου καὶ Ἑλλανικοῦ καὶ Μακαρίου, ἀνθρώπων αἰρετικῶν...»¹⁴⁰. Κατὰ συνέπειαν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἐπίσκοποι Αἰγύπτου ἔθετον ἐπὶ γενικωτέρας βάσεως τὸ ζήτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς θέσεως τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν εἰς κοινωνίαν τὸν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου ἀναθεματισθέντα Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ κληρικούς, διὸ καὶ τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀρειανοφρόνων εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἦτο γενικώτερον. Οὕτως

138. E. S c h w a r t z, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 272 - 279.

139. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6 «Ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμῶν θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεῦσαιντο καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, μὴ προσδέξησθε, μὴτε Εὐσεβίῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. Πρέπει γὰρ ἡμᾶς ὡς χριστιανούς ὄντας, πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονούντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφασθαι καὶ μηδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιοῦτοις λέγειν, ἵνα μήποτε καὶ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα».

140. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4.

έν τῇ Ἀ΄ Οἰκουμενικῇ συνόδῳ θά ἐτίθετο θέμα διά τήν συμμετοχήν ὄχι μόνον τῶν συνοδικῶς κατεγνωσμένων, ἀλλά καί πάντων γενικῶς τῶν ὑπέρ τοῦ Ἀρείου δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐκκλ. Ἱστορικός Φιλοστόργιος ἀποδίδει πλήρως τάς διαθέσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου καί τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου γενικώτερον, ὅτε παρουσιάζει τόν Ἀλέξανδρον διακηρύττοντα τήν ἀνάγκην ἀποδοκίμασίας ὄχι μόνον τοῦ Ἀρείου, ἀλλά καί πάντων τῶν μετ' αὐτοῦ συνταχθέντων· «Δεινόν, ὦ φίλοι, δεινόν καί μεγάλης φυλακῆς ἄξιον τήν γνώμην ἀπλῶς ἀνεῖσθαι τοῖς πέλας, κἄν ἄλλως τινές τῶν ἐπιτηδαιοτάτων εἶναι δοκῶσιν. Αἱ γάρ παρὰ τήν ἀξίαν τιμαί τοὺς πολλοὺς οὐκ εἰς εὖνοιαν ἄρα τῶν τιμώντων ἐπάγονται μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ κατ' αὐτῶν ἐγείρουσι θράσος. Καί ταῦτα μὲν ἐτι, καί περ ὄντα τοιαῦτα καί οἷα μὴ φέρειν, φέρειν ὁμοῦ ἐγίνωσκον· τὸν γάρ ἄκρως ὄντα πονηρὸν Ἀρειὸν ἐτι δοκεῖν ὑπολείπειν ἑαυτῷ τινα χώραν τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω κακίας, οἷστον ἠγεῖσθαι παρεσκεύαζεν, ὡς ἂν μήπω γε αὐτῷ πρὸς ἅπαν τὸ οἰκεῖον ἄκρον τῆς πονηρίας ἀφικομένης, ἀλλ' οὔτι καταπροΐξεται, ἴστω τοῦτό γε σαφῶς, οὐδὲ χαιρήσει ταῦτα κατ' ἑμοῦ θρασυνόμενος Ἀρειος. Εἴσεται γάρ ὅτι καί γέροντες ἔχουσι νεῦρον εἰς ἔκπραξιν δίκης. Τοιγαροῦν ἐκκεκηρύχθω πασὶν ἡμῖν καί κοινόν ἀνάθεμα κείσθω καί ἀποτρόπαιον αὐτός τε Ἀρειος καί πάντες [καί] ὄσους ὁ κοινὸς δαίμων συναπέστησε τῆσδε τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἐξελασάμενος»¹⁴¹. Ἡ τοιαύτη ὀξύτης τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας δέον νά θεωρηθῆ εὐνόητος, διότι τὸ ἀρειανικὸν ζήτημα ἐδημιουργήθη ἐν πολλοῖς ἐκ τῆς ὑπὸ ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς παραθεωρήσεως τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου καί τῆς ἀποδοχῆς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τῶν ὑπ' αὐτῆς καταδικασθέντων¹⁴². Πρὸς τήν κατεύθυνσιν ταύτην

141. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7α.

142. Ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, ἐσπευσμένος μεταβῆς εἰς Νικομήδειαν διὰ θαλάσσης μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, συνειργάσθη μετὰ τοῦ Κορδοῦης Ὄσιου «καί τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων» καί ἔπεισεν αὐτοὺς «τῆς αὐτοῦ συνεπίστασθαι γνώμης» καί «τὸν Ἀρειὸν ἀποκηρύξασθαι» (Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7. 7α). Εἰς τοὺς σφοδροὺς πολεμίους τοῦ Ἀρείου προσετέθη καί ἡ ἀπόλυτος πλειονότης τοῦ ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Δύσεως. Ἡ κατὰ τήν περίοδον ταύτην ἄκτινοβολία τοῦ προσώπου τοῦ Κορδοῦης Ὄσιου καί ἡ δραστηριότης τοῦ γέροντος ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας συνετέλεσαν εἰς τήν ἀποψίλωσιν τοῦ Ἀρείου ἐκ τῆς πλειονότητος τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ταχθέντων ἐπισκόπων

ἐκαλείτο νά στραφῆ ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος, διότι ἡ ἔναντι τοῦ Ἀρείου διάφορος στάσις τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων διέσπα τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τε τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ.

Ὅτω κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου θὰ ἔδει νά διευκρινισθῆ ἡ δυνατότης συμμετοχῆς ὄχι μόνον τῶν συνοδικῶς καταδικασθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν *de facto* ἀποκοπέντων ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων. Ἡ σύνοδος πράγματι ἀντιμετώπισε τὸ ζήτημα τῶν κανονικῶν προϋποθέσεων συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ κανονικοῦ ζητήματος τηρηθεῖσα συνοδικὴ διαδικασία διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν εἰδικῶς περὶ τὸ θέμα ἀσχοληθέντων.

Κατὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς σχετικῆς περιγραφῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐδείξαμεν ὅτι οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τῆς συνόδου ὡς ὑπόδιοι. Ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων προϋποθέτει κανονικὴν τινα καταγγελίαν τοῦλάχιστον κατ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον καταδικασθῆ συνοδικῶς. Προφανῶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον κατάλογον τῶν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου ἀποκοπέντων ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὅποιοι καθίσταντο τρόπον τινὰ αὐτομάτως ὑπόδιοι ἐνώπιον τῆς συνόδου καὶ ᾤφειλον νά διευκρινίσουν τὴν ἔναντι τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου θέσιν αὐτῶν.

Ἡ ὑπὸ τῆς συνόδου υἰοθετηθεῖσα διαδικασία διευθετήσεως τοῦ ζητήματος τούτου θὰ ἠδύνατο, καθ' ἡμᾶς, νά ἀποκατασταθῆ διὰ τῆς ὀρθῆς ἀξιολογήσεως τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν σχετικῶν ἀποσπασματικῶν εἰδήσεων Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Μ. Ἀθανασίου, Ἀμβροσίου Μεδιολάνων καὶ Θεοδώρητου Κύρου περὶ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ.

τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ περιεχόμενον τῶν δογματικῶν ἀποφάσεων θὰ καθάριζον πλέον οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι, διὸ καὶ ἡ ἀποκήρυξις τῶν κακοδοξῶν τοῦ Ἀρείου ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πάντων ἐπιβεβλημένη.

5. Τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας.

Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας ἀναφέρει ὅτι υπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον ὁμολογίαν πίστεως, τὸ περιεχόμενον τῆς ὁποίας συμπίπτει πλήρως πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας. Ὁ Εὐσέβιος δὲν ἀναφέρει τὰ αἷτια τῆς ὑποβολῆς τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου εἰς τὴν σύνοδον, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς δυνάμεθα, νομίζομεν, νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν εὐρύτερον ὑποστηρικθεῖσαν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν τὸ βαπτιστήριον σύμβολον ὑπεβλήθη ὡς ἀπλή πρότασις, ἵνα χρησιμοποιηθῆ ὡς βᾶσις διὰ τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου σύνταξιν τοῦ ἰδίου συμβόλου πίστεως¹⁴³. Ὁ Εὐσέβιος εἶχε καταδικασθῆ εἰς τὴν ποινὴν τῆς ἀκοινωνησίας ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχαί 325), πολλοὶ δὲ τῶν 59 περίπου ἐπισκόπων αὐτῆς συμμετείχον εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ἤξιουν τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἐπικύρωσιν τῆς ἐπιβληθείσης ποινῆς, διότι οὗτοι εἶχον ἤδη παραπέμψει τὸ ζήτημα τῶν καταδικασθέντων τριῶν ἐπισκόπων «διὰ τὴν πολλὴν τῆς συνόδου φιλαδελφίαν» εἰς τὴν ὀριστικὴν καὶ τελεσίδικον ἀπόφασιν τῆς μελλούσης νὰ συγκληθῆ «μεγάλῃς καὶ ἱερατικῆς συνόδου», ἦτοι τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ἡ κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας ἐμπειρία ὄχι μόνον περὶ τὴν δυσχέρειαν θεμελιώσεως τῶν θέσεων τῆς ἀρειανικῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν σαφῶς ἀντιαρειανικὴν τοποθέτησιν τῆς συντριπτικῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διηυρύνθη διὰ τῆς ὀλιγομήνου ἐμπειρίας τῆς ἐν Καισαρείᾳ παραμονῆς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ καταδικασθέντος εἰς ἀκοινωνησίαν ἐπισκόπου. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐγνώσθη ταχέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας εἴτε διὰ τῆς προτρεχούσης τῶν

143. Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὑποβολῆς τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ὑπεστηρίχθη ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Δογμάτων, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν τὸν Α. Harnack, *History of Dogma*, IV, 51 ἐξ., καθ' ὃν «the emperor at first gave the Council a free hand, though he at once put a stop to private wrangling, and he energetically interfered at the most decisive moment, and in the character of a theologian interpreted himself the formula to be adopted...». Ἡ πρότασις αὕτη προοδευτικῶς ἐγκατελείφθη. H. Lietzmann, *A History of the Early Church*, III. From Constantine to Julian, London 1963⁴, 118 ἐξ. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 178 ἐξ. J. Quasten, *Patrology*, III, 343 - 345 κ. ἄ.

γεγονότων φήμης ἢ καὶ διὰ τῆς ἐπισήμως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀποσταλείσης συνοδικῆς ἐπιστολῆς. Ὁ Εὐσέβιος θὰ ἔδει ἀναμφιβόλως νὰ ἀπολογηθῆ ἐνώπιον τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας διὰ τὰ λαβόντα χώραν, θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ προβάλῃ τὸν προσωρινὸν χαρακτήρα τῆς ἐπιβληθείσης ποινῆς ἢ νὰ μεμφθῆ τῆς ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ ἀναπτυσσομένης ἀντιαρειανικῆς διδασκαλίας ὡς πεπλανημένης. Ὅπως δὲ ποτε ὁμως θὰ ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Καισαρείας οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, οἱ ὅποιοι θὰ εἶχον ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν. Τοιαύτας ἀντιθέτους τάσεις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Καισαρείας ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ.

Αἱ ἐμπειρίαι αὐταί, συνδυαζόμεναι καὶ πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ συντριπτικὴ πλειονότης τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου εἶχε καταδικάσει τὴν ἀρειανικὴν πλάνην, ἠνάγκασαν τὸν Εὐσέβιον νὰ παραιτηθῆ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἐπιστολαῖς διατυπωθεισῶν ἀρειανιζουσῶν ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας ὑπεστήριξεν ἀνεπιτυχῶς ἐνώπιον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ¹⁴⁴, καὶ νὰ ἀναζητήσῃ ἐτέραν ἀσφαλεστέραν ὁδὸν ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν ὑπὸ τῆς Ἀ' Οἰκουμένης συνόδου. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἀπέφυγεν οὗτος νὰ διατυπώσῃ προσωπικὴν ὁμολογίαν πίστεως καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας μετὰ τῆς προσωπικῆς διαβεβαίωσεως περὶ ἀποδοχῆς καὶ ἐμμονῆς εἰς τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον αὐτοῦ: «Κ α θ ὡ ς π α ρ ε λ ἄ β ο μ ε ν παρά τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει καὶ ὅτε τὸ λουτρόν ἐλαμβάνομεν καὶ καθὼς ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύομεν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, ο ὕ τ ω ς καὶ ν ὦ ν π ι σ τ ε ὑ ο ν τ ε ς τ ῆ ν ἡ μ ε τ ἔ ρ α ν π ί σ τ ι ν ὑ μ ῖ ν π ρ ο σ α ν α φ ἔ ρ ο μ ε ν· ἔστι δὲ αὕτη: Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν...

144. Τὴν σχετικὴν περὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας βιβλιογραφίαν ἰδὲ ἐν J. Quastien, *Patrology*, III, 309 ἐξ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπιστολὴν τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ἐν τῇ ὁποία οὗτος ὑπερημύνετο τῆς ὀρθότητος τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου καὶ ἐζήτη ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἀκολουθήσῃ διαλλακτικὴν ἔναντι τοῦ Ἀρείου τακτικὴν καὶ νὰ δεχθῆ αὐτὸν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν (*Mansi* XIII, 316). Εὐνόητον ἐστὶ δι' αὐτῆς ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ θεμελιώσῃ κατηγορητήριον κατὰ τοῦ Εὐσεβίου, ἐπικαλούμενος καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας πρὸ τινῶν μηνῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων, ἀλλ' ἐν τῇ συνόδῳ ἐπεκράτησε πνεῦμα συνδιαλλαγῆς καὶ εἰρήνης, ἔνεκα καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν αἵρεσιν. Ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντοτε πεφρονηκέναι, ἐξ οὐπερ ἴσμεν ἑαυτοὺς καὶ φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρούμεθα, δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ἑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν»¹⁴⁵. Ἡ κατακλείς τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὑποβληθείσης εἰς τὴν σύνοδον ὁμολογίας πίστεως καθιστᾷ, καθ' ἡμᾶς, σαφές ὅτι αὕτη ἦτο λίβελλος πίστεως ἐπιδοθεὶς ὑπὸ ὑπόδικου ἐπισκόπου καὶ οὐχὶ ἀπλῆ τις πρότασις, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας θὰ ἔδει νὰ συνταχθῇ τὸ σύμβολον πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Τοῦτο δεικνύται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἐγκαταλείψεως τῶν ἀλλαχόθεν ἀρειανίζουσῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἐπιμόνου διαβεβαιώσεως αὐτοῦ περὶ τῆς μέχρι θανάτου ἀμετακινήτου ἔμμονῆς εἰς τὴν ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ συμβόλῳ περιεχομένην πίστιν. Ἐάν τὸ βαπτιστήριον σύμβολον Καισαρείας ὑπεβάλλετο ὡς ἀπλῆ πρότασις θεολογικῆς συζητήσεως, τότε εἶναι ἀνεξήγητοι αἱ ἐν τέλει προστεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου διαβεβαιώσεις πρὸς τὴν σύνοδον ὅτι οὗτος κατὰ τε τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον παρέμεινε, παραμένει καὶ θὰ παραμείνῃ ἀμετακίνητος εἰς τὴν ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ συμβόλῳ περιεχομένην διατύπωσιν τῆς πίστεως. Πολλῷ μᾶλλον δεόν νὰ θεωρηθῇ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀδιανόητος ἢ τελικὴ πρότασις τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν σύνοδον κειμένου, εἰς ἣν δηλοῖ οὗτος ὅτι τὴν τοιαύτην κατὰ τὸ παρελθόν ἀμετακίνητον ἔμμονὴν εἰς τὴν ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ συμβόλῳ περιεχομένην πίστιν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδείξῃ καὶ νὰ πείσῃ τὴν σύνοδον: «δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ἑμᾶς ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν». Ἐάν ὁ Εὐσέβιος δὲν ἦτο ὑπόδικος εἰς τὴν

145. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας εὑρηται ἐν Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 33. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 11.

σύνοδον, τότε οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος νὰ ἔχη συγκεντρώσει πειστικὰς διὰ τὴν σύνοδον ἀποδείξεις ὅτι τοιαῦτα ἐφρόνει καὶ ἐκήρυττε καὶ κατὰ «τοὺς παρεληλυθότας χρόνους». Ἐὰν τοῦτο δὲν ἡμφεσβητεῖτο ὑπὸ τινος, τότε θὰ ἔδει νὰ θεωρηθῆται αὐτονόητον, διότι τοιοῦτό τι ἴσχυε καὶ διὰ πάντα τὰ ὀρθόδοξα μέλη τῆς συνόδου.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ θεωροῦμεν ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Εὐσέβιος ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ἀντὶ προσωπικοῦ λιβέλλου πίστεως, διότι εἶχε πεισθῆ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποστηρίξῃ ἐν συνόδῳ τὰς γνωστὰς ἀρειανίζουσας ἀντιλήψεις αὐτοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἦτο βέβαιος ὅτι διὰ τῆς προβολῆς αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῆ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Τούναντίον ἡ εὐφυῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου προβολὴ τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ὡς προσωπικῆς ὁμολογίας πίστεως καθίστα α ἰστορὶ βεβαίαν τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Ἄντιοχείᾳ συνόδου ἐπιβληθείσης αὐτῷ ποινῆς τῆς προσωρινῆς ἀκοινωνησίας.

Τοῦτο συνέβη πράγματι καὶ ἐν τῇ συνόδῳ, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ: «Τ α ὑ τ η ς ὑ φ ᾽ ἡ μ ῶ ν ἐ κ τ ε θ ε ἰ σ η ς τ ῆ ς π ἰ σ τ ε ω ς ο ὐ δ ε ν ἰ π α ρ ῆ ν ἀ ν τ ἰ λ ο γ ῖ α ς τ ὀ π ο ς, ἀ λ λ ᾽ αὐ τ ὸ ς τ ε π ρ ῶ τ ο ς ὁ θ ε ο φ ἰ λ ἔ σ τ α τ ο ς ἡ μ ῶ ν β α σ ἰ λ ε ὗ ς ὀ ρ θ ὸ τ α τ α π ε ρ ἰ ἔ χ ε ἰ ν αὐ τ ῆ ν ἔ μ α ρ τ ὕ ρ η σ ε ν»¹⁴⁶. Βεβαίως ὁ μὲν Ἄντιοχείας Εὐστάθιος, γνωρίζων καλῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὑποστηρικθέντα ἐνώπιον τῆς ἐν Ἄντιοχείᾳ συνόδου, θὰ εἶχεν ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν τῶν δηλώσεων τοῦ Εὐσεβίου, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἀρειανίζουσας ἐπιστολάς τοῦ Εὐσεβίου, ἀλλὰ τὸ κρατήσαν ἐν τῇ συνόδῳ διαλλακτικὸν πνεῦμα δὲν παρεῖχε τὴν εὐχέρειαν εὐρυτέρας ἐξετάσεως τῶν ὑποδίκων. Ἡ ἀνάμιξις ὁμῶς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὴν ἀπολογίαὶν τοῦ Εὐσεβίου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ ὡς διαλλακτικὴ παρέμβασις αὐτοῦ εἰς ἐγερθὲν πιθανώτατα ζήτημα περὶ τὰς προγενέστερον διατυπωθείσας ἀρειανίζουσας θέσεις τοῦ Εὐσεβίου, διότι ἄλλως ἡ παρέμβασις δὲν θὰ ἦτο ἀναγκαία. Πραφανῶς ὁ αὐτοκράτωρ παρενέβη διὰ νὰ συστήσῃ εἰς τὰ μέλη τῆς συνόδου, ὅπως μὴ ἐκτραπῶν εἰς ἀτέμμονας θεολογικὰς ἀνακρίσεις καὶ ἀρκεσθῶν εἰς μόνην τὴν ἀξιολόγησιν τῆς ὑποβληθείσης ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὁμολογίας πίστεως. Τοιαύτη παρέμβασις τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἐν τῇ συνόδῳ ἀρμοδιότητάς αὐτοῦ, τὰς ὁποίας σκοπίμως ὑπερ-

146. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 33.

τονίζει ο Ευσέβιος ἐν τῷ Βίῳ Κωνσταντίνου¹⁴⁷. Ἐλλως τε καὶ ἡ πλειονότης τῶν μελῶν τῆς συνόδου ἠὺνδοί τὴν ἐν πνεύματι ἐπεικειάς καὶ διαλλαγῆς ἄρσιν τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀποκατάστασιν τῆς κλονισθείσης ἐνότητος τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ.

Ἡ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ καταβαλλομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου προσπάθεια νὰ ὑποστηρίξη τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου πλήρη υἰοθέτησιν τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας, καίτοι οὐδόλως ἄλλοιοὶ τὴν ἀνωτέρω ἀξιολόγησιν τῆς θέσεως τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῇ Α΄ Οἰκουμενικῇ συνόδῳ, δὲν ἀποδίδει ὀρθῶς τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀκολουθηθεῖσαν διαδικασίαν. Κατὰ τὸν Εὐσεβιον, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος συνεφώνησε πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν σύνοδον λιβέλλου πίστεως· «οὕτω τε καὶ αὐτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἐνὸς μόνου προσεγγραφέντος ρήματος, τοῦ ὁμοουσίου... οἱ δὲ προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν. Πιστεύομεν...»¹⁴⁸. Ἡ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Καισαρείας παρεχομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου τοιαύτη διαβεβαίωσις εἶναι σκόπιμος, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν οὗτος προβάλλει ἐσφαλμένως τὴν προσθήκην τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» ὡς ἔργον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπερτονίζει τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποδοχὴν τοῦ ὑποβληθέντος βαπτιστηρίου συμβόλου. Ἡ σκοπιμότης ἐνέκειτο ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῖς πιστοῖς τῆς Καισαρείας τῆς περὶ τὴν πίστιν ὀρθοδοξίας αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν κάλυψιν τῶν διαφορῶν στοιχείων καὶ ἰδίᾳ τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας διὰ τῆς αὐθεντίας τοῦ αὐτοκράτορος.

Αἱ παρατηρήσεις ἡμῶν αὗται οὐδόλως στρέφονται κατὰ τῆς δυνατότητος υἰοθετήσεως ὑπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας παραλλήλως πρὸς τὰ χρησιμοποιηθέντα καὶ ἕτερα βαπτιστήρια σύμβολα, διότι τὸ περιεχόμενον τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς Καισαρείας ἦτο διὰ τὰ πρό τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου δεδομένα δογματικῶς ἄψογον¹⁴⁹, ἀλλὰ πέρα τούτου ἡ ἐν τῇ

147. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 13 «ἀνεξικακῶς ἐπικροῦτο ὁ βασιλεὺς... ἡρέμα συνήγαγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους... τοὺς μὲν συμπεριθῶν, τοὺς δὲ καταδυσωπῶν τῷ λόγῳ... πάντας τ' εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων...».

148. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 33.

149. Τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου Καισαρείας ὡς βάσεως διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας ἔτυχεν εὐρείας ἱστορικοδογματικῆς μελέτης, ἀλλὰ διαφεύγει τὰ ὄρια καὶ τὸν σκοπὸν τῆς μετὰ χεῖρας πραγματείας. Περὶ τὸ θέμα τοῦτο ἰδὲ σχετικῶς H. Lietzmann,

ἐπιστολή καταβαλλομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου προσκάθεια ἐνημερώσεως τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας ἔχει ἔντονον προσωπικὸν χαρακτήρα καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἄρσιν ἐνδεχομένων παρεξηγήσεων μεταξὺ τῶν πιστῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος διέβλεπε τοιοῦτον κίνδυνον, διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ἐτόνισε χαρακτηριστικῶς: «Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν ὑμᾶς, ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰς αὐθιγίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀληθῆ λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἕτεροίως ὑμῖν, ἀπαγγέλληται, ἀναγκασίως διεπεμψάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφήν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες

Symbolstudien, ZNW 24(1925) 193 ἑξ. A. Alès, *Le dogme de Nicée*, Paris 1926. B. Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 178 ἑξ. J. N. D. Kelly, *Early christian Creeds*, London 1950, 213 ἑξ. I. Ortiz de Urbina, *Nizāa und Konstantinopel*, Mainz 1964, 71 ἑξ. 79 ἑξ. Ἰ. Καρμίρη, *Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, I, Ἀθῆναι 1960, 114 ἑξ. Παρὰ τὰς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐπιδεικνυόμενας ἐπιφυλάξεις ἐναντι τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας Καισαρείας, νομίζομεν ὅτι ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπόδικος θέσις τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας οὐδόλως ἐπηρέασε τὴν ἐναντι τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντος συμβόλου θέσιν τῆς συνόδου, διὸ καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων ὀρθόδοξων. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ σύνοδος οὐδὲν εἶχε πρόβλημα διὰ τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τοῦ συμβόλου τούτου ὡς κριτηρίου διὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἰδίου αὐτῆς συμβόλου. Τὸ ὅτι τὸ σύμβολον τοῦτο ἤρκεσε διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας ἀποτελεῖ, καθ' ἡμᾶς, πλεονέκτημα αὐτοῦ καὶ οὐχὶ μειονέκτημα, διὸ καὶ θεωροῦμεν ἄλλοτε τὰ ὑπὸ τοῦ Β. Στεφανίδου, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, 178 ἑξ., προβαλλόμενα κατὰ τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου χρησιμοποίησεως καὶ τοῦ συμβόλου τούτου ἐπιχειρήματα. Τοῦτο ἄλλως τε ἐζητήθη καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἡ δὲ σύνοδος δὲν εἶχε λόγους ἀρνήσεως. Καθ' ἡμᾶς, ὡς βάσις τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας ἐτέθησαν τὰ βαπτιστήρια σύμβολα Καισαρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας. Θεωροῦμεν βεβαίαν τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς Ἀλεξανδρείας ὄχι μόνον ἕνεκα τοῦ κύρους τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν παρεμβληθὲν σύμβολον τοῦτο εἶχεν υἰοθετηθῆ κλήρως ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου καὶ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑπογράψει τὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποσταλέντα κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως «Τόμον» τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καθ' ἡμᾶς, ὁ «Τόμος» οὗτος συνεκροτεῖτο ἐκ τῶν δύο διασωθεισῶν ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, διὰ τὴν ὑπόθεσιν δὲ ἡμῶν ταύτην ἰδὲ πλεονα ἐν Β. Φειδᾶ, *Τὸ Κολουθιανὸν σχίσμα*, 116 ὄπισθ. 227.

ἐκδεδώκασιν». Ὁ Εὐσέβιος διησθάνετο προφανῶς ἐνδεχομένους κινδύνους διαβολῆς τῆς τηρηθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ συνόδῳ στάσεως, διὸ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποστείλῃ τὴν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποία ἐξηγεῖ λεπτομερῶς τοὺς λόγους τῆς ὑπ' αὐτοῦ υἰοθετήσεως τῶν γενομένων «προσθηκῶν». Προφανῶς ἐφοβεῖτο ἀρειανόφρονας κατηγοροῦς, διότι ἀφ' ἐνός μὲν παρουσιάζει ἑαυτὸν ἀμέτοχον εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας («ἐκδεδώκασιν»), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπολογεῖται διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ υἰοθέτησιν ἐκάστης τῶν γενομένων «προσθηκῶν», ὑπερτονίζων σκοπίμως καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ἐνδιαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος¹⁵⁰.

Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας λοιπὸν ἐνεφανίσθη μὲν ἐνώπιον τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὡς ὑπόδικος, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὡς τακτικὸν μέλος αὐτῆς μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποδοχὴν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθείσης ὀρθῆς ὁμολογίας πίστεως, δι' ἧς οὗτος ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ δὲν ἐκωλύετο κανονικῶς νὰ συμμετάσχῃ τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου. Εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας κατηγορίαν ἀνήκον καὶ οἱ Νάρκισσος Νερωνιά-

150. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 33. Ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου αἰτιολογία τῆς ἀποδοχῆς τῶν «προσθηκῶν» τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τῶν ἐν τῇ ἀναθεματισμῶν εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ συγγραφέως τῆς ἐπιστολῆς: «ταῦτα δὲ καὶ ἡμῶν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ, τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν· διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ ἡμεῖς συντεθέμεθα οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμεναι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας... ὅ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι, ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινες λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς ἐγνωμὲν ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθη πίστεως, ἢ συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. Καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφους χρῆσθαι φωναῖς διὸ σχεδὸν ἢ πᾶσα γέγονε σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας... Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διελεψάμεθα, ἀγαπητοί, τὸ κεκριμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερόν ὑμῖν καθιστῶντες καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρι ἐσχάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλονείκως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὁμολογημένοις».

δος καὶ Θεόδοτος Λαοδικείας, οἱ ὅποιοι ὡσαύτως ἀποκατεστάθησαν μετὰ τοῦ Εὐσεβίου, ὑποβαλόντος τὸν λίβελλον πίστεως πιθανώτατα καὶ ἐκ προσώπου τῶν δύο τούτων ἐπισκόπων.

6. *Τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῶν καθηρημένων καὶ τῶν περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων.*

Βαρυτέρα ἦτο ἡ περίπτωση τῶν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (περὶ τὸ 320) καταδικασθέντων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων Πτολεμαίδος Σεκούδου καὶ Μαρμαρικής Θεωνᾶ. Οὗτοι, καίτοι καθηρημένοι, παρουσιάζονται συμμετασχόντες τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, τὰς ἀποφάσεις τῆς ὁποίας τελικῶς ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν, διὸ καὶ ἀνεθεματίσθησαν. Ἐν τούτοις ὁ Μ. Ἀθανάσιος, κατακρίνων τὰς συνόδους τῶν ἀρειανοφρόνων, τονίζει ὅτι «οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ καθαιρεθέντες συνῆλθον, ἀλλὰ καὶ ὡμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν· οὗτοι δὲ καὶ δεύτερον καθαιρεθέντες καὶ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ Ἀριμῆνῳ γράφειν ἐτόλμησαν μὴ χρῆναι λέγειν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἔχειν τὸν Θεόν»¹⁵¹. Εὐνόητον ὅτι ἡ ἄνευ προγενεστέρως τινὸς διαδικασίας ἀποδοχῆ τῶν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου καθαιρεθέντων ἐπισκόπων ὡς μελῶν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου δέον νὰ θεωρηθῆ κανονικῶς ἀδιανόητος, διὸ καὶ δέον νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ ἐφαρμοσθέντα κριτήρια εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην. Παραλλήλως ὁμοῦ πρὸς τοὺς δύο καθαιρεθέντας ἐπισκόπους, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου εἶχον ἀποκόψει ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ πάντας τοὺς ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντας ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίᾳ δὲ τὸν ἡγέτην αὐτῶν Νικομηδείας Εὐσέβιον. Προφανῶς οἱ δύο καθηρημένοι ἐπίσκοποι συνετάχθησαν μετὰ τῶν περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἀκράϊων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Θεοδώρητος Κύρου· «Τῆς δὲ συνόδου τὸ μὲν πλεῖστον τοῖς λεγομένοις ἐκείθετο καὶ τὴν τε πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, τὴν τε τῶν δογμάτων ὑγίαν ἡσπάζετο. Ὅλιγοὶ δὲ τινες, ὧν καὶ πρόσθεν ἐμνήσθην (ἦτοι Εὐσέβιος Νικομηδείας κ.ά.), καὶ πρὸς ἐκείνοις Μηνόφαντος ὁ Ἐφέσιος καὶ ὁ Σκυθοπολίτης Πατρόφιλος, Θεογονίος τε Νικαίας αὐτῆς ἐπίσκοπος ὦν καὶ ὁ Νερωνιάδος Νάρκισσος... καὶ μετὰ τούτων Θεωνᾶς τε ὁ Μαρμαρικής καὶ ὁ Πτο-

151. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, 4.

λεμαίδος τῆς Αἰγύπτου Σεκοῦνδος τοῖς ἀποστολικοῖς ἀντέλεγον δόγμασιν, Ἄρειφ συνηγοροῦντες»¹⁵². Ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας ἀναφέρει τὴν μαρτυρίαν, καθ' ἣν ὡς «ἐζητεῖτο τῆς πίστεως ὁ τρόπος, ἐναργῆς μὲν ἔλεγχος τὸ γράμμα τῆς Εὐσεβίου προὔβάλλετο βλασφημίας. Ἐπὶ πάντων δὲ ἀναγνωσθέν αὐτίκα συμφορὰν μὲν ἀστάθμητον τοῖς αὐτηκόοις προὔξενει, αἰσχύνην δ' ἀνήκεστον τῷ γράψαντι παρεῖχεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργαστήριον τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον σαφῶς ἐάλω, τοῦ παρανόμου γράμματος διαρραγέντος ὑπ' ὄψει πάντων, ὁμοῦ τινες ἐκ συσκευῆς, τοῦνομα προβαλλόμενοι τῆς εἰρήνης, κατεσίγασαν μὲν ἅπαντας τοὺς ἄριστα λέγειν εἰωθότας»¹⁵³. Ἡ σπουδαιότητα αὐτῆς μαρτυρίας ἀναφέρεται ἀναμφιβόλως εἰς τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἄκρους ἀρειανόφρονας. Πᾶσα ὑπόθεσις περὶ ταυτίσεως τοῦ Εὐσεβίου τούτου πρὸς τὸν Καισαρείας Εὐσέβιον εἶναι ἀδύνατος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ρητῆς μαρτυρίας τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας ὅτι κατὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθείσης ὁμολογίας πίστεως «οὐδενὶ παρὴν ἀντιλογίας τόπος», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τῆς βεβαιότητος ὅτι τοιαύτη ἀντίδρασις τῆς συνόδου κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου βαπτιστηρίου συμβόλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Καισαρείας κρίνεται ὑφ' ἡμῶν ἀδιανόητος.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν λοιπὸν τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον ὡς ἐκπρόσωπος καὶ τῶν ἄλλων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων ἀρειανίζουσαν γραπτὴν ὁμολογίαν πίστεως, ἣ ὁποία προεκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν μελῶν τῆς συνόδου καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν σχίσιν τοῦ «γράμματος» διὰ τὰς ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένας βλασφημίας. Τὴν ὑπὸ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου ὑποβολὴν ἐπιστολιμαίας ὁμολογίας πίστεως ἀναφέρει ρητῶς καὶ ὁ Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος: «sicut auctor ipsorum Eusebius Nikomediensis epistola sua prodidit scribens: si verum, inquit, Dei Filium et increatum dicimus, ὁμοούσιον cum Pater incipimus confiteri. Haec cum lecta epistola in concilio Nicæno, hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quia id viderunt adversariis esse formidini»¹⁵⁴. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἤντησεν ἐκ τῶν

152. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

153. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7.

154. De fide III, 15. PL 16, 639.

ἔργων τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας καὶ ὁ Θεοδώρητος Κύρου, ἀναφέρων ὅτι οἱ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι, «ὡ παγορεύσαντες δὲ καὶ πίστεως διδασκαλίαν, ἐπέδοσαν τῷ κοινῷ, ἣν ἀναγνωσθεῖσαν εὐθέως διέρρηξαν ἅπαντες, νόθον καὶ κίβδηλον ὀνομάσαντες. Θορύβου δὲ πλείστου κατ' αὐτῶν γενομένου καὶ πάντων προδοσίαν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας κατηγορούντων, δείσαντες ἐξανέστησαν καὶ πρῶτοι τὸν Ἄρειον ἀπεκήρυξαν, πλην Σεκούνδου καὶ Θεωνᾶ»¹⁵⁵.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας ὑποβολὴ ὁμολογίας πίστεως καθιστᾷ βέβαιον ὅτι πάντες οἱ δημοσίᾳ ἐκδηλωθέντες ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου ἐπίσκοποι ἦσαν ὑπόδικοι ἐνώπιον τῆς συνόδου, διό καὶ θὰ ἔδει νὰ ὑποβάλουν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς συνόδου ὁμολογίαν πίστεως πρὸς κυριαρχικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόφανσιν τῆς συνόδου. Ἡ τοιαύτη διαδικασία ἐγένετο, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὰς πρώτας συνεδρίας τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ἵνα διευκρινισθῇ ἡ κανονικὴ δυνατότης τῶν ὑποδίκων ἐπισκόπων, ὅπως συμμετάσχουν εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις αὐτῆς. Κατὰ τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι τῆς συνόδου ἀπεδοκίμασαν μετ' ἀγανακτήσεως τὸ περιεχόμενον τῆς ὑποβληθείσης ὁμολογίας πίστεως καὶ ἔσχισαν δημοσίᾳ τὸ «γράμμα», ἀλλ' ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἔσπευσαν νὰ παραιτηθοῦν τοῦ λιβέλλου πίστεως καὶ νὰ ἀποκηρύξουν τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας κακοδοξίας. Ἡ τοιαύτη ὑπαναχώρησις τῶν περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον προεκάλεσε τὴν διαλλακτικὴν παρέμβασιν τῶν εἰρηνοφίλων ἐπισκόπων τῆς συνόδου ὑπὲρ τῶν ἀποδοκιμασθέντων ἐπισκόπων. Κατὰ τὸν Εὐστάθιον Ἀντιοχείας «ὁμοῦ τινες ἐκ συσκευῆς, τοῦ νομα προβαλλόμενοι τῆς εἰρήνης, κατεσίγασαν μὲν ἅπαντας τοὺς ἄριστα λέγειν εἰωθότας. Οἱ δ' Ἀρειομανῆται, δείσαντες μήπως ἄρα τοσαύτης ἐν ταύτῳ συνόδου συγκεκροτημένης ἐξοστρακισθεῖεν, ἀπαγορεύουσι μὲν καὶ ἀναθεματίζουσι, προπηδήσαντες τὸ ἀπηγορευμένον δόγμα»¹⁵⁶. Ἡ ὑπὲρ τῶν

155. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6.

156. Θεοδώρητου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 7. Κατὰ τὸν A. Harnack, *History of Dogma*, VI, 51, οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ὑπέβαλον διὰ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας ὁμολογίαν πίστεως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπλῆς προτάσεως αὐτῶν κατὰ τὰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπολογίας ἐνώπιον τῆς συνόδου δι' ὑποβολῆς λιβέλλου πίστεως, ὡς καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας.

ἀρειανοφρόνων ἐκδήλωσις τῶν εἰρηνοφίλων ἐπισκόπων δὲν θὰ ἦτο νοητὴ ἄνευ προηγουμένης ἐγκαταλείψεως ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Νικομηδεῖας Εὐσεβίου τῶν διαρρηθῆναι ἀποδοκιμασθεισῶν ἀρειανικῶν θέσεων τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν σύνοδον λιβέλλου πίστεως. Οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι πρὸ τῆς γενικῆς ταύτης ἀποδοκιμασίας ἐφοβήθησαν μὴπως καθαιρεθοῦν καὶ ἔσπευσαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἀρειανίζουσας ὁμολογίας πίστεως. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου, περιγράφων τὸ γεγονός τοῦτο, παρατηρεῖ ὅτι ἐνέμειναν εἰς τὰς ἀρειανίζουσας ἰδέας αὐτῶν μόνον οἱ Πτολεμαῖδος Σεκοῦνδος καὶ Μαρμαρικῆς Θεωνᾶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι σαφές, ἐὰν οὗτοι διεχώρισαν τὴν θέσιν αὐτῶν ἐναντι τῶν ἄλλων ἀρειανοφρόνων κατὰ τὰς πρώτας συνεδρίας τῆς συνόδου ἢ κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας. Ὁ Φιλοστόργιος ἀναφέρει «πάντας ὁμοφρονῆσαι τῷ ἐν Νικαίᾳ τῆς πίστεως ὄρω, πλὴν Σεκοῦνδου τοῦ Πτολεμαῖδος, ᾧ καὶ Θεωνᾶς ὁ τῆς Μαρμαρικῆς ἠκολούθησεν»¹⁵⁷, ἤτοι οἱ δύο κατηγορημένοι ἐπίσκοποι δέον νὰ ἠκολούθησαν κοινὴν τακτικὴν μετὰ τῶν ἄλλων ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καὶ νὰ παρητήθησαν τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδεῖας ὑποβληθείσης εἰς τὴν σύνοδον ἀρειανίζουσας ὁμολογίας πίστεως. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ πάντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι, παραιτηθέντες τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιῶν, ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη τῆς συνόδου καὶ συμμετέσχον εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις αὐτῆς.

Ἡ γνώμη τοῦ A. Harnack ὅτι «those in the East possessed neither a uniform nor a sufficiently authoritative symbol by which the controversy could be settled» (αὐτόθι, 51) εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἐσφαλμένη, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι εἶχον βαπτιστήρια σύμβολα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ ὁποῖον παρέθεσεν εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν αὐτοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος (Θεοδώρητος, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 3), εἶχε κερδήσει τὴν ἀναγνώρισιν ὄχι μόνον τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ παρεμβαλλόμενον βαπτιστήριον σύμβολον τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἠγνοήθη ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, διό καὶ ὁ I. Ortiz de Urbina, *Nizaa und Konstantinopel*, Mainz 1964, 71, ἐσφαλμένως ἐθεώρησε τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς Καισαρείας ὡς τὸ πρῶτον γνωστὸν βαπτιστήριον σύμβολον. Ἐν τούτοις οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ὑπέβαλον τὸ σύμβολον τοῦτο ὡς βάσιν τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, καίτοι ὑπὲρ αὐτοῦ εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἡ πλειονότης τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διό καὶ θεωροῦμεν ἄλλα τὰ αἴτια τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδεῖας ὑποβολῆς εἰς τὴν σύνοδον λιβέλλου πίστεως.

¹⁵⁷. Φιλοστοργίου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 9.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν διαδικασίαν ἀποκαταστάσεως τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου· «Οὕτω γάρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσέβιον. Ὡς ἐφιλονεῖκου ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν, τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστὰ (ἦτοι ἡ ἐν τῷ «γράμματι» ὑποβληθεῖσα ἀρειανίζουσα ὁμολογία πίστεως), οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἦσαν δὲ πλεον ἢ ἑλαττον τριακόσιοι, πρῶως καὶ φιλανθρώπως ἀπήτουν αὐτούς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς. Ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο πολλὴν ὀρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν ἕμενον οὗτοι καὶ διὰ σιωπῆς ὡμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνην»¹⁵⁸. Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐναρμονίζεται ἄριστα πρὸς τὰς σχετικὰς μαρτυρίας τῶν Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Ἀμβροσίου Μεδιολάνων καὶ Θεοδώρητου Κύρου, καθ' ἃς πάντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι ἐκλήθησαν νὰ ἀπολογηθῶν ἐνώπιον τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου διὰ τὰς δημοσίᾳ ὑπ' αὐτῶν διακηρυχθεῖσας ἀρειανικὰς δοξασίας καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη τῆς συνόδου μόνον μετὰ τὴν ἀποκήρυξιν τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιδῶν.

Συνελόντ' εἰπεῖν, ἡ θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἦτο θέσις ὑποδίκων κατ' ἀρχὰς ἐπισκόπων, διό καὶ οὗτοι ὑπέβαλον εἰς τὴν σύνοδον λιβελλοὺς πίστεως, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς κριτικῆς ἀξιολογήσεως τῶν ἐλαχίστων ἀποσπασματικῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν. Ἡ ὑπ' αὐτῶν δημοσία ἐν συνόδῳ ἀποκήρυξις τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀναγνώρισιν αὐτῶν ὡς τακτικῶν μελῶν, διό καὶ οἱ ἀρειανόφρονες ἐπίσκοποι μετέσχον τῶν ἐν συνεχείᾳ διεξαχθεισῶν θεολογικῶν συζητήσεων πρὸς σύνταξιν τοῦ συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο καθιστᾷ πρόδηλον ὅτι οἱ συνοδικῶς κατεγνωσμένοι ἢ καὶ *de facto* ἀποκοπέντες ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας αἰρετικοὶ ἐπίσκοποι δύνανται νὰ συμμετάσχουν συνόδων τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων μόνον μετ' ἐπίσημον ἀποκήρυξιν τῶν δι' ἃς κατηγορήθησαν αἰρετικῶν πλανῶν, ἄλλως ἢ συμμε-

158. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 3.

τοχή αίρετικῶν εἰς τὰς συνόδους εἶναι ἐκκλησιολογικῶς ἀδιανόητος καὶ κανονικῶς ἀνεπίτρεπτος.

7. *Ἡ θέσις τῶν σχισματικῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ συνόδῳ.*

Ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἡσχολήθη, πέρα τῆς αίρετικῆς πλάνης τοῦ Ἀρείου, περὶ τὰ διασπῶντα τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας σχίσματα, ἦτοι τὸ Μελιτιανὸν σχίσμα, τὸ σχίσμα τῶν Νοβατιανῶν καὶ τὴν περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα ἔριν. Ἐν τῇ μετὰ χειρᾶς μελέτῃ δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἡ περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα ἔρις τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διότι αὕτη δὲν ἐδημιούργησε σχισματικὴν κατάστασιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Κατὰ τὸν ἐκκλ. ἱστορικὸν Σωκράτη τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος «προὔπηρχε καὶ ἄλλη τις προτέραν νόσος τοπικὴ, τὰς Ἐκκλησίας ταραττουσα, ἡ διαφωνία τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, ἣτις περὶ τὰ τῆς ἑώας μέρη μόνον ἐγένετο· τῶν μὲν ἰουδαϊκώτερον ἑορτὴν ποιεῖν ἐσπουδακότων, τῶν δὲ μιμουμένων σύμπαντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην χριστιανούς. Διαφωνοῦντες δὲ οὕτω περὶ τῆς ἑορτῆς, τῆς κοινωνίας μὲν οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο, στυγνοτέραν δὲ τὴν ἑορτὴν τῇ διαφωνίᾳ εἰργάζοντο»¹⁵⁹. Ἡ περὶ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα διαφωνία αὕτη, μὴ προκαλέσασα πρόβλημα ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, οὐδόλως ἐδημιούργει ζήτημα διὰ τὴν ἐν τῇ Ἀ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ συμμετοχὴν ὡς τακτικῶν μελῶν τῶν διαφωνούντων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς, διὸ καὶ οἱ τεσσαρεσκαίδεκατῖται ἐπίσκοποι δὲν ἦτο δυνατόν νά ἀποκλεισθοῦν τῆς συνόδου ὡς σχισματικοί.

Πᾶν τοῦναντίον τὸ ἐν Αἰγύπτῳ ἀναφυέν Μελιτιανὸν σχίσμα εἶχε διασπάσει τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου, διότι ὁ καθαιρεθεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου (306) Μελίτιος Λυκοπόλεως προέβαινε εἰς ἀθαιρέτους χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως¹⁶⁰. Τὸ εἰς τὴν Ἀ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ὑποβληθὲν «Βρεβίον» τῶν ὑπὸ τοῦ Μελιτίου χειροτονηθέντων ἐπισκόπων καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν καθιστᾷ πρόδηλον τὴν ἐν Αἰγύπτῳ δημιουργηθεῖσαν διὰ τοῦ Μελιτιανοῦ

159. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 8.

160. Διὰ τὰ αἷτια, τὴν ἔκτασιν καὶ τὰς συνεπείας τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος ἰδὲ πλείονα ἐν Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις, 59 ἐξ. 75 ἐξ., ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

σχίσματος εκρυθμον εκκλησιαστικὴν κατάστασιν¹⁶¹. Ἡ Α' Οἰκου-
μενικὴ σύνοδος ἐπελήφθη τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος καὶ ἐκοινοποι-
ησε διὰ συνοδικῆς ἐπιστολῆς τὴν δοθεῖσαν λύσιν· «ἐλέειπετο δὲ
τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου καὶ τῶν ὑπ'
αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους, ἃ
ἔδοξε τῇ συνόδῳ ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐδοξεν οὖν
Μελίτιον, φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου, κατὰ γὰρ τὸν
ἀκριβῆ λόγον οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν, μένειν ἐν τῇ πόλει ἑαυ-
τοῦ καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν μῆτε χειροθετεῖν, μῆτε προχει-
ρίζεσθαι, μῆτε ἐν χώρα μῆτε ἐν πόλει ἐτέρα φαίνεσθαι ταύτης τῆς προ-
φάσεως ἕνεκα, ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτηῖσθαι. Τοὺς δὲ ὑπ'
αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρῳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας, κοινωνῆ-
σαι ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧ τε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν,
δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ τε καὶ ἐκ-
κλησίᾳ ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν
'Αλεξάνδρου προκεχειρισμένων· ὡς πρὸς τούτοις δὲ, μηδεμίαν ἐξουσίαν
εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα ἢ
ὄλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου,
τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον... Εἰ δὲ τινες συμβαίνει ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος
τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνονται καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο,
συνειψηφιζοντος αὐτῶ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας
ἐπισκόπου. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη, ἐπὶ δὲ τοῦ
Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ
ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετές τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμίαν
ἐξουσίαν ἢ αὐθεντίαν αὐτῶ δοθεῖη, ἀνθρώπων δυναμένων πάλιν τὰς αὐτὰς
ἀταξίας ἐμποιῆσαι»¹⁶². Εὐνόητον ἐστὶ εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνο-
δον οὐδεὶς ἐπίσκοπος τῶν Μελιτιανῶν προσεκλήθη, διότι ἡ πρόσκλη-
σις ὑπὸ καθηρημένων χειροτονηθέντων ἐπισκόπων ἦτο ξένη πρὸς τὴν
κανονικὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μελίτιος εἶχεν ὑποβάλλει
τὸ «Βρεβίον» τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων εἰς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
σύνοδον (Ὀκτώβριος 324), ἢ ὁποῖα συνεκλήθη ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Μ.

161. Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 71 «Βρεβίον δοθέν παρά Με-
λιτίου Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ...». Τὸ κείμενον τοῦ «Βρεβίου» κατ' ἄλλην
ἀρίθμησιν πρβλ. ἐν Β. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις, 81. Οἱ Μελιτιανοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν
περὶ τοὺς τριάκοντα, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἀνεγνωρίζοντο, διότι ἐχειροτονήθησαν ὑπὸ
καθηρημένου.

162. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 9.

Κωνσταντίνου ἀποστολής τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου πρὸς διευθέτησιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἐκλήθησαν οἱ Κολλουθιανοὶ καὶ οἱ Μελιτιανοί, ἵνα ἐξηγήσουν τοὺς λόγους τῆς ἀποσχίσεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἀλλ' ἐνῶ ὁ Κόλλουθος ἐπανήλθεν εἰς τὴν τάξιν τῶν πρεσβυτέρων τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ Μελιτιανὸν σχίσμα ἔδει νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὑπὸ γενικωτέρου κύρους συνοδικοῦ ὀργάνου¹⁶³. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἐπελήφθη τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ ἔλαβε τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου καὶ ἐρήμην οἰασδήτινος ἐκπροσωπήσεως τῶν σχισματικῶν ἐν τῇ συνόδῳ.

Ὁ ἀρειανόφρων ἐκκλ. ἱστορικός Φίλοστοργίος ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καὶ τὸν Μελίτιον¹⁶⁴, ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη οὐδόλως δύναται νὰ θεμελιώσῃ ὑπόθεσιν περὶ συμμετοχῆς τοῦ Μελιτίου εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, διότι ἀφ' ἐνός μὲν δὲν θὰ ἠνείχετο τοῦτο ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἦτο ὀπωσδήποτε ἡπιωτέρα ἢ κατὰ τοῦ Μελιτίου ἀπόφασις τῆς συνόδου. Ἡ εἰς τὸν παρεχόμενον ὑπὸ τοῦ Φίλοστοργίου κατάλογον τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων παρεμβολὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μελιτίου εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ὁ μὲν Μελίτιος ἦτο πολέμιος τοῦ Ἀρείου, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ μέχρι τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου οὐδεμίαν εἶχον σχέσιν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς. Ἄλλως τε ὁ Μελίτιος Αὐκοπόλεως ἀναμφιβόλως ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, παρουσίᾳ καὶ τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου, ὅπως παραιτηθῇ πάσης περαιτέρω διασπαστικῆς δραστηριότητος, διὸ καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας τὸ «Βρεβίον» τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐδέχθη κατ' οἰκονομίαν νὰ ἀναγνωρίσῃ μόνον τὴν χειροτονίαν τῶν Μελιτιανῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν. Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος περιέβαλε διὰ τῆς αὐθεντίας αὐτῆς τὴν ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν, ὁ δὲ Μελίτιος ἀπεσύρθη καὶ ἐφησυχάσεν εἰς Λυκόπολιν. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὅμως δὲν ἐθεώρησεν ἐπιτυχῆ τὴν δοθεῖσαν συμβιβαστικὴν λύσιν, διὸ καὶ παρατηρεῖ χαρακτηριστικῶς ὅτι «ὁ τ ε Μ ε λ ί τ ι ο ς ὑ π ε δ έ χ θ η, ὡ ς μ ἦ π ο τ' ὤ φ ε λ ε, γ ι ν ὡ ς κ ω ν α ὕ τ ο υ τ ῆ ν π α ν ο υ ρ γ ί α ν ὁ μ α κ α

163. Διὰ τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου ταύτης ἰδὲ πλεονα ἐν Β. Φ ε ι δ ᾱ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 85 ἐξ.

164. Φ ι λ ο σ τ ο ρ γ ί ο υ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 8α α... ἐκ δὲ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων Μελίτιος».

ρίτης Ἀλέξανδρος ἀπήτησεν αὐτόν βρεβίον, ὡν ἔλεγεν ἔχειν ἐπισκόπων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ εἰ ἔχει τινάς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς»¹⁶⁵. Ἡ τοιαύτη κρίσις τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὀφείλετο ἀναμφιβόλως εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν τῶν Μελιτιανῶν μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, διότι οἱ Μελιτιανοὶ ἐπίσκοποι ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἡδικημένους καὶ συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας¹⁶⁶. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην Μελιτιανῶν καὶ Ἀρειανῶν ὀφείλεται προφανῶς ἡ μαρτυρία τοῦ Φιλοστοργίου, καθ' ἣν ὁ Μελίτιος ἦτο ὁπαδὸς τοῦ Ἀρείου, ἐνῶ πράγματι οὗτος ἦτο σφοδρὸς πολέμιος αὐτοῦ¹⁶⁷. Ὑφ' οἰανδῆποτε προϋπέθεσιν ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος, καίτοι ἠσχολήθη περὶ τὸ ζήτημα τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος, δὲν ἐκάλεσε τὸν Μελίτιον ἢ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀντικανονικῶς χειροτονηθέντας σχισματικούς ἐπισκόπους, ἀλλ' αὐθεντικῶς καθώρισε τὴν μοναδικὴν κανονικὴν ὁδὸν ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ ἐνότητα.

Τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῶν σχισματικῶν ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἀποσαφηνίζεται πῶς καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς συνόδου ἀντιμετωπίσεως τοῦ σχίσματος τῶν Νοβατιανῶν¹⁶⁸. Ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος διὰ τοῦ ἡ' κανόνος αὐτῆς καθώρισε τὴν κανονικὴν βάσιν ἐπιστροφῆς τῶν σχισματικῶν Νοβατιανῶν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ κανονικὴ αὕτη βᾶσις συμπίπτει πλήρως πρὸς τὴν τεθείσαν καὶ διὰ τοὺς Μελιτιανούς ἐπισκόπους ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς συνόδου¹⁶⁹. Ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωκράτης παρέχει σχετικῶς σπουδαιοτάτην μαρτυρίαν διὰ τινὰ πρωτοβουλίαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐναντι τῶν Νοβατιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀναφέρει ὅτι τὴν σχετικὴν πληροφορίαν ἤντησεν οὐ-

165. Μ. Ἀθανασίου, Β' Ἀπολογητικός, 71.

166. Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 87 ἐξ.

167. Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 49 ἐξ.

168. Περὶ τὸ σχίσμα τῶν Νοβατιανῶν ἰδὲ πλείονα ἐν E. Hefele - Leclercq, I, 57 ἐξ. E. Amand, Novatien et Novatianisme, DThC XI, 815 - 849. A. d' Alez, Novatien. Etude sur la théologie romaine au milieu du IIIe siècle, Paris 1925. M. Kriebel, Studien zur älteren Entwicklung der abendländischen Trinitätslehre bei Tertullien und Novatian, Diss. Marburg 1932. R. Janin, Les Novatians Orientaux, EO 28, 1929, 385 ἐξ. J. Quastien, Patrology, II, 212 - 233. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 85 ἐξ. κ.ᾶ.

169. Περὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἡ' κανόνος τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου οὐχὶ εἰς τοὺς Νοβατιανούς, ἀλλ' εἰς τοὺς Μελιτιανούς, οἱ ὅποιοι ὡσαύτως ἐκάλουν ἑαυτοὺς Καθαροὺς ἰδὲ Β. Φειδᾶ, Τὸ Κολλουθιανὸν σχίσμα, 85 ὑποσ. 212.

χι ἕκ τινος γραπτῆς ἱστορικῆς πηγῆς, ἀλλ' ἐκ προφορικῆς τινος διηγήσεως ἀξιοπίστου γέροντος¹⁷⁰. Κατ' αὐτὴν ὁ βασιλεὺς τῆς «ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας πρόνοιαν ποιούμενος, κέκληκε πρὸς τὴν σύνοδον τὸν Ἀκέσιον, τῆς τῶν Ναυατιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπον. Μετὰ οὖν τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς συνόδου τὸν ὄρον τῆς πίστεως, ἡρώτα ὁ βασιλεὺς τὸν Ἀκέσιον, εἰ καὶ αὐτὸς τῆ πίστει συντίθεται καὶ τῷ ὀρισμῷ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς...»¹⁷¹. Ὁ Ἀκέσιος, ἀναγνωρίσας τὴν ἀποστολικότητα καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς ἐκτεθείσης πίστεως, ἠνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἔνεκα τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐφαρμοζομένης ἐπικεικίας εἰς τὴν μετάνοιαν τῶν ὑποπιπτόντων εἰς βάρεια ἁμαρτήματα. Ἡ πρωτοβουλία τῆς προσκλήσεως τοῦ Ἀκεσίου, εἰς τὸ εἶναι πράγματι ἀξιοπίστος ἢ σχετικὴ μαρτυρία, οὐδόλως δηλοῖ τὴν συμμετοχὴν αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου, διότι αὕτη ἐγένετο «μετὰ τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς συνόδου τὸν ὄρον τῆς πίστεως», ἤτοι μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου.

Ἡ ἀξιοπιστία τῶν παραδόσεων τούτων εἶναι ἐπουσιῶδες στοιχεῖον διὰ τὸ ὑπὸ μελέτην θέμα, διότι εἶναι γεγονός ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῶν σχισματικῶν Νοβατιανῶν δὲν προσεκλήθησαν καὶ δὲν μετέσχον τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, καίτοι αὕτη διὰ τοῦ ἡ' κανόνος διεκανόνισε τὸ ζήτημα τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν χειροτονιῶν τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας Νοβατιανῶν ἐπισκόπων. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις ρυθμισίς τοῦ ζητήματος τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Νοβατιανῶν κληρικῶν εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐρήμην οἰασδήτινος ἐκπροσωπήσεως τῶν αἰτημάτων ἢ τῶν ὄρων τῶν Νοβατιανῶν, ὠφείλετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικῶς τεθεμελιωμένην συνοδικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν οἱ δι' αἵρεσιν ἢ σχίσμα καθηρημένοι ἢ ἀφωρισμένοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς

¹⁷⁰. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 10 «τούτων οὔτε ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος. οὔτε ἄλλος τις ἐμνημόνευσε πώποτε. Ἐγὼ δὲ παρὰ ἄνδρος ἠκουσα οὐδαμῶς ψευδομένου, ὃς παλαιὸς τε ἦν σφόδρα καὶ ὡς ἱστορήσας τὰ κατὰ τὴν σύνοδον ἔλεγεν...».

¹⁷¹. Τὴν πληροφορίαν ταύτην τοῦ Σωκράτους (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 10) παρέλαβε καὶ ὁ ἐκκλ. ἱστορικὸς Σωζομενός (Ἐκκλ. Ἱστορία I, 22) «Λέγεται δὲ τὸν βασιλέα... καὶ Ἀκέσιον... ἐπὶ τὴν σύνοδον καλέσαι καὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἑορτῆς ἐπιδείξαι ὄρον, ἡ δὲ βεβαιωθέντα ταῖς τῶν ἐπισκόπων ὑπογραφαῖς, πυθέσθαι τε, εἰ καὶ αὐτὸς τούτοις συναινεῖ...».

κοινωνίας επίσκοποι και οι υπό αυτών χειροτονθέντες δεν δύνανται να συμμετάσχουν εις συνόδους επισκόπων της Καθολικής Ἐκκλησίας ἄνευ προγενεστέρας ἀποκηρύξεως της αἰρέσεως ἢ τοῦ σχίσματος. Τοῦναντίον, θεμελιώδης διαφωνία τῶν επισκόπων ἐπὶ σοβαροῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος οὐδὲν ἐδημιούργει κανονικὸν πρόβλημα διὰ πρόσκλησιν τῶν διαφωνούντων επισκόπων εἰς τὰς συνόδους, ἐὰν δὲν εἶχε διακοπὴ διὰ τινος κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ἢ πρὸς ἀλλήλους ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, διὸ καὶ εἰς τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴν σύνοδον προσεκληθήσαν ἀδιακρίτως καὶ οἱ τεσσαρεσκαίδεκατίται επίσκοποι της Ἀνατολῆς παρὰ τὴν ὄξειαν ἀντίθεσιν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀντιφρονούσαν πλειονότητα τῶν επισκόπων της Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀποφασιστικὸν λοιπὸν κριτήριον της συμμετοχῆς επισκόπου τινὸς εἰς τὰς ὑπὸ της Ἐκκλησίας συγκαλουμένης συνόδους ἦτο ἢ μὴ ἀποκοπὴ αὐτοῦ ἐκ της ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας διὰ τινος συνοδικῆς ἢ καὶ ἐτέρας κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως. Οἱ ἀποκοπέντες ἐκ της ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας επίσκοποι ἔδει νὰ ἀποκηρύξουν τοὺς προκαλέσαντας τὴν τοιαύτην ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν λόγους πρὸ της πλήρους ἐντάξεως αὐτῶν εἰς τὰ μέλη συνόδου τινός.

V. ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ὑπῆρξε κατὰ τε τὴν σύγκλησιν, τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς αὐθεντικὴ ἔκφρασις της συνοδικῆς συνειδήσεως της Ἐκκλησίας εἰς πράγματι μεταβατικὴν διὰ τὸν ἱστορικὸν βίον αὐτῆς περίοδον. Ἡ κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ Δ΄ αἰ. πραγματοποιηθεῖσα μεταβολὴ της ἐναντι της Ἐκκλησίας στάσεως της Πολιτείας ἦτο ἐν πολλοῖς ἔργον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐκλήθη εἰς Νίκαιαν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο πράγματι ἡ νέα πνευματικὴ δύναμις της ἀνθρωπότητος. Τὴν ποικίλλουσαν συγκλονιστικὴν ἐμπειρίαν τῶν εἰς Νίκαιαν μεταβάντων επισκόπων εὐσυνόπτως καὶ σκιωδῶς ἀποδίδει ὁ Εὐσέβιος: «Ὡς οὖν ἐφοίτη πανταχοῦ τὸ παράγγελμα, οἶά τινος ἀπὸ νύσσης οἱ πάντες ἔθειον σὺν προθυμίᾳ τῇ πάσῃ. Εἰλκεν γὰρ αὐτοὺς ἀγαθῶν ἐλπίς, ἢ τε της εἰρήνης μετουσία, τοῦ τε ξένου θαύματος της τοῦ τοσοῦτου βασιλέως ὄψεως ἢ θέα. Ἐπειδὴ οὖν συνήλθον οἱ πάντες, ἔργον ἤδη Θεοῦ τὸ πραττόμενον ἐθεωρεῖτο. Οἱ γὰρ μὴ μόνον ψυχαῖς, ἀλλὰ καὶ σώμασι καὶ χώραις καὶ τόποις καὶ ἔθνεσι

πορρωτάτω διεστώτες ἀλλήλων ὁμοῦ συνήγοντο καὶ μία τοὺς πάντας ὑπεδέχετο πόλις, ἣν θ' ὄραν μέγιστον ἱερέων στέφανον ἐξ ὠραίων ἀνθέων καταπεποικιλμένον»¹⁷².

Ἐν τούτοις ἡ ἐσωτερικὴ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις δὲν ἦτο ἀνάλογος τῶν διαμορφουμένων εὐνοϊκῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, διότι ἀφ' ἑνός μὲν αἱ παλαιότεραι ἐκκλησιαστικαὶ ἐριδες περὶ τὴν διάρκειαν τῆς μετανοίας τῶν πεπτωκότων εἶχον παγιώσει ἰσχυρὰς σχισματικὰς καταστάσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (σχίσματα Νοβατιανῶν, Δονατιστῶν, Μελιτιανῶν), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ προσφάτως ἀναφεῖσα ἀρειανικὴ ἔρις εἶχε προκαλέσει ὀξύτητα καὶ διάσπασιν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις σύγκλησις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐδημιούργει ἀμφιβολίας καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν κανονικὴν καὶ εὐρυθμὸν λειτουργίαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἡ συνοδικὴ ἀντιμετώπισις τῶν φλεγόντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἀπετέλει «κατεπεΐγουσαν χρεῖαν», διότι ἡ ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ ἐνότης τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διήρχετο ἐπικίνδυνον καὶ ὀξειαν κρίσιν. Πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς εἶχον βαθεῖαν συνειδήσιν τῆς ἀνάγκης κινητοποιήσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Λικινίου ἀπαγορευθέντος συνοδικοῦ συστήματος. Τὴν ἀνάγκην ταύτην διεκήρυξεν ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος (ἀρχαί 325), τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἐτόνισαν ὅτι «εὐρομεν πολλὴν ἀταξίαν μάλισθ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὀλιγορήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ οἱ κανόνες ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὑπὸ ἀνθρώπων κοσμικῶν καὶ πάντως καταπέπαιται, διότι κεκάλυτο ἐπισκόπων σύνοδον συναχθῆναι ἐν τοῖς τῶν μερῶν τούτων τόποις»¹⁷³. Ἡ τοιαύτη ἀπαγόρευσις λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἦτο τραγικὴ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, «ἀλλ' ὡς γὰρ οὐ δυνατὸν τὰ μεγάλα τῶν σκευμάτων ἢ διὰ συνόδων κατορθώσεως τυγχάνειν»¹⁷⁴. Τὴν ἐκ τῆς ἐξωθεν ἀπαγορεύσεως τῆς λειτουργίας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ἀπόγνωσιν ἠσθάνετο πολλῶ μᾶλλον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, ἔνεκα τῆς εὐρείας ἀπηχήσεως εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνοδικῶς καταδικασθείσης αἰ-

172. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου III, 6.

173. E. Schwarz, Zur Geschichte des Athanasius, Nachrichten VI, 1905, 274.

174. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου I, 51.

ρευτικής διδασκαλίας του Ἀρείου (περί τό 320), διό και ὑπέδειξεν εἰς τόν ὑπό τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διά τό ζήτημα τοῦτο ἀποσταλέντα εἰς Ἀλεξάνδρειαν Ὅσιον Κορδοῦης τήν ἄμεσον ἀνάγκην συγκλήσεως γενικῆς συνόδου πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀρειανική ἔρις δέν ἦτο πλέον τοπικόν τι ζήτημα, ἀλλά γενικώτερον πρόβλημα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, διότι οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν εἶχον διασπασθῆ εἰς ἀντιπάλους και ὁπαδοῦς τοῦ Ἀρείου και εἶχον διακόψει τήν πρὸς ἀλλήλους ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος κατενόησε τό πρόβλημα και ἐδέχθη τήν εἰσηγήσιν τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου διά τήν συνοδικὴν ἐπίλυσιν αὐτοῦ, διό και ἀπεφάσισε τήν σύγκλησιν γενικῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς κατ' ἀρχάς μὲν εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας, ἀλλ' ἢ πρὸς τόν Ὅσιον Κορδοῦης ὑπόδειξις ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (ἀρχαί 325) τῆς ἀνάγκης προσκλήσεως εἰς τήν σύνοδον και τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως συνετέλεσεν εἰς τήν σύγκλησιν τῆς συνόδου ταύτης εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας.

Εἰς τήν Ἀ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον προσεκληθῆσαν πάντες οἱ ἐπίσκοποι διὰ βασιλικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ δέν ἠδυνήθησαν νὰ συμμετάσχουν πάντες. Ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν συμμετασχόντων ἐπισκόπων δέν εἶναι γνωστὸς ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι αἱ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι ποικίλλουν, ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι οἱ διασωθέντες ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι παρουσιάζουν ἑλλείψεις, προσθήκας και μεταγενεστέρως τροποποιήσεις. Μέλη τῆς συνόδου ἦσαν μόνον οἱ ἐπίσκοποι. Αἱ μαρτυρίαι περὶ συμμετοχῆς εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις ἀπλῶν κληρικῶν ἢ καὶ λογίων λαϊκῶν εἶναι ἢ ἀπόκρυφοὶ ἢ ἀναφέρονται εἰς τὰς πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου ἀνεπισήμους συσκέψεις τῶν ἐπισκόπων. Κατὰ τὰς συσκέψεις ταύτας ἐκλήθη νὰ ὑποστηρίξη τήν διδασκαλίαν αὐτοῦ και ὁ Ἄρειος, ὁ ὁποῖος, παρὰ τήν κρατοῦσαν ἀντίθετον γνώμην, δέν ἐκλήθη νὰ ἀπολογηθῆ ἐνώπιον τῆς συνόδου κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐργασίας αὐτῆς.

Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ θέσις τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἶναι ἀσαφής, ἔνεκα τῆς ἀσαφείας και τῆς ἀποσπασματικότητος τῶν σχετικῶν μαρτυριῶν. Ἐκ τούτων οἱ καθηρημένοι ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ συνόδου (περὶ τό 320) Σεκοῦνδος Πτολεμαῖδος και Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς και οἱ ἀποκοπέντες προσωρινῶς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου

(άρχαι 325) Θεόδοτος Λαοδικείας, Νάρκισσος Νερωνιάδος και Ευσέβιος Καισαρείας έστεροϋντο κανονικώς τοϋ δικαιώματος να συμμετάσχουν εις τήν σύνοδον, εάν δέν απεκήρυσσον δημοσία τοϋς δι' οϋς κατεδικάσθησαν λόγους. Έν τῇ αὐτῇ έννοία και οί δημοσία έκδηλωθέντες έν συνόδοις ἢ και δι' επιστολῶν ὑπέρ τοϋ Ἄρειου έπίσκοποι, τῶν όποίαν ἠγείτο ό Νικομηδείας Εϋσέβιος, έδει να άποκηρύξουν δημοσία τήν κατεγνωσμένην αίρετικὴν πλάνην τοϋ Ἄρειου πριν ἢ γίνουν δεκτοί ως όργανικά μέλη τῆς συνόδου. Ἡ Α' Οίκουμενική σύνοδος ἠκολούθησε πιστῶς τήν κανονικὴν τάξιν και έκάλεσε τοϋς άρειανόφρονας έπισκόπους εις άπολογία δια τās άποδιδόμενας εις αὐτοϋς κατηγορίας. Πράγματι πάντες οί άρειανόφρονες έπίσκοποι ὑπέβαλον εις τήν σύνοδον λίβελλον πίστεως, οί μέν μετριοπαθεῖς δια τοϋ Εϋσεβίου Καισαρείας, οί δέ άκραιοί δια τοϋ Εϋσεβίου Νικομηδείας. Ὁ πρώτος, έρειδόμενος εις τὸ βαπτιστήριον σύμβολον τῆς έκκλησίας Καισαρείας, έγένετο δεκτὸς ὑπό τῆς συνόδου ως όρθόδοξος, διό και οί δεχόμενοι αὐτὸ άρειανόφρονες άποκατεστάθησαν εις τήν εκκλησιαστικὴν κοινωνίαν και έγένοντο δεκτοί ως όργανικά μέλη τῆς συνόδου. Ὁ δεύτερος δμως περιείχεν άκραιας άρειανικάς θέσεις και άπεδοκιμάσθη ὑπό τῆς συνόδου, άλλ' οί ὑποβαλόντες αὐτὸν απεκήρυσαν τὸ περιεχόμενον τοϋ λιβέλλου, τῇ μεσολαβήσει δέ τοϋ αὐτοκράτορος και διαλλακτικῶν τινων έπισκόπων έγένοντο και αὐτοί δεκτοί ως όργανικά μέλη τῆς συνόδου. Μετὰ τὸ πέρας τῆς διαδικασίας ταύτης, καθ' ἣν οί άρειανόφρονες έπίσκοποι άπελογήθησαν ως ὑπόδικοι και άποκατεστάθησαν, ἡ σύνοδος έχώρησεν εις τās θεολογικάς συζητήσεις δια τήν διατύπωσιν τοϋ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ ὑπό τῆς έν Νικαία συνόδου υίοθέτησις τῆς διαδικασίας ταύτης δείκνυται, καθ' ἡμῶς, δια τῆς κριτικῆς και συνδεδυασμένης αξιολογήσεως τῶν άσαφῶν και άποσπασματικῶν μαρτυριῶν τῶν πηγῶν και προβάλλει τās θεμελιώδεις εκκλησιολογικάς και κανονικάς προϋποθέσεις δια τήν συμμετοχὴν αίρετικῶν ἢ σχισματικῶν έπισκόπων εις τās συνόδους τῆς Καθολικῆς Έκκλησίας.

Τὰ περι τήν σύγκλησιν, συγκρότησιν και λειτουργίαν τῆς Α' Οίκουμενικῆς συνόδου επί μέρους συμπεράσματα τῆς μετὰ χεῖρας μελέτης καθιστοϋν πρόδηλον όχι μόνον τὸν ὑπό τῆς έν Νικαία συνόδου επιδειχθέντα σεβασμὸν εις τās θεμελιώδεις εκκλησιολογικάς και κανονικάς άρχάς λειτουργίας τοϋ συνοδικοϋ συστήματος, τās όποιās διέσωζεν εις τήν εκκλησιαστικὴν συνείδησιν ἢ προγενεστέρα συνοδικὴ παράδοσις, άλλὰ και τήν εϋχέρειαν αὐτῆς δια τήν προσαρμογὴν τῶν έξωτε-

ρικῶν καὶ περιφερειακῶν στοιχείων τοῦ συνοδικοῦ συστήματος εἰς τὰς ἐκάστοτε διαμορφουμένας νέας πολιτικο-ἐκκλησιαστικὰς συνθήκας. Ἐκ τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν λεχθέντων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ ἡ μέλλουσα νὰ συγκληθῆ Ἁγία καὶ Μεγάλη σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν θὰ ἔδει νὰ ἀγνοήσῃ τὰς ἀκολουθούσους θεμελιώδεις κανονικὰς ἀρχὰς περὶ τὴν σύγκλησιν, συγκρότησιν καὶ λειτουργίαν αὐτῆς:

α) Τὸ δικαίωμα συγκλήσεως τῆς συνόδου κέκτηται ἡ κανονικῶς ἀρμοδία ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία, ἡτοι ὁ Οἰκουμενικὸς θρόνος, διότι ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σύγκλησις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ὑπῆρξε πάντοτε περιφερειακὸν καὶ ὄχι οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς συνοδικῆς παραδόσεως.

β) Ὡς αἴτιον κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος δέον νὰ θεωρῆται οὐχὶ ἀπλῶς «εὐλογὸς τις αἰτία», ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα «καταπερίγουσα χρεία» ἐκ τοῦ κινδύνου διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ.

γ) Ἡ πρόσκλησις διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν σύνοδον δέον νὰ ἀποσταλῆ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους μόνον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διότι μόνον οὗτοι ἀποτελοῦν καὶ τὰ ὀργανικὰ μέλη τῆς συνόδου κατὰ τὴν ὀρθόδοξον συνοδικὴν παράδοσιν.

δ) Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς συνόδου δέον νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διὸ καὶ πρέπει νὰ προσκληθοῦν εἰς τὴν σύνοδον πάντες οἱ ἐπίσκοποι, κἂν εἰσέτι δὲν δυνηθοῦν νὰ συμμετάσχουν ἅπαντες τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

ε) Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν σύνοδον κατεγνωσμένων αἵρετικῶν ἢ σχισματικῶν ἐπισκόπων εἶναι ἐκκλησιολογικῶς ἀδιανόητος καὶ κανονικῶς ἀνεπίτρεπτος ἄνευ προγενεστέρας ὑπ' αὐτῶν ἀποκηρύξεως τῆς αἵρέσεως ἢ τοῦ σχίσματος καὶ ἄνευ εἰδικῆς συνοδικῆς διαδικασίας διὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν.

στ) Οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι δύνανται νὰ μετάσχουν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου μόνον ὡς ἐκπρόσωποι τῶν δι' οἰουσδήτινας λόγους ἀπόντων οἰκείων ἐπισκόπων ἢ καὶ ὡς ἀπλοὶ γραμματεῖς (νοτάριοι) κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου. Οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι δύνανται δι' εἰδικῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως νὰ παρακολουθήσουν τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου, ἄνευ ὁμῶς τοῦ δικαιώματος ὁμιλίας ἢ ψήφου κατ' αὐτάς, ἐνῶ οὐδόλως ἀποκλείεται ἡ παρουσία αὐτῶν εἰς τὴν σύνοδον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν προσωπικῶν συμβούλων τῶν οἰκείων ἐπισκόπων.

ζ) Ἡ θέσις τῶν λαϊκῶν εἰς τὴν σύνοδον δύναται νὰ προσδιορισθῇ

διὰ τοῦ δικαιώματος αὐτῶν νὰ συμμετέχουν τῶν προσυνοδικῶν συσκέψεων ἢ τῶν εἰδικῶν συμβουλίων ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐργασίας τῆς συνόδου δύναται ἀπλῶς νὰ παρίστανται μετ' εἰδικὴν σχετικὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἄνευ ὅμως τοῦ δικαιώματος ὁμιλίας ἢ ψήφου κατ' αὐτάς.

Αἱ θεμελιώδεις αὗται κανονικαὶ ἀρχαὶ ἐφηρμόσθησαν ὄχι μόνον εἰς τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς μετ' αὐτὴν συγκληθείσας Οἰκουμενικὰς συνόδους, εἰ καὶ μετὰ τινων ἐπουσιωδῶν τροποποιήσεων, διότι ἐκφράζουν τὴν ἀμετακίνητον βᾶσιν τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία δέον νὰ ὑπόκειται εἰς πᾶσαν νέαν ἱστορικὴν μορφήν κινητοποιήσεως τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Ἡ αὐθεντικότης τῆς μελλούσης νὰ συγκληθῇ Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δύναται νὰ διασφαλισθῇ μόνον διὰ τῆς δυναμικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀμετακινήτων κριτηρίων τῆς μακροαίωνος συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ μόνης τῆς ἐξωτερικῆς προσαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὰς συγχρόνους ἰδιοτύπους συνθήκας διαρθρώσεως καὶ δομῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Σκοπός τῆς ἐκδόσεως	7
<i>Γέροντος Μητροπολίτου Χαλκηδόνος Μελίτωνος</i> , Γράμμα ἐπί τῆ ἐκδόσει	9
<i>Χρυσοστόμου Σ. Κωνσταντινίδου</i> , Μητροπολίτου Μύρων, Ἀπαιτήσεις τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐκ τῆς συγκληθισομένης Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.	11
<i>Ἰακώβου</i> , Μητροπολίτου Μυτιλήνης, Ἡ Μεγάλη Σύνοδος. (Ὁ κατάλογος τῶν θεμάτων καὶ ἡ προετοιμασία τοῦ ἔργου αὐτῆς)	17
<i>Δαμασκηνοῦ Παπανδρέου</i> , Μητροπολίτου Τρανουπόλεως, Προοπτικαὶ καὶ Προβλήματα περὶ τὴν μέλλουσαν Σύνοδον ...	26
<i>Nicolas Afanassieff</i> , Le Concile dans la Théologie Orthodoxe Russe	43
<i>Ἀθανασίου Γέβτιτς</i> , δ. Θ., Παράδοσις καὶ Ἀνανέωσις ἐν τῷ θεσμῷ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.	65
<i>Olivier Clement</i> , Tous, préparons ensemble le Concile	105
<i>Βλασίου Ἰω. Φειδά</i> , δ. Θ., τακτ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Προβλήματα περὶ τὴν σύγκλησιν, τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς Συνόδου	126

ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Κ. ΠΑΡΙΣΙΑΝΟΣ
Ὀδὸς αἰῶνος 9 καὶ Ἑύρου 12 - Μεταμόρφωσις Ἀττικῆς
☎ 27.75.902, 27.97.264, 27.79.196, 610.519, 615.047

